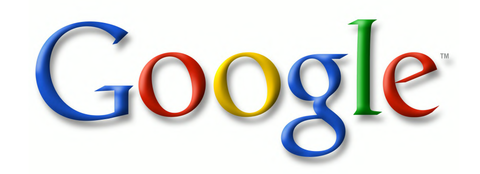

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 8102.1.16

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of

THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of

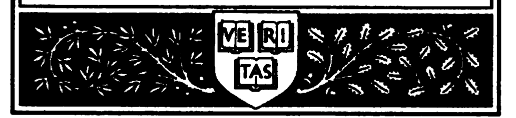
Jasper Newton Keller

Betty Scott Henshaw Keller

Marian Mandell Keller

Ralph Henshaw Keller

Carl Tilden Keller

Slav 8124.46

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of

THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of

JASPER NEWTON KELLER

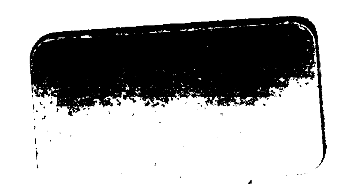
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER

MARIAN MANDELL KELLER

RALPH HENSHAW KELLER

CARL TILDEN KELLER

КЊИГЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

БРОЈ 11 и 12

ЗАПАДНА ЕВРОПА

и

БАЛКАНСКИ НАРОДИ

ПРЕМА ТУРЦИМА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XV. ВЕКА

НАПИСАО

ЈОВАН РАДОНИЋ

У НОВОМ САДУ

ИЗДАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

1905.

Δ
Slav 8124.46

У НОВОМ САДУ

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА

1905.

Високопречасном Господину

ИЛАРИОНУ РУВАРЦУ,

архимандриту манастира Гргетега,

ТВОРЦУ КРИТИЧНОГА ПРАВЦА СРПСКЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ

посвећује у најдубљем поштовању

овај свој труд

ПИСАЦ.

ПРЕГЛЕД

X

XI

УВОД.

Прва половина петнаестога века у историји Балканскога Полуострва као и околних земаља Угарске и Италије одликује се јасно израженом тежњом, да се удруженом снагом отклони опасност од Турака, који током друге половине XIV. века обараху све успешније различите омање државе Балканскога Полуострва. У том периоду опће опасности опажају се озбиљни покушаји византијске царевине да се приближи Западу, да вековне етничке разлике, које се у ранијим вековима манифестовале у облику догматских контроверза, изглади, те да своју судбу тесно веже са животом романскога и германскога Запада.

Тежња Византије и осталих балканских народа, нарочито Срба под деспотом Стеваном Лазаревићем, да се еманципују од превласти турске, нашла је особито одзива код угарског краља Жигмунда из лозе луксембуршке. Овај нестални али даровити владалац заступао је за све време своје бурне владавине идеју офанзивног поступка према Турцима. Гледајући да оснажи превласт Угарске у Србији и Босни, мислио је по том прећи на коначно истеривање Турака из Европе. Колико је Жигмунд био по природи несталан и лак, у толико нас више изненађује сталност његове оријенталне политике према Турцима.

Поред Жигмунда било је пуно разлога да и западни романски свет, нарочито Млеци, прихвати идеју заједничке акције против Турака. Од четврте крсташке

војне, поч. XIII. века, стадоше се необично снажити романске трговачке колоније у Леванти и на обалама Црнога Мора. Рехабилитовање византијске државе под Михајлом Палеологом 1261. не беше изведено у свима правцима, тако да су Западњаци и после тога задржали трговачку превласт у својим рукама. Интензивно ширење турске моћи на Истоку, што је реметило правилан ток трговине са Црним Морем, Сиријом и Египтом, упућивало је у првом реду Млетке и Ђенову, да се ставе на супрот наглом снажењу османлијскога племена.

Велики интереси Византије и Запада поклапаху се у главном, но у појединостима избијали су на површину сукоби и судари, када су се укрстили непосредни животни нте еси. То укрштање интереса између Запада и балканских народа као и сукоб интереса код самих западних фактора и јесте у главном узрок, зашто није могло доћи до солидарне акције против Турака.

Споменућемо јоште један важан политички фактор, који је знамениту улогу имао у приближавању Византије ка Западу. Тај фактор беше папска курија.

Некадашња снажна римокатоличка црква са својом добро организованом апсолутном управом, која се са толико успеха борила о политичку превласт у западној Европи, налази се у овом перијоду у стању великога расула. Велика шизма подрмала је била из основе њене стубове. Појавили се знаци који су показивали да је близу време, у коме ће свом снагом избити на површину смели покушаји да се ова стара установа из основа преобрази и реформише. Коснички и Базелски сабори, гласници велике црквене реформације, стали су били на демократско становиште, тражећи одлучно уклањање злоупотреба и сузбијање папске апсолутне власти. Светске власти, обласне цркве и трећи сталеж дигоше слободније главу, гледајући да се користе расулом и слабошћу римске курије.

У том добу слабости користила се папска курија веома вешто наглим напредовањем Османлија, те је приближавање источнога света ка западном подупирала свом снагом. Црквена унија а са њоме и признање папскога примата требали су формално означити спајање два различита света, а са овим идентификовањем животних интереса грчкога и романскога света дизао се само пали углед папске курије. Није дакле чудо што је курија, вођена више политичким обзирима, свагда радо прихватала понуде за унију са Истока, те се њима умела вешто користити и у борби са демократском странком на црквеном сабору у Базелу.

Али као што се римска курија у покушајима уније најмање руководила религиозним побудама, тако је исто и Византија приступала унији из чисто политичких разлога. Жртвујући досадашње вековне религиозне традиције, са којима је толико чврсто било везано читаво грчко нацијонално биће, тражила је наравно одштету за то, захтевајући оружану помоћ са Запада. Због тога је курија свом снагом настојала да покрене на војну против Турака талијанске трговачке републике, чији се интереси чврсто поклапаху са опстанком грчке царевине. Поред тога трудила се папска курија да подстакне на поход против Турака оне државе, чија је егзистенција загрожена била наглим ширењем Османлија. Таква држава беше у првом реду Угарска, чије јужне границе беху изложене нападајима Турака, од како српске земље на Северозападу Балкана потпадоше под сферу османлијске моћи.

Чим би на османлијски престо засео енергичан и предузимљив владалац, као што беше случај са Бајазетом I. и Муратом II. покушавало се интензивније и на Истоку и Западу да се међусобне диференције изгладе, како би се успешније могло одолети навали Турака.

У тим заједничким покушајима Истока и Запада за одбрану против Турака играо је знамениту улогу

и наш народ, а поглавито Србија под деспотима Стеваном Лазаревићем и Ђурђем Вуковићем. Наслонивши се на Угарску под деспотом Стеваном, означила је јасно своје политичко држање према Турцима, и ако је у одсудним моментима под деспотом Ђурђем, прозирући нереалност западњачких планова, умела да скрене другим путем, како би се у тадашњим бурним приликама што сигурније одржала.

Сасма друкчију слику пружа нам босанска краљевина. Расцепкана на поједине самосталне територије без икакве снажније централне власти, није могла да даде сталан правац својој спољашњој политици. Интереси појединих династа не поклапаху се са интересима целокупнога народа. Личне користи помутиле су бистар поглед за прозирање савремених политичких прилика. Није дакле чудо што у добу најјачега напона за одбрану против Турака поједине династе босанске држе са Турцима, као што беше са херцегом спљетским Хрвојем Вукчићем и великим војводом босанским и херцегом св. Саве Стеваном Вукчићем Косачом.

Знаменита удела у покретању крсташких војни против Турака имао је и Дубровник. Разгранавши своје трговачке везе и посејавши многобројне трговачке колоније по читавоме Балканскоме Полуострву, имао је прилике да се упозна са постепеним снажењем нових дошљака. Како пак у овом перијоду снажења турске моћи, када се рушило старо а подизало ново, не беше сталожена јавна поретка и безбедности, то је дубровачка трговина, извор дубровачког благостања и напретка, много страдала. Отуда је и дошло да је Дубровник у снажењу турске моћи уочио велику опасност по своје интересе, те је у згодним приликама свом снагом радио да заинтересоване силе покрене на заједничку акцију. Извештавајући папу и Угарску о сваком покрету Турака, пружио нам је драгоцену грађу за познавање овога занимљивога перијода.

Но у свима заједничким покушајима Истока и Запада за сузбијање Турака било је обично много

персалности, много фантастичности. Сопствена снага више пута прецењивала се а османлијска потцењивала. Овај занос опажа се нарочито у време крсташких похода под угарским краљем Пољаком Владиславом 1443. и 1444. год. када су шта више и трезвени политичари Млечићи и Дубровчани тврдо уверени били, да ће се Турци моћи изагнати из Европе. Прецењујући своју сопствену снагу а не умејући свагда потчинити своје личне интересе општим, није могао Запад извести жељену акцију, те је напокон дошло до велике катастрофе — до пада Цариграда 1453. Падом источне метрополе запечаћена је била судба Балканскога Полуострва за много векова, а даља западна Европа имала је дуго времена да одбија ударце Османлија.

Задаћа је наше радње да на основу извора прикажемо у главним моментима покушаје хришћанскога света да се стави на супрот Турцима у првој половини XV. века. У те покушаје утрошено је и много снаге и много паде, а покушаји ови још су интереснији стога, што њима и на Западу и Истоку руководе више пута снажне и изразите личности.

Приказавши ове покушаје у целини, видећемо узроке због чега се они нису могли остварити ни у најмањој мери.

Извори, којима се служим при писању ове студије, понајвише су извори првога реда наиме листине и архивална грађа. Поред тога употребљени су и писци а и стручна литература, што је све на своме месту назначено.

I.

Снажно напредовање Турака под султаном Бајазетом I. — Притешњена Византија обраћа се за помоћ Западу. — Пораз код Никопоља 1396. — Помоћ Запада Византији под маршалом Бусико 1399. — Битка на Ангори 1402. — Покушаји угарскога краља Жигмунда да покрене Млетке против султана Сулејмана не успевају због млетачке експанзивне тежње на источној обали Адрије. — Рат Млетака са Угарском. — Међусобне борбе Бајазетових синова Сулејмана, Мусе и Мухамеда. — Безуспешни покушаји Византије да с помоћу Запада експлоатише овај згодан моменат због запетих односаја између Млетака и Угарске.

Појава енергичнога и предузимљивога султана Бајазета I. који је у току неколико година као бујица превалио преко покрајина малоазијских и европских, запрепастила је политичке факторе на Балкану а тако исто и оне на Западу, који у Леванти имађаху богате колоније са јако развијеним трговачким обртом.

Прва беше Византија која, после битке на Косову, осети несаломљиву вољу и ванредну живахност новога султана Бајазета. И баш тада када је османлијска моћ била у најјачем напону, одигравају се у царској кући Палеолога породичне драме, које дају прилике Бајазету да снажно утиче на судбу слабе византијске царевине.

Још за владе султана Мурата I. подигао се беше против цара Јована V. син му Андроник. Савладан и ослепљен чамио је он у тавници, из које га ослободише Ђеновљани. Но принц Андроник не мирује него се поново диже на оца. Срушивши цара Јована V.

1376. са престола баца га у тавницу оне исте куле Анема, у којој је и сам неко време чамио.[1]) Цар Јован V. утиче се за помоћ Турцима, те с помоћу њиховом враћа се на престо, гледајући са зебњом како турска моћ с дана у дан напредује. Осећајући се слабим, морао је цар Јован новом султану Бајазету дати за таоца наследника Манојла, а поред њега и један одред војске, који ће султана помагати у његовим војним операцијама. Тако се зби да је царевић Манојло, пратећи султана, својим очима гледао, како пада у турске руке последњи независан византијски град у Малој Азији — Филаделфија.

Последње дане цара Јована загорча револуција принца Јована VII. сина Андроникова, који у априлу 1390. сруши деду са престола, те владаше Цариградом пет месеци. На глас о револуцији Јовановој искраде се царевић Манојло из турскога табора, те похита у Цариград, истиснувши оданде у септембру претендента Јована[2]).

Овом слабошћу Византије користио се султан Бајазет, те се свом снагом баци на кикладска острва, пустошећи уз то Атину и млетачке поседе на острву Евбеји (Негрепонту). У Византији се једва једном сетише да утврде град, те стари цар Јован стаде журно оправљати зидине са сухе стране, одакле је био најопаснији нападај са стране Турака. Ну стари цар мораде набрзо напустити тај посао на заповест и претњу султанову, преминувши од бола и туге у фебруару 1391. године.[3])

Нови цар Манојло (1391—1425) ступа на престо у веома тешким приликама. Султан Бајазет чија је флота, као што споменусмо пре тога, пустошила по

---

[1]) Michael Ducas, Historia byzantina. Patrologia graeca t. 157. p. 806. Laonicus Chalkondylas, De rebus Turcicis. Bonnae 1843. II. 62.

[2]) Karl Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit (1821). Leipzig 1870. II. 54/5.

[3]) Ducas, op. cit. 810/1.

кикладским острвима, пребаци војску из Витиније у Европу, те освоји византијске територије до испред самих цариградских зидина. Но страшно беше да је још те 1391. год. пао Турцима у руке Солун, најважније место византијске царевине после Цариграда. Пострада том приликом и Пелопонез који опустоши Јевренос бег[1]).

Интензивна акција Турака на кикладским острвима и Негрепонту као и над Солуна загрозише меркантилним млетачким интересима у Леванти. Поред тога претили су Турци из унутрашњости Балканскога Полуострва, из Скопља, које је султан Бајазет колонизовао многобројним турским породицама[2]). Одатле из Скопља водио је пут у арбанско приморје те се републици млетачкој и са те стране указивао непријатељ, који ју је могао спречити у њеним експанзивним тежњама на источној обали Адрије. И заиста страх републике био је оправдан, јер Турци већ крајем 1391. стадоше из Скопља продирати према Северозападу Полуострва, оштетивши неке пограничне крајеве Босне[3]). Стога у октобру 1392. млетачки сенат, који је у августу придобио Драч од Ђорђа Топије, изриче бојазан, да градови господара Зете Ђурђа Срацимировића не падну како год у турске руке[4]).

Идуће 1393. године паде под снажним ударима Османлија Бугарска, а с пролећа 1394. опсео беше султан Бајазет Цариград.

Сви ти догађаји дошли су тако неочекивано и брзо да је цар Манојло у невољи помишљао напустити престоницу. Наравно да су Млечићи свом снагом радили да га од тога одврате, имајући у првом реду пред очима своје трговачке интересе у Леванти[5]). Но

---

[1]) op. cit. 813.

[2]) Chalkondylas, op. cit. 60.

[3]) Јован Радонић, О кнезу Павлу Раденовићу, Нови Сад 1902. Стр. 8.

[4]) S. Ljubić, Listine IV. 293.296.

[5]) Јуна месеца 1394. поручивао је млетачки сенат цару Манојлу да никако не напушта престонице, него му саветује

опасност за тај мах пређе, јер се султан већ те јесени баци на Влашку, потукавши влашкога војводу Мирчу на Ровинама.

Године 1395. провале Турци у Тамишки Банат, а с пролећа и лети 1396. пустошили су поново по Тамишкој и Крашовској жупанији, одакле их сузби Никола Марцали, жупан тамишки[1]).

И ако је Жигмунд у мају 1395. оперирао са неким резултатом у Влашкој, продревши чак до Малога Никопоља, не беше задовољан тим успехом нити оним Марцалија, него је свом снагом радио да предузме офанзиву у већем стилу, ангажујући за ту задаћу све знаменитије факторе на Западу.

Још тридесет година раније 1366. покушао је папа Урбан V. да са удруженом снагом западњака омете турско напредовање већ у самом почетку. У ту сврху беше упућен на Исток гроф Амадеј VI. од Савоје. Но и ако спреме за ту акцију не беху ни близу онако замашне као за експедицију краља Жигмунда ипак је она имала неког позитивног резултата, јер је завршена освојењем Галипоља од Турака[2]).

да се обрати за помоћ папи и осталим владарима на Западу. Сенат је ваљада знао да помоћ са Запада не може тако брзо стићи на теши цара тиме, да ће татарски кан Тимур спречити Бајазета у даљим плановима, додајући: quod talis sua absentatio ab imperio et sede sua esset finalis destructio imperii sui et illius formosissime civitatis (Ljubić, op. cit. 332).

¹) Из Жигмундове листине Марцалију, издане у Оршови 13. августа 1396., види се, да су Турке у овој експедицији помагали по невољи и Срби. Ту се између осталога вели: et demum cum circa festum beate Margarethe proxime preteritum, temporibus videlicet nouiter retrolapsis, similiter seuissima paganorum scilicet Turcorum Tartarorum et *Rasciensium* crudelitas.. districtum Themesvár subintrans etc. Ortvay, Oklevelek Temes vármegye és Temesváros történetéhez. Pozsony 1896. I. 255. 264/5. 316/7.

²) Турци су на брзо за тим поново заузели важну позицију Галипољ, прекршивши уговор са Грцима, како каже бугарска хроника из поч. XV. века (Archiv für sl. Phil XIII. 529). У време султана Бајазета беше Галипољ зборно место

Експедиција Жигмундова и осталих западњака замишљена је у већем стилу. По тадашњем плану требала је Жигмундова и француска војска да пређе балканске кланце, те да преко Тракије избије на Јегејско Море. Овде пак имала се она сјединити са византијском и млетачком флотом, те предузети даље заједничку операцију против Турака[1]). Ну од тога грандиознога плана не би ништа, јер Жигмунда потукоше Турци до ноге код Никопоља на Дунаву 25. септембра 1396. године[2]).

Са таквим дакле грдним неуспехом заврши први озбиљнији покушај западне Европе да се са удруженом снагом стане на супрот наглој бујици османској. Стављена брана беше раздробљена, те Турци непосредно после битке на Никопољу провалише преко Саве и опљачкаше Митровицу и Земун, водећи собом око 1600 заробљених хришћана. Још те године паде Видинска кнежевина, а поч. 1398. опустошише они Босну[3]).

турске флоте, која је одатле чинила испаде и узнемиривала млетачке колоније у Леванти. Ри Гонзалес де Клавијо, који је у окт. 1403. пропутовао поред Галипоља, давши нам у биографији Тимура интересан опис Галипоља, каже, да су Турци с помоћу те тврђаве освојили грчке земље, и када би одатле били истиснути, изгубили би све оно што су у Грчкој освојили (e por ocasion deste castillo ganaron los Turcos los lugares é tierra que han ganado de la Grecia, é si este lugar perdiesen, perderian quanto en la Grecia han ganado.) Сборникъ отдѣл. русск. языка и словесности имп. акад. наукъ т. XXVIII. СПетербургъ 1881. 48.

1) Listine IV. 374—376.

2) Види о томе расправу Ферд. Шишића „Битка код Никопоља 25. септ. 1396." Сеп. от. из Гласн. Зем. Музеја заг. 1396. О самој битци и о мотивима експедиције има занимљивих података у Жигмундовој листини Антонију Сомкереки од 5. нов. 1403 (Barabás S. Széki Teleki család oklevéltára Budapest 1895. I. 293.) и у његовој листини Николи Горјанском од 1. авг. 1406. (Codex diplomaticus patrius, Budapestini 1880. VII. 438/9).

3) Гласник срп. уч. др. XLII. 271. Archiv. XIV. 274. XVII. 263.

По Византију наступише и опет судбоносни тренуци. Султан Бајазет затражи од цара Манојла да му преда Цариград, истакнувши као претендента Манојлу његова синовца Јована[1]). Цар Манојло се поч. 1397. и опет обрати Млецима, нудећи им своју престоницу. Но република беше после пораза на Никопољу најмање вољна да прими у своје руке тако важну позицију. Примити Цариград значило је ступити у отворен рат са Турцима, са којима је и онако имала заплета због ново стечених места: Скадра, Драча, Аргоса и Науплије. Ваљало је дакле било по коју цену до бољих времена очувати ове важне нове тековине. Стога се у Млецима и помишљало на неко поравнање с Турцима. Ти разлози руководили су републику да се не одазове Жигмундовој молби, који је поч. 1397. позиваше да заједнички ударе на Турке. Не беше паметно за несигурна предузећа стављати на коцку оно што се имало у рукама, због чега република поручиваше Жигмунду, да је за планирану експедицију потребна помоћ и кооперација више владара хришћанских[2]).

Како за тај мах не би ништа од планиране коалиције против Турака, прегао беше Жигмунд да осигура бар јужне границе државне од честих упадаја турских. У ту сврху сазван беше у септембру 1397. скуп угарских великаша у Темишвар, те се онде удешавале потребне мере за одбрану државних граница. Ну као да овоме сабору пречи беху унутрашњи послови него заштита државних граница, јер је главна пажња обраћена била на то како да се сузбије утицај странаца у Угарској.

Идуће 1398. г. обратио беше Жигмунд главну пажњу Босни, где се поч. 1398. утврдио на престолу Стеван Остоја, не обзирући се на ђаковарски уговор од г. 1393. којим се Жигмунду после смрти краља Дабише осигурава босански престо[3]).

[1]) Ducas. op. cit. 818.
[2]) Listine IV. 399. 403/4
[3]) Ј. Радонић, art. cit 9.

Жигмундови покушаји да силом оружја оствари закључке ђаковарског уговора осташе без успеха, и то по свој прилици због немара угарских великаша, који не хтедоше војевати ван државних граница, што закључујем из Жигмундова писма, издапог у Серемљену 13. новембра 1398[1]).

Крај најбоље воље не могаше краљ Жигмунд помоћи притешњеној Византији. Ну молбе цара Манојла нађоше одзива на другој страни. Папа Бонифацпје IX. проповеда 1398. г. крсташку војну против Турака у корист Грка, који пако нису уједињени са римском црквом invocant tamen salutiferum nomen Christi[2]). Настојање римске курије не беше без успеха, јер Француска шаље 1399. цару Манојлу у помоћ маршала Бусико са 30 лађа и 2000 људи. Пошто се цар Манојло посредовањем маршаловим измири са синовцем Јованом, крену на пут према Западу, да од папе и западних сила потражи помоћи.

Долазак цара Манојла у Италију, Француску и Енглеску свратио је био пажњу Запада на јадно стање византијске царевине. Папа Бонифације IX. пареди поново булом од 27. маја 1400. да се проповеда крсташка војна против Турака, обећавајући учесницима опроштај грехова[3]).

Млетачка република налазила се тада у веома тешком положају. Дочекујући у Млецима цара Манојла, који је гледао да је увуче у савез против Турака, старала се она као и дотле да очува у првом реду оно што има, а Турци су баш тада поч. 1400. загрозили Негрепонту и другим колонијама у Леванти[4]). У исто време опустошише Турци и млетачке територије око Скадра и Дривоста, прешавши преко тери-

---

[1]) Ortvay, op. cit. 281—283.

[2]) Dr. Walter Norden, Das Papsttum und Byzanz. Berlin 1903. 705/6.

[3]) N. Jorga, Notes et extraits pour servir a l' histoire des croisades au XV.-e siècle, Paris 1899. II. 81.

[4]) N. Jorga, I. 97.

торије Које Закарије, господара Сата[1]). Стога је сенат 1400. нашао за добро да се мирним путем нагоди са султаном Бајазетом, а 22. марта дат је налог млетачком вицебајулу у Цариграду Франи Фоскарињију да преговара са султаном[2]).

Нешто касније морали су у Млетке стићи гласови да је султан Бајазет напустио опсаду Цариграда те кренуо у Азију на сусрет Тимуру, који је почео да продире према Малој Азији. 23. априла 1401. наредио беше сенат јадранском адмиралу да се информише о приликама Турака у Европи, а нарочито нека се потруди да дозна да ли се турска флота налази у близини Галипоља. У исто време имао је адмирал изразити регенту цару Јовану VII. симпатије сената, који шаље две галије за одбрану Цариграда[3]).

Бајазетово напуштање опсаде Цариграда и напредовање Тимурово подигли су на Западу пале наде и појачали самопоуздање заинтересованих фактора. Цар Манојло покушава с пролећа 1402. да преко Млетака и Ђенове што пре покрене на рат против Турака Француску, Енглеску и Немачку, а сем тога тражи од обе талијанске републике 12 галија за одбрану Романије. Иако је република млетачка имала пуне руке после око заштите Крете и Негрепонта од турских гусара, изгледа да је овом приликом вољна била да приступи коалицији против Турака[4]). Клавијо у споменутом делу пише, да су цар Јован и Ђеновљани у Пери, на глас о Тимурову продирању, склопили били са њиме савез. По уговору требало је да Хришћани својим галијама спрече прелазак Турака из Европе у Азију, те да Тимуру олакшају победу над Турцима[5]). По свој прилици да је и млетачка република, знајући за ово, приступила коалицији, јер

[1]) Listine IV. 426. N. Jorga I. 103/4.
[2]) op. cit. 103. 106.
[3]) ib. 109.
[4]) ib. 115. 118/9.
[5]) Сборникъ XXVIII. 145.

се и њене галије спомињу у октобру 1402. међу галијама лиге, коју сачињаваху Византија, република млетачка са својим острвима, Ђенова са Хијосом и Јовановци на Роду[1]). Но од овога обећања западњака, Тимуру не би ништа, јер Хришћани не само да не спречише Турцима прелаз из Европе у Азију, него им шта више после пропасти Бајазетове код Ангоре (28. јула 1402) помогоше да се спасу у Европу[2]).

Пропаст Бајазетова код Ангоре спасла је Византију још за неку деценију, а западна Европа дахнула је душом, отресавши се опаснога непријатеља. Преостала беше јоште бојазан да се Тимур не баци на Европу, услед чега је цар Манојло за време бављења у Млецима у фебруару 1403. тражио галије, које би брзо отпловиле у Дарданеле „ne Timer-bei transeat strictum“[3]). Но Тимур, пошто је отео од Рођана Смирну, нагнао обе Фокеје на капитулацију и примио знаке поданства од компаније Маона на Хијосу, окрене к Истоку, не обраћајући више пажње приликама на Западу[4]).

Наследник Бајазетов на престолу, Сулејман, појмио је значај битке на Ангори, те се бојао да ће се западњаци користати овом згодном приликом и удруженом снагом напасти на изнурене Турке. Зато се он пожурио да се нагоди са Византијом и Млецима, те већ крајем 1402. отпочиње преговоре, вољан на попуштање[5]). Настојањем господара Андроса Петра Зена склопљен беше 1403. уговор између султана и лиге[6]).

---

[1]) N. Jorga, I. 115. 124. W. Heyd, Geschichte des Levantehandels im Mittelalter, Stuttgart. 1879. II. 267.

[2]) N. Jorga, I. 134. Сборникъ, XXVIII. 147.

[3]) N. Jorga, I. 132.

[4]) Ducas, op. cit. 846—8. Heyd. II. 267.

[5]) N. Jorga, I. 125/6.

[6]) У уговору о миру спомињу се као чланови лиге: lo gran imperador Caloioani, imperador de Griesi.... cum li grandi comuni insembre, Venexia, Zenoa cum l' isola de Sio, e lo ducha de Nixia. У уговор беше укључен и lo fio de Lazaro т. ј. Стеван Лазаревић. (Predelli, Diplomatarium Veneto-Levan-

Византији уступи Сулејман Солун, а то место цар Манојло по повратку са Запада преда синовцу Јовану, који га је за време одсуства као регенат заступао. Осим тога уступи Сулејман Византији неке територије на обалама Црнога Мора са Месембријом и још неке крајеве на Струми и у Пелопонезу. Византија дакле прошири тиме своје границе, које се за време Бајзета ограничиле биле скоро на околину Цариграда. Млеци и Ђенова добише опет погодне трговачке повластице[1]). После онако великих трзавица у Леванти, када је изгледало да ће се онде потпуно изменити прилике и наступити нови односи, свако је радо прихватао мир. Мање више заносили се надама да ће мирни односи дуго потрајати, што ће нарочито користити развоју трговине. Ну интереси појединих фактора укрштали се и сувише а да би онде могао наступити миран и правилан животни развој. Већ с јесени те године дође до судара између Млетака и Ђенове, а међусобни односи беху регулисани у мају 1404. године[2]).

Док су тако заинтересовани фактори у Леванти гледали да у тешким и компликованим приликама задрже оно што имају, појављује се опет на Северу краљ Жигмунд. Баш онда када је Цариград био највећма притешњен од Турака и када је цар Манојло ступао ногом на земљиште Италије, баш тада у априлу 1401. дохватише Жигмуда завереници те га вргоше у Вишеградску тавницу. У Угарској, после Балкана највише изложеној нападајима турским, наступа раздор и слабост. Странка напуљскога краља Владислава, претендента на угарски престо, подиже смело главу,

tinum sive acta et diplomata, res venetas graecas atque Levantis illustrantia. Venetiis. 1899. II. 290—3.) Уговор овај приопћио је и Хамер, само га погрешно ставља у г. 1408. (Joseph von Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches. Pest. 1829. II. Стр. 607 - 610.

[1]) Ducas, op. cit. 849. K. Hopf. II. 71.

[2]) K. Hopf, II. 65.

те од Жигмунда отпадоше Хрватска са Славонијом и велик део Далмације. Па и Босна, на челу са војводом Хрвојем Вукчићем, пође за Владиславом, који у јулу 1403. стиже у главни град Далмације, Задар[1]. У таквим дакле приликама није могла бити Угарска узета у комбинацију за рат против Турака. Ну чим се Жигмунд ослободио затвора и са доста енергије сузбио покрет против себе, обраћа он пажњу приликама на Југу државе, а нарочито Босни.

У Босни је прогонством краља Стевана Остоје и избором Твртка II. Твртковића за краља 1404. претрпела пораз Жигмундова балканска политика. Краљ Стеван Остоја, са којим се Жигмунд с јесени 1403. нагодио, пошто је Остоја признао угарску превласт, стигао је на двор Жигмундов, тражећи помоћи[2]. Жигмунд, који је од увек с особитом вољом пратио прилике на Балкану и непрестано тежио да овде утврди угарску превласт, отпочиње већ у јуну 1404. припреме против Босне, те већ те године продре бан мачвански Јован Мароти у Босну до града Бобовца, а Никола Гаразда од Керестура и Владислав Силађи долином Спрече, освојивши на јуриш град Сребрник[3]. Током 1405. 1406. 1407. 1408. и 1410. предузима Жигмунд опет походе против Босне или лично или преко својих војвода, хотећи је јаче привинути уз Угарску, те јој тако и у односу према Турцима дати одређени правац[4].

---

[1]) J. Радонић, art. cit. 26.

[2]) art. cit. 33.

[3]) Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö. Budapestini, 1888. V. 367. F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350—1416) Zagreb. 1902. 185.

[4]) О Жигмундовим походима против Босне расправљао сам у радњи Sandalj Hranić Kosača, der Grossvojvode von Bosnien у Archiv für slav. Phil. XIX. и у споменутој расправи о кнезу Павлу Раденовићу а сем мене и проф. Ф. Шишић у споменутом делу о Хрвоју, на основу марљиво прибране грађе. Назначићу овде још неколико угарских листина у

Забављен босанским стварима није Жигмунд губио из вида ни Турке, не напуштајући никако своју омиљену идеју, крсташку војну против Турака. У августу и октобру 1405. покушао је он преко посланика да склопи савез са републиком млетачком, тражећи уз то од републике неколико галија да их наоружа о својему трошку. Но република се не одазва Жигмундовој жељи, избегавајући сваки заплет са Турцима[1]).

Поред Жигмунда уочио беше значај Турака деспот Стеван Лазаревић. Пошто се после погибије Бајазетове ослободио зависности од Турака, радио је он свом снагом на јачању своје државе, осећајући да ће скорим доћи до судара са Турцима. Наслонивши се на Жигмунда прихватио је он и његове планове против Турака. Маја месеца 1406. затражи он од Млетака да пошаље галије у Галипољски теснац, како би се, сигурно услед акције сувоземне војске, могли Турци зауставити, да не пређу из Азије у Европу[2]).

Током 1406. погоршаше се одношаји између Византије и султана Сулејмана, те овај отпоче пустошити византијске територије. Цар Манојло, по обичају, обрати се Млецима за помоћ, али колико се из извора види, за тај мах без успеха. Током 1407. затегоше се јоште више односи између Византије и Турака и то по свој прилици још и стога, што је цар Манојло, примивши Пелопонез лети 1407. после смрти

којима има података за босанско-угарске одношаје у тим годинама, које нисам употребио у својим расправама. О ратовању у г. 1405. и 1406. в. Codex Zichy V. 415. а нарочито за хронологију догађаја важну листину Жигмундову од 9. јуна 1406. коју је приопћио Pesti Frigyes у расправи „A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Budapest 1876. 54—56. О Жигмундовој експедицији у г. 1407. в. Cod. Zichy, V. 398. sqq. 512. Teleki okl. I. 326. За г. 1408. в. Ortvay, op. cit. I. 393/4. Cod. Zichy, V. 565. Teleki okl. I. 340. 346. За г. 1410. в. Cod. Zichy VI. 53.

1) Listine V. 61 65. 66.

2) ib. 76/7.

брата Теодора, отпочео утврђивати Истмос „pro securitate principatus et paesii Amoree." Посланик цара Манојла Манојло Хризоларис стигао је у Млетке крајем 1407. а одатле се упутио у Ђенову и Париз, не би ли му пошло за руком да заинтересује западњаке за јадне прилике Византије[1]).

И ако се у изворима не спомиње да је грчки посланик Хризоларис одлазио и краљу Жигмунду, ипак држим да нећу погрешити ако узмем, да је морало бити некпх преговора између Византије и краља Жигмунда крајем 1407. и поч. 1408. г. Представке из Византије имале су на Жигмунда утицаја, те је он свим жаром свога ватреного темперамента закључио да покрене војну против Турака. Ма да Жигмунд у Босни још не беше постигао жељена резултата и босанске великаше потпуно привинуо уз Угарску, ипак је већ поч. 1408. отпочео неке припреме за рат против Турака. У Дубровнику претпостављала се бар поч. марта 1408. могућност да ће Жигмунд преко Србије поћи даље у Романију, т. ј. у област европске Турске и Византије[2]).

Жигмундова жеља, да се што пре отпочне акција против Турака није се могла одмах изводити. Потребно беше пре свега скрхати опозицију у Босни.

Крајем маја 1408. видимо Жигмунда већ код града Добора[3]), где остаде до месеца јуна па се врну у Будим, али само на кратко време, да се добро спреман свом снагом обори на Босну. Негде у првој половини септембра јужно од Добора, у срцу Босне, дође до одлучне битке између Жигмунда и Босанаца[4]). Крвава битка несретно сврши по Босну, јер херцег Хрвоје и босанске династе признаше угарску превласт[5]).

---

[1]) N. Jorga I. 156. 159. 162.

[2]) Jos. Gelcich. Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae. Budapest, 1887. 178.

[3]) Teleki okl I. 340.

[4]) F. Šišić. op. cit. 203. 280.

[5]) У Жигмундовој листини од 24. фебр. 1409. Николи и Дионисију од Гаразде као и Владиславу Силађију описују се

Чим је Жигмунд довео у ред босанско питање, обраћа се у октобру преко посланика Вилхелма од Прате на Млетке, тражећи поново савез против Турака, а нарочито велике галије, које би његове трупе пренеле од Ликостома према Галипољу. Како су уз пркос уговору са султаном Сулејманом турски гусари отештавали сигурност трговања у Леванти, пустошећи 1407. нарочито млетачке поседе око Модона и Корона на југу Пелопонеза[1]), беше један део млетачких сенатора вољан да се учини било којим начином крај овом песносном стању. Стога дакле беху вољни предузети заједничку акцију са Жигмундом. Ну велика већина сенатора не надаше се многом од Жигмундове акције, истичући да би република само тако могла приступити савезу, ако би уз овај пристали сви меродавни фактори западне Европе, за које је крањ Жигмунд тврдио да ће их придобити за то[2]).

Међу тим спремали се у Србији крупни догађаји, који нагнаше Жигмунда да се крај свега негативног резултата у Млецима поново обрати на републику. Крајем 1408. одметну се из Србије султану Сулејману брат деспота Стевана Лазаревића, кнез Вук, те затражи од султана војску, како би приморао брата Стевана да му уступи половину Србије. Деспот Стеван Лазаревић, наслоњен на Жигмунда, обрати се овом за помоћ, отишав лично Жигмунду на двор[3]). Не очекујући да ће Вук са Турцима тако брзо напасти на Србију, те одатле можда провалити и у

њихове заслуге особито у оно време cum alias illustris dominus Herwoya dux spaleti et partium inferiorum comes, regnique nostri Bozne barones, nobiles et proceres ac incole universi pro nunc occulto dei iudicio ad veram obedientiam et fidelitatis observantiam reversi et redeuntes maiestati nostre, regnoque et regnicolis nostris prefatis partem adversariam gerebant et se ab observantia pure fidelitatis retraxerant et declinaverant etc. (Teleki okl I. 346).

1) N. Jorga, I. 163.

2) Listine, V. 137/8.

3) Archiv XIX. 411.

Угарску, упутио беше Жигмунд почетком 1409. у Млетке Филипа de Georgio, тражећи од републике, да пошаље неколико галија у Галипољ, које би спречиле прелаз Турака из Азије у Европу. Сем тога молио је Жигмунд од републике и овај пут неколико галија, које је хтео наоружати, те их скупа са млетачким опремити у Галипољски теснац. Захтев свој мотивисаше Жигмунд тиме, што је дознао да in partibus Grecie et aliis locis hobedientibus Turcho congregari magnam quantitatem Turcorum dispositorum in estate futura invadere regnum suum[1]). Жигмундов захтев оста без успеха. Млетачка република имађаше свагда пред очима своје сопствене интересе. Заједничкој акцији могла је она приступити само у том случају, ако би се њени интереси поклапали са опћим. Стога је она баш онда када су турске чете са кнезом Вуком Лазаревићем пустошиле по Србији[2]), достављала султану Сулејману, како је са свију страна позивају да ступи у савез против Турака, али како њој ни на крај памети није да тако што учини[3]).

Два су разлога што је република млетачка заузимала тако неискрено и дволично држање према Жигмундовој источној политици. Баш онда када се краљ Жигмунд непрестано заносио плановима против Турака, тада је република особиту бригу била посветила арбанском приморју.

На брзо после смрти господара Зете Ђурђа Срацимировића († 1403), подиже се против Млетака његов син Балша са матером Јеленом, ћерком кнеза Лазара, те захвати од републике Скадар и Дривост, које беше отац његов продао Млецима 1396. г. Поч. 1405.

---

[1]) Listine, V. 160.

[2]) Dipl. Rag. 183.

[3]) .... fuimus requisiti et sollicitati usque ad presens a quam pluribus principibus et dominis mondi, cum magna instantia, de essendo secum cum magno nostro avantagio ad damna et destructiones magnificentie sue, et nunquam voluimus, nec volumus his talibus tractatibus prebere aures (Jorga I. 169).

налазила се та места у Балшиним рукама[1]). Републици млетачкој беше много стало да се не да избацити са арбанскога приморја, одакле се најкраћим путем досневало у унутрашњост Балканскога Полуострва. Стога је она током идућих година гледала сваким начином да сузбије Балшу. Како су Балшу у његовим плановима против републике подупирали Турци, гледао је сенат да одржањем добрих односа према Турцима ослаби Балшину акцију у приморју. Лавирајући и уступајући Турцима постигла је република преко посланика Фрање Ђус нинијанија да јој је султан Сулејман 17. јуна 1408. признао право на земље, због којих је спорила са Балшом, на основу чега је склопљено примирје између завађених странака[2]).

Не дајући се потиснути са зетскога приморја, припрема република током 1408. земљиште за окупацију далматинскога приморја, одакле је био одагнао 1358 Лауш Велики.

Пошто је напуљски краљ Владислав изгубио наду да ће моћи успети у Угарској и одржати Далмацију, продаде је после дугих преговора млетачкој републици по цену од 100000 дуката 9. јула 1409.[3]) На тај начин ступила је република св. Марка чврстом ногом на источну обалу Адрије, постигавши своју давнашњу жељу да Јадранско Море може назвати искључиво својим. Но тим кораком ставила се република у грдну опреку са краљем Жигмундом, који је живо осећао овај губитак, због чега је у брзо дошло до ратовања са Млецима. Експанзивне тежње републике доведоше је у сукоб са Угарском. Два скоро најважнија фактора у решавању источнога питања

---

[1]) Listine, V. 60.

[2]) Listine, VI. 39—41. О рату Балше са Млецима расправља опширније Ст. Станојевић у расправи Die Biographie Stefan Lazarević's von Konst. dem Philosophen als Geschichsquelle (Archiv XVIII. 435—8).

[3]) Listine, V. 181—199.

беху љуто завађена, због чега немогуће беше остварити жељену коалицију против Турака, што беше од грдне штете по судбу читаве југоисточне Европе. Штета ова беше тим већа, што се у времену угарско-млетачких запетих односаја распламтеле беху крваве међусобне борбе између Бајазетових синова. Ту је прилику могла западна Европа, удружена са балканским политичким чињеницама, веома корисно експлоатисати.

Византијски цар Манојло пратио је будним оком политичке прилике у турској царевини. Изложен највише турским нападајима, гледао је да се користи сваким згодним моментом. И када је током 1409. отпочела акција обеснога Мусе против султана Сулејмана, у којој борби сем Византије и влашкога војводе Мирче учествоваху Лазаревићи и Вуковићи, развија цар Манојло доста живу акцију не би ли, ослабивши турску моћ, олакшао своје јадно стање.

Почетком јануара 1410. појавио се наиме његов посланик у Млецима. У седници сената црташе византијски посланик црним бојама зле прилике у Турској, истичући како се сада згодна прилика указује да се сломије моћ Турака. Цар Манојло, настављаше посланик, није довољно јак да сам изведе ову велику задаћу, те је стога потребно да република даде својих осам галија, које би заједно са грчким спречиле Турцима прелаз из Европе у Азију. Византијски посланик увераваше републику да ће помоћ зацело пружити и остали хришћански кнежеви на које се његов владалац био за помоћ обратио. Не буде ли његов цар добио тражену помоћ, он ће, говорио је посланик, бити приморан да склапа мир са Турцима[1]).

Цар Манојло је дакле одмах у почетку акције Мусине против брата Сулејмана упозорио пажњу западне Европе на слабост Турака, коју не треба пропустити. Но западни фактори, забављени и сувише

---

[1]) N. Jorga, I. 179—180.

својим приликама на дому, не пружише помоћи, нашто Манојло склопи савез са Сулејманом против Мусе, гледајући да у томе хаосу извуче што више користи за се[1]. Током 1410. одржао је Сулејман превагу над Мусом, но с пролећа 1411, надвлада га Муса, поставши јединим господарем европске Турске.

Република млетачка спремала се у то доба да ратује са Жигмундом, те је из прикрајка мотрила на међусобну борбу Бајазетових синова. Но ипак, верна своме начелу, гледала је да се са мало труда користи овим нередом. Као што је после пораза Бајазетова код Ангоре покушала у октобру 1402. да се мирним путем докопа Галипоља, тако је и у априлу 1411. пао у сенату предлог, да се даде налог цариградском бајулу, нека гледа да дипломатским путем добије Галипољ, ако цар Манојло из новчаних разлога не би могао то учинити[2].

Иако је овај предлог сенатора Андрије Зане био веома примамљив беше одбачен, јер се велика већина сенатора бојала да се тиме не заплете у рат с Турцима, када јој се у Горњој Италији и Далмацији указиваше рђава перспектива од стране Угарске.

Вест о Мусиној победи стигла је у Млетке негде крајем маја, те је сенат већ 4. јуна 1411. дао инструкцију Јакову Тревизану, на основу које је имао регулисати трговачко-политичке одношаје Млетака према новом султању. Сенату беше поглавито стало да среди што пре своје трговачке-политичке односе у Леванти, но у случају да се не би могло доћи са Мусом до погодбе, наређено је Тревизану, да пре-

---

[1]) О међусобној борби Бајазетових синова расправља темељито Ст. Станојевић у споменутој монографији у Archiv XVIII. 440—452. Станојевић ставља почетак Мусине акције у г. 1410. но из овога податка млет. архива, који Станојевићу не беше познат, види се да је акција отпочела већ 1409. као што мисли и К Јиречек у Cesty po Bulharsku v Praze, 1888. 498.

[2]) N. Jorga, I. 125. 191.

говара са царем Манојлом о заједничком рату са Турцима. Како се у то доба проносили по Млецима гласови, да се против Мусе подигао брат му Мухамед, дато је Тревизану за сваку евентуалност и веровно писмо за Мухамеда[1]). Но свега тога није требало, јер је султан Муса и сам желео да упрости и онако компликовану ситуацију због претендента Орхана, кога беху истакли Византинци. те је већ 12. августа дошло до споразума између Мусе и Млетака[2]).

Република млетачка могла се само радовати оваком брзом решењу својих левантских прилика, јер је набрзо за тим имала да одбија ударце Жигмундове у Далмацији и Италији.

Пошто је краљ Жигмунд у јесен 1410. с успехом скрхао опозицију у Босни, потчинивши моћне династе Сандаља Хранића и Павла Раденовића, концентрисао беше сву пажњу на то, како да се освети Млецима због присвајања Задра са правом на Далмацију[3]).

Република Млетачка је набрзо, пошто је купила Задар, упутила била 28. септ. 1409. посланика краљу Жигмунду, да му разјасни због чега је нашла за добро да купи Далмацију. Осећајући и сама да су њени разлози слаби и ништавни, апелирала је она па услуге које је учинила Жигмунду за време побуне Хорвата и касније приликом пораза код Никопоља. Иако се краљ Жигмунд никако није могао уверити да се поступак републике може ма како правдати, надала се

---

1) ib. 196—199.

2) N. Jorga I. 200—201. Predelli. II. 302/3.

3) Чини се, да је Жигмунда у јесен 1410. у операцији против Босне потпомогао деспот Стеван Лазаревић, који се крајем јула или поч. августа 1410. врну у Србију из Цариграда, камо беше утекао, пошто његов савезник Муса беше потучен од Сулејмана (Archiv XVIII. 443). За награду добио је деспот од Жигмунда 1411. богату рударску варош у Босни Сребрницу и град Дебрецин у бихарској жупанији (Codex Zichy VI. 146.)

република да ће јој поћи за руком да мирним путем отклони судар са Угарском.

Добивши од Жигмунда заштитно писмо за своје посланике, које је затражила била 3. јануара 1410. упутила беше она Јована Барбадига и Тому Моченига 27. марта 1410. Жигмунду са налогом нека свакако гледају да се дође до поравнања. Но одашиљући посланство Жигмунду гледала је република у исто време да се дочепа Шибеника и Трогира. Овакав поступак наравно да није могао довести до жељена споразума, иако се и папа био заложио крајем октобра 1410. и с пролећа 1411. да отклони судар. Поч. 1411. видела је република јасно да се противности између ње и Угарске не могу никако изгладити, те је у априлу 1411. нашла за добро да покуша склопити савез са пољским краљем Владиславом против Жигмунда. Ну њено настојање оста без успеха, јер Жигмунду пође за руком да краља Владислава привуче на своју страну, склопивши с њиме у марту савез у Лублау. Поч. септембра 1411. стигоше преко млетачког управника Истрије гласови, да се угарска војска креће према Фриаулу или Истрији[1]).

Почетком новембра 1411. провали угарска војска на челу са Пипом Спаном од Озоре, заповедником Темишвара у Истрију, а одатле у Фриаул. Пипо Спано напредоваше тако нагло да је поч. 1412. мало фалило па да читава Тревизанска Марка падне у Пипове руке. Потплаћен од Млетака повуче се Пипо у Фриаул, давши тако републици времена да већ у марту под војсковођом Карлом Малатестом постигне неке успехе[2]).

---

[1]) Интересну грађу за угарско-млетачке одношаје у то време пружа VI. том Љубићевих листина стр. 26—29. 47, 64—69, 78—82, 94—97, 108—115, 119—120, 135—140, 142—144, 154/5, 186, 204—208.

[2]) J. Aschbach, Geschichte Kaiser Sigmunds. Hamburg 1838. I. 337—340. Romanin. Storia documentata di Venezia 1855. IV. 57—63.

Сигурно услед овога напредовања републике а и стога што је за ратовање требало доста новаца беше Жигмунд вољан да се пусти с Млецима у преговоре о миру. Како се краљ пољски Владислав бавио у марту или априлу 1412. на Жигмундову двору примио је он на се улогу посредника[1]) Из поруке краља Владислава млетачкој републици, о којој се дебатовало у сенату 13. маја, види се, да се краљ Жигмунд трудио да и пољског краља увуче у своју источну политику према Турцима. Стога је пољски краљ и поручивао републици да треба да се мири са Жигмундом, јер је и сам намеран да ратује са неверницима, при чему се не може надати успеху, ако не би република маритимном силом потпомогла ову акцију[2]).

Но до мира није могло тако лако доћи. Млетачка република да би имала више одрешене руке према Жигмунду, вољна беше регулисати своје одношаје у зетском приморју према Балши, који је у априлу 1412. блокирао био Бар. Посредовањем великога војводе босанскога Сандаља Хранића закључи напокон 26. новембра мир са Балшом, уступивши му Улцињ и Будву и јоште 1000 дуката сваке године.[3]) Када се сенат тако осигурао од стране Балшине закључио је 14. јануара 1413. да се обрати Турцима за помоћ против Жигмунда. Република као да је и сама осећала колико се огрешила о хришћанску ствар тражећи помоћи и савезника у неверника, те стога у закључку правда свој корак тиме, што Жигмунд свом снагом ради на том да скрха републику[4]). Но помоћи од Турака није се могло надати, јер је султан Муса баш у то доба оперирао против одметника Хамзе од Сокоца и Сврљига. Мало касније, у априлу кренуо се против Мусе брат му Мухамед, начинивши савез са деспотом Стеваном Ла-

---

[1]) Ortvay, op. cit. 471.

[2]) Listine VI. 260/1.

[3]) Listine VII. 24—28.

[4]) et vigilat cum tota sua potentia ad damna nostra et destructionem status nostri. Ib. 64/5.

заревићем. Јула месеца пак подлеже Муса Мухамеду изгубивши битку на подножју Витоше[1]).

Како краљ Жигмунд поч. 1413. не беше особито добре среће на бојном пољу у Истрији и како су га послови у Немачкој и црквено питање гонили да прекине ратовање, нашао је за добро да се пусти са републиком у преговоре о миру. Како су даље и са једне и са друге стране захтеви били велики није могло доћи до дефинитивна мира, него до примирја на 5 година, које беше склопљено у Трсту 17. априла 1413. г. по коме су обе стране задржале оне поседе, које имађаху у рукама при склапању примирја[2]).

1) Archiv, XVIII. 449. XIX. 425.
2) Listine VII. 104/5.

II.

Покушаји цара Манојла 1413. 1414. да покрене Угарску и Млетке против Мухамеда. – Република Млетачка покушава да се мирним путем нагоди са Мухамедом, због чега је Жигмунд оптужује пред Западом да шурује с Турцима. — Пораз угарске војске код Добоја у Усори 1415. — Слабљење угарскога утицаја у Босни а јачање турског. — Снажење грчког елемента у Пелопонезу наилази на отпор Млетака. — Први судар Млетака са Турцима код Галипоља 1416. – Узалудан труд цара Манојла да омете преговоре млетачке с Турцима, те да с помоћу папе образује коалицију западних сила. — Бертучи Дијeдо склапа 1419. мир са Мухамедом а тако исто и Жигмунд, чији поход против Турака 1419. прође без икаква резултата.

Влада Мухамеда I. (1413—1421.) утврдила је у Европи тековине Бајазетове. Дуготрајне распре између Бајазетових синова умањиле беху углед турски у Европи, но срећа турска беше што западна Европа пропусти да се користи тим згодним моментом. Мухамед I. настојаваше сада да смишљеним радом оснажи турски положај у Европи и Леванти. Радећи тако није могло проћи а да се не судари са моћним противником у Леванти, а наиме са млетачком републиком.

Константин философ описује у животу Стевана Лазаревића султана Мухамеда као човека блага и скромна. Он вели да је Мухамед при ступању на владу својему савезнику деспоту Стевану дао град Копријан, један део Знепоља и још неке крајеве.[1])

[1]) Гласник XLII. 309.

Дука прича да је Мухамед и према Византији у почетку владе показивао исту мирољубиву политику, предавши јој градове на обали Црнога Мора и неке градове у Тесалији и на Пропонтису.[1]) Халкондил такођер прича да је Мухамед био пријатељски наклоњен цару Манојлу, а тако исто и Францес у свом сумарном приказу Мухамедове владе.[2]) Но из савремених аката не изгледа да су одношаји између цара Манојла и султана Мухамеда били толико срдачни и пријатељски.

Поч. јануара 1414. стигао је наиме у Млетке посланик цара Манојла, те је искао од републике помоћи у новцу услед „oppressionem, quam faciunt Turchi in partibus suis“. Република се не одазва молби царевој, изговарајући се силним трошковима у рату са Жигмундом. Једино је сенат обећао посланику да ће помоћи у том случају ако и остали хришћански фактори буду вољни помоћи цару.[3])

Из Млетака упутио се грчки посланик Жигмунду. Задаћа његова беше да Жигмунда покрене на акцију против Турака, а пре свега да га дефинитивно измири са Млецима, што беше неопходно потребно за успешну акцију против Османлија. О своједу раду код Жигмунда реферисао је византијски посланик сенату јула 1414. молећи поново за помоћ, али без успеха, јер је сенат и овом приликом дао сличан одговор као и у јануару.[4])

И ако је краљ Жигмунд тада много био забављен црквеним питањем, припремајући се на сабор у Косниц, камо стиже на Бадњи Дан 1414.[5]) рекао бих, да се није оглушио о молбу византијскога цара. Ст. Станојевић згодно се домишља, да је и деспот Сте-

---

1) Ducas, op. cit. 872.

2) Chalkondylas, op. cit. 183. Georgius Phrantzes, Chronicon Majus. Patrologia graeca, t. 156. стр. 710.

3) N. Jorga, I. 217.

4) Listine VII. 161.

5) K. J. Hefele, Conciliengeschichte, Freiburg 1869. VII. 75.

ван Лазаревић у ствари рата против Турака морао слати свога посланика септембра месеца у Будим.[1])

Млетачка република гледала је да мирним путем регулише своје односе према Турцима, избегавајући сваки могући сукоб. Када је поч. 1414. Пашахид из Скопља провалио са доста јаком војском у Албанију, пљачкајући и робећи, покушала је република да га новцем одврати од својих територија. 3. маја 1414. пак дат је налог бајулу цариградском, Фрањи Фоскаринију да преговара о миру са Мухамедом, а 19. јула упућена је Фоскаринију опширна инструкција у тој ствари.[2])

Ну султан Мухамед показао је одмах у почетку владе камо циља. Лети 1414. оперирају Турци у Босни у савезу са херцегом Хрвојем, који 1413. паде у немилост код Жигмунда, а скоро у исто време нападе турска флота на Негрепонт, те га опљачка и одведе оданде силно робље.[3])

Иако је република огорчена била овим поступком Мухамеда још се свеудиљ надала да ће мирним путем средити одношаје са Мухамедом. За то је она поч. 1415. и одбила захтев претендента Мустафе, који је преко посланика тражио галију да га превезе из Азије у Европу да отпочне акцију против Мухамеда. Истичући да је султану Мухамеду већ упутила посланика, који, не нашавши султана, очекује га у

---

1) Archiv XVIII. 454. Домишљање Станојевића као да потврђује једно писмо Жигмунда од 28/X. 1413. у коме вели за Симона Шоша de Sowar како cum fideli nostro Illustri principe domino despoto duce regni Rascie certis tractatibus et colloquys comodum et vtilitatem regni nostri respicientibus, ad festum omnium Sanctorum nunc venturum nostro speciali ex edicto Bachye debet constitui, asserit se iturum (Cod. dipl. patrius t. VII. 445.) Према томе могло би се претпоставити да је цар Манојло прво отпочео преговоре против Турака са деспотом, а овај да је даље исте наставио са Жигмундом, због чега је Симон Шош и одлазио деспоту као специјалан изасланик Жигмундов.

2) N. Jorga, I. 218. 220.

3) Archiv, XIX. 429. N. Jorga, I. 221. K. Hopf, II. 75.

Бруси, одби она понуду претендента Мустафе. А да би јоште више одобровољио султана Мухамеда решио је сенат у исто време да достави Мухамеду намере Мустафине.[1])

Ну рачун републике не беше тачан. Акција турске флоте мора да је поч. 1415. била интезивнија, јер је сенат крајем марта 1415. дао налог поморском капетану да строго пази на сваки покрет турски, те да спречи сваки њихов покушај, који би могао шкодити интересима републике.[2]) Непријатељско понашање према Млецима правдао је Мухамед тиме, што му Млеци не послаше посланство,[3]) но у истину сукобљавао се Мухамед са Млецима с тога, што му је република била најопаснији противник у Леванти.

Ова опрезна политика млетачка према Мухамеду, а нарочито републикино поступање према заповедницима турским у близини њених територија у Албанији, које је гледала да годишњим пензијама приволе да мирују,[4]) нанела је републици великих неприлика током 1415. год.

Када Турци лети 1414. и 1415. провалише из Босне у Хрватску до Загреба,[5]) упути загребачки бискуп ноту млетачкој републици, пребацујући јој, да њени поданици из Шибеника у споразуму са Турцима нападају на Жигмундове територије.[6])

Но ствар се не врши само тиме, него сигурно настојањем истога бискупа изнесе се читаво питање пред концил у Косницу. Краљу Жигмунду веома згодно дође ова прилика, те је с великом жестином сваљивао кривицу на републику како она потпомаже најезду турску против хришћанске Европе. Може бити да је Жигмунду познат био онај корак репу-

---

[1]) N. Jorga, I. 226.
[2]) Listine, VII. 197.
[3]) N. Jorga, I. 234.
[4]) ib. 227. 231.
[5]) Dipl. Rag. 245. 249.
[6]) Listine, VII. 207.

блике млетачке поч. 1413. г. када се она обраћала Турцима, нудећи им савез против Жигмунда, те се стога свом жестином и окомио на њу. Ну све да Жигмунд и није знао за то, свакако је са свога становишта био донекле у праву да коре политичко држање републике, јер је она сваком приликом његове пројекте против Турака одбијала. Краљу Жигмунду не беше доста да само на сабору у Косницу жигоше републику, него је јоште упутио ноту на хришћанске владаре, информишући их о млетачком држању.

Жигмундова оптужба беше од велика утицаја на чланове косничкога сабора. У то доба већ се отпочела и у ширим слојевима пазирати опасност од стране турске, те су тадашњи духови стали више мислити како да се та опасност отклони. И тада, када је идеја о прогонству Турака из Европе отпочела живље интересовати ондашње духове, тада се оптужује једна од највиђенијих маритимних сила у Европи, да потајно потпомаже напредавање непријатеља хришћанске вере. Велика већина чланова на сабору у Косницу поверовала је овој оптужби, јер не познаваше политичких прилика у Леванти. Истина да политичко држање Млетака према Турцима не беше без приговора, али је читаво држање млетачко било управљено на то, да се што јаче оснажи у албанском приморју и Леванти, како би у згодном моменту са успехом могла издржати судар са Турцима, чије снажење није могло трпети озбиљнијег такмаца на Истоку. Оно истина да је република више пута пропуштала згодне моменте не смејући предузимати офанзиву, али без сличних погрешака не беху ни остали западни фактори, јер и они са републиком заједно пропустише најзгоднију прилику да ослабе па можда и униште моћ турску у Европи. Ну та грешка можда се може правдати тиме, што савременици нису могли сасма јасно уочити и оценити тадашњу политичку констелацију на Балкану. Неки фактори могли су јасније гледати од других, али супротност ближих интереса

помутила је можда и у њима подобност за даље прозирање и схватање тадашње ситуације.

Република млетачка тешко је осећала оптужбу Жигмундову. У својој ноти од 30. августа 1415., коју је била упутила на владаре западне Европе, одбија република са индигнацијом Жигмундову оптужбу. Истичући своје у луге хришћанској ствари у бици код Никопоља, позива се република на пољскога краља, за кога вели да најбоље зна, какве је понуде она чинила против Турака, када је краљ посредовао за мир између ње и Жигмунда. Иако је република овде претерала, јер знамо да је иницијатива за рат против Турака свагда потицала од Жигмунда, ипак је она веома тачно оценила значај Турака и означила добро будуће држање хришћана према Турцима. Млетачки сенат се чуди како је некоме и могла пасти на ум та мисао, да би република могла пружити помоћ својим а и хришћанским највећим непријатељима. Та она са хришћанима чини једно тело, а пружати помоћ противнику значи зарити мач у своју рођену утробу. Scimus enim, додаје даље сенат, et scire debent qui christiani sunt, quod tale horum infidelium bellum, quod seu quedam contagiosa pestis et flama vorans in queque vicina serpens ab Euxino pontico usque ad Adriaticum mare multa et maxima christianorum regna delevit, etiam, ni mature provideatur, ultra Italiam penetraret.[1]) У истом смислу одговарила је република и изасланицима косничкога сабора, који стигоше у Млетке поч. септ. 1415. да се увере о истинитости Жигмундове тврдње.[2])

Док се овако два најзнатнија фактора у источној политици према Турцима препирала о своме држању према противнику, провалише Турци под војводом Исаком из Скопља по други пут негде у јуну 1415. у Босну са намером да одатле пређу у Угарску. Но

---

[1]) Listine, VII. 209—211.
[2]) N. Jorga, I. 236.

код Добоја у Усори дочека их угарска војска под вођством бана усорког Јована Горјанског, бана славонског Павла Чупора и пређашњег бана мачванског Јована Маротија. По свој прилици да је већ негде средином јула дошло до судара, у коме беше угарска војска потучена до ноге.[1])

Вест о поразу угарске војске допрла је брзо до Жигмунда на сабору у Косницу, те је свакако његовим настојањем коснички сабор одредио бискупа од Асти да пође у Пољску и Литавску, да ангажује тамошње владаре за рат против Турака. У исто време остави и Пипо Спано Косниц, те се упути у Угарску да учини припреме за обрану јужне границе Угарске.[2]) У другој половини августа 1415. налазио се он већ у Ердељу, где чини припреме за поход у Босну против Турака.[3]) Али пораз угарски у Усори није се дао накнадити. Од тога доба датира слабљење угарске превласти у Босни а јачање турскога утицаја. Од тога доба по правилу признају босанске династе суверенитет турскога султана, а коју годину кашње утврдиће се Турци у Врхбосни, данашњем Сарајеву, одакле ће постепено потчинити читаву краљевину пода се.

Агресивно продирање Турака према Босни и Угарској догодило се у одсуству Мухамедову, који је већ с пролећа 1414. отишао у Азију да угуши онде устанак против себе.[4])

Цар Манојло користио се одсуством султановим, те прегну да осигура Пелопонез од Турака, где је почео био систематски да снажи јелински елеменат. Јула месеца 1414. остави он престоницу, те се упути Тасосу, који на брзо освоји, а одатле у Солун камо презими. У пролеће 1415. стиже цар у Пелопонез. Он се одмах даде на утврђивање Истмоса, који спаја Пе-

---

1) Dipl. Rag. 250—252. Codex Zichy. VI. 369. 392. 398.
2) J. Aschbach, op. cit. II. 405/6.
3) Codex Zichy, VI. 314.
4) Dipl. Rag. 242. Ducas, op. cit. 880 sqq.

лопонез са средњом Грчком, те је 26. јуна 1415. известио републику о успешном раду око утврђења Истмоса.[1])

Републици млетачкој беше донекле добро дошло што се цар Манојло старао о одбрани Пелопонеза од Турака, јер су тиме добивале много и њене колоније у Корону и Модону, ну с друге стране опет не беше јој мило да се грчки елеменат у Пелопонезу и сувише оснажи. У то доба не имађаше Цариград ни близу више онај трговачко-политички значај као за доба пре доласка Турака. Границе византијске царевине беху сужене на најмању меру, а услед превласти и несигурности од Турака губила је млетачка трговачка колонија у Цариграду све више од своје важности. Република млетачка отпочиње све већу тежину да полаже на своју колонију у Негрепонту, која је требала да предузме ролу цариградске колоније.[2]) Стога се република, да накнади губитак у Цариграду, стара како би се што боље утврдила у Грчкој и Пелопонезу, па јој зато није могао бити по вољи енергичан рад последњих Палеолога у Мореји, са којим се стављала брана ширењу млетачкога утицаја у Грчкој. Разумљиво је дакле што је република, на вест о доласку цара Манојла у Пелопонез, учинила потребне мере за сигурност, и што не хтеде поднети један део трошкова за утврђење Истмоса, како је то цар Манојло тражио на поч. 1416. г.[3]) Укрштање млетачких и грчких интереса у Пелопонезу доведе већ 1417. до судара, јер те године синови цара Манојла деспот Теодор II. и принц Јован (потоњи цар Јован VIII.) нападоше на млетачке колоније у Модону и Корону, због чега је република млетачка енергично протестовала у Византији, тужећи се да јој је грчко суседство у Мореји много несноснија од турскога.[4])

---

[1]) N. Jorga, I. 232. Phrantzes, op. cit. 715. 725. Chalkondylas, op. cit. 183/4.
[2]) W. Heyd, op. cit. II. 269.
[3]) N. Jorga, I. 233. 243.
[4]) ib. 267. 281/2.

Млетачке експанзивне тежње у Леванти довиле су републику до сукоба не само са Византијом него и са Турцима.

Покушаји републике да се мирним путем нагоди са султаном Мухамедом I. по његову ступању на престо не уродише добрим плодом.

Крајем августа 1415. прешао беше из Азије у Европу султан Мухамед I. да угуши устанак претендента Мустафе, који је, као што смо видели, тражио поч. 1415. наслона на Млетке. Претенденат Мустафа нашао беше склоништа у Влашкој, те оданде отпочео своје операције против Мухамеда. По султан Мухамед набрзо осујети покушај Мустафин, који се испред Мухамеда склони у Солун.[1]) Глас да се султан враћа у Европу узнемирио беше заинтересоване факторе у Леванти. Млетачка република као да је осећала да од мисије Фоскаринија неће бити ништа, те се већ крајем августа 1415. отпочело претресати у сенату о склапању лиге између Млетака, Родоса, Хијоса, Лезбоса и византијскога цара. Неколико дана касније стиже у Млетке и посланство цара Манојла, који се јоште бавио у Мореји, па је такођер пледирало за образовање лиге. Република млетачка показа се склона за овај мах, одговоривши да је упутила Петра Зена, господара Андроса, да поради на овој ствари. Ну на изричну жељу императора беше упућен у овој ствари цару Манојлу специјалан изасланик.[2]) Судећи по једном акту млетачког сената од 8. фебр. 1416. види се, да је Петру Зену пошло за руком да образује лигу, једино што је влада острва Хијоса изјавила, да не може дефинитивно приступити док не добије дозволу од Ђенове.[3])

Очекујући да ће скоро доћи до судара са Турцима, развио беше цар Манојло необично живу акцију, да нађе што већи број савезника. У ту сврху водио

---

[1]) Archiv XVIII. 456/7.

[2]) N. Jorga, I. 236. 239.

[3]) ib. 243.

је он током 1415. г. преговоре са претендентом Мустафом, султаном од Караманије и деспотом Стеваном Лазаревићем.[1]) Цар Манојло је без сумње потражио помоћи и од краља Жигмунда, знајући добро да је Жигмунд свагда био веран својој источној политици. Писмо Жигмундово дубровачкој републици од 22. септембра 1416. где каже како спрема силну војску против безбожних Турака. као да ће бити одговор на рад цара Манојла у г. 1415. око припремања коалиције.[2])

Али је са образовањем лиге ишло доста споро. Жеља цара Манојла да се лига огледа у борби с Турцима не испуни се. Као да беше суђено да се најзнатнији представник западне европске културе у Леванти први пут сам огледа са новим дошљаком из Азије.

Када Турци крајем 1415. нападоше на најглавнију млетачку колонију Негрепонт. пожури се сенат да се што боље припреми за одлучан судар.[3]) Поч. априла 1416. упутила беше република са наоружаном флотом адмирала Петра Лоредана у Леванту. Ну одашиљући флоту као да је страховала од одлучнога судара. Као да се заваравала надама да је јоште могуће мирним путем нагодити се с Турцима. С тога она поред Лоредана шаље султану Долфина Венијера да покуша измиру. Не дође ли до мира, имао је Лоредан отпочети војну операцију.[4])

Али до мира не дође. 29. маја судари се код Галипоља млетачка флота са турском, те однесе коначну победу над турском. Тада се први пут осетила страшна поморска надмоћност Млечића над Турцима. који су од времена султана Бајазета такође велику бригу поклонили били образовању и умножавању флоте.

Када је поч. јула стигло у Млетке Лоредаиово

---

1) Listine, VII. 217.
2) Dipl. Rag. 276/7.
3) N. Jorga. I. 241.
4) ib. 245—8.

писмо од 2. јуна у коме јављаше о великој победи код Галипоља, пливаше цео град у весељу.[1])

Углед републике скочи много тиме у очима западне Европе, која дотле навикнута беше да чује једино о поразима хришћана.

После судара код Галипоља беше и једна и друга страна готова да се мири. Но иако је 31. јула 1415. дошло до некога мира између Млетака и Мухамеда, остало се и даље на ратној нози, а то нарочито стога, што Турци не хтедоше издати млетачко робље.[2])

Како дакле до мира никако није могло доћи, упутио беше цар Манојло крајем 1416. посланство у Млетке, које је требало задобити републику да дефинитивно пристане уз лигу. Цар Манојло јављаше да ће он дати једну галију, Јовановци, Хијос, Лезбос и дука архипелага сваки по једну, а република две. Лига се има образовати на три године дана. Занимљиво је да је цар Манојло који је највише радио око образовања лиге желео, да стварање лиге остане у тајности, бојећи се Турака. Ну Млецима опет не беше то по вољи, те предлагаху, да император има платити трошак око оружања једне или две галије ако хоће да затаји своје учешће.[3])

Међу тим стиже марта 1417. у Млетке посланик султана Мухамеда I. тражећи од републике да већ једном ступи у живот онај уговор мира, који беше у име републике склопио у јулу прошле године Долфин Венијер. Посланик турски захтеваше да република упути нарочитог изасланика султану, који ће се с њиме споразумети у пунктовима мира.

Иако се република нешто раније била упустила у преговоре око образовања лиге, ипак јој добро дође ова понуда султанова. Склопљено примирје са Жигмундом 1413. истицаше 5. априла 1418. а Жигмунд је већ у марту 1417. учинио неке кораке на штету

---

1) ib. 251.
2) ib. 255. n. 3. 260—3.
3) ib. 258/9.

млетачке републике, издавши наредбу, по којој се Млеци искључују са пијаца немачких, а читав трговачки промет предаје у руке Ђенови и Милану.[1]) Не беше дакле саветно стајати у исто време на ратној нози са Турцима, те уз велик трошак издржавати оружану флоту у Леванти, а уједно сваки час очекивати провалу угарске војске у Далмацији и горњој Италији. С друге стране опет ваљало је особиту пажњу обратити Пелопонезу, где је република свом снагом настојала да што више земљишта потчини својој власти. Ну онде јој се ставили на супрот Палеолози деспот Теодор и принц Јован, који такођер развијају интензиван рад да униште последње остатке франачког господства у Мореји. Како последњи представник франачке власти у Мореји Центурион Закарија, господар Ахаје, никако не хтеде признати господство Палеолога пусти се у преговоре са Ђеновом због предаје Ахаје у ђеновске руке.[2]) Тиме пак доби република млетачка још једнога опаснога такмаца, са којим је од увек била у запетим односајима. Све то дакле гонило је републику да прихвати понуду султанову, те да једном за дуже време регулише своје односаје са Турцима. Али да јој се на Западу не би опет пребацивало како тежи за турским пријатељством, нашла је за добро да преговори остану колико толико скривени, те је стога и одбила захтев султанова посланика о одашиљању нарочитог емисара, наредивши 19. априла 1417. бајулу цариградском да са султаном преговара о миру.[3])

Но иако су односаји између Грка и Млетака у Пелопонезу све већма били затегнути, нарочито због млетачке окупације града Патраса 31. јула 1417.[4]) опет је цар Манојло свом снагом радио да не дође

---

[1]) E. Kagelmacher, Filippo Maria Visconti und König Sigismund 1413—1431. Berlin 1885. Стр. 15.
[2]) K. Hopf, op. cit. II. 77.
[3]) N. Jorga, I. 261/2.
[4]) ib. 267. n. 3.

до мира између Млетака и Турака. Да би то постигао требало је пре свега измирити Жигмунда са републиком. У ту сврху упутио је он свечано посланство на коснички сабор, које стиже онамо 19. фебруара 1418. г. Посланство ово, у коме је било више епископа, имало је да води преговоре о унији, а пре свега да настоји код папе да измири меродавне факторе на Западу, како би се могла што пре предузети експедиција против Турака.[1] Нема сумње да је Жигмунд и овом приликом радо прихватао пројекте против Турака, и то тим пре, што је у јесен 1417. дознао из Дубровника, како су Турци у јуну освојили Берат, Авлону, Канину и још неке градове у Албанији. Том приликом достављено беше Жигмунду како један део турске војске стоји на граници Србије.[2] Све то утицаше на Жигмунда да је био вољан отпочети преговоре са републиком, пре него што беше истекао рок примирју. Краљ Жигмунд је, приступајући преговорима, ставио као један од главних услова за мир тај захтев, да га је у случају његова рата с Турцима република дужна потпомоћи са неколико оружаних галија.[3]) Стога сенат, одашиљући у марту 1418. посланике у Косниц папи Мартину V. у послу мира са Жигмундом, изјављује, да је вољан у таквом случају потпомоћи Жигмунда са шест до десет галија, иако није пропустио напоменути, како му то веома тешко пада због грдна трошка и због страха за његове трговце на турској територији.[4]) Но затегнутост између оба противника беше толико велика да никако не могаше доћи до примирја крај свега труда папе Мартина V. маркграфа Фридриха од Бранденбурга и краља

[1]) Hefele, op. cit. 342/3.
[2]) N. Jorga. II. 160/1.
[3]) У једној инструкцији посланицима вели млетачки сенат о Жигмунду у том погледу: quia videtur, dictum dominum regem multum affettare de habendo promissionem et subventionem contra Turchos (Listine. VII. 270.)
[4]) ib. 247.

пољског Владислава. Те велике противности истакнула је република грчком посланику Манојлу Филантропину поч. 1420. када је овај поново покушавао да измири Жигмунда са Млецима, надајући се да ће му поћи за руком да у последњем моменту осујети мир Млетака са Турцима.[1])

Млеци су, осећајући ваљда да са Жигмундом неће тако лако доћи до мира, наставили преговоре с Турцима, желећи тим пре стална поретка, што су турским освојењем Авлоне страховали за своју колонију Крф.[2]) Стога су они јула 1418. и тражили од султана да поврати Авлону и Канину бившој власници Руђини, жени Мркше Жарковића.[3]) Идуће године пак избио беше рат са Балшом у зетском приморју, који јуна месеца 1419. освоји Дривост од Млечића, те је и то гонило републику да што пре среди односаје с Турцима.[4]) 7. нов. 1419. склопи напокон бајуло цариградски Бертучи Дијedo мир са султаном Мухамедом I. који је од свога ступања на престо непрестано био на ратној нози са Млецима.[5])

Тако дакле не могаше доћи до солидарне акције против Турака крај свега труда папе Мартина V., Византије и осталих. Жигмундов поход против Турака у г. 1419. може се назвати само покушајем, јер је у октобру прешао с војском само преко Дунава не смејући даље у унутрашњост.[6]) На брзо за тим начини и он примирје са Турцима на пет година, обратив главну пажњу Хуситима у Чешкој.[7])

---

1) N. Jorga. I. 301.

2) ib. 278/9.

3) Listine. VII. 263. Споменик срп. кр. акад. XI. 14/5.

4) ib. 286.

5) N. Jorga. I. 295—299. Predelli, II. 318/9.

6) 9. новембра датира Жигмунд већ у Будиму (Géresi K. Cod. dipl. com. Károlyi. Budapesten 1883. II. 53.)

7) A. Huber. op. cit. 529—530. Хубер греши на споменутом месту када вели да је Жигмунд том приликом дошао само до Дунава, не смејући преко. Грешку ову истакао је Ил. Руварац у чланку „Прилошци историјској географији Србије“ (Л. М. С. књ. 229. Стр. 2.)

III.

Преговори за унију између цара Манојла и папе Мартина V. на сабору у Косницу. — Млечићи добивају Солун 1423. од Андроника Палеолога. — Путовање цара Јована VIII. на Запад. — Жигмундове операције против Турака. — Велике противности између републике млетачке и Жигмунда не допуштају образовање лиге против Турака. — Борба Млетака са Турцима око Солуна. — Турци освајају Солун 1430.

Смрћу Мухамеда I. наступише по Византију и опет тешки дани. Онако слаба и немоћна умешала се она у династичке турске борбе, подупирући претендента Мустафу против Мурата II. На тај неразумни поступак одговорио је енергични султан Мурат блокадом Цариграда, опседнувши га негде почетком јуна 1422.[1]) У тој незгоди обратила се била Византија за помоћ Млечићима, који јој обећаше помоћ тек за пролеће 1423., нудећи јој уједно своје посредовање код Турака и упућујући је да потражи помоћи у Ђенове и родских витезова Јоноваца.[2]) Ну Византији није требало чекати да је Млеци упуте одакле да тражи помоћи, него се у исто време обрати за помоћ папи Мартину V.

Византија је била већ пре неку годину из политичких разлога отпочела преговоре о унији са папом Мартином V. Фебруара 1418. стигао је у Косниц као

---

[1]) Chalkondylas, op. cit. 227/8. Ducas, op. cit. 970 sqq. Phrantzes op. cit. 710—711. Hopf op. cit. II. 81.

[2]) N. Jorga, I. 323.

изасланик цара Манојла и патријарха Јосифа митрополит Кијевски Григорије Цамблак са великом пратњом. Преговори су отпочети сретно, те је папа обећао војну помоћ Византији а уједно је као свога легата за Грчку одредио био Флорентинца Ђовани Доминика. кардинала од Сан Систа. Ну кардинал набрзо умре, те од уније не би за тај мах ништа. Године 1419. видимо опет грчко посланство у Фиоренци код папе Мартина V. који жељно прихвата понуду за унију, одредивши том приликом као легата за Леванту кардинала Петра Фонсеку. Ну ни Фонсека не угледа Цариграда. Када је Византија осетила да јој султан Мурат II. спрема удар, упутила је поново посланство папи, нудећи унију и тражећи помоћи.[1])

Разабравши 1422. поклич притешњене Византије, упути папа Мартин V. у Цариград минориту Антонија de Massa, да отпочне преговоре за унију. Антоније стигне у Перу 10. септембра, неколико дана кашње пошто Мурат II. диже опсаду Цариграда, упутив се у Малу Азију да угуши устанак другога претендента, млађега брата Мустафе.

Папа Мартин V. желео је пре свега да се унија изврши, обећавајући тек онда знатну помоћ са Запада. Млади цар Јован VIII. био је у пачелу за унију, која се по његову мишљењу имала извести на сабору у Цариграду о папском трошку, али да би се рад на унији што пре отпочео, тражио је он да се Цариград што пре осигура.[2]) Иако оба фактора, и цар и папа, приступаху преговорима не верујући једно другом, ипак папа предузима неке кораке против Турака,

[1]) Studi storici sul concilio di Firenze con documenti inediti o nuovamente dati alla luce sui manoscritti di Firenze e di Roma di Eugenio Cecconi. Parte prima antecedenti del concilio, Firenze 1869. p. 6. sqq. 18. sqq.

[2]) 14. нов. 1422. пише цар Јован Палеолог папи Мартину: „Sed cum jam sint circa nos res tales, quales vidit oculis suis praedictus Antonius, quod quasi penitus destructio nobis imminet, et sunt sub periculo gladii et haec civitas et omnia

како би уверио цара да озбиљно мисли помоћи, те га тиме задобио на брже приступање унији.

Већ у септембру 1422. чим је чуо за блокаду Цариграда, позвао је папа Мартин V. витезове на Роду да помогну византијскога цара, а сем тога затражио је помоћи и од Млетака, Ђенове и дуке миланског.[1]) Када је папа дознао за одговор цара Јована и његово тражење оружане помоћи покренуо је почетком 1423. поново акцију да склони Фиоренцу и Млетке против Турака.[2]) Република млетачка препоручиваше у марту папи, да је за помоћ Цариграду потребно десет добро наоружаних галија, које папа треба да о свом трошку наоружа и да их што пре отправи. Република пак вољна је о своме трошку послати три галије, ако и остале државе хришћанске прискоче у помоћ.[3]) Ну информишући папу о потребама за војну експедицију против Турака, осећала је република добро неповерљивост и неискреност између курије и Византије, те је знала да од оружане акције западњака не ће бити за тај мах ништа. С једне стране та околност а с друге опет њени компликовани одношаји са деспотом Стеваном због зетскога питања, упућивали су је да не загази у отворен рат са Турцима.[4]) Стога сенат закључује у јуну 1423. да пошље

nostra, et non est possibile congregare episcopos ab Asia, neque ab Europa, propter guerras infidelium, то треба да се папа постара за обрану његових земаља, а нарочито да забрани Хришћанима да помажу оружаним лађама Турке против Грка (Cecconi, op. cit. XV.)

1) Види писмо папино цару Јовану од сент. 1422. (ib. XI—XIII.).

2) У писму на Фиоренцу од 4. марта 1423. напомиње папа како је Цариград у великој невољи, те треба свом снагом радити да не падне Турцима у руке „cum perdicio ipsius civitatis, que propugnaculum adversus infideles existit, maximum detrimentum ac jacturam fidei christianae allatura esset“ (N. Jorga, II. 2 5.)

3) N. Jorga I. 332 3.

4) После смрти последњега Балшића јавља се као најозбиљнији претенденат на Зету и Приморје ујак му деспот

свечано посланство султану, које ће га замолити да не наноси штете Цариграду и њиховим поседима у Леванти.[1])

Наде републике млетачке да ће мирним путем отклонити удар од Турака, подрмане беху страшним гласом да је Турахан бег, чији се нападај очекивао с пролећа у Арбанији и Епиру, напустио тај план те провалио 21. маја 1423. кроз Истмос, и опустошио са десет хиљада коњаника Мореју све до Мизитре.[2]) Настала дакле беше велика опасност и по млетачке колоније у Мореји, те зато Млечићи жудно прихватише понуду Солуна од стране заплашених солунских становника. Примајући Солун у своје руке, знала је република да ће доћи до заплета с Турцима, но она никако није смела допустити, да ова важна тачка падне у турске руке. Солун беше пређе после Цариграда прво трговачко место са многобројном млетачком колонијом. Сада када је у трговачком погледу значај Цариграда због непосредне близине Турака све више опадао, порастао беше значај Солуна, пошто беше много ближе млетачкој колонији на Негрепонту и њеним поседима у Мореји. Када су Млечићи примили град 14. септембра 1423. од болесног Андроника Палеолога, сина цара Манојла, по цену од 50000 дуката, покушали су преко свога бајула у Цариграду да приволе поклонима султана да се измири с новим поретком ствари.[3]) Али до мирнога поравнања није могло доћи, јер нова сила османлијска није могла трпети опаснога такмаца на тако важној позицији.

Док се тако спремало за борбу и са турске и млетачке стране због превласти на земљишту Визан-

---

Стеван Лазаревић, због чега се Млеци заплетоше у ратовање са Стеваном. Види о томе расправу Ст. Станојевића „Борба о наследство Баошино 1421—1426". Ср. Карловци 1902.

[1]) N. Jorga. I. 336/7.

[2]) N. Jorga. I. 335. Phrantzes, op. cit. 733.

[3]) N. Jorga, I. 342. 347. Chalkondylas. 205/6.

тије, отправила је она посланство у Млетке, а за њиме се брзо крену млади цар Јован VIII. 15. новембра 1423. да по примеру оца свога, цара Манојла, преклиње Запад за помоћ.[1])

Цар Јован VIII. упутио се прво у Млетке, где га видимо већ у почетку 1424. како свом снагом ради да измири републику са Жигмундом.[2]) Но до измирења за тај мах није могло доћи, јер је република истицала, да је за преговоре о миру потребан пристанак њенога савезника дуке миланског Филипа Марије Висконтија, са којим је била склопила савез у фебруару 1422., бојећи се Жигмундова упадаја у Италију.[3]) Једино је младога цара тешило то, што су Млеци обећали да ће већ тога лета послати флоту у источне воде, те на тај начин охрабрити клонуле Византинце.

Из извора које имамо при рукама не види се да је млади цар Јован одлазио у Ђенову. Но свакако је између њих морало бити неких преговора, јер је кашње Ђенова покушала да одобровољи султана Мурата II. према Византији. Република ђеновљанска истицаше крајем фебруара 1424. султану потребу да се измири са Византијом, јер ће у противном случају бити лако могуће, да млади цар уступи Цариград Млецима, као што је учинио са Солуном.[4]) Ђенови је, која се према Турцима свагда опортуно држала, више било стало дотле да Цариград не падне Млецима у руке, него да се притекне у помоћ притешњеној Византији. Интереси ова два ривала сукобљавали се сваки час на штету хришћанске ствари, а мало кашње 1431. доћи ће између њих до отворена непријатељства због острва Хијоса.

Из Млетака упути се млади цар Јован Жигмунду, који му из Будима изађе на сусрет, дочекавши

[1]) N. Jorga, I. 350. Phrantzes, op. cit. 733.
[2]) N. Jorga, I. 351.
[3]) Romanin, IV. 88.
[4]) N. Jorga, I. 359—360.

га са силним почастима и помпом.[1]) У Будиму је, како савременик Виндек вели, пробавио цар Јован осам недеља, те је оданде гледао да измири републику млетачку са Жигмундом. Но жеља му оста за тај мах неиспуњена. Када се он преко Влашке у октобру 1424. вратио у Цариград, склопио је био стари цар Манојло већ одавна (још у фебруару те године) мир с Турцима под врло непвољним условима.[2])

Међу тим прилике у Италији и на Балкану почеше током г. 1424. добивати такав вид, да су и република и Жигмунд осећали потребу да се једно другом приближе. У Италији се предузимљиви и превртљиви милански дука Филипо Марија Висконти заплео у рат са Фиоренцом 1423. хотећи читаву горњу Италију ујединити у својим рукама.[3])

Узалуд је млетачка република покушавала током 1424. и 1425. да измири завађене противнике, како би мирним путем ограничила амбицијозне тежње даровитога Висконтија. Но сав труд би узалуд, те се република крајем 1425. решила на оружану акцију против дуке, склопивши лигу на десет година са Фиоренцом, са господаром Фераре маркграфом од Есте и господарима Мантове и Равене.[4]) Тежак дакле беше положај републике, јер је сем конфликта у Италији стајала јоште пред отвореним зетским питањем, а нарочито је ваљало много снаге утрошити у одбрану Солуна, којему је сваки час ваљало слати помоћи у храни и оружју. Природно је онда, што је република крајем октобра 1425., када се већ јасно видело да ће доћи до кидања са дуком миланским, прихватила

---

1) J. Aschbach. op. cit. 186. Ажбах греши у толико, што место цара Јована ставља оца му, цара Манојла.

2) Phrantzes, op. cit. 733.

3) Красну карактеристику последњега Висконтија оставие је хуманиста Енеја Силвије Пиколомини, потоњи папа Пијо II. у делу De statu Europae (Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis Opera omnia Basileae 1571. 446/7).

4) Romanin IV. 105. sqq. Kagelmacher, op. cit. 21—3.

била Жигмундову понуду заједничке операције против Турака.[1])

Иако је Жигмунд склопио био примирје са султаном Мухамедом I. ипак не беху поштеђене од Турака јужне границе Угарске. 1421. год. провалише Турци у Чанадску жупанију, те ју опустошише и много робље собом одведоше.[2]) Па и примирје склопљено са султаном Муратом II. 1424. на пет година, не респектоваху Турци ни најмање, јер одмах по склопљеном миру провалише у Влашку, те протераше Жигмундова штићеника Дана, а на његово место поставише за војводу Радула, названога празноглаву.[3]) Од прилике у исто време провалише у мају Турци од Скопља у Босну.[4]) Ова необично интензивна акција Турака а по свој прилици и молбе за помоћ младога цара Јована VIII. нагонили су Жигмунда да свом снагом отпочне припреме за офанзиву према Турцима. 12. јуна 1424. пише он из Будима Пипу Спану од Озоре, заповеднику Темишвара, како је намеран спремити идуће године многобројну војску против Турака и осталих својих непријатеља.[5])

И заиста лети 1425. креће се Жигмунд према Југу, јер га у августу видимо код Оршаве.[6]) Резултат Жигмундове живље акције против Турака беше, да је босански краљ Твртко II. осећајући се слаб, негде у јулу 1425. прионуо потпуно уз Угарску. Том приликом отпочели су преговори око наслеђа босанскога престола, који је по жељи Жигмундовој после смрти Твртковe требао да заузме гроф Херман Цељски. Преговори око тога као да се водили и током 1426.

[1]) N. Jorga, I. 409—410.
[2]) Ortvay, op. cit. 571.
[3]) Zala vármegye története. Oklevéltár. Budapest 1890. II. 465. A. Huber, op. cit. 530.
[4]) Listine, VIII. 274/5.
[5]) Codex Zichy, VIII. 178.
[6]) Codex dipl. patrius, I. 317. 319.

г. у којој ствари је одлазио у Босну као изасланик Жигмундов Павле de Ezdege, бивши бан славонски.[1])

Отпочињући акцију против Турака није могао његов необуздани темпераменат да се задовољи скромним почецима. Он је, полазећи према Југу, замишљао био грандиозну коалицију западњака и велике успехе. Заносећи се тако упутио је он лети 1425. посланство у Млетке, те је позвао републику да склопи с њиме савез против Турака, захтевајући од ње 200000 дуката у зајам, и дозволу да се на њеној територији врбују војници и балистарији. Жигмунд је даље тражио млетачке мајсторе, који ће и за њ саградити неколико галија.[2])

Република је, иако је нешто раније по нужди дала била налог поморском капетану Фантину Михијелу да преговара о миру с Турцима, у главном склона била да се са Жигмундом измири и начини савез против Турака. Но грандиозан план Жигмундов није се испунио те године. Опасност од Хусита позва га у северне крајеве његове државе, те га већ 1. септ. 1425. видимо у Будиму.[3]) Војска пак угарска, која је требала да реституира Дана, под командом војводе трансилванског Николе Сеча, сукобила се у септ. с Турцима и коначно их победила.[4])

Идуће 1426. г. обратио је Жигмунд особиту пажњу Турцима и балканским приликама.

Деспот Стеван Лазаревић, осећајући се стар и болестан а бојећи се инвазије турске, желео је да своме нећаку осигура и деспотство и Србију тако, што ће ову везати најчвршћим везама за Угарску. У ту сврху упути се он с пролећа 1426. Жигмунду, те је негде у мају склопљен између њега и Жигмунда уговор у Тати. По том уговору осигурава се нећаку Стевановом Ђурђу деспотско достојанство и ранг ве-

1) Archiv, XIX. 454. Codex Zichy, VIII. 303.
2) N. Jorga. I. 409—410.
3) Zala okl. II. 443.
4) Dipl. Rag. 312.

ликога племића угарског у случају ако деспот Стеван умре без мушких наследника. По уговору даље предаће се после смрти деспотове Угарској неколико важних градова у Србији. Ђурађ Вуковић и наследници му обвезују се да ће потпомагати угарскога краља у његовим војним походима у крајевима, суседним Србији. У случају да Ђурађ и наследници му не оставе за собом мушких потомака, онда све њихове територије да имају припасти круни угарској.[1])

Стеванове пријатељске везе према Угарској не могаху бити по вољи султану Мурату II. који је осећао да је ово приањање уз Угарску уперено против његових освајачких намера у северном делу Балканскога Полуострва. Док се Стеван бавио јоште у Угарској стигао беше у Србију један султанов изасланик, а како га Стеван по повратку није хтео примити, врати се овај султану, информишући га сигурно о најновијој политичкој вези између Србије и Угарске. Стога султан удари на Србију и продре до Крушевца, но на брзо се повуче.[2]) Деспот Стеван упути посланство Жигмунду, и затражи помоћи. Краљ Жигмунд одмах повери мисију Пипу од Озоре, кога септембра 1426. видимо већ код Оршове. Те јесени имао је Пипо око Видина две битке са турском војском. У првој је победио, али када стиже нова турска војска буде Пипо потучен.[3])

По Жигмундову плану Пипо је био одаслан као заповедник авангарде хришћанске војске, а сам Жигмунд спремао се у јесен 1426. да се јаком војском

[1]) Szalay László, „A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz.“ Pest 1861. Стр. 119—122. О овоме уговору као и о питању да ли је деспот Ђурађ *у замену* за Београд добио спахилуке у Угарској расправља Pesty Frigyes у радњи „Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországban és a rácz despota czim.“ Budapest 1877. Овим се питањем бави и арх. И. Руварац у расправи „Стари Сланкамен“. Земун 1892.

[2]) Гласник XLII. 316/7.

[3]) Ст. Станојевић, Pipo Spano. Београд 1902. 12—14.

продре у Влашку, па да оданде продире даље у срце турске царевине. Да би ову задаћу могао извести, тражио је он преко дуке Савојског да га измири са Млецима, од којих је поново, како изгледа, тражио у зајам 200000 дуката и галије, које је република требала да пошаље на доњи Дунав, да онде пребаци хришћанску војску и потпомогне операције против Турака. Република млетачка није у свему прихватала Жигмундове захтеве, него је нудила 50000 а највише 80000 дуката у зајам. Што се тиче флоте, република вољна беше да потпомогне сувоземну војску, али само тако, ако она буде многобројна, те се приближно може рачунати на успех. О одашиљању флоте у доњи Дунав није хтела ни да чује, јер није смела оставити незаштићене своје колоније у Леванти, а с друге стране опет веома би тешко било добављати виктуалија флоти чак на доњем Дунаву.[1])

Ова порука млетачке републике непријатно мора да је дирнула краља Жигмунда, који се у новембру 1426. већ био спустио у јужну Угарску. 7. новембра наиме налази се он у Липи на Моришу, одакле је известио писмом таста грофа Хермана Цељског како се спрема у Ердељ „pro tuicione et defensione confiniorum earumdem“.[2]) Крајем децембра видимо Жигмунда у Брашови[3]).

Последњих дана јануара 1427. налазио се Жигмунд са принцом Петром од Португалије, војводом Даном и са осталом војском у Рожњави, на граници Ердеља и Влашке. Жигмундова војска кренула се у Влашку 24. јануара са намером да протера оданде Радула. Протеравши Радула, требала је она преко Влашке спустити се на Дунав, те преко замрзнута Дунава продрети у Бугарску, а одатле избити на обалу

---

1) N. Jorga, I. 434.

2) Codex Zichy, VIII. 306.

3) Szabó Károly, Székely oklevéltár. Kolozsvártt 1872. I. 121.

Црнога Мора,[1]) Ја бих рекао да је зимње доба изабрано за ову експедицију стога, што се држало, да је тада у недостатку флоте најзгодније продирати у срце турске државе. Угарска војска под вођством мачванскога бана Јована Маротија продирала је сретно у унутрашњост Влашке, те се за њом упутио и Жигмунд, који је из Рожњаве отишао у Брашову, те се онде задржао од краја децембра до марта.[2]) 25. априла 1427. датира он in Hozywmezw dictarum parcium nostrarum transalpinarum.[3]) Из Влашке се Жигмунд на брзо врнуо у Ердељ, јер га већ 1. маја видимо у Брашови.[4]) По свој прилици већ крајем априла или поч. маја 1427. пошло је за руком Маротију да из Влашке протера Радула и реституира Дана, пошто Жигмунд у својој листини од 19. маја, изданој у Фелдвару у Ердељу за Алберта Нађмихаљија, спомиње прогонство Радулово и реституцију Дана.[5])

---

[1]) Овај интересан план саопштава Стеван Розгоњ, жупан ђурски Урсули, удовици Владислава од Моноштора, чији се синови Јован и Владислав налазили тада у Жигмундовој војсци (Cod. Zichy VIII. 310/1). Јован Тетеш спомиње се већ 25. јан. 1428. као castellanus castri superioris Albanandor (ib. 343), по на брзо већ у мају 1429. спомиње се као мртав (ib. 374). Брат његов Владислав, који је касније за доба краља Алберта и Владислава Пољака играо знатну ролу у Угарској, спомиње се у марту 1429. као кастелан inferioris castri Nandoralbensis. Ову дужност вршио је он врло кратко време, јер већ поч. маја 1430. вели Жигмуд за њ „pridem castellanus inferioris castri nostri Nandoralbensis“ (ib. 372. 417). О овим Тетешима, који су имали много добра по Хрватској и Славонији, вредно би било детаљније се позабавити.

[2]) Codex Zichy. VIII. 313/4. Gérési Kálmán. Codex dipl. comitum Károlyi de Nagy Károly. Budapesten 1883. II. 107. J. Aschbach, III. 461/2.

[3]) Codex dipl. patrius III. 353.

[4]) Zala okl II. 456.

[5]) Жигмунд вели за Нађмихаљија како је са својим одредом војске дошао novissime ad has nostras partes Transalpinas ... in nostre maiestatis obsequium ad reponendum et restituendum suo dominio magnificum Daan vayvodam, ab hoste eiusdem Radul alio nomine Praznaglaua vocato, qui suscepta sibi turconica

Судећи по једној Жигмундовој листини, изданој код Рапица у Влашкој 22. јуна 1427. рекао бих, да се Жигмунд на глас да је Радул протеран, кренуо поново у Влашку са намером да што дубље продре у унутрашњост турске царевине.[1]) Тим чином намераваше Жигмунд одстранити утицај турски над Влашком, те своју власт проширити до Дунава. Стога Жигмунд и не прекида преговоре са млетачком републиком, него посредством дуке Савојског гледа да ангажује републику, да упути галије на доњи Дунав. Но република као и раније не хте на ово пристати, нудећи једино своју помоћ у галипољском теснацу. Поред тога дозвољавала је она Жигмунду да са својом војском може ући у Солун и друге њене територије ради исхране војске.[2])

---

potentia de ipsis Transalpinis partibus cum excluserat, cum aliis nostris fidelibus baronibus, nobilibus et militaribus, ipsas Transalpinas partes ingrediens, iam fato Praznaglana profugato, ipsum Daan vayvodam simulcum aliis pretactis nostris fidelibus suo restituit dominio (Sztárai család oklevéltára. Budapest 1889. II. 253). О овој експедицији говори опширније Жигмунд и у листини Владиславу од Благаја, изданој у Рожњави 7. јула 1427. (Thallóczy és Barabás, Codex diplomaticus comitum de Blagay. Budapest 1897. 287/8.)

[1]) J. Aschbach, III. 426.

[2]) N. Jorga, I. 450. Listine IX. 21—23. Савременик Жигмундов Еберхард Виндек у делу „Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmund's“ прича такођер да је Жигмунд те године у јуну сишао у Влашку, те на обали доњег Дунава отпочео зидати тврђаву Sanct-Georg. Виндек прича даље да је Жигмунд од старешине немачкога реда затражио да му помогне у овоме предузећу, а сем тога да је искао и 20 мајстора за грађење лађа и 1000 морнара. Ове ратнике мислио је Жигмунд, вели Виндек, населити на доњем Дунаву, како би га они могли помагати у његовим операцијама против Турака (J. Fessler, Geschichte von Ungarn. Leipzig 1868. II. 373/4). Из свега се види да је Жигмунд последњих година живота свом снагом настојао да сузбије навалу османску. Како млетачка република никако није хтела пристати да помаже Жигмундове операције на доњем Дунаву, намеравао је Жигмунд да се испомогне са немачким редом. Но иако је Жигмунду пошло било 1429. за руком да придо-

Али и овом приликом не би ништа од Жигмундових планова. На глас о смрти деспота Стевана (умро 19. јула 1427.)[1]) пође Жигмунд у августу из Влашке у Србију, где је требало остварити погодбу, склопљену у Тати. 30. авг. 1427. налазио се већ Жигмунд у Оршови, јер датира „in descensu nostro campestri prope castrum nostrum Orsova“[2]).

Септембра месеца 1427. имао је Жигмунд у својим рукама Београд, који му је деспот Ђурађ Вуковић предао тешким срцем, видећи да се тешко може одупрети Жигмундовој војсци.[3]) На какав озбиљан отпор није Ђурађ Вуковић већ и стога могао помишљати, што сем угарске војске провалише у Србију и Турци. Пошто Турци заузеше Крушевац упутише се Новом Брду, али не могоше узети ову важну позицију, јер се посада из града јуначки бранила.[4]) Из угарских листина види се да се том приликом сударале по Србији угарске чете са турским, те више пута односиле победу. Као највећи резултат турски те год. 1427. може се сматрати окупација тврдога града Голупца на десној обали Дунава, који заповедник Јеремија предаде Турцима, не могавши се

бије известан број немачких ритера да се насели на доњем Дунаву, није могла ова немачка колонија пустити онде жиле, па према томе ни извршивати намењену јој задаћу (J. Aschbach, III. 277—9).

[1]) Гласник, XLII. 319.

[2]) Codex Károlyi, II. 110.

[3]) Pesti Frigyes, Brankovics György, rácz despota. 7.

[4]) Гласник XLII. 322. У листини Николи Ердегу од 14. фебр. 1430. пише Жигмунд како су Турци после смрти деспота Стевана провалили у Србију inibique plurima spolia et depredaciones, castrorumque et fortaliciorum capciones committebant, idem Nicolaus Ewdrug virtutes augens virtutibus, sui banderii gentibus copiose et decenter suffultus in regno nostro Rascie cum certa caterva ipsorum turcorum certamen et conflictum bellicosum committendo, de ipsisque turcis deo volente victoriam triumphalem reportando, nonnulos ex eisdem notabiliores captivitati mancipatos nostre maiestati eotunc in Nandor-Alba constitute transmisit et presentavit (Zala okl. II. 465).

погодити са Жигмундом крај свега настојања деспота Ђурђа Вуковића. Војвода Јеремија захтеваше наиме да му Жигмуд пре предаје исплати 12000 дуката у име којих му је покојни деспот предао град. Како Жигмунд не хте ово испунити преда Јеремија град Турцима, одакле су Турци испадали и пленили по околини.[1]) Жигмунд је дакле морао силом освајати ову тачку од Турака, јер је тиме био угрожен посед Београда а границе јужне Угарске Турцима отворене.

По свој прилици већ у априлу 1428. блокирала је угарска војска под командом Стевана Розгоњија Голубац са суха и дунавске стране. Маја 24. налазио се и Жигмунд под Голупцем, очекујући поуздано да ће му скоро град пасти у руке.[2]) Но последњих дана маја појави се изненада султан Мурат II. са огромном војском. Запрепаштен Жигмунд да би себи осигурао прелазак преко Дунава, склопи са Муратом примирје, одрекавши се Голупца.[3]) Али Турци не одржаше реч, него нападоше при прелазу Угарску војску, којом приликом мало да и сам Жигмунд не паде у турске руке.[4])

Прешавши преко Дунава, упути се Жигмунд према Ковину а одатле према Иљеду.[5]) Но у августу зачу Жигмунд да султан скупља војску под Голупцем, са којом мисли да пође према Београду а одатле да провали у Срем и Славонију. Ваљало се спремати журно да се ова напаст одбије. Стога Жигмунд и јавља Николи Вардају, жупану чанадском, да му са својим четама одмах дође у помоћ.[6])

---

[1]) Гласник XLII. 322.

[2]) Codex Zichy VIII. 353/4.

[3]) 3. јуна 1428. пише Жигмунд испод Голупца кастелану Београдском Јовану Тетешу: scire damus fidelitati tue, quod iam inter nostram maistatem et dominum Turcorum sive concordia facta est et inclusa (ib. 354). Под Голупцем датира Жигмунд јоште и 5. јуна (Cod. Károlyi, II. 118.)

[4]) Fessler op. cit. II. 375.

[5]) Codex Zichy, VIII. 356.

[6]) ib. 360.

Из извора, нама приступачних, не види се да ли су Турци те године провалили у Угарску. Но све да се и није обистио онај глас о спремама турским против Угарске, могао се такав нападај очекивати сваки час. Жигмунд дакле после неуспеха под Голупцем вољан беше да се мирним путем нагоди са Турцима. Стога посредовањем дуке миланског Висконтија отпочиње он преговоре с Турцима већ у јесен 1428. године. У исто време трудила се република Фиоренца да измири Жигмунда са Млецима, који у то доба много беху забављени одбраном Солуна од Турака. И збиља примирје између Жигмунда и Млетака беше склопљено 2. новембра 1428. на неколико месеци, али се из читавога текста види да је Жигмунд напустио наду да се може са Млецима заједнички оперирати против Турака. Стога се у листини о примирју ни једном речи не спомиње заједничка акција против Турака.[1]) Неуспех свој под Голупцем као да је Жигмунд сваљивао на Млетке, не заборављајући како је република сваком приликом одбијала учествовање својих галија на доњем Дунаву. Приступајући преговорима за мир са Муратом, осећао је Жигмунд зазор пред Европом и куријом римском. И када је мир био склопљен с пролећа 1429. на три године дана, бацао је Жигмунд сву одговорност за то неправедно на републику, због чега се ова горко тужи у писму папи од 29. јуна 1429.[2])

Такви беху незгодни политички односаји између меродавних фактора на Западу, који су онемогућавали већу заједничку акцију против Турака. Додамо ли к томе непријатељске односаје и трвења између Млечића и грчких деспота Теодора II. и Константина у

---

[1]) Listine, IX. 31/2.

[2]) N. Jorga, I. 493. II. 252—4. Склапање примирја са Турцима правдао је Жигмунд грчким деспотима propter sevam tyrannidem communium hostium Venetorum, qua nostra et imperii sacri jura conantur dietim surripere. l. c.

Мореји,[1]) није чудо, што република млетачка није могла одржати Солун у својим рукама. После дуге борбе и после узалудних преговора о миру, паде Солун Турцима у руке 13. марта 1430.[2])

Падом Солуна страдао је много углед Млетака у Леванти, те су они, хтели не хтели, морали гледати да се нагоде са Турчином да сачувају старије тековине онде. 4. септембра 1430. склопљен је мир између републике и Мурата II. те су тако за неко време регулисани били трговачко-политички односи између ова два фактора на Истоку.[3])

---

[1]) Деспот Теодор II. пустоши 1428. околину млетачких градова у Мореји, Модона и Корона, а те године опет развија млађи брат Константин ванредну акцију да се дочепа града Патраса, на северозападном делу Мореје, што се све противило млетачким интересима (N. Jorga, I. 474. 479. 480. 484.)

[2]) N. Jorga, I. 511. n. 1. Phrantzes, op. cit. 764/5. Борба између Млетака и Турака распламтела је нарочито од 1428. Марта или априла те године опустошили су Турци Негрепонт, Корон и Модон, те је сенат у мају због грдних трошкова желео да се дође пошто пото до мира с Турцима. Децембра месеца опсадили су Турци Драч, због чега Млечићи прегнуше да одбране те крајеве (ib. 471/2. 485). Почетком 1429. страдале су млетачке лађе од турске флоте, а на глас да ће Турци са флотом доћи под Солун, оружало се у Млецима свом снагом у марту (ib. 488). У августу 1429. закључио је сенат да склопи савез са султаном Карамније, по коме је млетачка флота требала спречити Турцима прелаз у Азију (ib. 503). Но крај свега труда паде Солун Турцима у руке, стајући републику сваке године 60 хиљада дуката (ib. 508).

[3]) N. Jorga, I. 526—529.

IV.

Заплети у Италији између Млетака и Фиоренце с једне стране и дуке миланског Филипа Висконтија и Ђенове с друге стране. — Преговори Византије у ствари уније са папом Мартином V. 1430. — Опозиција базелских синодиста према папи Евгену IV. — Византија преговара о унији у исто време са папом и синодистама. — Византинци се приклањају папи Евгену IV. те одлазе на сабор у Ферару. — Последњи Жигмундови планови против Турака. — Склапање уније у Фиоренци. — Нова шизма у крилу римокатоличке цркве.

Губитак Солуна имала је млетачка република поглавито да захвали политичким приликама у Италији и запетим одношајима са краљем Жигмундом, јер је усамљена ступала у борбу са Турцима.

Нешто раније, пре него што ће бити коначно решена судбина Солуна, погоршаше се 1429. политички односи у Италији. Ратом између републике Фиоренце и града Луке отпочиње поново крвава војна између Млетака и Фиоренце с једне стране и дуке Висконтија и Ђенове са друге стране.[1]) Ти запети одношаји између дуке и Млетака и руководили су дуку да посредује преко Ђеновљанина Бенедикта Фулка за примирје између Жигмунда и Мурата II. 1429. г. Но док се склапањем овога мира нарочито ишло за тим да се нашкоди републици млетачкој, имао је Фулко мисију да при повратку од султана сврне у Цариград, те да види какво је онде распо-

[1]) Romanin, IV. 136.

ложење за унију. У један исти мах радило се на двема сасма супротним задаћама. Склапањем мира са Турцима пуштало се Турцима да се сами разрачунавају са Млецима због Солуна, те да своју власт у Леванти још боље учврсте, док се у исто време спремањем терена за унију требало да означи сузбијање турске моћи на Истоку. Супротни интереси нижега реда ометали су дакле могућност заједничке акције. Цар Јован VIII. који непрестано очекиваше спас са Запада, прихватио је и овом приликом радо идеју уније, о чему је Жигмунд радосно известио папу Мартина V. 10. октобра 1429.[1])

На страшан глас да је Солун пао Турцима у руке, упути цар Јован VIII. одмах папи Мартину V. Марка Јагра, великога стратопедарха и Макарија Макру, протосинђела.[2]) Посланици ови стигоше у другој половини априла у Анкону, где их варошко представништво врло лепо дочека и угости.[3]) Како се у Цариграду очекивало да ће после Солуна доћи ред и на Цариград, добише грчки посланици упутство, нека свакако гледају да дође до склапања уговора о унији, како би Цариград добио што пре оружану помоћ са Запада. После преговора од неколико недеља дана склопе посланици уговор са папом, по коме се сабор за унију имао одржати у једном приморском граду доње Италије. Грчки цар и патријарх обвезују се да ће на сабор доћи са остала три васеленска патријарха, великим бројем епископа и многобројном пратњом. Трошкове око пута и за трајања сабора подносиће папа, а сем тога у исто време оружаће о својему трошку галије за чување Цариграда.[4])

На повратку од папе ударише грчки посланици

---

[1]) N. Jorga, II. 253.

[2]) Phrantzes, op. cit. 765.

[3]) В. Макушевъ, Италіанскіе архивы Неаполь, Бари, Анкона (Сборникъ отдѣл. русск. языка и словесности имп. акад. наукъ. т. VIII. СПетербургъ 1871. стр. 38).

[4]) Cecconi, op. cit. XVIII—XIX.

на Млетке, те јула 1430. поднеше сенату предлог, на који би се начин могли Турци ослабити. Изгледа да се цар Јован VIII. поново заносио мишљу да на супрот Мурату II. истакне претендента, тражећи у том случају помоћи од Млетака. Но како грчки посланици не беху кадри у детаљима назначити како цар замишља отпочети ову акцију, не беше сенат вољан пуштати се у даље преговоре, тим пре што је већ припремао потребне кораке да се дође до мира са Турцима.[1])

Бојазан цара Јована после пада Солуна беше оправдана, јер се већ у априлу 1431., говорило у Млецима, како се султан спрема против Цариграда и Пере.[2]) Међутим помоћ са Запада не стизаше. Испуњавању уговора између папе и Грка испречи се та околност, што папа Мартин V. напрасно умре фебруара 1431. Срећа беше што је његов наследник папа Евген IV. (родом Млечић из породице Кондолмијери) добро био упућен у одношаје Истока, бивши неко време папским легатом у Леванти. Па и кашње као кардинал заносио се он унијом источне и западне цркве. Становиште своје према приликама на Истоку означио је био нови папа у својој були Quoniam alto од 18. децембра 1431. у којој вели, да са бригом гледа како непријатељи крста из Азије и Африке све више потискују у Европи хришћанске народе. Хришћански народи, на жалост, помажу им у томе, јер се међу собом гложе и крваве.[3])

Римска курија требала је дакле пре свега да измири завађене политичке факторе, те да, ставивши се на чело уједињеном Западу, у првом реду подигне свој углед, који је од времена велике шизме много страдао, а у другом реду да помогне спутаним Хришћа-

---

[1]) N. Jorga, I. 523/4.

[2]) ib. 537.

[3]) Dr. Friedrich Abert, Papst Eugen der Vierte. Mainz. 1884. p. 60. 79. Ову папску булу приопћио је и Ћекони у својем зборнику (стр. XXIII—XXV.) али у скраћеном облику.

нима на Истоку. Но папа Евген IV. не могаше за тај мах обраћати много пажње овој великој задаћи, јер је одмах по ступању на папски престо имао да издржи љуту борбу са рођацима пок. папе Мартина V., грофовима Колона. Овима се у брзо придружи немирни милански дука Висконти, хотећи уништити суверено право папско над Римом и црквеном државом. С друге стране опет отворен беше те године концил у Базелу, који је већ на првим корацима, поред тежње за коренитом реформом у римској цркви, показивао изражене демократске тенденције против папске апсолутне власти. Папа Евген IV. поред устанка у Италији имао је дакле да се огледа са много љућим противником у крилу тадашње римске цркве, који је претио да из основа подрма досадашње прерогативе папске курије.

Поред ових незгода, које су за тај мах апсорбовале сву пажњу римске курије, истакну се још једна. Она борба, која је током 1431. раздирала горњу Италију, у којој учествоваху Млеци с Фиоренцом с једне и дука милански са Ђеновом с друге стране, пренесе се и на удаљене крајеве у Леванти, где се нарочито судараху трговачки интереси млетачке и ђеновљанске републике.

Августа месеца 1431. отпочињу Млеци припреме да освоје острво Хијос, које беше у рукама ђеновљанских акцијонара т. зв. Маоне. Поред Хијоса намераваше република, да се, противно туринскоме миру, утврди на острву Тенедосу, те да на тај начин отежа опћење Ђенови са Цариградом и са њеним колонијама на обалама Црнога Мора.[1]) Да би отклонила ову опасност и да би успешније сузбила Млечиће, обраћа се република Ђенова султану Мурату за помоћ. А када је у новембру млетачка флота под Андријом Моћенигом притиснула Хијос, нуди Ђенова савез

[1]) Туринским миром од г. 1381. забрањено је било подизати ма каква утврђења на острву Тенедосу, које није смело бити насељено (Listine, IV. 131).

цару Јовану VIII., обећавајући да ће му помоћи да освоји од Млетака Крету и млетачке поседе у Мореји.[1]) Но слаба Византија, која је 26. маја 1431. обновила старе уговоре са млетачком републиком, не хтеде се дати завести овим примамљивим обећањима.[2]) Међу тим ови покушаји Млечића не успеше, пошто Ђеновљани на Хијосу почетком 1432. дадоше јуначки отпор, а њихова флота под Петром Спинолом опустоши јако млетачке поседе на острвима Наксосу, Андросу и Негрепонту.[3])

У то време заврши се дуга латентна борба између Грка и Млечића у Мореји, који смераху да своје поседе онде умноже са градом Патрасом и кнежевином Ахајом. Али енергичном деспоту Константину пође за руком да 1430. освоји Патрас, а после смрти кнеза Центуријона Закарије 1432. пређе овај последњи остатак франачког господства у Мореји у руке деспота Томе Палеолога, зета Закарије[4]). Сви фактори дакле беху подвојени засебним интересима, који се сукобљаваху по најаче у очи пропасти балканских хришћанских држава.

Споменули смо мало час да је у 1431. у јулу отворен сабор у Базелу, који је још папа Мартин V. са булом Dum onus од 1. фебруара заказао, поверивши младом и способном кардиналу Јулијану Цезаринију да руководи сабором. Задаћа црквенога сабора беше да угуши хуситски покрет у Чешкој, да изведе

---

1) N. Jorga, I. 546. 549.

2) Miklosich et Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi III. 177—186.

3) Chalkondylas, op. cit. 264/5. W. Heyd, op. cit. II. 289—290.

4) K. Hopf, II. 85/6. Франачко господство у Мореји датира од 1381. када капетан навареских плаћеника Петар S. Superan освоји један део Мореје за последњег латинског титуларног цара цариградског Јакова de Baux. После смрти Јакова, начини се независним S. Superan, а њега у том делу Мореје наследи Ђеновљанин Центуријон Закарија (W. Norden, op. cit. 725/5.)

унију са Грцима, да донесе потребне реформе по цркву и да напокон изглади противности између владара и кнежева на Западу, како би дошло до опћега мира. Ну папа Евген IV. одмах на почетку није особите вере имао у базелском сабору, познавајући добро демократске тежње нижега клира, доктора и магистара богословије, који беху онде заступљени у великом броју.[1]) Стога је он споменутом булом од 18. децембра 1831. Quoniam alto разрешио сабор у Базелу, сазивајући нов после годину и по у Болоњи. Овај поступак правдао је он највише тиме, што је Базел и сувише далеко Грцима, те је на основу грчког уговора са папом Мартином V. препоручивао Болоњу као место где се најзгодније може извести дело уније, замоливши у исто време краља да утиче на грчкога цара Јована да упути онамо са неограниченом пуномоћи своје посланике[2]). Разуме се да је овај папски корак затегнуо још више односаје између папе и заступника базелских. Краљ Жигмунд ставио се био на страну базелских синодиста, радећи свом снагом да папа опозове своју наредбу. Против ове папске одлуке изјавио се штавише и председник сабора, кардинал Цезарини. Он истицаше како је због хуситског покрета у Чешкој веома опасно разрешити сабор у Базелу, и то због чега, него једино Грцима за љубав, који већ од три стотине година обећавају унију, па никако ништа не изводе[3]). Али папа не беше вољан да одступи од своје одлуке, те се тако у Базелу у августу и септембру 1432. водила оштра полемика око тога, које је место згодније за унију: да ли Базел или Болоња. За то време водили се у Риму

---

[1]) 28. јануара 1436. пише Амброђо Траверзари цару Жигмунду: Vix enim ex quingentis hominibus viginti episcopi sunt; ceteri vel inferioris ordinis clerici, vel in totum laici sunt (Cecconi, op. cit. CXLVI.)

[2]) Cecconi, op. cit. XXIV. XXVI.

[3]) Aeneae Sylvii, De Gestis concilii Basiliensis, Opera omnia, 64—75. Hefele, VII. 456.

преговори о унији између папе и грчких посланика, а нарочито г. 1433. у присуству Жигмундову, који је у мају те год. ушао у Рим да из папских руку прими царску круну. Грчки посланици тражили су да се сабор који буде већао о унији састане у Анкони, на што папа није хтео пристати, бојећи се силних трошкова[1]).

Док се Жигмунд, поред учествовања у преговорима са Грцима, трудио, да папа опозове своју наредбу о разрешењу концила у Базелу, прегоше синодисте а нарочито знаменити Дубровчанин Јован Стојковић, потоњи кардинал, да приволе Босну и Србију да пошљу своје посланике на сабор. У ту сврху обрати се он на републику дубровачку, тражећи информације о Босни и Србији. 5. октобра 1433. поручиваше му република да се на то за сада не може ни мислити, јер су Босну притиснули Турци, који су против краља Твртка истакнули претендента Радивоја[2]). Поред Турака оперирали су против Твртка деспот Ђурађ Вуковић и војвода Сандаљ Хранић, купивши од султана Тврткову земљу и гледајући сваки да се овом згодом користи што више може[3]).

Настојање Жигмунда код папе Евгена IV. уроди добрим плодом, пошто папа булом Dudum sacrum од 1. августа 1433. опозове своју првашњу одлуку[4]). Али противности између папе и синодиста још не беху легле. Папа се не могаше никако помирити са идејама синодиста да је васељенски синод над папом. Ну ипак је папа Евген IV. крајем 1433. био приморан да попушта, јер је с јесени те године папска држава љуто страдавала од дуке миланскога и његових војсковођа[5]). Римска црква је, као што видимо, приступала извођењу црквене уније растројена и поцепана;

1) Cecconi, op. cit. XCIV. XCVI.
2) N. Jorga, II. 318.
3) ib. 455. Archiv XIX. 463.
4) Hefele VII. 540.
5) ib. 561.

па као што је папа из чисто политичких обзира гледао да спроведе унију, из истих политичких разлога покушаваху и синодисте да задобију Грке. Буде ли им пошло за руком да се црквена унија изведе у Базелу у одсуству папе, углед синода одскочио би знатно, те би с успехом могао спровести своје идеје о врховном ауторитету синода над папом. Скрхавши папску апсолутну власт изводио би он онда даље конзеквенце, које би из основа мењале дотадашње уредбе римске цркве.

Питање уније са Грцима беше дакле од велике важности по даљи развој у животу римске цркве, те стога није чудо што се обе странке у том питању најаче сударале, и што су обе тежиле да једна другу изигра. Уочивши сасма јасно значај уније по даљи развој њихових идеја, позваше синодисте поч. 1433. Грке на сабор, упутивши поред тога доцкан у лето у Цариград своје посланике Антонија бискупа Суде и фратра Алберта de Crispis. Цар Јован VIII. и патр. Јосиф прихватише понуду синодиста, те обећаше да ће отправити посланство у Базел[1]). Почетком 1434. крену са изасланицима синода грчко посланство из Цариграда, (протовестијар Димитрије Палеолог Метотид, игуман Исидор и Јован Дисипат) преко Црног Мора. Но у Угарској буде оно опљачкано, те једва крајем јуна стиже цару Жигмунду у Улм, а одатле у Базел почетком августа, где одмах отпоче преговоре са си-

[1]) Патријарха Јосифа згодно је карактерисао Јован Стојковић у писму из Цариграда од 9. фебр. 1436. које је упутио кардиналу Јулијану Цезаринију. Он вели за њ: Bulgarus est natione et de lingua mea, а на другом месту: Profundos etiam hic pater habet sensus in vita spirituali et experientiam mirabilem; et certe, quando venio ad ipsum solus . . . per quatuor aut per quinque horas, non valeo ab ipso separari. Revera, excepta discordia quae est inter Ecclesias, completissimum et perfectissimum senem iudicarem, et quasi aliquem ex illis sanctis patribus, quorum cum tanta admiratione et veneratione vitas legimus (Cecconi, op. cit. CCVII.)

нодистама[1]). Византији је горео кров над главом. Требала је журна помоћ са Запада, а ова се по обећању римске цркве могла једино искупити унијом. Но Византији не уливаше особито поверење базелски сабор са својим револуционарним идејама. Нарочито није Грцима ишло у главу да се унија може извести у одсуству папину, које становиште је сасма јасно нагласио годину дана касније цар Јован VIII. у писму на синодисте од 26. новембра 1435.[2]).

С друге стране уочила је Византија да је обема странкама из чисто политичких разлога много стало до уније, те је стога и тражила да римска црква подноси трошкове око уније у случају да се сабор буде држао на територији западне римокатоличке цркве. Изјаснивши се у начелу за унију, не хтедоше посланици крај свега наваљивања пристати да се сабор за унију одржи у Базелу, него једино изјавише да ће порадити код цара и патријарха да пристану на Базел.[3])

Папу Евгена IV. непријатно дираху ови самостални преговори синодиста са грчким посланицима, о чему га је синод известио преко свога изасланика Симона Фрерона. Пошто преговори у Риму са Грцима у присуству Жигмундову не уродише добрим плодом, будући да папа не хтеде пристати на Анкону као место сабора, упути он јула 1433. као свога нунција Христифора Гаратонија у Цариград. Како је пак због бурних политичких прилика у Италији и због кризе у којој се налазила црквена држава од ступања Евгенова на папски престо, римска курија требала врло много новаца, не беше папа вољан да сноси трошак око издржавања грчких синодиста. Стога је папски нунције и радио на том, да се синод за унију одржи у Цариграду, на што пристадоше и цар и патријарх. Пошто је Гаратони по доласку из Цариграда рефе-

[1]) Cecconi, op. cit. XXXVI—XL. LXIV.
[2]) W. Norden, op. cit. 722. n. 2.
[3]) Cecconi, op. cit. LXXXVIII—XCII.

рисао папи о току преговора, упути га папа поново у јулу 1434. у Цариград, да дефинитивно утврди мере за унију. Уједно је Гаратони имао мисију да придобије за унију Сирце и Јермене[1]).

Цар Жигмунд, кога синодисте такође известише о преговорима са Византијом, беше задовољан њима[2]). Противно папи Евгену IV. држао је он, да се повољан резултат може очекивати једино од синода, који се буде одржао на Западу. По свој прилици под утицајем цара Жигмунда беше папа склон на попуштање, те новембра 1434. лако укори синодисте, што се без његова знања упустили у преговоре са Грцима, пошто је и сам одаслао посланика у Цариград, те се лако може десити да се онде друкчије удеси што и уговори.[3]) У исто време опомену папа синод да се постара за помоћ Јовановцима на Роду против египатског султана, а нарочито наглашиваше како је потребна помоћ Арбанасима, који са Турцима рат воде[4]).

Док је Босна расцепкана и израњена унутрашњим борбама неспособна била да дâ иоле какав озбиљнији отпор према Турцима, отпочео беше негде средином 1434. устанак Арбанаса против Турака под предвођењем Аријанита Спате Комнина. Устаници се обратише за помоћ папи, али он у тај мах није могао пружити никакве стварне помоћи, до ли опћу опросницу грехова свима Арбанасима, који се буду борили са Турцима[5]). Иако Арбанаси не добише ни-

---

[1]) Cecconi, op. cit. CXVI—CXVII.

[2]) ib. CII—CIII.

[3]) Verum, hoc paulum admirari cogimur, quod, in re tanta et tam gravi tamque diu desiderata et a nobis tractata, aliud per vos conclusum sit, non solum nobis inconsultis, rerum etiam irrequisitis et insciis (Cecconi, op. cit. CXVII.)

[4]) Hefele, VII. 591.

[5]) A. Theiner, Vetera monumenta Slavorum Meridionalium. Romae 1863 I. 367/8. Оба писма у тој ствари издао је папа 9. септ. 1434. у Фиоренци, јер је у јуну те године једва избегао из Рима, чије се грађанство побунило било против

какве помоћи са Запада, водили су они успешну борбу против Турака током 1434. Децембра месеца потукоше они до ноге турскога војводу Исака из Скопља, а у првој половини 1435 однеше они над Турцима још неколико победа[1]). Једва крајем 1435. пође за руком Турахан-паши да сузбије Арбанасе и да Аргирокастрон ослободи њихове посаде[2]).

Док је папа изалазио на сусрет синодистима у Базелу у погледу уније са Грцима, закључио беше његов нунције у Цариграду Гаратони уговор са царем и патријархом. По том уговору, чијем су склапању присуствали бајул и великаши Пере, Анкоњани и Каталонци, имао се синод за унију одржати у Цариграду, о чему цар Јован VIII. извести синод у Базелу писмом од 12. новембра 1434.[3]) Уједно отправи цар Јован са Гаратонијем Георгија и Манојла Дисипата папи, да потврди и он са своје стране тај уговор. Гаратони са Грцима стиже у Млетке децембра 1434. а у Фиоренцу јануара 1435[4]). Из Фиоренце кренуше они у Базел, снабдевени папским писмом од 22. фебруара. Папа препоручиваше синодистима у Базелу као најзгодније место за преговоре о унији Цариград, поднесавши им тачке, на основу којих би се имало доћи до уније. Ну синодисте не хтедоше никако пристати на Цариград, него упутише поново посланике у Цариград да приволе цара и патријарха да дођу у Базел[5]). Ово посланство коме на челу ста-

---

њега настојањем Висконтијевих војсковођа Пићинина и Фортебраћа (Cecconi, op. cit. LVI. LIX.)

[1]) Dipl. Rag. 387. 389. 392. Chalkondylas. op. cit. 250.

[2]) Chalkondylas, op. cit. 252. K. Hopf, II. 121/2.

[3]) Cecconi, op. cit. CXIII.

[4]) N. Jorga, II. 3. Cecconi. op. cit. CXXIII. Текст уговора Гаратонија са Византијом приопћио је Cecconi CXXIX—CXXXI.

[5]) Чланови овога посланства беху доктор Јован Стојковић Дубровчанин, магистар Хајнрих Менгер и бакалар Симон Фрерон. Из Базела кренули се они 24. јуна, те су преко Млетака стигли у Цариград 24. септ. а аудијенцију код цара Јована добили су 2. октобра. Симон Фрерон умро је у Ца-

јаше ватрени поборник реформама Дубровчанин Јован Стојковић успело је толико, да је одвратило цара и патријарха од намере да се сабор одржи у Цариграду[1]). Али о Базелу као месту будућега синода, не хтедоше цар и патријарх ни да чују, пристајући једино да се сабор одржи у једном од приморских градова Италије и да је неопходно потребно да папа дође на сабор[2]).

Одмах за тим упути цар Јован ново посланство папи, које преко Млетака стиже негде крајем 1435. папи у Фиоренцу[3]). Пошто је папа Евген IV. саслу-

риграду 21. јула 1436. а Хајнрих Менгер отпутовао је из Цариграда дец. 1435. у Базел да реферише о успеху мисије у Цариграду. Јован Стојковић остао је у Цариграду све до 2. нов. 1437. када је са синодским галијама напустио Цариград. Опширан његов извештај од 29. јан. 1438. приопћио је Cecconi, CCCCXXXVII—DXXII.

[1]) Стојковићевим дугим бављењем у Цариграду, све до пред крај 1437., користио се Дубровник за побољшање својих трговачких односа са Византијом. Стојковић је републику информисао о привилегијама млетачких, ђеновљанских, каталонских и анконских трговаца, те је успео код цара Јована VIII. толико, да је овај вољан био да Дубровчанима допусти оне исте олакшице и правице које и Каталонцима и Анкоњанима (N. Jorga, II. 341).

[2]) Specialiter — пише цар Јован синодистима у Базелу — vos petimus et rogamus de loco in quo meditata sancta universalis et oecumenica synodus celebranda est, ut deputetur et eligatur unus locus ex maritimis, ut sine difficultatibus et incommodis magnis possint venire et conduci necessario congregandi ibidem, et maxime sanctissimus mihi dominus oecumenicus Patriarcha, qui est senex et continua infirmitate gravatus. Et precipue hoc etiam petimus et rogamus propter sanctissimum et beatissimum dominum Papam, quia caput est Ecclesiae romanae et occidentalis, et eius praesentia est necessaria et quamplurimum valet (Cecconi, op. cit. CLXXXIII. Преговоре синодских изасланика са царем и патријархом приопћио је Ћекони на стр. CL—CXCIII.)

[3]) N. Jorga, III. 12. n. 1. Нешто касније стигао је у Млетке из Цариграда и Хајнрих Менгер, који се враћао у Базел да испослује приволу синодиста на закључке у Цариграду.

шао грчке посланике, упути фебруара 1436. кардинале Албергатија и Сервантеса у Базел, наредивши синоду да већ једном донесе коначну одлуку у погледу места за одржање синода[1]. Но синодисте се никако не могаху помирити с мишљу да напусте Базел, те су код цара Жигмунда радили да утиче на Грке не би ли пристали да дођу у Базел. Не надајући се при свем том успеху, стадоше се обзирати за местом за одржање синода. С пролећа упутише они Млечића Симона да Valle у Млетке да распита, би ли република вољна била уступити Фријаул за будући васелenski сабор. Млетачки сенат нудио је као згодно место Падову, за тим 70 хиљада дуката и потребне галије за обрану Цариграда, како цар не би био спречен да дође на сабор[2]. Но преговори са Млецима се разбише а синодисте отпочеше да преговарају са Фиоренцом, упутивши у мају или јуну онамо доктора Гашпара de Perusio. Фиорентинци препоручиваху свој град, сладећи синодистима како је у њему много лепих палата за становање, а сем тога хране у изобиљу. Фиоренца нудила је даље тридесет станова бесплатно, две галије које ће довести Грке у Италију, и две наоружане са три стотине стрелаца који ће чувати Цариград и поврх тога још 70.000 фиорина. Али крај свих повољних услова не дође до погодбе, јер се негде у септембру 1436. пронео глас, да је Фиоренци загрозио Никола Пићинино, војсковођа дуке миланскога, а нешто кашње да је Фиоренца склопила лигу са папом због чега синодисте напустише преговоре са Фиоренцом[3]. Између осталих нудио је и Албрехт Хабзбуршки Беч, а цар Жигмунд Будим. Синодисте пак нису биле вољне пристати на Жигмундов предлог, јер су знали да Жигмунд због вечите новчане кубуре није могао памакнути потребне трошкове. Напокон се у децембру 1436.

[1] Cecconi, op. cit. CCXXXVI—CCXXXVII.
[2] N. Jorga, Ш. 12. n. 1.
[3] Cecconi, op. cit. CCXXXIX—CCLII. CCLXXIV.

одлучише после Базела за Авињон или Савоју у пркос противљењу кардинала Цезаринија[1]).

Овакво поступање синодиста затегнуло је јоште више њихове односе према папи. Већ г. 1435. заоштрише се јако одношаји између папе и Базела, када синод донесе одлуку о укидању аната и других плаћања папској курији, чиме се главни извор папских прихода пресецао. Током 1436. постаде ово стање несносније нарочито стога, што синодисте присвојише папско право расписивати опроштај грехова за оне, који буду прилагали за унију[2]).

У Цариграду за то време очекиваху нестрпељиво гласове са З пада. Опасноспост од Турака била је све већа. Септембра 1435. провалили су били Турци у Угарску, те повели оданде силно робље, а почетком 1436. поновише Турци опед нападај на Угарску, задобивши још многобројније робље[3]). Запрепаштени

[1]) ib. CCLXI. CCLXXVII. Синодисте су отпочели преговоре са Авињоном негде у августу или септембру, упутивши онамо доктора Рајмунда Талонија. 3. окт. означио је Авињон услове на основу којих би пристао да се у њему одржи будући синод (Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel. Bd. V. Tagebücher und Acten. Basel 1904. 177—180.)

[2]) Cecconi, op. cit. CCXXIV - CCXXX.

[3]) 9. фебруара 1436. пише Стојковић из Цариграда кардиналу Цезаринију како Турци спремају силну војску у Европи да с њоме пређу у Азију, али вели, Грци се боје quod omnes isti exercitus, qui parantur, contra pauperes christianos et regnum Ungarie transmittantur, de quo, mense septembris preterito, quasi innumerabilem multitudinem abduxerunt. 10. марта 1436. јавља он истом кардиналу: Exercitus qui parabantur contra Taberlanum, de quibus in aliis licteris feci mentionem, fuerunt iterato in Ungariam ista hyeme, et multo maiorem predam attulerunt nunc, quam de mense septembris. додајући да ће Цариград, ако му се брзо не притекне у помоћ in brevi erit turcorum, et regnum Ungariae erit desolatum (ib. CCVII. CCXVIII.) На ту провалу Турака по свој прилици да ће се односити и оно место у једној угарској листини из г. 1454. где се вели како је imperador Omoradbeg, cum suis Turcis exierat terram istam deuastare, sicque opidum Sebes cum sua

Цариграђани слушаху и разабираху како се из Једрена сило робље преноси у Азију, те са страхом очекиваху када ће се бујица свом снагом оборити на њих. Поред страха од непријатеља с поља придружило се јоште једно зло. У граду и околини беснела је куга. Помоћи је требало са сваке стране, али она не стизаше. И у тим страшним моментима сва је нада била упућена на бога. Цркве су биле отворене а заплашени Цариграђани хитали су у богомоље, у којима се посред гласна богослужења и појања разабираху очајни крици и јецање. „Прошлога понедељника пише у марту 1436. Стојковић кардиналу Цезаринију — ишао је патријарх са литијом, а силан народ пратио је литију босоног. Када су се скупили у цркви свете Софије, том приликом пале су ми у очи три ствари, које дотле нисам видео. Опазио сам наиме силан народ и свештенство и необичну побожност. Ту беше император са оба брата Константином и Димитријем и обе царице, мати и жена императорова и толика множина света колику још никада не видех окупљену на молитви. О множини свештенства не смем ни да говорим, јер је онде, по мојем мишљењу, било близу две хиљаде свештеника у одеждама. Постројивши се у полукругу у средини цркве а окренути према слици богоматере, коју је насликао свети Лука и коју је император Ираклије полазећи у бој против Персијанаца и Хозроја, собом понео и с помоћу њезином непријатеље победио, стојали су они скоро четири сата, славећи у псалмима вишњега бога. Пред крај псалмисања подиже се са својега седишта патријарх, који је са своје старости и слабости седео, те дошавши до постоља слике богомајке, паде ничице пред њом, лежећи на мозајику, погружен у молитви и сузама скоро читав сат. И док се он тако пружен молио богу наступило је тако узбуђење и проливање

prouincia depredauerunt et deuastauerunt (Pesty Frigyes. A Szörényi bánság és Szörény vármegye története. Budapest 1878. III. 68/9.)

суза чуло се толико уздаха и јецања, да ја то нити писмом нити речима не бих умео изразити. Посматрао сам императоре, мотрио сам пажљиво и клир и народ, гледао и пратио појединце, и је не могох ни једнога наћи, чије лице или брада не би били обливени сузама“ [1]).

Тешке и очајне дане преживљавала је тадашња генерација грчка. Виши политички кругови уздали се јоште у помоћ са Запада, искрено мислећи са унијом и желећи да се она што пре спроведе.

И када су у Цариград стигли гласови о новој распри између синода и папе, прва беше мисао у византијским политичким круговима, уклонити противности између завађених фактора, како би се што пре дошло до сједињења, а са њиме и до толико жељно очекиване помоћи. Стога цар Јован VIII. упути у новембру 1436. Јована Дисипата и Манојла Тарханиота Вулотиса на Запад, да изгладе противности између Базела и папе, и да што пре утврде пунктове, на основу којих би се могло приступити раду око уније[2]). Фебруара месеца 1437. стигао је Јован Дисипат у Базел, те је онде уложио протест против синодске одлуке за Авињон[3]). Скоро у исто време протестовао је против ове синодске одлуке и цар Јован VIII. не обзирући се на представку цара Жигмунда и молбе базелских синодиста да пристане на Базел[4]).

Иако је синодистима непријатно било чути протест Јована Дисипата, упутише они ипак 25. фебр. у Авињон четири епископа, да већ по напред вођеним преговорима узајме онде 70 хиљада дуката, са којима се имале наоружати у Ници галије за пренос Грка на концил у Базел, Авињон или Савоју. Но станов-

---

1) ib. CCXVIII - CCXIX.

2) ib. CCLIX—CCLX. N. Jorga, II. 4. n. 5.

3) Cecconi, op. cit. CCLXXXIV. CCLXXXVII. Вулотис пак отишао је папи у Болоњу.

4) Concilium Basiliense, V. 183/4.

ници Авињона не хтедоше тако лако исплатити тражени новац. Подбодени присталицама папске курије, који су их уверавали да Грци никако неће доћи у Авињон, услед чега им новац може пропасти, не хтедоше издати тражену своту. С друге стране опет као да се Авињонци плашили да од прописаних индулгенција и наређена десетка, са којима се имао подмирити зајам, не ће бити велика резултата, јер их је синод без одобрења папског расписао. И тек настојањем француског краља Карла VII. исплатили су 15. јуна Авињонци изасланицима синода 29200 дук. са којима се могао отпочети посао. Оставивши Авињон 29. јуна упутише се изасланици у Ницу, где су имале бити опремљене галије под руководством капетана Никода од Ментоне.

Ну и са овим капетаном имали су изасланици много неприлика због новчаног питања, те су из Нице отпловили тек 6. августа, задржавајући се у Ђенови неколико дана опет због размирица са капетаном Никодом[1]).

Преговори са Авињоном у погледу исплате потребне суме новаца нису дакле ни близу ишли онако глатко како су синодисте замишљали. Упутивши у Авињон своје изасланике у нади да ће са исплатом новца ићи врло лако, донео је био синод одлуку, да се изабере друго место за синод, ако Авињон у току од тридесет дана од одласка изасланика из Базела не би исплатио потребну суму. Пошто је тај рок био прошао, тражио је 12. априла 1437. председник синода кардинал Јулијан Цезарини да се приступи избору другога места. Већина синодиста опирала се овоме праведном захтеву, ну енергична мањина одабра за будући синод Фиоренцу или Удине. Противности између обе партије биле су тако велике да је било опасности да ће доћи до фактична судара између

[1]) О раду ових синодских изасланика сачували се веома занимљиви подаци у њиховој заоставштини, публикованој у Concilium Basiliense, V. 177—362.

противника. 7. маја уништила је већина синодска одлуку мањине, ну папа Евген крај свега тога потврдио је у Болоњи 30. маја одлуку мањине. Одмах за тим прегао је папа да што пре опреми галије за пренос Грка у Италију, а исто тако постарао се за обрану Цариграда[1]).

Јула месеца наредн папа Евген IV. своме синовцу Фрањи Кондолмијери да оде у Млетке одакле ће отпловити у Цариград, изабравши као своје нунције за Цариград Марка, архиепископа Тарантасије и Христофора Гаратонија, епископа коронскога. 26. јула кренуле се папске галије из Млетака па су стигле у цариградску луку 4. септембра[2]).

Папске галије предухитриле су галије синодиста, које су тек 19. августа оставиле биле ђеновљанско пристаниште, стигавши у цариградску луку месец дана кашње, 4. октобра[3]).

Може се мислити колико је било запрепашћење Цариграђана, када су угледали синодске галије са заставама синодским. Заповедник папских галија био је готов да нападне на галије синодиста, и тек енергичним настојањем царевим није дошло до овога сукоба[4]). Цар Јован VIII. и патријарх Јосиф радили су свом снагом да измире синодске изасланике с папом, позивајући их да с њима заједно доплове у Јадранско Море, где би онде у једноме пристаништу цар настојао да се обе странке измире[5]).

Ну изасланици синодски не хтедоше чути ни за какве преговоре, тражећи једино да цар са патријархом и пратњом на њиховим галијама пође према Авињону. Како цариградски кругови нису ни могли замислити да се о унији може преговарати у одсуству

---

1) N. Jorga, II. 343/4. III. 15—16.

2) Cecconi, op. cit. CCCVIII. CCCXII. CCCXXII. CCCXLI—CCCXLV. CCCLXXV. CCCLXXXVII. DLXX.

3) Concilium Basiliense, V. 309 - 310.

4) Cecconi, op. cit. DXI—DXII.

5) Concilium Basiliense, V. 329.

и без пристанка папина, изјави цар и патријарх да не могу пристати уз синодисте, нашто ови уз протест исплoвише 2. новембра 1437. из цариградске луке, стигавши у Базел 19. јануара 1438[1]). Три недеље кашње, 25. новембра, укрцао се цар Јован VIII. са братом Димитријем, патријархом Јосифом и многобројном пратњом од 700 људи у млетачке галије за Италију[2]).

На Западу се међутим одношаји између папе и синодиста погоршавали све више. 18. септембра 1437. одредио је папа булом Doctoris gentium Ферару као место будућега синода, нашто синодисте одговорише 12. октобра папи да ће га свргнути ако не опозове ту одлуку. Ну папа се сада осећао снажнијим, те објави 30. децембра из Болоње да се сабор у Ферари отвара за 8. јануар 1838. именовавши за свога председника до његова доласка тамо кардинала Николу Албергатија. Почетком 1438. осећао се папа толико снажним да је булом Exposcit debitum од 15. фебруара наредио синодистама да се у току од 30 дана разиђу из Базела, јер ће их иначе искључити из црквене заједнице[3]). У оном дакле моменту када Грци ступаху на земљиште Италије отпочиње у крилу римске цркве поновна шизма.

Док се тако на Западу због великих противности између папе и базелских синодиста с муком припремало земљиште за унију, прегао беше цар Жигмунд да припреми све за оружану акцију против Турака, која се имала предузети пошто Грци пристану уз унију.

Цар Жигмунд је још 1433. учинио неке кораке

[1]) ib. 342. Cecconi, op. cit. CCCCLXXXVII.

[2]) ib. DLXXX. N. Jorga, III. 15—16. Chalkondylas, op. cit. 287. Халкондил прича о фиорентинској унији у шестој књизи, пошто је пре тога испричао победе Хуњадијеве над Турцима 1441. и 1442. г.

[3]) Cecconi, op. cit. CCCCXXII. CCCCXLII. CCCCLXIII. CCCCLXIV. DXLVI—DL.

за одбрану Ердеља од упадаја турског из Влашке[1]), а код базелских синодиста постигао је он толико, да су ови дозволили прикупљање двадесетка против јеретика и Турака. Скупљање тога новца поверено беше Матку Таловцу[2]).

На пожунском сабору у марту 1435. прегао је Жигмунд да уреди војну организацију државе. По том пројекту требало је да Угарска за саразмерно кратко време истави потребан број ратника, а у исто време зготовљен је и план како да се намакну новчана средства за војне операције[3]).

С друге стране мотрио је Жигмунд пажљиво на политичке прилике у близини јужних државних граница, па се старао да било којим начином ослаби нагло напредовање турско. Како пак, као што горе споменусмо, устанак Аријанита Спате у Арбанији током 1435. није био потпуно угушен, покушао је Жигмунд да му даде нова полета. Године 1436. упути он у Арбанију турскога претендента Махмуда Челебију, да распири устанак у Арбанији против Турака[4]).

Жигмунд имађаше пуно разлога да обрати пажњу крајевима на Југу државе. У Босни се Турци утврдили били стално у Врхбосни, потпирујући оданде међусобну борбу у Хуму између војводе Стевана Вукчића и војводе Радосава Павловића[5]). Деспот Ђурађ Вуковић поред одржаваних веза са Угарском[6])

---

[1]) Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Budán, 1870. I. 168 - 170.

[2]) Codex Zichy, VIII. 537 – 9.

[3]) N. Jorga, III. 342. Закључци у погледу ових војних реформа налазе се у петом декрету Жигмундову, који је штампан у збирци Corpus iuris Hungarici 1000—1895. Budapest, 1899. Стр 244—251.

[4]) Dipl. Rag. 396—402. N. Jorga, II. 336—8.

[5]) ib. 331.

[6]) Почетком 1435. налазио се он у Угарској код цара Жигмунда. По свој прилици да је и он учествовао на пожунском сабору. ib. 329.

и склопљеног мира са републиком млетачком[1]) гледао је да се од Турака осигура удајом кћери Маре за султана Мурата II. 1436. г.[2]). Ну та веза успорила је турску акцију према Србији само за кратко време.

Наши летописи а и грчки хроничар Дука бележе да су Турци с лета 1437. са Власима прешли преко Дунава и допрли до Сибиња, одакле бише крваво одбијени[3]). Од прилике у исто време предузеше Угри експедицију против Турака у Србији. 18. јуна наиме стигла беше угарска војска под заповедништвом краљева главна вратара Јована Марцалија у Кусић, у близину Пожежене у Банату. Из Кусића поручи

---

¹) Listine, IX. 80—88.

²) Преговори о удаји Маре отпочели су већ 1433. г. што се види из инструкције републике дубровачке Паладину Гундулићу и Андрији Бобаљевићу од 15. јуна. Дубровчани веле како су разабрали да је деспот обећао кћер моћноме Мурату la quale parentela vediamo esser grandissimo scudo a tuta la cristianitade et del suo bon e pacifico stato confirmatione et acrescimento. У исто време честитају Дубровчани деспоту на скорој удаји друге кћери за грофа цељскога (N. Jorga, II. 315/6.) Наши летописи бележе да се Мара удала за Мурата 4. септембра 1435. (Гласник LIII. 85.) а ту годину усвајају и наши и страни историци. Ну о удаји Мариној сачувала нам се драгоцена савремена белешка, из које се види, да се Мара удала за Мурата у лето 1436. и да му је донела богат мираз и дарове у вредности од шест стотина хиљада дуката. 17. новембра 1436. пише из Цариграда Дубровчанин Јован Стојковић, који се у послу црквене уније са Грцима дуже времена бавио онде, базелским синодистама између осталога и ово: Paucis elapsis mensibus, *videlicet in aestate praeterita*, despotus Russiae (sic!), propter redemptionem proprii dominii et patriae vexationem coactus, dedit in uxorem praefato tyranno filiam suam virginem, quasi innumerabili quantitate pecuniae. Nam in numerata pecunia eidem quadringenta millia ducatorum, atque in vestibus et iocalibus filiae, ac donis et muneribus datis principibus et servitoribus praefati tyranni, dedit quae ad minus ad ducenta millia ducatorum ascendunt. Quae profecto quantitas pecuniae sufficeret in veritate ad expellendum praefatum tyrannum de tota Europa, ita quod nec reliquiae ipsius remanerent (Cecconi, op. cit. CCLVII.)

³) Гласник. LIII. 85. Ducas, op. cit. 998/9.

Марцали ковинском жупану Франку Таловцу да из Пожежене дође у Кусић, да се посаветују о прелазу угарске војске преко Дунава. Сутра дан у среду 19. јуна стиже угарска војска у Пожежену крај Дунава, где нађе Франка Таловца, који је са лађама очекивао Угре да их пребаци на ону страну Дунава Пошто је војска још до ноћи тога дана прешла Дунав, упути се према Сталаћу на Морави, јер је дознала да се онде налазе турске лађе и сплавови. Франко Таловац остаде да осигура прелаз на Дунаву. У суботу 22. јуна стигоше Угри на оно место на Морави где су биле турске лађе, па један део лађа спалише а други део пустише низ Мораву у Дунав, посекавши добар део турских стражара. Сутра дан у недељу 23. јуна кренуше Угри према Сталаћу, палећи и пустошећи по околици. Када војска стиже у Крушевац око подне запали га, прославивши тако навечје Ивањ Дана. У понедељак 24. јуна на Ивањ Дан, нашавши неколико лађа на западној Морави, пређе угарска војска на територију деспота Ђурђа, те се убрзаним маршем упути према Ковину, где их је очекивао Франко Таловац да их пребаци на ону страну Дунава. Угарска војска стигла беше на Дунав у четвртак 27. јуна на дан краља Владислава, те отпочела прелаз, кад али уходе јавише, да се у близини налази турска војска, коју је од Видина кренуо Алибег у намери да Угрима пресече прелаз преко Дунава. Угри се врнуше назад те се на Годоминском Пољу код Смедерева сударише с Турцима, па их тако јако потукоше да је Алибег с муком изнео главу из битке[1]).

---

[1]) О овој угарској експедицији бележе наши летописи: Вь то жде лѣто (1437.) попали Зоупровикь Влькашинь (попалише Оугри) царева (тоурьска) дрѣва подь Кроушевьцемь, и разби Али-бега подь Смедеревомь на Годоминю Аврамовић (Гласник, LIII. 85). О детаљима ове експедиције пише из Чанада на неколико дана кашње, 4. јула вођа експедиције Јован Марцали Фрањевцу Јакову де Marchia (E. Fermendžin. Acta Bosnae potissimum ecclesiastica, Zagrabiae 1892. Стр. 142—144.) само је код Ферменцина овај извештај стављен у 1434. г.

Успешна угарска експедиција на Морави и код Крушевца и прелаз угарске војске преко деспотове територије као и пораз Алибега у близини Смедерева погоршали су одношаје између деспота и султана Мурата II. Турцима је ваљало стога чинити уступке. Негде под јесен те године преда деспот Ђурађ Вуковић Турцима Браничево, о чему Дубровчани известише цара Жигмунда 14. новембра 1437.[1]).

Ну вест ова тешко да је нашла цара Жигмунда у животу. Заносећи се скоро читавога живота плановима за заједничку акцију против Турака и дочекавши пред крај живота почетак акције за јединство у цркви, после кога је ваљало предузети офанзиву против Османлија, премину овај даровити али нестални Луксембуговац у Знајму 9. децембра 1437. не дочекавши оно за чим је последњих година живота толико жудео[2]).

Са великом бригом спремали се Грци крајем 1437. г. на Запад. У многобројној царевој пратњи беше

Но та година никако није тачна. Да је извештај писан 1434. г. онда би према итинерару тога извештаја Ивањ Дан пао 28 јуна, а дан св. Владислава 1 јула, што је немогуће, јер су оба празника непокретна и падају 24. и 27. јуна.

[1]) Дубровчани пишу: Et tandem dominus dispotus Sclavonie dictorum Teucrorum impetum et potenciam diucius pati et eis resistere minime valens, pacem cum non modica sui iactura egit, sibique dedit quoddam oppulentissimum oppidum suum vocatum Branizevo (Dipl. Rag. 405.)

[2]) Dipl. Rag. 410. Jorga. II. 346. A Huber, II. 538. Romanin, IV. 184. У немачкој историјској литератури није јоште у заокругљеној целини приказана и осветљена Жигмундова оријентална политика. У новије доба истакао је Густав Бекман у књизи: Der Kampf Kaiser Sigmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen 1392–1437 (Gotha 1902) тачно, како је Жигмунд веома рано увидео опасност од Турака, те је целога живота тежио да ову бујицу сузбије. Писац је у овој књизи савесно исцрпао листине млетачког архива, али му је остао непознат богати дубровачки архив, који баца пуно светлости на Жигмундове планове и тежње. Опазићемо јоште да Бекман на више места претерује у оцени Жигмунда, намећући му и сувише назоре данашњега, модернога доба.

врло мало људи, који су приступали уједињењу из чисто верских разлога. Велика већина полазила је онамо, надајући се да ће по цену уније олакшати тешко стање Цариграда с помоћу Запада. Но међу онима, који са царем и патријархом Јосифом кренуше у Италију беше и таквих, који не пристајаху уз унију не из догматских разлога, него из чисто политичких. Док се велик део присталица уније заносио надама да ће с помоћу Запада потиснути Турке те поново утврдити господство ромејско на Истоку, дотле се један део са прилично разлога бојао те помоћи латинске, сећајући се добро четврте крсташке војне, која је завршила латинским освојењем Цариграда. Међу ове као да ваља убројати енергичнога браниоца православља Марка Евгеника, архиепископа ефескога и његова друга Георгија Схоларија, потоњега цариградскога патријарха Ђенадија[1]). Страховање ове групе није било неоправдано, јер ћемо ниже видети са каквим су претензијама на остатке ромејске царевине изашли Млеци, краљ арагонски и Дубровник, пошто се „Дуга Војна" тако сретно свршила. У тој великој пратњи било је и таквих који нису веровали у какву помоћ са Запада због великог растројства у крилу римске цркве, који раздор цепаше западну Европу на два велика табора. Но сви Грци слагали се у томе да колико је год могуће што мање попусте а колико је год више могуће да се користе ватреном жељом римске курије за унијом.

Поред бриге како ће се ствари развијати на Западу страшили се Византинци од Турака. Турци

[1]) Живот и делање Марка Евгеника осветлио је Joh. Dräseke у студији „Zu Marcus Eugenicus von Ephesus" у Zeitschrift für Kirchengeschichte XII. 91—116. а о Схоларију писао је исти Дрезеке у Byzantinische Zeitschrift IV. 561—580. Одатле а и из виз. писаца Дуке, Франце и Халкондила можемо се прилично тачно обавестити о расположењу велике већине Грка приликом склапања уније. Сиропулово причање заслужује такођер пажње, само изгледа, судећи по изводима код Хефела, да је који пут сувише пристрастан.

су сасма јасно појимали политички значај уније, чија је оштрица у главном против њих наперена била. Савременик Францес изрично вели како се Турци плашили уније[1]), а хроничар Дука истиче да је султан Мурат II. тумачио одлазак цара Јована тако, што је држао, да је цар отишао на Запад због савеза са Францима, како би се Турци заједничком акцијом с мора и са сува изагнали из Европе[2]). Но иако је цар Јован VIII. знао добро како Турци мисле о његову одласку, упутио је ипак султану посланика Андроника Јагра да извести султана о његову путу и да се тачно информише о султанову мишљењу. Разуме се да је султан гледао да императора одврати од тога корака, али — додаје Францес — беше онако како хтеде цар или боље зла коб[3]).

Знајући добро расположење Турака према унији и бојећи се нападаја на Цариград, тражио је цар Јован од папе потребне галије за одбрану Цариграда. Стога је папа сем оних галија које су имале довести Грке у Италију морао наоружати још неколико за одбрану Цариграда. По ранијем плану требало је наоружати четири галије, али сигурно у недостатку новца, наоружа папа само две са три стотине кретских стрелаца, те их упути у Цариград[4]). У исто време постарао се цар Јован за добру и савесну владавину, поверивши брату деспоту Константину Драгашу регенство, који из Патраса стиже у Ца-

---

[1]) Францес као очевидац мeће ове речи старом цару Манојлу у уста: Υἱέ μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσου τῆς καρδίας αὐτῶν δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι λίαν διστάζουσι, φοβούμενοι μὴ πως συμφωνήσωμεν καὶ ἑνωθῶμεν τοῖς δυτικοῖς Χριστιανοῖς. Phrantzes, op. cit. 784.

[2]) Ἦν προκατειλημμένος ὁ λογισμὸς αὐτοῦ (т. j. Мурат), ὡς διαβὰς ᾽εν Φραγγίᾳ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν ὁμόνοιαν σὺν τοῖς Φράγγοις, καὶ ἐγεγόνει Φράγγος, καὶ μέλλουσι στρατεῦσαι κατὰ τοῦ Μουρὰτ ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης τοῦ ἐξᾶραι αὐτὸν ἐκ τῆς δύσεως. Ducas, op. cit. 1013.

[3]) Phrantzes, op. cit. 785.

[4]) N. Jorga, II. 360. 367.

риград на једној млетачкој галији 24. септембра 1437 г.[1]).

Бојазан Грка не беше неоправдана, јер се султан с пролећа 1438. стаде спремати да нападне Цариград. Када је цар Јован чуо за султанове спреме, затражи из Фераре од Млечића јоште три галије, које би наоружао или он или папа[2]). Ну до опсаде Цариграда не дође за тај мах. По савету Халил-баше одуста султан од опсаде, јер је овај наглашавао да ће услед опсаде што пре доћи до слоге и до оружане акције западњака и Грка[3]).

Међу тим отпочели беху у Ферари преговори око уније[4]). Расправа се нарочито водила око четири питања: О исхођењу св. духа, о бесквасном хлебу, о пургаторију и о папском примату. У питању друге и треће тачке дошло би се било лако до споразума, али тешко беше доћи до споразума у погледу прве и четврте тачке. Велика већина Грка не беше вољна да попушта од символа вере, нарочито Марко Ефески, а папском примату противио се особито цар Јован VIII. из политичких разлога. Преговори у Ферари водили се читаве 1438. године без икаква резултата. И једна и друга страна трудила се да на основу

---

1) Phrantzes, op. cit. 770/1. Cecconi, op. cit. DLXXVI.

2) N. Jorga, III. 35.

3) Phrantzes, op. cit. 786.

4) О доласку цара Јована VIII. и његове пратње оставио је занимљиве белешке Францес, који их је писао по причању деспота Димитрија, брата царева. 8. фебруара 1438. приближи се цар са пратњом млетачком пристаништу. Галијама са Истока изађоше на сусрет многе млетачке лађе. Пошто галије пристадоше, појави се дужд са сенаторима на царевој галији, те поздрави цара, који га дочека седећи. Сутра дан у недељу уђоше Грци свечано у Млетке, праћени свирком и песмом. Францес са особитим одушевљењем прича о лепоти Млетака а нарочито о красоти Маркове цркве. 28. фебруара отпловише Грци из Млетака за Ферару, камо стигоше 4. марта. Францес детаљно описује дочек у Ферари, којом приликом се и од стране цара и папе брижљиво пазило да ни један не попусти од својега достојанства (Phrantzes, op. cit. 786—795).

марљиво прибраних патристичних списа докаже ваљаност свога становишта. Између Грка беше и таквих који су гледали да пошто пото дође до уније, те су посредовали између обе стране. Такав беше Бесарион, архиепископ никејски, који је речитошћу и спремом много допринео што је напокон дошло до резултата.

Док се у Ферари водиле дуготрајне теолошке распре о исхођењу св. духа и док се на синоду у Базелу, који не признаваше рад Фераркога сабора, спремао све више терен за шизму, распламтела је у Италији борба између дуке миланскога с једне и Млетака са Фиоренцом с друге стране. Висконти је наиме предузимљивим делањем свога војсковође Пићинина притеснио био папску државу и загрозио млетачким поседима у северној Италији[1]). Не осећајући се сигуран у Ферари од Пићинина а нашавши за добро да се склања из Фераре још и стога што се у њој појавила била куга, решио је папа Евген да премести сабор у Фиоренцу. Папској жељи изашла је Фиоренца на сусрет, пошто је обећала сваку угодност за синодисте и обилату материјалну помоћ. С друге стране беше Фиоренца згодна за држање синода још и стога, што је била удаљенија од мора, те је противницима уније теже било оставити синод, што су у Ферари покушали, али су их за времена задржали[2]).

---

1) Romanin, IV. 188. sqq.

2) Колико је папа Евген IV. имао трошкова око издржавања Грка види се из његова писма од 9. априла 1438. Баптисти клирику апостолске коморе. До тога времена издала је папска курија на трошкове око уније 80 хиљада дуката, а сем тога трошио је папа месечно 5000 хиљада дуката на издржавање Грка у Италији и војника, одређених за одбрану Цариграда. Стога папа наређује Баптисти да се ради покрића ових трошкова купи десетак у Кастилији и Леону, а у септембру 1438. наређује да се десетак купи у Бретањи и издаје опроштај грехова свима онима, који буду прилагали за издржавање Грка (N. Jorga, II. 351/2). Интересни подаци о трошковима око уније налазе се јоште у рачунима апостолске коморе

У Фиоренци, камо се синод преселио поч. 1439. настављени су даљи преговори, те је напокон после велике муке и труда закључена унија, која беше свечано прокламована 6. јула 1439. г. у катедрали фиорентинској.

Давнашња жеља римске курије беше испуњена а папски углед одскочио је тиме знатно. Значај склопљене уније по рехабилитовање папске моћи осетили су најбоље синодисте у Базелу, те су, не би ли можда утисак уније ослабили, неколико дана раније пре формално склопљене уније, свргнули папу Евгена IV. 25. јуна 1439.[1]). Неколико месеци кашње (новембра 1439.) изабра синод у Базелу херцега Амадеја Савојског — Феликса V. који се у фебруару 1440. обрати на краља Фридриха III. молећи га за потпору[2]). Но базелски синод губио је све више од оне моћи коју имађаше првих година свога заседања. И Немачка и Француска признавале су папу Евгена IV. као закониту поглавицу цркве; једино су јоште покушавали да посредују, иако је за то већ доцне било.

Пошто је унија била изведена и папски углед тиме добио, требало је помишљати на то, да се испуне обећања дата Грцима. Енергични и заузимљиви папа Евген IV. упутио је одмах по склапању уније писма европским кнежевима, јављајући им радосну вест и позивајући их на рат против Турака. Тако напр. упутио је папа 7. јула 1439. писмо аустријском херцегу Фридриху, јављајући како су Грци одобрили

(Libri dei mandati, reg. 1434—1439. N. Jorga, II. 2—18). Ако је казивање Сиропула и Дуке тачно, то је прилично велика сума издана и на подмићивање грчких епископа (Ducas, op. cit. 1013).

[1]) Hefele, VII. 779. Већ из писма синодиста угарском краљу Албрехту од 20. фебруара 1439. у коме се туже на папин поступак у ствари премештања сабора из Фераре у Фиоренцу, опажа се јасно да је морало доћи до овога корака (Teleki, J. Hunyadiak kora Magyarországon. Pesten 1853. X.32).

[2]) J. Chmel, Materialien zur österreichischen Geschichte, Wien 1837. I. 51/2.

веровање о происхођењу св. духа од оца и сина и признали папски примат. Јављајући му то моли га, да му и он помогне, јер идућег пролећа намерава да покрене експедицију против Турака и на мору и на суху[1]. Кораке ове предузео је папа у присуству цара Јована и његове пратње, како би их уверио да са експедицијом против Турака мисли најозбиљније. Али прилике на Западу беху такве, да се верни нису могли тако лако распалити. Сасма друго расположење владаше тада европским духовима него током XI. и XII. века, када је папа велике масе западњака отправљао на Исток. Западна Европа беше поцепана посебним интересима, а папски углед не беше ни близу од толика утицаја као раније да би могао и удаљеније народе одушевити за рат против Турака. Стога дакле и не дође до заједничке акције Запада током 1440. године. Па и она кашња акција против Турака током 1443. и 1444. није толико дело западне Европе него више акција посебна. Иако она беше припремана утицајем папским, она је више дело Угарске и балканских фактора. Њоме су руководили не толико верски разлози, колико живља и пробуђенија свест од опасности турске[2].

---

1) J. Chmel, l. cit.

2) Немоћ папске курије да покрене акцију против Турака запажена је на брзо у Цариграду, због чега се раније присталице уније љуто кајаше (Chalkondylas, op. cit. 301). То и беше разлог да последња два Палеолога нису насупрот расположењу ширих народних слојева подржавали унију, због чега се она онде брзо угасила.

V.

Пад Смедерева 1439. — Унутрашње зле прилике у Угарској спречавају краља Албрехта да с успехом стане на супрот Турцима. — Покушај деспота Ђурђа Вуковића да после смрти краља Албрехта задобије одлучан утицај у Угарској. - Борбе око престола у Угарској. - Деспот Ђурађ и војвода Стеван Вукчић. — Запети односи између Дубровника и Порте. — Дубровник подстиче на рат против Турака Угарску и папску курију. — Зађевице између последњих Палеолога. — Папски легат кардинал Јулијан одлази у Угарску да измири завађене партије. — Хуњадијеве сјајне победе над Турцима 1442. припремају духове у Угарској и на Западу за заједничку акцију против Турака. —

Смрћу цара Жигмунда 9. децембра 1437. скренута је била пажња Угарске на питање о наследству престола. Иако су великаши и угарски клир набрзо признали били Жигмундова зета Албрехта V. аустријског херцега за свога владара, те га са женом Јелисаветом крунисали 1. јануара 1438. у Стојном Београду, беше поред тога јоште много унутрашњих питања, која одвраћаху пажњу с поља. Једна од најглавнијих незгода беше антагонизам између Маџара и Немаца, који особито изби на површину у пролеће 1438. приликом Албрехтова бављења у Будиму[1]). Народносне противности још су више избиле у Чешкој између Немаца и Чеха. Велик део Чеха, нарочито Таборите и Каликстинци, не хтеде Албрехта за краља, него се изјави за Казимира, брата пољскога краља Владислава[2]).

---

[1]) Aeneae Sylvii, De statu Europae, 388/9.

[2]) A. Huber, III. 6—7.

Тако дакле обрати Албрехт сву пажњу Чешкој, где остаде све до априла 1439[1]).

Међу тим низали се на Југу државе крупни догађаји. Лети 1438. предузе султан Мурат II. експедицију у Ердељ, те опустоши земљу и одведе собом силно робље[2]). У исто време продре други одред турске војске у Србију између Мораве и Тимока, освојивши уз то Борач и Раваницу[3]), а поврх тога те године продреше Турци изВрхбосне долином Врбаса до града Јајца, где дође до окршаја између њих и Босанаца.[4])

Ова акција била је само припрема за већу, која ће се свом снагом оборити на српску деспотовину. Већ у марту 1439. јавише Дубровчани угарском краљу Албрехту о турским спремама против Угарске, на што овај остави несређене прилике у Чешкој, те почетком априла стиже у Угарску[5]). Ну прилике у Угарској не беху ни мало повољне за рат против Турака. Угарски сталежи, прилично неповерљиви према новом краљу, гледали су да у првом реду осигурају своје личне интересе, не обзирући се ни мало што је непријатељ закуцао на јужним државним границама. Главно беше ограничити краљевску власт и свести на што мању меру утицај странаца, нарочито Немаца. У великој невољи склонио се био краљ Албрехт на попуштање, само да би што успешније стао на супрот Турцима[6]).

---

[1]) Ráth Károly, A magyar királyok és erdélyi fejedelmek hadjárati, utazási és tartózkodási heljei Győr 1867. II. 166.

[2]) A. Huber, III. 9.

[3]) Гласник LIII. 85.

[4]) О овој експедицији Турака закључујем из инструкције Дубровчана Лукши Радосалићу, који беше у марту 1439. послан новом заповеднику турском у Врхбосни, војводи Себалији (N. Jorga, II. 359). По свој прилици да и Халкондил мисли на овај поход, када прича како је војвода Исак из Скопља пустошио по Босни, чија престоница беше Јајце (πόλις Ταΐπα χαλουμένη p. 248).

[5]) Dipl. Rag. 423. Ráth Károly, l. c.

[6]) Види Албрехтов декрет од 1439. у Corpus iuris hungarici, 278—299.

Крајем априла или почетком маја провалише Турци у Србију те опседоше Смедерево, а у исто време нападоше они из Врхбосне на западне крајеве деспотовине, освојивши знаменито рударско место Сребрницу. Том приликом користи се веран вазал турски, војвода босански Стеван Вукчић, те и он пљачкаше по западним крајевима деспотовине[1]). Ваљало је дакле енергично делати да се спасе Смедерево, које поред Београда беше најважније место за продирање у јужну Угарску. Да би Угре што пре покренуо на акцију против Турака, остави деспот Ђурађ негде у другој половини јуна 1439. Смедерево, поверивши одбрану града најстаријем сину Гргуру и шураку

[1]) N. Jorga, II. 363. У Врхбосни, околини данашњега Сарајева, утврдили се Турци 1428. или 1429. Из Врхбосне уплетали се Турци у међусобне распре босанских династа, припремајући постепено терен за коначно освојење Босне. Ова борба распламтела је нарочито половином 1436. између војводе Стевана Вукчића и војводе Радосава Павловића око Радосављевих градова Требиња, Клобука и Билећа. За трајања те борбе, у којој су Турци помагали војводу Вукчића, стрепили су Дубровчани непрестано, страхујући да се не заплету у рат са Стеваном, јер су поданици Радосава тражили склоништа на дубровачкој територији. Због тога се република и обраћа у мају 1439. краљу Албрехту са молбом да их препоручи војводи Стевану (Dipl. Rag. 425). С друге стране опет гледала је република да се у тим веома тешким приликама додвори новом заповеднику турском у Врхбосни, војводи Себалији, сину војводе Исака из Скопља, те му је у марту 1439. отправила посланство. Посланик Радосалић имао је изразити радост републике на томе como el signor imperator turcho vi à dato in guardia e tenuta questa parte e confini di Bosna, i quali ano tenuti i vostri antecessori, a poter commandar alto e basso quanto la propria soa persona (N. Jorga, II. 359). Али тај дипломатски корак не даваше велике гаранције. Главно беше измирити Вукчића и Павловића, те створити тиме брану напредовању турском. У ту сврху развија република у мају 1440. особиту делатност, но без успеха, јер српске династе беху занесене и сувише личном коришћу (N. Jorga, II. 368). Дубровачкој републици служи на част да је она јасно уочила развој и разлоге турскога напредовања. У том критичном добу — нарочито 1440. 1441. — налазила

деспоту Томи Кантакузину, те се упути у Будим[1]). У Будиму не беше слоге између краља и сталежа. Краљ је хтео предузети акцију у већој мери и у помоћ позвати немачке кнежеве, но Маџари одбише то с мотивацијом, да је Угарска довољно јака да сама одбије нападај Турака[2]).

Крећући се последњих дана јула 1439. према јужним границама и прикупљајући војску, видео је краљ Албрехт колико су сталежи према акцији индиферентни, те стога и не могаше предузети никакав озбиљнији покушај против Турака. Пошто је пробавио неко време у околини Титела и Сланкамена, ишчекујући да се број војске повећа, дочека напокон и пад Сме-

---

се република између две ватре: султана Мурата II. и војводе Вукчића. Ну она тада развија необично живу акцију како према непријатељу да га одобри, тако и према Западу да га покрене на рат против Турака. Тих година, када је и она знатно утицала на покретање крсташке војне против Турака, показала је република толико мушке одважности е државничке мудрости, какве ретко налазимо у историји њене знамените прошлости.

[1]) По Чеди Мијатовићу (Деспот Ђурађ Бранковић. Београд 1880. I. 264. 267) налазио се краљ Албрехт, полазећи на поход против Турака, већ крајем јуна у Сегедину, а деспот Ђурађ стигао је у Сегедин неколико дана пред Петров Дан. Но ово је нетачно. Краљ Албрехт бавио се у Будиму још и јула месеца. О Петрову Дне (29. јуна), издао је он неколико листина (Teleki, Hunyadiak kora I. 135) а 1. јула упутио је из Будима варош Острогон да исплати његову тезауραрију Владиславу Тетешу заостали порез од прошле године (Codex Zichy, VIII. 661.) 4. јула датира Албрехт у Острогону, 7. јула у Вишеграду, а 11. 13 14. 15. 16. и 23. јула датира Албрехт опет у Будиму. 29. јула видимо га већ у сегединском табору. (Rath Károly op. cit. 168.) Ако је она листина, којом Албрехт дарује деспоту Вилагош издана на Петров Дан, као што Мијатовић тврди (267) — немамо Фејерова зборника да се сами уверимо — онда је и она издана у Будиму у присуству Ђурђа Вуковића, или бисмо морали претпоставити да су све листине краљеве од јула у Телекијеву, Зичијеву зборнику и код Рата издаване у одсуству краљеву.

[2]) A. Huber, III. 12.

дерева, који деспотовић Гргур и Тома Кантакузин предадоше Турцима августа месеца[1]).

Пад Смедерева отворио је очи угарским великашима, те већ у септембру 1439. удесише да се распише прирез за рат против Турака, који ће краљ Албрехт повести одмах с пролећа 1440.[2]). Но од те експедиције не би ништа. Краљ Албрехт, захвативши клицу болести у баровитим пределима Тисе, умре у најбољим годинама у Несмељу 27. октобра 1439.

Смрћу краља Албрехта расцепи се Угарска на два велика табора, између којих отпочиње међусобна дуготрајна убитачна борба. Велик део угарске властеле бојао се слабе женске владе и то нарочито због опасности турске, па је свом снагом настојао да приволи удовицу Албрехтову на удају[3]). Деспот Ђурађ Вуковић беше такођер за удају из истих разлога. Настојавајући да подржи ратно расположење против Турака код угарске властеле, прегао је био свом снагом да се питање о попуњавању престола што пре коначно реши[4]). Но он је тежио да у тим критичним моментима има одлучан утицај у Угарској, те је као угарски магнат радио на том да се краљица Јелисавета уда за његова најмлађега сина Лазара. О тим покушајима својим информисао је он негде у децембру 1439. и млетачку републику[5]).

---

[1]) Гласник, LIII. 86.

[2]) Teleki, Hunyadiak kora, X. 70—73. Нема сумње да је деспот Ђурађ Вуковић, који је на овој листини између угарских светских и црквених великодостојника потписан на првом месту, много утицао да се ова одлука донесе.

[3]) Изрично се наглашава ово у листини угарских великаша од 17. јула 1440. изданој у Стојном Београду приликом крунисања Пољака Владислава. (M. G. Kovachich, Vestigia comitiorum apud Hungaros. Budae 1790. 238/9. Види јоште и Aeneae Sylvii, De statu Europae, 389.)

[4]) Listine, IX. 118. Phil. Callimachi, De rebus a Uladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis. J. Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum. Vindobonae 1768. II, 44.

[5]) 2. јан, 1440. говорило се у млетачком сенату о деспотовој поруци de pratica quam tenet habendi Regnum Hungarie.

Али краљица Јелисавета, иако се била склонила на удају, не хте као ватрена католичкиња поћи за православнога, истичући да ће радије поћи за римокатоличкога сељака него за шизматика[1]). Тако дакле приволе се она да пође за пољскога краља Владислава, који беше много млађи од ње.

Почетком 1440. упути се из Будима сјајно угарско посланство у Краков, да понуди угарску круну Владиславу. После дужих преговора прими краљ Владислав понуду, издавши 8. марта 1440. повељу, у којој се између осталога обвезује, да ће Угарску штитити од Турака[2]). Међу тим роди краљица Јелисавета у Коморану 22. фебруара сина, потоњега Ладислава, те се споразум, који беше у изгледу, сасма уништи. Ова енергична жена беше сада спремна на најжешћу борбу, само да осигура права свога сина. Тако дакле отпоче дуготрајна борба око престола, која се водила током 1440. и 1441. године[3]).

Listine IX. 111. Чеда Мијатовић (стр. 259—260.) не узимајући на ум млетачко рачунање почетка године од 1. марта, ставио је овај млетачки документ поч. 1439. дакле још за живота Албрехтова. Према томе отпада и читаво Мијатовићево разлагање на том месту о деспотовим тежњама и амбицијама.

[1]) О комбинацији удаје удове краљице са деспотовим сином оставила нам је занимљиве белешке дворкиња краљичина Јелена Котанер у својим мемоарима Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin 1439. 1440. Leipzig 1846. На стр. 15—6. прича она како су угарски великаши препоручивали краљици два младожење: und was ainer der kunig von Polan, genannt her Bladislaus, der ander des dispoten sun aus der Sirfey. Darumb was die edel kuniginn vast betruebt, und under ander höfleicher antburt sprach sie also: „lieben herren gebt mir nicht ainen haiden, gebt mir ainen kristen pauren.“

[2]) S. Katona, Historia critica regum hungariae. Pestini 1770. XIII. 27.

[3]) За прилике у Угарској у то време прикупљене су листине у једанаестом тому Фејерова зборника Codex diplomaticus regni Hungariae и у десетом тому споменутог Телекијева дела о Хуњадијевцима. Налази се сем тога доста грађе и у цитираним зборницима угарских листина. Између извора дру-

Скоро у исто време када је краљ Владислав улазио у Будим (21. априла) опседе султан Мурат II. крајем априла 1440. Београд, хотећи и ову тврђаву освојити, те потпуно прокрчити себи пут за Угарску. Но јуначки отпор заповедника београдскога Јована Таловца, пријора Вране и његове посаде одби султанове нападаје, те се овај у септембру повуче натраг, поручивши краљу Владиславу да ће га оставити на миру, ако му преда Београд и ако се одрекне својих права на Србију[1]).

Иако је краљ Владислав кроз читаву 1440. забављен био савлађивањем присталица краљице Јелисавете, није губио из вида прилике на Југу државне границе. Позно у јесен 1440. упути он у Млетке Николу Северинца, нудећи републици одржање доб-

гога реда од велике је важности четврти том Длугошеве пољске историје (Joannis Dlugosii, Historiae Poloniae libri XII. Cura Alex. Przezdiecki, Cracoviae 1877.) и Туроцова хроника (Joannis de Thwrócz, Chronica Hungarorum. J. G. Schwandtner, Sriptores rerum hungaricarum Vindobonae, 1766. I.). Важан су извор и споменути мемоари Јелене Котанер. Важних података пружа даље и савременик Енеја Силвије у својим писмима и у делу De statu Europae. Не може се човек много ослонити на причање Калимаха без пажљиве контроле са другим изворима. Калимах је писао своје дело много позније (између 1484—1488.) него што се раније држало, а искитио га је и зачинио силним беседама по узору старих класичних дела (О Филипу Буоанокорзо Калимаху види Heinrich Zeissberg, Analekten Zur Gesch. des XV. Jahrh. Zeitschr. für österr. Gymnasien 1871. 91—92., за тим дело истога писца Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters 1873. 349—421 и јоште Fr. Bujak, Calimaque et les notions qu' on avait en Pologne sur l' Empir Ottoman, au commencement du XVI-e siècle. Anzeiger der Akad. der Wissenschaften in Krakau 1900. juni). Исто тако није упутно наслањати се много и на другога хуманисту Бонфинија, који је писао у доба краља Матије. Споменућемо јоште да за прилике у Угарској Халкондил није особито поуздан. Тако напр. прича он на стр. 258. да су Угри довели Владислава за краља тек пошто је испричао Хуњадијеве победе у Ердељу над Турцима 1442. г.

[1]) A. Huber, Die Kriege zwischen Ungarn und die Türken 1440—1443. Wien 1886. 7/8. Ráth Károly, op. cit. 173.

рих односа са Угарском и заједничку акцију против Турака. Но република млетачка не беше вољна да прихвати понуду с једне стране стога, што је те године и сувише забављена била у борби са дуком миланским[1]), а с друге опет, шта је увиђала да је Угарска за тај мах неспособна за какву озбиљнију акцију. Правдајући се да мир склопљен са Турцима жели одржати, понудила се она да ће у згоднијим приликама радо порадити на спасу Хришћана[2]).

Први дакле покушај краља Владислава заједничке акције против Турака није успео, али на брзо ће се прилике тако сложити, да ће се са више страна у исто време интензивно радити да се ови покушаји реализују.

Промотримо сада прилике на Балкану, не бисмо ли уочили разлоге који су ову акцију убрзали.

Споменули смо напред како је деспот Ђурађ после смрти краља Албрехта покушао да се преко сина Лазара стави на чело Угарској, у намери да дâ Угарској одређен правац у питању источне политике према Турцима. Деспот Ђурађ као да је одмах на почетку ове акције сумњао у њен добар исход, јер је крајем 1439. тражио од Млетака да му прода град Улцињ, где би се налазио сигурнији од Турака. У исто време замолио је деспот републику да му дозволи да се може склонити на млетачкој територији у случају невоље. Наравно да република, која тако жудно прихваташе сваку згоднију тачку на далматинском и арбанском приморју, не могаше пристати на продају града[3]).

Када је деспот видео да нема ништа од женидбе Лазареве са краљицом Јелисаветом и када је уочио да се одношаји између присталица краља Владислава и краљице Јелисавете све више затежу, тако да се на какву акцију против Турака није могло ни ми-

[1]) Listine, IX. 120/1. Romanin, IV. 200/1.
[2]) Listine, IX. 133/4.
[3]) Listine, IX. 118.

слити, остави он с пролећа 1440. Угарску и не дочекав краља Владислава[1]). Маја месеца стиже он на млетачку територију у Фријаул, где га млетачки заповедник по налогу републике дочека врло сјајно. Када је деспот онамо стигао поновио је своју молбу у ствари Улциња, али беше одбијен. Једино му је република обећала, да ће покушати да га измири са Турцима[2]). Не добивши Улцињ крену деспот негде половином јула на галији Млечанина Фрање Квирина из Марана у Фријаулу према своме Приморју[3]).

Док је деспот из Фријаула водио са млетачком републиком преговоре око Улциња и галија за превоз

---

[1]) Пошто је краљ Владислав стигао у Угарску дознао је за намере деспотове да ожени Лазара са краљицом Јелисаветом. Ражљућен на деспота одузе од њега 1440. град Мункач, поклонивши га Владиславу Палоцу а 1441. град Вилагош, обдаривши њиме Владислава Маротија (Pesty Frigyes, Brankovics György, rácz despota 23.) Сем ових места одузео је краљ Владислав деспоту у августу 1440. царинско место Перлек, које беше у Бачкој жупанији крај Тисе, између данашњега Старог Бечеја и Петрова Села (Dr. Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest. 1894. II. 159.) Одузимање места Перлека мотивише краљ тиме: quod idem despotus, predacionum et vastacionum regni huius, per sevissimos Turcos, in quorum medio et nunc duo eius filii existunt factorum conscius et consenciens fuisse et esse suspicatur, pro eo eciam, quod ipse despotus nobis pridem hoc regnum iure eleccionis nostre ingredientibus, se de ipso regno a nostri facie, nulla racionabili causa motus absentans, et ad alienas terras conferens, rebellionis pocius quam obediencie et fidelitatis observande de se iudicium prebuit (Codex Zichy, IX. 17). Рекао бих да деспотови кастелани не хтедоше допустити миран посед Перлека обдареном Николи Вардају, јер 31. јула 1441. наређује краљ Владислав из Папе Јовану Хуњадију, да штити Вардаја нарочито у поседу Перлека (ib. 31). Према свему томе неверојетно је казивање Калимаха на стр. 57/8. где прича, да су краља Владислава при доласку у Будим поред босанских посланика поздравили и посланици српскога деспота, тражећи од њега помоћи и нудећи савез против Турака.

[2]) Listine, IX. 119—120. 122.

[3]) N. Jorga, III. 60. n. 2.

у Зету, спремала се журно република дубровачка да га што боље угости и дочека, не слутећи ни најмање, каква ће је невоља снаћи због овога гостољубивог поступка.

Већ јуна месеца удесио је сенат све да би дочек испао што лепше и сјајније. Да би становништво града што раније било извештено о доласку, наређено беше капетану Трстенице (данашње Трстено, северно од Омбле) да објави долазак деспота са десет великих ватри. Даље је одредио сенат пет племића, који ће на државном броду изаћи деспоту на сусрет. При доласку деспота оставља му се на вољу да бира на која врата жели да уђе у град. Пошто деспот стигне пред палату, која му је одређена за становање, дочекаће га ту ректор са сенатом, а деспотицу тридесет дубровачких госпођа. Одређено беше даље у детаљима колико ће деспот и пратња му добити на дар различитих јела и пића, финих свећа и поклона.

Последњих дана јула стиже деспот у Дубровник, дочекан по прописаном церемонијалу. Пробавивши у Дубровнику свега три до четири дана, најми деспот једну дубровачку галију, како би у случају невоље могао умакнути Турцима[1]).

Тек што је деспот Ђурађ одахнуо мало душом у својим градовима Бару и Будви, указа му се нова опасност од турскога клетвеника, војводе Стевана Вукчића.

Предузимљиви Вукчић умео се вешто користити заплетима у Угарској и одсуством бана Матка Таловца[2]), те је почетком 1440. опсео био град Омиш у далматинском приморју. Настојање краљице Јелисавете да тај град повери републици дубровачкој да

---

[1]) N. Jorga, II. 369—370.

[2]) Матко Таловац, бан Хрватске Славоније и Далмације био је у депутацији која је поч. 1440. ишла у Краков да понуди краљу Владиславу престо. Када се Матко вратио у Будим баци га краљица Јелисавета у тавницу, из које се набрзо ослободио (Codex Zichy, IX. 8. 11).

га брани од Вукчића оста без успеха, јер се ова бојала надмоћности војводине[1]). Тако дакле пође Вукчићу за руком да у октобру 1440. освоји Омиш[2]). Освојивши Омиш бацао је Стеван жудне погледе на остатке деспотова господства у Приморју, па је те јесени на Неретви спремао лађице и бригантин у ту сврху. Чим је деспот Ђурађ дознао за ово, посла журно посланика у Дубровник да се тачно информише о Стевановој накани. Но република га умири да се за сада нема страшити, јер су ове припреме тек у првим почецима, само је потребно да деспот снабде своје градове са храном и муницијом[3]).

Старајући се да деспота умири гледала је она да уклони сукоб између деспота и Вукчића. Њој много беше стало дотле да се у њену суседству не крве Хришћани међусобно, јер је то давало прилике Турцима да се онде што пре боље и снажније учврсте. Стога је она на поч. 1441. шиљала у том смислу представке војводи Вукчићу, али, на жалост, без успеха[4]). Пошто Турци освојише у јулу 1441. Ново Брдо, упаде војвода Вукчић негде у септембру у горњу Зету. Сукобивши се тако са деспотом Ђурђем ставио се он и у опреку са млетачком републиком, која се такођер хтела утврдити још више у зетском приморју[5]).

Настојање републике дубровачке да измири околне династе, те да тиме створи јачу брану турском продирању довело беше републику у сукоб с Турцима. Своје трговачке односе према Турцима регулисала је била република крајем 1430. пошто су Турци осво-

[1]) Dipl. Rag. 428—430.

[2]) Љ. Јовановић, Стјепан Вукчић Косача, Глас срп. кр. акад. XXVIII. 22.

[3]) N. Jorga, II. 374—5.

[4]) perchè in tale discordia finalmente l' à visto succeder la destructione loro et succeder la exaltatione et acresimento delli Turchi, inimici delli Christiani, chome sa á exempio de molti signori passati. ib. 377.

[5]) Listine, IX. 147—9.

јили Солун од Млетака. По том уговору дозвољена беше њеним трговцима слобода трговања на турској територији уз уобичајено плаћање царине[1]). У току десет година навикли се били дубровачки трговци толико на Турке, да су после пада Србије нашли као сасма нешто обично, да од Турака на Порти узимају под најам царине, што им је дубровачки сенат љуто замерао[2]). Пошто је Мурат II. освојио деспотовину те као намесника у Смедереву поставио војводу Исака[3]), и пошто се босански краљ Твртко II. обвезао на данак од 25000 дуката, дошао је био ред и на републику дубровачку да и она ступи у вазалне односе према султану Мурату. Повода за султанове енергичне кораке према републици дао је дочек деспотов у јулу 1440. Септембра месеца те године стиже у Дубровник посланик султанов Хазнадар у пратњи посланика војводе Стевана Вукчића. Посланик је испоручио султанову жељу да му република пошаље посланство и данак, који је и пређе давала његовим прецима. У исто време саветоваше посланик Вукчића сенату, да пошаље султану једино посланство а данка да не даје. Пошто је република обдарила султанова посланика, упути у децембру султану Јакова Соркочевића и Стевана Бенешића[4]). У инструкцији наређено беше посланицима да уз пут сврну прво турском војводи Исаку, те да се онде информишу о церемонијалу на султановој Порти. Инструк-

---

[1]) N. Jorga, II. 284—7. Miklosich, Monumenta Serbica, Viennae 1858. 362/3.

[2]) N. Jorga, II. 370.

[3]) Види листину Ладислава Посмрчета од 30. нов. 1453. Хуњадију где краљ, говорећи о Хуњадијевој победи над Турцима 1441. под Београдом, вели за војводу Исака, qui eotunc castrum Zenderew cum tota ipsa terra Seruiae, occupatum tenebat. (Teleki X. 350.) Слично и у листини Никласу Ујлакију од 1453. (Katona XIII. 145.)

[4]) Још тринаестог децембра уметнуо је сенат у инструкцију посланицима једну клаузулу тим поводом, што се био разнео глас да је султан умро (N. Jorga II. 374. n. 2).

ција посланицима је од особита интереса стога, што се види како су Дубровчани свом снагом настојали да се бране од данка, не хотећи никако признати зависност према Турцима. Наравно да је република у овим дипломатским преговорима прибегавала који пут лажи и лукавству, али то беше потребно само да се одржи независна према Порти.

Република побија тврдњу турску, по којој су Дубровчани плаћали данак султановим прецима, тврдећи, да је први пут ступила у дипломатске односаје с Портом, када је затражила и добила слободу трговања по турским земљама (т. ј. 1430). Што се тиче данка, који република даје Угарској, налаже посланицима да изјаве, да то управо и није данак, него је то сума коју је република била давала папи као духовном ноглавици, што чине и остале хришћанске државе. Али је папа из њима непознатих побуда наредио да се плаћање те суме пренесе на круну угарску. У погледу новца који република исплаћује годишње Босанцима, правда се република да се тај новац издаје у име закупнине земљишта у близини Дубровника.

Друга спорна тачка између републике и Порте беше примање деспота Ђурђа на дубровачку територију. Дубровачки сенат постарао се да и за ту спорну тачку нађе згодно објашњење. Он се правда да је деспота примио стога, што му није могао одбити његову молбу да се у њихову граду мало одмори од пута, јер је с њиме увек у миру и пријатељству живео. Дочек овај могао је сенат припремити тим пре, што је деспот дошао без икакве оружане пратње странаца, праћен једино својим дворанима. У погледу оружане барке, коју су дали деспоту, изјављују, да је деспот ову наоружао о својем трошку нарочито стога, што се боји да га у његову Приморју не би како год напали каталонски гусари. За депозит који је деспот положио у дубровачку благајницу, не могу им Турци замерати, јер је обичај републике да но-

вац и драгоцености прима у поклад са сваке стране. За депозит деспотов не знају колики је, али по свој прилици тешко да ће бити од велике вредности.

Сем ових тачака замерао је турски посланик републици још и због тога, што при обрани Новога Брда учествују и дубровачки трговци. Република се труди да ублажи Турке, те преко посланика тражи, да им султан буде милостив ако освоји Ново Брдо или други који град[1]).

Иако инструкција беше мајсторски састављена посланицима ипак не пође за руком да разлозима и богатим даровима задобију везире на Порти. Чим на Порти дознадоше да посланици нису донели тражени харач, обрну се љубазност турска, са којом су посланике дочекали. у суровост, те султан издаде наредбу да се дубровачки трговци с робом позатварају по свима његовим земљама. Чим је ово дознала република учини потребне мере за обрану Слана[2]).

Велику бригу задавао је републици војвода Стеван Вукчић, коме никако није веровала, бојећи се да је не би напао под изговором да то чини по налогу султанову[3]). Добивши неповољне гласове од својих посланика из Једрена, упути она у марту посланство Стевану, молећи га за одговор, шта би он учинио ако би га султан позвао да нападне Дубровник[4]). Истог месеца отправи она посланство и војводи Радосаву Павловићу, на чијој су територији дубровачки трговци такође били позатварани по наредби турској. У инструкцији посланицима наређено беше нека утичу на војводу у том смислу, да не попусти Тур-

---

[1]) N. Jorga, II. 371—3.

[2]) ib. 374.

[3]) За држање Дубровника према војводи Вукчићу у то време карактеристичне су речи сената у писму бану Матку Таловцу од 19 апр. 1441.: e ben vero che con lo ditto voivoda Stipan vicino nostro vivemo non sinceramente como si convigniria et anche come abiamo fato etc. Dipl. Rag. 433.

[4]) N. Jorga, II. 377.

цима ако би навалили на њ, да и даље затвара њихове трговце и нападне на њихове територије. Најзгодније — упућује сенат — одбраниће се од Турака тако, ако каже, да им у том случају не би био у стању плаћати данак, јер сав његов приход потиче од царина, коју му плаћају дубровачки трговци.

Старајући се тако да одбије опасност од предузимљивог војводе Стевана Вукчића, наредио беше сенат поново 22. марта 1441. посланицима у Једренима да на сваки начин настоје да се ослободе дубровачки трговци у Србији, Сребрници, Босни и Романији. Посланици су требали истаћи на Порти како су тиме повређени трговачки уговори, а нарочито оне повластице, које су дубровачки трговци добили недавно у Сребрници од султана под Смедеревом. Ну крај све незгоде и невоље не пристаје република да даје данак Турцима, бранећи се тиме, да би у случају плаћања данка затражили такав данак и остали владари и господа у Приморју. На крају инструкције упућују се посланици да покушају преко каквог Ђеновљанина или друге које стране личности, записане добро на отоманској Порти, да добију трговачке повластице без плаћања данка. У ту сврху одобрено беше посланицима 3000 дуката са којима су имали подмитити Турке у Приштини[1]).

Док се тако политички одношаји Дубровника према Порти све већма погоршавали, придошла је још једна околност, која је ово критично стање још више увећала. Деспот Ђурађ Вуковић не осећаше се сигурним од Турака у својему Приморју. Бојећи се дуже остати у Бару, прешао беше он из Бара у Будву негде под крај 1440. г. Одавде је у јануару 1441. послао у Дубровник по митрополиту Атанасију и Дубровчанину Паскоју Соркочевићу један део блага у поклад, који Дубровчани

---

[1]) ib. 378.

примише 25. јануара[1]). Али већ у марту изрази он републици жељу преко Дубровчанина Блажа Рањине да би рад био склонити се у Дубровник, тражећи наоружане галије које би га превезле у Дубровник. 6. априла одобри му Велико Веће наоружану галију о његову трошку, а неколико дана после тога дата је инструкција капетану галије да пође према Будви по деспота Ђурђа[2]). Стигавши у Дубровник 14. или 15. априла упитао је деспот да ли може дуже времена остати у Дубровнику, нашто му сенат 17. априла одговори quod possit libere stare Ragusio.[3])

Примајући после толиких незгода поново деспота у своју средину пружила је република велики доказ карактерности и мушке одважности. Ну тим актом отежавала је она могућност да мирним путем реши спор с Турцима и да олакша тешко стање силних заробљених дубровачких трговаца. Сам сенат појимао

---

[1]) Медо Пуцић, Споменици српски. У Биограду 1862. II. 96—8.

[2]) N. Jorga, II. 379—380.

[3]) ib. Растићев приказ деспотових односа према републици дубровачкој у г. 1440. и 1441. доста је тачан (Chronica Ragusina Junii Restii. Scriptores vol. II. Zagrabiae 1893. p. 279. 280. 282.) По свему се види да је имао при рукама архивалну грађу. Једино не знам одакле Растић црпе када на стр. 282. прича, како се деспот, под изговором да иде у лов, искрао из Бара, те се, прошав кроз шуму од маслина, дочепао галије Дубровчанина Ђорђа Гучетића, па с њоме стигао у Дубровник. Из дубровачких аката знамо да је Ђорђе Гучетић са галијом био отправљен деспоту у нов. 1440. у Будву или у Бар. Гучетић је имао захвалити деспоту у име републике што је њене трговце препоручио својим заповедницима у Нововом Брду, а уједно и опоменути деспота да утврди своје градове у Приморју против евентуалног нападаја војводе Вукчића (N. Jorga, II. 374/5). У споменутој инструкцији из априла 1441. заповеднику галије не спомиње се Бар него Будва, знак да је деспот раније оставио Бар, те је из Будве дошао у Дубровник. Лукаревићево причање има много сличности са излагањем у Растића, само је сувише збијено, те због тога и много конфузније (Luccari, Copioso ristretto degli annali di Rausa. In Venetia 1605. p. 93.)

је сасма јасно шта је овим кораком учинио, па је већ 19. априла преко нарочитог гласника наредио посланицима па Порти да се врну дома[1]).

Последњих дана месеца маја стиже у Дубровник посланство беглербега Романије, Шехабедин паше и смедеревског заповедника, војводе Исака. Посланици протестоваху што је република примила непријатеља султанова[2]). Лако је могуће, иако се из извора не види, да су Турци тражили да им се деспот изда. Пошто је република одбила учтиво турске захтеве закључи да врбује војнике у Пуљи, очекујући сваку евентуалност. Почетком јуна пак учини мере за обрану Конавала, мотивишући одлуку том околношћу, што се услед претње турске може очекивати сваког часа упадај Турака у дубровачке територије. Уједно нареди становништву у Конавлима да се не склања на земљиште Стевана и Радосава, јер их ови као турски вазали не би могли бранити од Турака[3]). Под крај јуна обнове поново своје претње беглербег Шехабедин и војвода Исак, нашто република у јулу закључи да им отправи као посланика са богатим даровима грађанина Пијерка Примојевића[4]) Поновљене претње од стране Турака беху опомена републици да је опасно продужити ову игру. Сем тога и држање војводе Стевана Вукчића, који у јулу запрети републици ратом, упућивало је и деспота и републику да се учини крај овом запетом стању.[5])

---

1) N. Jorga, II. 380.

2) ib. 381.

3) considerando li temporali che sono e occorreno al presente per le manaze che ne fano i Turchi, dubitemo e guardemo che de hora in hora non intrano ne le nostre tegnude. (N. Jorga, II. 378.)

4) ib. 384. n. 1.

5) 25. јула писао је дубр. сенат бану Пијерку Таловцу како им је војвода Вукчић „bellum palam indicaverit, asserens se ex speciali mandato magni domini sui Teucrorum imperatoris nos in brevi invasurum et quicquid hostiliter militando faciet, nos visuros. (Dipl. Rag. 435.)

Пошто је деспот оставио у Дубровнику крајем јула један део иметка у поклад[1]), отплови са пратњом према Сењу за Угарску на галијама Жупана Бунића под заповедништвом Николе Ђорђића, пробавивши у Дубровнику нешто јаче од три месеца дана[2]).

Чим је деспот отпловио из Дубровника, дала се република на посао да среди што је брже могуће своје односаје с Турцима. Одашиљући с почетка августа као посланика беглербегу Романије, Шехабедин паши грађанина Пијерка Примојевића, гледала је она још једнако да се поравнање склопи без плаћања данка. Република истицаше и сада да би у случају давања данка Турцима затражиле од ње такав данак и остале државе, а такве захтеве не би била у стању задовољити ни сама република млетачка. Сем тога упућен беше Пијерко да пред беглербегом оправда републику због примања деспота Ђурђа. Беглербега Шехабедина нашао је Пијерко у близини Вучитрна, у месту Добријеву, те је оданде известио републику писмом од 13. августа. Из савремених аката види се јасно да се република умела користити подмитљивошћу великаша турских, те је некако задобила беглербега и војводу Исака. Но сенат је уједно из извештаја посланика увидео и то, да до поравнања не ће моћи доћи а да се данак не плати. Беглербег је наиме преко Примојевића поручио републици да ће се ствар најбоље моћи тако изравнати, ако република буде сваке године одашиљала посланство са 1000 до 1500 дуката и то више „per honor et non per carazo.“ Због тога су велико веће и сенат последњих дана септембра 1441. и дали пуномоћ ректору и Маломе Већу да на тој основи преговарају са Турцима. 25 септ. пак беше изабран за посланика султану Никола Гучетић,

---

1) Miklosich, op. cit. 406—9. Пуцић, II. 98—102.

2) N. Jorga, II. 379. Растић прича на стр. 285. како су Дубровчани дали савет деспоту да се склони у Угарску, па да онде од њих, не жалећи новца, потражи помоћи. То је деспоту, вели, и пошло за руком с помоћу Јована Хуњадија.

који је скупа с Примојевићем имао читаву ствар коначно регулисати[1]).

Одашиљући Гучетића на Порту наложила му беше република да понуди прво малу суму новаца у име годишњега поклона. Али када је Гучетић у новембру стигао у Једрене, нашао је горе споменуте паше сасма непријатељски расположене према републици. У име данка захтевали су они 10000 дуката па су напокон спустили на 5000. Гучетић, изненађен овим неочекиваним захтевом понудио је одмах 600 дуката, дакле ону суму, коју му је република наложила да понуди тек у крајњем случају. Наравно да република дубровачка не беше задовољна држањем свога посланика, због чега му је у инструкцији од 11. децембра 1441. пребацила на оваком држању. Замераше му што се дао заплашити од Турака, чији је метод да човека на први поглед збуне, али касније попусте, ако наиђу на човека стална и одважна[2]). Но пако је република пребацивала Гучетићу на оваквом држању, увиђала је и сама тешкоћу ситуације, јер је повисила суму на 1000 дуката. Тако дакле једва једном у фебруару 1442. склопише Гучетић и Примојевић трговачки уговор са султаном Муратом II. По том уговору дозвољено беше дубровачким трговцима трговање по султановим територијама уз плаћање царине у износу 2% од вредности робе а поред тога „властеле дѹбровачци да допоущають на порьтѹ царьсьтва ми всако годище поклисара з дарωмь ѹ' сѹдовехь срьбрьнехь вредьности ҂ а҃ дѹкать златехь“[3]). Марта месеца закле се република дубровачка на овај уговор

---

[1]) N. Jorga, II. 382. 384.

[2]) avisandovi che lo naturar di Turchi é in li primi movimenti esser aspri a voler spaventar lo compagno, se puono, ma, quando ritrovano la persona constante e forte e che non sbigotisse ponto, anzi con bone et vive raxon se defende, poy si rimoveno de la opinione e condescendeno alo rasonevole. (N. Jorga, II. 383.)

[3]) Miklosich, Mon. Serbica, 409—411.

пред султановим посланицима Али бегом и канцеларом Димитријем[1]). Тако дакле заврши овај дуготрајни спор, са чијим се поравнањем отварала републици нова перспектива њених односа према Турцима.

С пролећа 1441. отпочеше Турци живљу акцију према Северу. После дуготрајне одбране паде у јуну 1441. Ново Брдо, последњи остатак деспотове Србије. Балкански фактори опазили су јасно тада велику опасност од Турака. Република дубровачка учини потребне мере за одбрану граница. Но ситуација се њена погорша после пада Смедерева јоште више, када јој загрози вазал турски, војвода Стеван Вукчић[2]). Она осећаше живо да ће брзо доћи ред и на њу да даје данак Турцима. Стога се република, иако опрезно, јавља међу првима, која утиче на образовање заједничке хришћанске акције.

Када су Турци освојили Ново Брдо отпочеше наступати према јужним границама Угарске. Савремени угарски извори не казују изрично када Турци отпочеше офанзиву према Угарској, али по свој прилици десило се то јула месеца 1441. Тада Турци нападоше на Угарску са две стране. С једним делом војске пређоше они Дунав, опустошивши јужне крајеве Угарске до Тисе. С другим делом војске провалише они преко Саве, то опљачкаше и поробише Славонију[3]).

[1]) Том приликом десио се један инцидент који је побожне Дубровчане немило дирнуо и њихову мржњу према Турцима још више погоршао. Један Турчин наиме из пратње Али бегове корбачом је ишибао кип мајке божје, због чега је сенат затражио од Али бега, да казни овај обестан поступак Турчина (N. Jorga, II. 389.)

[2]) N. Jorga, II. 378. Dipl. Rag. 435. Гласник, LIII. 87.

[3]) Види за ово листину краља Ладислава, сина Албрехтова, од 39. новембра 1453. Јовану Хуњадију, где се вели: cum iam ipsi Teucri vastare agros, diripere villas, homines sine discrimine sexus et etatis vel trucidare vel abducere, impune consueuerant, et pene totas inferiores ipsius Regni nostri Hungarie partes, vsque ad fluuium Ticie, et item ex altera vsque

Ова интензивнија акција Турака нагнала је краља Владислава да обрати пажњу Југу. Владислав је ово могао учинити тим пре што је током 1441. његова ствар у Угарској напредовала, јер је негде с јесени 1440. Хуњади са Ујлакијем потукао присталице краљице Јелисавете код Батасека, северно од Мохача[1]). На краља је у тој накани могао утицати и деспот Ђурађ Вуковић, који се, оставивши Дубровник крајем јула, налазио у Угарској већ у августу[2]). Стога је краљ Владислав већ у августу 1441. поверио обрану јужне границе и заповедништво над Београдом Хуњадију и Никласу Ујлакију[3]).

Чим је Хуњади примио у своје руке обрану јужне границе, гледао је да ослаби колико је год више могуће ову акцију турску. Потпомогнут и четама Ујлакијевим продре он у унутрашњост Србије, те се докопа турскога плена. Но на повратку смедеревски паша Исак хтеде му пресећи пут. Опазивши ово, уреди Хуњади војску, те нападне и разбије

ad interiora loca Regni nostri Sclauonie, vel miserabiliter vastarunt vel occuparunt. (Teleki, X. 349—350.) Слично и у листини краља Владислава од исте године Никласу Ујлакију. (Katona XIII. 144/5. Thwrocz, op. cit. 311. који је употребио ове листине.)

[1]) Teleki, Hunyadiak kora Magyarországon. Pesten. 1852. I. 245. sqq.

[2]) Деспот Ђурађ притиснут са сваке стране морао се склонити у Угарску. Када је видео да положај краља Владислава у Угарској бива све чвршћи, напустио је био опирање, те се покорио краљу. У угарским изворима не нађосмо спомена о измири деспотовој са краљем Владиславом, али их од тада па даље видимо у пријатељским односима.

[3]) Ово изводим из листине краља Владислава Хуњадију од 8. октобра 1441. где каже: nam dum ipse (т. j. Хуњади) *hiis diebus nouiter transactis,* pariter cum supranotato Nicolao modosimili waywoda, ad tenendum et conseruandum castrum Nandoralbense deputati fuissent. (Codex dipl. patrius. Jaurini, 1867. IV. 332). Длугош (Dlugosius, IV. 651/2) нетачно ставља овај корак краља Владислава у г. 1440.

Турке, гонећи их с војском неко време[1]). И ако овај ратни поход Хуњадијев не беше изведен у великом стилу, значајан је стога, што је подигао самопоуздање у хришћанке војске, која је тада тако рећи први пут Турчина сузбила на отвореном пољу.

Глас о предузетим мерама краља Владислава да одбрани јужне границе од Турака обрадовао беше републику дубровачку. Притиснута од Турака пуштала се она у преговоре с њима, одаславши Примојевића а касније и Гучетића да преговарају о миру. Али у исто време гледа она да одушеви и покрене Запад на заједничку акцију. У то време притиснуо беше витезове Јовановце на острво Роду египатски султан Ђакмак Алмелик Азахир, а сем тога стаде он непријатељски поступата са млетачким трговцима у Дамаску, нагнавши их да купују бибер по ванредно велику цену, због чега су млетачки трговци били готови да напусте његове територије[2]). Природно је да је ова акција султана Ђакмака обратила пажњу западне Европе, а нарочито папе Евгена IV. који идуће године чини припреме да помогне Јовановцима[3]).

Добивши гласе о корацама краља Владислава за обрану јужне границе државне упутила беше република 18. септембра 1441. писмо краљу Владиславу. У том писму извештава република краља, како султан Мурат, за кога се говорило да је на самрти а сада је здрав, спрема за пролеће велику војску против Угарске. Уједно му јављају како се флота египатског султана спрема против Рода, но да се Јовановци обратили папи и осталим хришћанским факторима за помоћ. Јављају даље како је Запад Јовановцима у

[1]) Види споменуту листину краља Владислава од 8/X. 1441. Thwrocz, op. cit. 312. нешто друкчије описује овај догађај. По њему су Турци били предузели офанзиву, пошто су опљачкали места у околини Београда, те их је Хуњади одатле сузбио, гонећи Исак пашу до смедеревских капија.

[2]) N. Jorga, III. 73.

[3]) N. Jorga, II. 392/3.

помоћ спремио убојну флоту, која ће скорим приспети у Род или ће презимити у галипољском теснацу[1]). Дубровчани, јављајући ово краљу, имали су јоште нешто на срцу, само нису смели изаћи отворено на средину. Дубровачки сенат занимао се тада идејом крсташке војне против Турака. Он живо осећаше потребу овога предузећа, али је пажљиво покретао ову ствар, јер се бојао да Турци за ово како год не дознаду. За то се сенат истог дана обрати своме добром пријатељу бану Матку Таловцу, те му стави на срце нека утиче на краља и деспота Ђурђа Вуковића, да се и они као и Јовановци обрате за помоћ папи и осталим владарима, *и то не само ради одбране од Турака, него да би могли ступити и у офанзиву против њих.* Да би успех против Турака био што већи, предлажу Дубровчани као најзгоднији начин заједничку операцију сувоземне војске са хришћанском флотом[2]). Ово је дакле први пројекат за заједничку акцију с мора и са сува који је поднесен краљу Владиславу, а мало касније прихватила је тај пројекат већина заинтересованих фактора у покретању крсташке војне против Турака. Дубровачка република увиђала је веома добро да су најглавнији фактори у покретању војне против Турака Угарска и папа. Прва стога, што је од хришћанских западних држава најјаче изложена била нападајима турским, а други опет с тога, што је приликом склапања уније обећао био Грцима да ће Цариград штитити од Турака. Зато се република ревносно труди да изазове ова два фактора на енергичнију акцију. Октобра 17. 1441. упозорава она краља Владислава на турску опасност, те му

¹) Dipl. Rag. 437/8.

²) Република препоручује краљу нека пошље посланство заповедницима хришћанске флоте под Родом rogando summopere eiusdem armate dominos, ut postquam in fronte et foribus Teucrorum existunt, eos in strictu Romanie hostiliter damnificando invadant ac vi, ferro et flamma consumere moliantur, prout et ipse rex cum gentibus suis ab alio latere tantumdem faciet. (N. Jorga, II. 385. Dipl. Rag. 437).

жели да се уздигне на бранич Хришћанства, а мало касније у новембру 1441. закључује сенат да се преко Георгија Франка, који полази на курију извести папа de prosperitatibus Turchorum et exhortando Sanctitatem Suam ad deffensam christianismi[1]).

Папа Евген IV. пошто је унија у Фиоренци склопљена, није губио из очију несређене прилике у Угарској, него је покушао да измири завађене странке, како би се уједињена Угарска што успешније могла ангажовати за крсташки поход против Турака. С друге стране опет гледала је и краљица Јелисавета а тако исто и краљ Владислав да осигурају наклоност папску. Када се краљ Владислав 19. јула 1440. крунисао био у Стојном Београду донео беше у споразуму са сабором одлуку по којој се клерицима, који пристају уз папу Феликса V. и базелски синод, одузимају сва добра. Овај корак пријатно је утицао на папу Евгена IV. те је већ те године препоручивао краљу Владиславу да се измири са краљицом, јер се само на тај начин може нешто предузети против Турака. Маја месеца 1441. истицао је папа поново ову потребу, нудећи своје посредовање[2]). И сада када је република дубровачка закуцала на врата римске курије, упозоривши папу на опасност од стране Турака, природно је било да се папа стао живље занимати плановима против Османлија. Требало је само да ово расположење на курији поткрепе још неки моменти, па да отпочне у истину западна акција против Турака.

Такви моменти указаше се на брзо а њима се придружише и други, који ће убрзати ову акцију.

Слабој и јадној Византији, која још једино беше упућена на помоћ са Запада, беше суђено да пред

[1]) Dipl. Rag. 439. N. Jorga, II. 385. n. 1. Resti, op. cit. 285.

[2]) Fraknói Vilmos, Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel a Konstanczi zsinattól a mohácsi vészig. Budapest, 1902. 41—43.

коначну пропаст покаже у свој голотињи јадну слику унутрашњег трулежа и покварености. Онда када је непријатељ споља обесно ударао на капијама метрополе и када је требало прибрати сву снагу за очајничку одбрану, у то време раздиру Византију међусобне зађевице и борбе.

Последњи Палеолози, браћа цара Јована VIII. деспот Теодор II. Тома, Димитрије и Константин једва чекају да заседну на престо византијски. Због тога воде они међусобне борбе у четрдесетим годинама XV. века и тек мучном заузимању цареву полази за руком да стиша и ублажи противнике 1437.[1]) Ну и овај мир не потраја дуго. Како цар Јован VIII. беше одредио деспота Константина за свога наследника нашао је Константин за добро да остави свој деспотат у Мореји, те да дође ближе Цариграду. У ту сврху послан беше саветник деспота Константина Францес султану Мурату II. и цару Јовану VIII. да се информира да ли они пристају да Константин своју територију у Мореји замени са градовима на Црном Мору: Месемвријом, Селиврнјом и другима, које је држао принц Димитрије. Цар Јован VIII. приста на ово, али принц Димитрије, кога посети Францес у Месемврији 1. јануара 1442. г. не хтеде о овом ни да чује, него се стаде спремати да нападне Цариград. Након мало времена у априлу 1442. стиже Димитрије са војском под Цариград, рушећи и палећи по околици, потпомаган наравно турским четама[2]). По свој прилици да су у Цариграду дознали за непријатељске намере деспота Димитрија пре него што је Францес у јануару 1442. оставио био Месемврију. Ово тумачим тиме што је Францес имао мисију и код Мурата, а судим и по једном закључку млетач-

---

[1]) C. Hopf, II. 108.

[2]) Ἰδοῦ τῇ κγ´ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέδραμεν ὁ δεσπότης κῦρ Δημήτριος μετὰ στρατοῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν, φθείρας καὶ ζημιώσας οὓς εὗρεν ἔξιοθεν, ἔχων καὶ μεθ᾽ ἑατοῦ, συμμάχους μέρος ἱκανὸν ἐκ τοῦ τῶν τοῦρκων στρατοῦ. Phrantzes, op. cit. 798.

ког сената од 15. јануара где је био говор да ли да се пошаље посланик Мурату да га склони на мир[1]. Чим је Францес донео у Цариград глас о Димитријевим спремама, упути цар Јован VIII. посланика Јована Торчела у Млетке, папи и Угарску да тражи од њих помоћи[2]. Сигурно настојањем Торчела закључио је 16. фебр. 1442. млетачки сенат да се пошаље посланик султану да га склони на мир, а неколико дана кашње саветовао је сенат византијском посланику да прво пође у Угарску па онда папи у Фиоренцу[3]. Знајући како стоје ствари у Угарској, желео је млетачки сенат најпре да дозна какво становиште у ствари крсташке војне заузима Фридрих III, па тек онда да донесе одлуку у погледу акције против Турака[4]. Млетачка република, као што видимо, не хтеде непромишљено да загази у велику акцију.

Но за то је папа Евген IV., на глас о невољи Византије, предузео већ озбиљније кораке да помогне притешњеним хришћанима на Истоку.

---

[1]) N. Jorga, III. 82.

[2]) Жил Фино (Finot) у расправи Projet d' expedition contre les Turcs préparé par les conseillers du duc de Bourgogne Philippe-le-Bon Lille, 1890. стр. 6. прича на основу архивалне грађе, да је виз. цар Јован VIII. послао 1442. и дуки Бургундском Филипу посланство, молећи за помоћ. Цариградског посланика вели, примио је дука врло свечано у Дижону, те га је отправио цару са поруком, да ће наскоро наоружати галије те их послати Цариграду у помоћ. У ту сврху, вели Фино, послан је још 1442. Ваврен у Млетке да онде о дукином трошку наоружа четири галије, а Жеоброа од Тоаси послан беше у Ницу да тамо припреми друге галије. Но из грађе млетачкога архива не види се да је Ваврен већ год. 1442. био у Млецима него кашње. Једино се из рачуна папске коморе види, да је један посланик дукин био код папе с пролећа 1442. преговарајући сигурно о пројекту против Турака (N. Jorga, II. 20).

[3]) Папа Евген IV. бавио се у Фиоренци још у мају 1442. упутивши 4. маја из Фиоренце писмо новоме бискупу сењском Николи. (Katona, XIII. 192.) Проф. Јорга (p. 83). греши када вели да су Млеци упућивали посланика у Рим.

[4]) N. Jorga III. 83.

Прва задаћа беше утишати распламтелу борбу у Угарској, којој беше намењена главна улога у будућој крсташкој војни, а за време преговора онде требало је припремити поморске силе на Западу да опреме и наоружају повећи број галија.

Велику је задаћу узела курија на себе, јер не беше лако изгладити противности заоштрене борбе и угушити суревњиве тежње заинтересованих западних сила.

За извршење велике задаће у Угарској одабрао беше папа кардинала Јулијана Цезаринија. И заиста за ту мисију није био нико згоднији од њега. Човек јаке памети и спреме, лепе спољашњости и смерна живота, великог говорничкога дара, који је особито био развио на саборима у Базелу и Фиоренци, беше једино кадар да онако утиче на младог и одушевљеног краља Владислава[1]).

Полазећи почетком 1442. г. у Угарску, сврнуо је кардинал Јулијан у Млетке, где га дужд са сенато-

[1]) Посмртни говор кардиналу Јулијану написао је његов друг фиорентински хуманиста Пођо Браћолини. У том говору додирнути су главни моменти из живота кардиналова. Овај посмртни говор, који пружа важних података о времену о коме је говор, приопћио је проф. Јорга у трећој књизи својих споменика стр. 303-7., не знајући да је тај говор објавио пре њега кардинал Mai у Spicilegium Romanum. Roma 1844. X. 374—384. О мисији Јулијановој у Угарској нашао је Фракноји (op. cit. 421.) интересан документ у млетачкој архиви, где се вели, да је кардинал стога послан у Угарску ut inter regem Poloniae et regnum Hungariae pacem ponere studeat et provideat saluti Christianorum et obviare Turcis. О мисији кардинала Јулијана одазива се слично и краљица Јелисавета у својем писму из Пожуна од 14. авг. 1442., у коме вели за кардинала den unser heiliger Vater der Pabst uns einen gemeinen Frieden willen in dasselbe unser Königreich gesannt hat (Teleki, X. 116). Тако исто и Енеја Силвије у 81. писму: Julianus sancti Angeli cardinalis uir et ingenii et animi dotibus singularis, qui tunc apostolicae sedis legatus, pacem in regno componere, ac exercitum contra Turcas excitare iussus erat (Epistolae, Opera omnia 564). Длугош додаје још један мотив

рима свечано дочека 10. марта и отпрати у његов стан у San Giorgio Maggiore[1]).

Јулијан је, полазећи у Угарску, склопио већ био читав план како да се предузме акција против Турака. По том плану знаменита учешћа имали би Млеци као прва поморска сила, те је стога кардинал и остао у Млецима ћа до пред крај априла, хотећи републику пошто пото на сигурно задобити за жељену акцију. Ну млетачки сенат није много веровао у могућност да ће доћи до озбиљне акције против Турака, те стога у почетку није ништа ни обећавао. Сенат захтеваше од кардинала да га извести о приликама у Угарској, па ће тек онда донети зрелу одлуку у ствари користи хришћанске, на што свагда драге воље пристаје[2]).

Кренувши се са нешто наде из Млетака стиже Јулијан у Будим негде у последњој трећини маја 1442.[3]). Чим је стигао онамо приступи он првој задаћи, измирењу краљице Јелисавете са краљем Владиславом. Спреман и допадљив, на брзо је придобио

а наиме, да је кардинал имао још и ту задаћу, да поради да се Угарска и Пољска одлучно изјаве за папу Евгена IV. на супрот папи Феликсу V. (Dlugosius, IV. 677.) По Туроцу имао је кардинал мисију да измири завађене партије у Угарској. Туроц ово казује тек пошто је испричао Хуњадијеву победу над Турцима код тобоже Гвоздене Капије (Thwrócz, op. cit. 317).

1) N. Jorga, III. 88.

2) Fraknói, op. cit. 47.

3) Длугош нетачно прича на стр. 678. да је кардинал Цезарини прво отишао у Беч краљу Фридриху III. па пошто је онде пробавио неколико месеци, да је стигао у Будим краљу Владиславу месеца јуна. Из аката млетачкога архива види се, да се кардинал бавио у Млецима до пред крај априла, а Фракноји у споменутом делу спомиње у мађарском државном архиву једно писмо кардиналово, датирано у Будиму већ 27. маја 1442. Краљ Фридрих III. пак не беше читаве те године у Аустрији, јер је био забављен на сабору у Франкфурту (Hefele, VII. 798—800). Према томе греше и гроф Телеки и проф. Јорга када пишу, да је кардинал Јулијан стигао у Будим у јуну (Teleki, I. 300. N. Jorga, II. 20. n. 7.)

младога краља Владислава, те је овај радо пристао да приступи поравнању. И ако се интереси оба ривала јако разилазили, пође ипак за руком дипломатској умешности кардиналовој да измири краља и краљицу децембра месеца 1442. г.[1])

Док је кардинал Јулијан напрезао сву снагу да измири завађене партије у Угарској те да спреми земљиште за сложну акцију против Турака, догодили се на југу државе догађаји, који су узбудили духове у западној Европи, те отворили вољу за предузимање крсташке војне против Турака.

Рано у пролеће продре јака турска војска на челу са Мезид бегом кроз Влашку у Ердељ, али је у близини Ђула-фејервара на Моришу потуче до ноге Хуњади 18. марта 1442. тако, да и сам Мезид бег остаде на бојишту. Ова победа Хуњадијева беше од силна утицаја како на хришћански свет на Западу, тако и на притешњене Хришћане на Балкану. Прва последица хришћанскога успеха беше да се од Турака одметнуше војводе Влашке и Молдавске, те признаше господство Угарске.

Када султан Мурат доби глас о хришћанској победи над Мезид бегом, нашао је за добро да прихвати посредовање бана хрватскога Матка Таловца. Стога одмах отпреми посланика у Будим да преговара о миру. Јула месеца налазио се турски посланик

---

[1]) О преговорима за мир види листине краља Владислава и краљице Јелисавете из г. 1442. Одатле се види да је и деспот Ђурађ учествовао у тим преговорима, јер је и њему стало да се што пре дође до мира (Teleki, X. 118—120. Katona, XIII. 201—4. Codex Zichy IX. 45/6). Од хроничара опширно прича о овоме Длугош (IV. 678—680). Са каквим је тешкоћама скопчано било вођење преговора најбоље се види из писма кардинала Јулијана од 28. јуна 1443. краљу Фридриху III. Ту кардинал вели: nemo erat qui non reputaret non solum difficile, sed quasi inpossibile, quod inter ipsam dominam reginam et hunc d. regem pax ulla ratione concludi posset (J. Chmel, I. 113).

*

у Будиму, али његова мисија оста без успеха[1]). Услед Хуњадијеве победе пренули се духови у Угарској, а млади краљ Владислав, под утицајем кардинала Цезаринија, добио је више воље и самопоуздања да отпочне акцију против Турака.

Пошто је краљ Владислав одбио понуду султанову за мир, дао се кардинал свим жаром свога ватренога темперамента да покрене знатније западне факторе на рат против Турака. Негде у августу 1442. упутио је он посланика републици дубровачкој, тражећи од ње да наоружа неколико галија. Иако република дубровачка не беше задовољна својим трговачким политичким односима према Турцима, бојала се да загази у отворен рат с њима[2]). Она је пре свега хтела видети западну Европу потпуно спремну против Турака, па тек онда да помогне

---

[1]) Dlugosius, IV. 681. Бан Матко Таловац сигурно се бојао упадаја Турака у Далмацију, те је стога посредовао за мир. Ово тумачим из поруке босанскога краља Твртка II. Твртковића с пролећа 1442. млетачкој републици, са којом јој достављаше како Турци намеравају да провале у Далмацију (Гласник, XIV. 50 N. Jorga, III. 87.)

[2]) Турске власти нису много респектовале уговор о миру склопљен у фебруару 1442. што је навело Дубровчане да се туже султану због повреда учињених током 1442. Јануара 1443. отправише они султану Николу de Forte. Посланик се у првом реду имао жалити султану. што се Дубровчанима на његовој територији не допушта више да могу дати затворити своје дужнике без дозволе кадијине, коме морају за дозволу да дају поклон или баш да плате „отроцбину.“ Дешавало се често и то да кадија пусти дужника из затвора, верујући његовој клетви да ће дуг платити. Дубровчани се даље туже што су кадије суђење у мешовитим парницама одузеле из руку дубровачких конзула и судија, и што добра покојника секвеструју противно уговору. Дубровчане је поврх тога тиштало и то, што су турски царински чиновници, не респектујући уговор, наплаћивали 20% царине од вредности робе место 2%. Сем тога беше и то велика невоља, што је, противно уговору, постојала једнако колективна одговорност, по којој би множина невиних страдали за једнога кривца (N. Jorga, II. 395).

ово велико предузеће. Стога је она 15. септембра и поручила кардиналу да ће наоружати о својем трошку једну галију само у том случају, ако против Турака буде оперирала јака сувоземна угарска војска, и ако ту војску буде потпомагала наоружана хришћанска флота од 25 галија и три транспортне лађе.[1])

Још раније обратио се био кардинал Јулијан папи Евгену IV., бодрећи га да што пре приведе у живот коалицију западних сила. Поред кардинала нављиваше на папу и византијски цар Јован VIII. Споменули смо како је цар Јован, дознав да принц Димитрије намерава напасти са Турцима Цариград, упутио на Запад Торчела. Када је пак у априлу 1442. принц Димитрије опсео Цариград, посла цар Јован папи минориту Јакова.[2])

---

[1]) N. Jorga, II. 390.

[2]) Цариград је још и у јулу опседао принц Димитрије са Турцима. Тога месеца кренуо је из Пелопонеза деспот Константин Цариграду у помоћ, али га је на острву Лемносу задржала турска флота, па је тек у новембру стигао у престоницу (Phrantzes, op. cit. 799. Chalkondylas. op. cit. 306). Када се посланик византијски Јаков минорита враћао од папе, сврнуо је у Млетке, молећи од сената три галије, које би чувале Цариград преко зиме (N. Jorga, III. 101.) Због ових немира и живе акције турске флоте у Леванти, не беше сигуран трговачки саобраћај на мору. Сенату млетачком дакле беше много стало дотле да измири завађене странке у Цариграду. Зато у септембру 1442. даје сенат налог капетану кулфа Алојзу Лоредану, да се оне галије које се могу прикључити за потребу Цариграду, могу употребити једино „pro commodo et favore illius civitatis et mercatorum et mercationum nostrarum" (ib. 103). С помоћу млетачких галија пође за руком цару Јовану да се дочепа Димитрија. Тако дакле беше принц Димитрије принуђен да деспоту Константину 1443. уступи своје градове на обали Црнога Мора, које овај прими 1. марта (Phrantzes, op. cit. 799). Хопф на стр. 110. противно Францесу вели да је Димитрије предао Константину градове 1. јануара 1443. а професор Јорга (III. 96. n. 1.) погрешно ставља предају градова у год. 1442.

Папа Евген IV. осећао је да је наступило време да се искупи задана реч Грцима приликом склапања фиорентинске уније, али њему беху пречи интереси римске курије у Италији, те стога и не могаше сву снагу концентрисати око покретања крсташке војне. Те године наиме приближио се он својем дугогодишњему непријатељу дуки миланском Филипу Висконтију у жељи да с помоћу његовом поврати од Фрање Сфорце Марку Анконску[1]). Но за то предузеће, које је затегло одношаје између папе и млетачке и фирентинске републике, требало је много опрезности, а што је главно много новчаних средстава. То и беше разлог да папа те године није предузео ништа озбиљније против Турака. Ну да му се не би могло пребацити да баш ништа не ради на покретању акције против Турака, расписао је папа 28. јула 1442. опроштај грехова свима онима, који буду прилагали за рат против Турака, од кога прихода ће се четвртина употребити на обрану Цариграда[2]). То беше све што је минорита Јаков постигао на папској курији. С таквим резултатом није могао задовољити политичке кругове у Византији, који сада увиђаху да нису добили оно, што очекиваху од сједињавања обе цркве. Стога се цар Јован VIII. и не труди да угуши у ширим народним слојевима нерасположење према унији, па стога унионистички патријарх Митрофан из Кизика

---

[1]) Romanin, IV. 207. О тадашњој политичкој констелацији у Италији има занимљивих података у писмима Енеје Силвије. Is (т. ј. папа Евген IV.) cum rege Arragonum et duce Mediolani ac Nicolao Picinino et cum tota factione illa foedus percussit. Veneti quoque Florentini, Jenuenses et Bononienses novam inter se confederationem fecerunt (Epist. III. 501). У десетој епистоли црта Енеја политичке прилике у Италији овако: Rursus Gallici, Veneti et Florentini, qui pontificem suum Eugenium quasi deum uenerantur, excluso ex Apulia Renato rege, fidem aliam induerunt. Mira rerum mutatio, qui ante fauebant concilio, iam impugnant. Et qui impugnabant, modo fauent (506).

[2]) N. Jorga, II. 392/3.

(1440—1443), незадовољан царевом апатијом према унији, готов беше да захвали[1]).

Па и млетачка република, која у априлу 1442. наглашаваше босанском краљу Твртку II. да је вољна чувати мир са Турцима, не беше расположена да загази у рат са Турцима[2]). Иако се обрадовала успеху Хуњадијеву код Ђула-Фејервара, сматраше га тренутним. Политички заплети у Италији и зетско питање, о коме ће ниже бити речи, упућивали су је да пази на одржање status quo у Леванти. Једино је обраћала пажњу на то да се онде не ремети трговачки саобраћај.

Но придошао беше јоште један моменат, који је потиснуо сумње западних политичких фактора, те код њих отпочео стварати уверење да ће се Турци збиља моћи протерати из Европе у Азију.

Када је султан Мурат, који после победе Хуњадијеве над Мезид бегом вољан беше да се мири са Угарском, дознао, да се влашке војводе одметнуле од њега и потчиниле Угарској, стаде се грозничаво спремати да учврсти поново свој утицај у Влашкој и северним балканским земљама. Како је требало брзо делати, повери он руковање војном Шехабедин паши, беглербегу Романије. Шехабедин паша забављен беше у то доба у Србији зидањем града Жрнова или Авале. Пошто је своју војску појачао са трупама из европске Турске, пређе негде у августу у Влашку, пустошећи немилице. Шехабедин намераваше да из Влашке преко Карпата провали у Ердељ, али га у томе спречи јуначки Хуњади. Пошто је прикупио одабрану војску не хтеде Хуњади чекати Шехабедина у Ердељу, него пређе Карпате, па се судари с њиме у септембру у Влашкој, на реци Јаломници. Пораз турске војске, која је по казивању савремених извора бројала на 80 хиљада људи, беше страховит. Велик део

---

[1]) W. Norden, op. cit. 718/9.
[2]) Гласник, XIV. 50.

турских великаша допаде ропства, а сем тога задобише Хришћани богат плен, који Хуњади раздели међу своје ратнике[1]).

Пораз Турака на Јаломници беше у првом реду од силна утицаја на кардинала Цезаринија и младога краља Владислава. Под утиском славне победе у Влашкој журио је кардинал да што пре приведе крају преговоре са краљицом Јелисаветом, па да се свом снагом баци на остварење крсташке војне. Његова

---

[1]) Извори за ратовање Хуњадија са Турцима у г. 1442. су листина деспота Ђурђа Вуковића од 4. јула 1444. којом Хуњадију поклања град Вилагош (Katona XIII. 268 - 270. Летопис М. С. 73. Стр. 68—73) и споменута листина краља Владислава од 30. јануара 1453 (Teleki, X. 350/1). Од грчких писаца опширно описује ово ратовање у Ердељу и Влашкој Халкондил (op. cit. 253—6), само његово излагање доста одудара од излагања у листинама и приказа Туроцева (op. cit. 312 - 6)· Критички је претресао изворе покојни темељити немачки историк проф. А. Хубер у расправи Die Kriege Zwischen Ungarn und den Türken 1440—1443. (Стр, 11—18.) Али и Хуберово разлагање, које доста наслања на излагање у Катоне, даје се по где где допунити и исправити. Пре свега Хубер се није обазирао на казивање наших кратких летописа, који доста тачно бележе датум ових догађаја. Летописи кажу да је Хадум паша (Шехабедин, Сабатин, Шахум-Абедин) 1442. близу Београда подигао град Жрнов (Авалу) а то исто вели и Халкондил: *καὶ ’επιτειχισμὸν τῇ Μπελογράδῃ ὁ Σαβατίνης ἐτείχισεν, ὅτε τὴν Παιονίαν ἐλπίζετο, καὶ φρουρὰν ἐγκαταλιπὼν ἐν αὐτῇ, ἄνδρας τῶν βασιλέως θυρῶν, ἀπήλαυνε* (Chalkondylas, lib. X. 555.) Када се ова вест наших летописа и Халкондиле доведе у везу са дубровачком инструкцијом Пијерку Примојевићу од 30. априла 1442., где му се налаже да посети Шехабедина ако је дошао у Србију (N. Jorga, II. 389.), види се, да се Шехабедин налазио у првој половини 1442. у Србији, те нам је сасма допуштено претпоставити, да је Шехабедин из Србије кренуо у Влашку. Наши летописи тачно бележе хронологију ових догађаја, јер прво износе победу Јанкову над Мезид бегом, онда зидање Авале, па тек на крају Хуњадијеву победу над Шехабедином у Влашкој (Гласник, LIII. 88). Катона, (XIII. 227) а по њему и Хубер (17.) стављају победу Јанкову над Шехабедином у јули 1442, наслањајући се на онај податак у Длугоша, по коме је султан у јулу нудио мир краљ Владиславу. Како Длугош вели да краљ није

жива машта преносила га је чак у Цариград. Он гледаше себе како са Угрима и западњацима улази у тријумфу у стару источну метрополу. Он гледаше Византију ослобођену од Турака, које замишљаше протеране у Азију, да се оданде никада више не врну.

Но победа на Јаломници електрисала је и остале духове у Угарској. Она баше подигла веру у клонулу снагу и потиснула већ дубоко укорењено уверење да је отпор према Турцима немогућ[1]).

хтео пристати на мир с тога што је Хуњади извојевао две победе над Турцима, мислили су они да се под оном другом победом има разумети пораз Шехабединов. Гроф Телеки (I. стр. 298.), који се такођер држи Длугоша, мисли, да је султан, оправљајући војску у Влашку и Ердељ, у исто време упутио и посланика у Будим да преговара за мир, па су за време преговора стигле вести од Хуњадија о победи над Шехабедином, за коју Телеки мисли, држећи се Туроца, да је била код Гвоздене Капије. Ако бисмо веровали Длугошу, онда је Хуњади могао потући Шехабедина у јуну, те је глас о томе могао допрети до Будима у јулу. Но ја држим да то није могуће једино из тога разлога, што вести о Хуњадијевој победи стижу у Млетке тек крајем октобра (N. Jorga, III. 105/6). По моме мишљењу бој се био на Јаломници првих дана месеца септембра, како бележе наши летописи и млетачка хроника Zancaruola (ib. 105. n. 1.) Што се тиче Длугоша, он је могао под оне две победе мислити на Хуњадијеву победу код Смедерева над војводом Исаком и на пораз Мезид бега. Наши летописи веле да је том приликом погинуо Хадум паша или Шехабедин, а тако пишу и Телеки (I. 296), Ч. Мијатовић (Деспот Ђурађ, I. 332), В. Клаић (Povjest Hrvata, III. 186). Но ја бих рекао да је Шехабедин изнео главу из боја, јер се он у једној дубровачкој инструкцији на почетку 1443. спомиње у животу али не више као беглербег, пошто га је султан, по свој прилици због неудаће на Јаломници, сменио с тога положаја, те на његово место поставио Хасан бега (Sabadin, olim Bassa... Chasan-bech, el qual é fato novo Bassa. N. Jorga, II. 395).

[1]) Опће расположење духова у Угарској најбоље нам црта главни извор за ово војевање, споменута листина краља Владислава из г. 1453. где се вели: In qua re et antiqua gentis hungarice gloria famaque redita est, et suum nomen (т. ј. Хуњадијево) omnibus in locis, eo facto maxime celebratum, eximium cuiusdam triumphi speciem exhibuit. (Teleki, X. 351.)

Па и западни фактори са узбуђењем примише вести о срећи хришћанскога оружја. У Млецима је на глас о felicissima et triumphans victoria закључио сенат да се у славу тога одржи прве недеље 4. новембра свечана процесија на тргу св. Марка, на којој ће учествовати дужд са светским и црквеним великодостојницима[1]). Исто тако свечано беше прослављена победа хришћанскога оружја па папској курији у Фиоренци, где је папа 16. новембра уз припомоћ многих кардинала одржао свечано благодарење у цркви Santa Maria del Fiore[2]).

Пробудиле се беху наде на сјајну будућност, а са заносним маштама отпоче и живљи рад на експедицији против Турака, са којима се Хуњади и крајем 1442. с успехом у борби огледао[3]). Од тада се у истину почело

[1]) N. Jorga, III. 105/6.

[2]) N. Jorga, II. 31. n. 2.

[3]) Млетачка хроника Zancaruola спомиње како је у јануару 1443. стигло у Млетке писмо кардинала Јулијана из Угарске, у коме је јавио о напрасној смрти краљице Јелисавете († 19. дец. 1442) и о Хуњадијевој победи над Турцима на Дунаву 7. дец. 1442. Но о овоме успеху Хуњадијеву не говоре угарски извори, а нема о њему спомена ни у протоколима млетачкога и дубровачкога сената. Узмемо ли на ум казивање Халкондила, који на стр. 260. каже, да су турске чете на Дунаву више пута узнемиривале влашкога војводу Дана, кога је Хуњади после победе на Јаломници поставио за војводу у место Дракула, могуће је мислити, да ће она победа Хуњадијева на Дунаву почетком децембра бити једна од Хуњадијевих експедиција, да заштити присталицу Дана од Турака. На овај ме закључак наводи та околност, што се у рачунима папске коморе под 22. децембром 1442. чита, како је гласоноша из Угарске Матија обдарен са десет фијорина pro bonis novis que portavit de victoria habita a christicolis contra Turcos (Fraknói, op. cit. 442.). Ови добри гласови по свој прилици да се не ће тицати битке на Јаломници као што мисле Фракноји (op. cit. 51.) и проф. Јорга (II. 21. н. 2.), јер су вести о тој победи, као што смо видели, доста раније стигле у Млетке и Фиоренцу. Овај успах Хуњадијев био је од мањега значаја, но за то се ипак из Угарске пожурили да то доставе папи, како би га тиме потакнули на интензив-

радити на образовању хришћанске лиге. Али и ако су сада сви главни фактори били сложни у принципу да се отпочне акција против Турака, ипак не пође папи за руком да 1443. са западним хришћанским светом наоружа флоту у помоћ угарској сувоземној војсци.

нији рад. Да је Хуњади 1442. г. више од две победе извојевао над Турцима као да говоре ове речи папе Евгена IV. у његову писму од 8. маја 1443. кардиналу Кондолмијерију: nam superiori anno in Hungarie, Polonie et Walachie partibus parvus fidelium exercitus maximam infidelium multitudinem non sine ingenti eorum strage *iteratis preliis superavit* (A. Theiner, Vetera Monumenta Slav. meridionalium, I. 380.)

VI.

Будимски сабор поч. 1443. закључује рат против Турака и расписује прирез за покривање ратних трошкова. — Напрасном смрћу краљице Јелисавете у дец. 1442. погоршавају се унутрашње прилике у Угарској. — Безуспешан покушај кардинала Цезаринија да измири 1443. краља Владислава са краљем Фридрихом III., заштитником нејакога Ладислава. — Склопљено примирје са Гискром на годину дана. Краљ Владислав креће с војском на Југ против Турака.

Првог јануара 1443. упути папа Евген IV. булу на читаво хришћанство. Пошто је нацртао живим бојама опасност од Турака и споменуо сјајне победе Хуњадија, извештава, да је за опрему сувоземне војске и хришћанске флоте наредио, да се употреби десетак од црквених бенефиција и апостолске коморе. Сам пак обвезује се да ће на ту цел жртвовати петину својих прихода. У исто време одредио је папа Христифора Гаратонија, бискупа коронског, да у споразуму са кардиналом Јулијаном одушеви за поход против Турака становништво земаља, пограничних Турској[1]).

Ова одлука папске курије беше од необична утицаја на духове у Угарској, који су сада више вољни били да се стане на супрот навалама турским. Ну за тако важну одлуку потребно је била дозвола сабора. Четрнаести параграф декрета краља Албрехта од 1439. наређиваше да је за мере које се имају предузети за од-

[1]) Fraknói, op. cit. 53.

брану државних граница потребна одлука саборска[1]. Настојањем кардинала Јулијана деспота Ђурђа и и Јована Хуњадија[2]) сазван беше сабор у Будим негде крајем фебруара 1443. Да би угарске великаше што више одушевио за рат против Турака, обећаваше кардинал Јулијан од стране папе и западних владара знатну новчану и оружану помоћ. Поред кардинала утицаше јако и деспот Ђурађ Вуковић. Мудри деспот уочио је да се прилике стичу тако, када се најзгодније могла предузети офанзива. Стога није жалио ни труда ни новца да оствари предузеће. Колико је снажан био утицај деспотов види се најбоље из инструкције Дубровчана посланицима Николи Кабужићу, Блажу Рањини и Алојзу Растићу од 7. октобра 1443. Ту се налаже посланицима да поздраве Ђурђа, који није штедео ни посла ни трошка да подигне читаво Хришћанство против Турака. Па како је он био главни виновник да се краљ и великаши угарски приволе на акцију, бодре га нека истраје и даље у томе правцу[3]). Длугош прича да је деспот преклињао сталеже да покрену акцију против Турака не би ли на тај начин повратио земље и градове, које му је султан био пре неку годину освојио propter eorum foecundam ubertatem et auri argentique copiosam mineram. Сем тога, истиче Длугош, жеднео је деспот за осветом, јер му је султан ослепио и ушкопио два старија сина[4]). Краљ Владислав беше такођер за ак-

---

[1]) Corpus juris hungarici, 284.

[2]) Chalkondylas, op. cit. 307.

[3]) Dipl. Rag. 445.

[4]) Dlugosius, IV. 685/6. Калимах се и овде наслања на Длугоша, само му је причање проширено беседом краљевом и кардиналовом. И Калимах главну улогу у покретању војне приписује Цезаринију, који је наглашавао да је успех са већим припремама потпуно сигуран, када је Хуњади са незнатним средствима постигао онако сјајан резултат. По Калимаху је кардинал Јулијан истицао, да се Угарска не сме само ограничити на обрану границе, него треба државне границе да рашири чак до мора. Деспот пак напомињаше да са падом

цију, ну угарски сталежи беху више вољни да се држе дефанзиве, не марећи за војевање ван државних граница. Једва напокон закључи сабор да се још тога лета поведе војна против Турака, а њоме је имао руководити лично млади краљ Владислав.

Ову одлуку приопћи кардинал Јулијан папи, молећи га да испуни оно што је обећао. Краљ Владислав даде се међутим свом снагом на припреме за експедицију. Он је набављао коње и оружје и позивао помоћне чете из Пољске и Влашке[1]). О састанку сабора известио је по својој прилици деспот Ђурађ грчкога цара Јована VIII. писмом, о коме је говор у седници дубровачкога сената од 17. марта 1443[2]), а саборску одлуку приопћио је кардинал Јулијан републици млетачкој, пишући како добро стоји хришћанска ствар у Угарској, и како се народи тих крајева најодушевљеније спремају да потисну беснило неверника[3]).

Извештај кардинала Јулијана радосно беше примљен у седници млетачког сената од 13. априла, којом приликом решено беше да се препис тога писма пошаље и дуки бургундском Филипу, који је такођер показивао особити интерес за ову експедицију[4]).

Пошто је угарски сабор у Будиму донео једнодушну одлуку да се поведе војна против Турака, прешао је на већање како да се намакну средства

Србије прети опасност и Угарској (Philippi Callimachi, Hist. de rege Vladislao IV. Hungariae, 100—1). Код Туроца нема спомена о сабору. У покретању крсташке војне главну улогу придаје он Хуњадију (Thwrócz, op. cit. 317).

[1]) Per omnem aestatem illam res bellicas praeparat, arma et equos coemit, plures gentes ex Regno Poloniae et terris Valachiae in subsidium contrahit et invitat. (Dlugosius, l. c.) Слично и код Калимаха.

[2]) N. Jorga, II. 394.

[3]) Quam bene preparantur res christiane religionis quamque omnes populi illarum partium ad repprimendam infidelium rabiem ferventissime disponuntur. (N. Jorga, III. 121).

[4]) ib.

за вођење рата. Савремени пољски историк Длугош говори само у опће о овим припремама а тако исто и Калимах, код кога је врло мало вести, које не би полазиле од Длугоша. Ну из угарских савремених листина види се да је сабор разрезао неку извесну таксу на становништво Угарске, којим прирезом се имали покрити трошкови око експедиције. Судећи по писму хевешког жупана Дитрика Берзевиција Владиславу Тетешу од Батмоноштора од 31. маја 1443. рекао бих, да је ратни прирез износио једну златну форинту од поједине куће или фамилије[1]). Тај прирез имао је бити прикупљан преко изасланих повереника за поједине жупаније. Чим је ова одлука добила саборску санкцију прешло се ревносно на прикупљање прireза. Како је Јован Хуњади као заповедник јужних државних граница у припремама око експедиције добио знатна учешћа, пожурио се одмах да што пре састави добро оружану војску[2]). У ту сврху упутио је он из Ападфалве 25. априла писмо скупљачима прireза за толнанску жупанију Гргуру Боду и Михаилу Емеснију, тражећи да његову изасланику Михаилу Доцију исплате 5350 форината од прireза толнанске жупаније[3]). Ревносно се прикупљао прирез и по другим жупанијама, али је становништво Угарске нерадо давало новац за ту сврху. Тако су напр. средином маја жупани шимеђске и вировитичке жупаније Имре и Јован Марцали из Шегежда опоменули племство и становништво тих жупанија да допусте прикупљање прireза и да га дају, да се не би тиме занемарило корисно дело одбране[4]).

[1]) Codex Zichy, IX. 56.
[2]) J. Chmel, I. 114
[3]) Teleki, X. 124/5.
[4]) Quia constat vestris fraternitatibus et amicis, quod tempus bene instat disposicionis instaurandi exercitus pro defensione regni contra Turcos, petimus igitur v. f. et amicos seriosius exhortando, quatenus dicam seu taxam pro restauracione huiusmodi exercitus per totum regnum Hungariae generaliter dispositam per

Прилично је тешко ишло са прикупљањем прреза по Славонији, а нарочито на поседима грофа Фридриха Цељског, о чему 2. јуна 1443. извештавају прикупљачи прреза по Славонији Владислав Тетеш и Дитрих Берзевици[1]). На неким местима прикупљање прреза било је скопчано с великом опасношћу. 5. јуна 1443. пише калочки каноник Владиславу Тетешу, како је sub magno timore прикупљао прирез на поседима Стевана Рехницера и Јована Оста, а сем тога јавља он да му велик страх задају и кастелани грофа Цељскога[2]). Становништво, а поглавито племство, противило се давању новца, имајући у виду трећи артикал Албрехтова декрета, по коме је у првом реду дужност краљева била да о својем трошку издржава војску, која има да брани државне границе; у случају пак да ова војска не би могла с успехом бранити границе, тек онда се могла наредити опћа војна обвеза, али и у том случају племићи нису дужни војевати ван државних граница[3]). Одлука будимскога сабора дакле прекорачила је декрет Албрехтов. Ну да би се ова повреда некако ублажила, истицало се у наредбама за прикупљања прреза, да се он купи не толико за офанзиву колико pro defensione regni contra Turcos[4]). Услед ових тешкоћа у прикупљању прреза задоцнио је и поход против Турака много више него што се то замишљало на будимском сабору.

dicatores et exactores eorundem taxe vigoribus litterarum regalium ad id deputandos ad instar ceterorum regnicolarum dicare permittere, dicatamque sine omni dispendio extradare et extradari facere velitis, ne per moram in hac re forsitan fiende hoc salubre opus defensionis regni dissimuletur (Codex. Zichy IX. 53).

1) Codex Zichy, IX. 57/8.

2) ib. 59.

3) Quod regia dignitas, pro tuitione regni, et confiniorum ipsius conservatione hominibus suis exercituantibus, de stipendio regali dispositiones faciat. Dum vero necessitate urgente, exercitum generalem proclamare contigerit, tunc nobiles regni ultra metas, et confinia regni, inviti, more exercituantium, non ducantur. Corpus iuris hungarici, 280.

4) Codex Zichy, IX. 53.

Поред ових незгода ваљало је савладати јоште једну тешкоћу. Напрасном смрћу краљице Јелисавете 19. дец. 1442. расквари се онај споразум између присталица обе партије, који је кардинал са толиким напором и муком у живот привео. Истина да је велик део угарских великаша и на даље остао на страни краља Владислава, али беше мањина која никако не хтеде признати Пољака Владислава. Између ових истицаху се острогонски надбискуп Дионизије, бан мачвански Владислав Горјански, а нарочито Јован Гискра са неким градовима у северној Угарској[1]). Краљ Владислав покушао је додуше поч. 1443. да преговорима придобије на своју страну варош Кашаву, али без успеха, јер баш ова варош разви особиту акцију да учврсти и остале вароши у горњој Угарској против њега[2]).

По свему изгледа да су и Гискра а и остали из личних побуда већма волели несређене прилике у Угарској, где су по вољи могли пљачкати и пленити. Да се то стање што дуже одржи, врло је згодно било што се отпор могао правдати заступањем интереса нејакога Ладислава.

На глас о краљичиној смрти кренуо је краљ Фридрих из Базела у Аустрију, камо стиже негде у фебруару 1443[3]). Ствар нејакога Ладислава и уопће

[1]) Длугош на стр. 685. прича да је велик део угарских великаша пристао уз пољскога краља praeter civitates rebelles et castra per Giscram occuppata. О знаменитијим присталицама нејакога Ладислава види Katona XIII. 236/7.

[2]) Teleki, X. 123. Dr. Tóth-Szabó Pál, Giskra különös tekintettel abaujmegyére, Budapest, 1903. 13.

[3]) Краљ Фридрих је скоро читаву годину 1442. провео ван Аустрије. Када се у јуну крунисао у Ахену, отишао је у Франкфурт, а одавде у Базел, не посетивши седнице синодске. Из Базела се упутио у Бургундију дуки Филипу Доброме, а одатле у Савојску. Преко Швајцарске врнуо се поново у Базел, где се бавио од 13—18. новембра. Из Базела је отишао у Коспиц, те се преко Тирола врнуо у Аустрију (Aeneae Silvii Historia Friderici III. imperatoris ap. A. F. Kollar,

куће хабзбуршке стајала је у Угарској врло рђаво. Велик део Угарске пристајао је уз Пољака Владислава, који је свим могућим средствима гледао да се потпуно учврсти на угарском престолу. Закључак будимског сабора, крајем фебруара и почетком марта да се предузме акција против Турака, само је још више утврђивао углед Владислава у Угарској а и пред осталим хришћанским светом. Краљ Владислав одао се ратоборној струји колико из верских толико и из политичких разлога, које му је јасно износио кардинал Цезарини, а по свој прилици и деспот Ђурађ и Јован Хуњади. Но за то се опет са већом бригом и неповерењем гледало на ове припреме у Аустрији. Стога се онде нашло за добро да се којим било начином ако не осујети а оно бар одложи ова акција против Турака. Са каквом се бригом у Бечу посматрало на припреме за акцију против Турака најбоље нам говоре два писма Енеје Силвије, секретара краља Фридриха, која је писао пошто је „Дуга Војна" већ била отпочела[1]). У једноме писму с поч. октобра 1443. пише Енеја из Беча Николи Амидану да је краљ Владислав за то предузео акцију против Турака, што хоће да свој положај у Угарској утврди, јер добро зна, да је угарски престо на неправди заузео. У другоме писму Каспару Шлику из Граца од 11. децембра 1443. пише како краљ непрестано напредује, услед чега његов углед расте и положај у Угарској му се утврђује[2]).

Analecta Monumentorum omnis aevi vindobonensia, Vindobonae 1762. 114/115. и немачки превод Th. Ilgen-a „Die Geschichte Kaiser Friedrichs III. Leipzig 1889. 143/4). 22 февр. 1443. датира Фридрих већ у Најштату код Беча (J. Chmel, I. 110.)

[1]) Енеја Силвије Пиколомини, потоњи папа Пије II. ступио је посредовањем канцелара Каспара Шлика у службу Фридрихову у нов. 1442., када се овај бавио у Базелу (Hefele, VII. 802 sqq.)

[2]) Ladislaus Rex Poloniae quamvis adolescens Vngariam habet, magnumque conatum belli aduersus Turcas Christiani nominis perpetuos hostes fieri procurat, inde fauorem suarum

Као заступник и тутор нејакога Ладислава морао је Фридрих предузети нешто, али њему у читавом питању главно беше његова корист. Тако изгледа да се Фридрих негде с пролећа 1443. користио овим несигурним стањем у Угарској, када се ни саме раније присталице краљице Јелисавете не хтедоше још одлучно заложити за сина Албрехтова, те се дочепао Ђура. Исплативши за њ 3000 златних фиорина градским заповедницима Владиславу Фаркашу и Петру Колеру, стави Фридрих у њ немачку посаду[1]). Неодлучан по нарави а забављен приликама у Швајцарској и црквеним питањем у Немачкој, није могао а ни хтео Фридрих да са свом збиљом заштити права нејакога Ладислава на угарски престо. Ну према материјалу код Хмела види се да је Фридрих свакако хтео да покрене питање о праву на круну угарску, те је као протектор нејакога Ладислава за решавање тога питања одредио дијету у Хајмбургу за мај, позвавши онамо присталице Пољака Владислава, као и оне који о Пољаку не хтедоше ништа да знају[2]). У

partium quaerens. Nam cum sciat se regnum iniuste possidere, favores hominum sub colore bonorum operum quaerit. Sortitusque hanc ad rem optimum ministrum Cardinalem Sancti Angeli... qui sub colore passagii partes suas tueri studet (Ep. 8. Opera, 505). У другом писму: Rex autem Poloniae minime reversus est, ut arbitramini, sed ultra dietim proficiscitur sequenteque Cardinali et fatis ignavie nostre ultoribus prospera bella conficit, famam auget et in regno se confirmat, quo fit ut nil sanius putem quam pacem et foedera secum percuti per medium Juliani Cardinalis (G. Voigt, Die Briefe des Aeneas Sylvius 349. y Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XVI. Wien, 1856).

¹) Мађарски историци узимају да се Фридрих докопао Ђура у то време, иако се то не каже изрично у уговору између Фридриха и Угарске од 2. јуна 1447. где се тај догађај једино спомиње. (Hist. Friderici imp. ap. Kollar, 1294.)

²) У недатираном писму Фридрихову краљу Владиславу вели Фридрих: Et ob eam potissime causam (т. ј. због мира) preteritam dietam Haymburgensem indixeramus, ac prelatos barones et alios utriusque obedientie regni illuc convocavimus (J. Chmel I. 116).

Бечу се хтело претресањем питања о праву на круну угарску да одгоди акција против Турака, те тиме да спречи снажење моћи Пољака Владислава а утицај Фридрихов на прилике у Угарској да оснажи.

Позив на дијету у Хајмбург добио је био краљ Владислав са молбом да онамо упути своје посланике, а такав исти позив упућен беше и кардиналу Цезаринију[1]). Кардинал је без сумње уочио шта се хоће са дијетом у Хајмбургу, те се бојао нових заплета, који би могли омести почетак припрема против Турака. Страх кардиналов да се како год експедиција не осујети повећавала је и та околност, што се ниже племство и становништво слабо одазивало са давањем пререза, не марећи за ратовање ван државних граница. Стога је он нашао за добро да лично оде Фридриху, не би ли отклонио даље компликације. 1. маја 1443. пише он Енеји Силвији како му је топла жеља да дође до Фридриха, не би ли се краљевина што пре умирила, те могла предузети акцију против Турака[2]).

У истом смислу морао је кардинал упутити писмо и на канцелара Шлика, јер му овај 6. маја пише да је предао његово писмо Фридриху, поручујући му да само похита на заказану дијету у Хајмбург, па да се дође до жељена циља[3]). Кардинал је у својем писму морао известити бечке кругове о припремама у Угарској и на Западу, пошто Шлик у одговору изјављује радост, што ратне припреме напредују, истичући и сам да је за спољашњу акцију потребно сређено стање изнутра. Што се тиче вести о припремању хришћанске флоте на Западу, посумњао је окретни Шлик у добар резултат тих припрема, наглашујући да се папа завадио са Фиоренцом и Млецима, где се једино флота даје наоружати[4]). Од прилике

[1]) J. Chmel, l. c.

[2]) Ep. 1. Opera, 500.

[3]) Fraknói, op. cit. 422. n. 177.

[4]) Папа Евген IV. отишао је из Фиоренце 7. марта и стигао у Сијену сутра дан, оставши онде до септембра 1443.

у исто време писао је канцелар Шлик бану Матку Таловцу и палатину Хедерварију, позивајући их да због преговора о миру дођу на састанак у Хајмбург. И у том писму изражава Шлик сумњу да ће што бити од хришћанске флоте[1]). Иако је канцелар Шлик изражавао тобоже радост због припрема у Угарској, у дубини душе беше томе противан као и Фридрих III. Неискреност владала је, као што видимо, и са једне и са друге стране.

Краљ Владислав сигурно по наговору кардинала Јулијана пристао беше да отправи посланство Фридриху, али ово посланство није имало мисије да се пушта у преговоре о праву на круну угарску, него једино да склопи примирје са Фридрихом, како би Угарска сигурна са леђа, могла безбрижно предузети акцију против Турака. Сем тога имало је посланство затражити помоћи од Фридриха за рат против Турака. Видевши неискреност и са једне и са друге стране и бојећи се да се од зла не начини горе, кренуо је крајем маја 1443. Фридриху и кардинал Цезарини са угарским посланицима, бискупом вацким и деканом краковским Николом Лошоцким[2]).

када се преселио у Рим (Aeneae Sylvii Opera omnia 755. N. Jorga, III. 117.) Шликов одговор приопћио је проф. Јорга у трећем тому свога зборника, у који је унео неколико важних кореспонденција из минхенског зборника, где се налази и тај одговор. Сва та писма (p. 107—118.) недатована су и нетачно поређана код Јорге, ну ипак се дају поређати хронолошким редом. Ја држим да је одговор Шликов од 6. маја на Јулијаново писмо од 1. маја идентичан са оним изводом код Фракноја, који га је приопћио по издању Cugnoni-ја Aeneae Sylvii Opera inedita, Romae 1883.

1) N. Jorga, III. 181.

2) Време одласка кардинала Јулијана и Владислављевих посланика Фридриху у Хајмбург може се одредити писмом републике дубровачке краљу Владиславу од 11. маја 1443. Писмо ово, у коме се цртају зле прилике у Турској те се позива краљ Владислав да употреби тај моменат и пође на Турке, стигло је у Будим када кардинала онде већ не беше, јер иначе не би кардинал по повратку своме из Хајмбурга

Али дијета у Хајмбургу прође без икаквих резултата. Судећи по писму Фридрихову краљу Владиславу рекао бих, да на дијету нису дошли ни противници Пољака Владислава, или ако су дошли то су били заступљени у маломе броју. У то време наиме проносила је партија пољскога краља Владислава гласове да је нејаки краљ Ладислав умро у Грацу, те су његове присташе, не верујући много краљу Фридриху, волеле изостати са дијете[1]).

Посланици пак краља Владислава нису смели прекорачити границе своје инструкције, хотећи једино расправљати о примирју[2]). Кардинал Јулијан покушавао је да склопи примирје ма на годину дана, али неикрност с обе стране спречавала је да дође до

слао 28. јуна копију тога писма Фридриху, него би га понео собом или бар о њему известио Фридриха. Како је за долазак писама из Дубровника у Будим преко курира требало 15 до 16 дана, то је кардинал са посланицима могао кренути на пут негде око 23. или 24. маја.

[1]) Ово судим по писму Енеје Силвије из Граца од 16. септ. 1443. острогонском надбискупу Дионизију, у коме му јавља о здрављу и напредовању Ладислава кога је видео у Грацу. Из тога се писма види уједно да је надбискуп због тога одлазио у јулу или августу 1443. у Беч, али да се није могао уверити о неистинитости пронесених гласова. Стога је Енеја по налогу Фридрихову и написао ово писмо (ep. 13. Opera, 508. за датум G. Voigt. 343).

[2]) У споменутом писму пише краљ Фридрих Владиславу како је позвао на дијету у Хајмбург присталице обе партије па наставља v. fraternitatem specialius nostris literis adhortantes, ut et vestros oratores pleno mandato fulcitos illuc veletis transmittere, cum quibus de mediis pacis potuissemus conferre quemadmodum etiam egregios vestre fraternitatis oratores, episcopum Waciensem et decanum Cracoviensem hic requisivimus atque rogavimus, ut, ipsi diete interesse vellent, plenissimam habentes fiduciam, si talis dieta suum habuisset progressum vestrique interfuissent, quod sine aptis mediis pacis illinc non fuisset discessum, nec per missionem oratorum vestrorum progressui ipsius exercitus aliqua negligentia seu dilatio fuisset collata, vnumenim factum et aliud non fuisset pretermissum. Sed dum illa dieta incassum transiret nescium cujus inductione, cessavit interpositio nostra (J. Chmel, I. 116).

формалнога примирја[1]). Још је мање могло бити говора о томе да ће Фридрих дати какву помоћ за експедицију против Турака. И Енеја Силвије а и Длугош изрично веле да Фридрих стога није хтео помоћи експедицију, што се бојао да би се Владислав, у случају сретног исхода војне са Турцима, могао обрнути против Аустрије[2]). Како је у то време Фридрихова пажња обраћена била Швајцарској, а нарочито граду Цириху, који су Швајцарци притиснули стога што је био склопио савез са Фридрихом[3]), морао је Фридрих и преко воље обећати кард. Цезаринију, да експедицију против Турака не ће спречавати, нити краља напасти, сем ако не би био изазван[4]).

---

[1]) J. Chmel, I. 114.

[2]) Енеја Силвија у 81. писму епископу пасавском Леонарду од 28. окт. 1445. вели да не беше стога саветно подупирати експедицију in quo Rex Poloniae principatum teneret, qui post triumphum, sicut insolentes homines victoria facit, aduersus Austriam signa verteret (Opera, 564). Длугош скоро истим речима разлаже поступак Фридриха: aut quia odiosi erant sumptus, aut ne Wladislaus Rex reversus, signa in Austriam verteret. И ово је једно место које показује да је Длугош, пишући пољску историју, имао пред собом Енејина писма. Већ је критични Катона (XIII. 232.) опазио зависност Длугоша од Енеје, а Хајнрих Цајзберг прикупио је за ово више карактеристичних места (Erinnerungen an die Schlacht bei Warna 1444. Zeitschr. für österr. Gymn. Wien 1871. 89—90). Додаћу за ово још један пример. У 54. писму пише Енеја канцелару Шлику, говорећи о заказаној дијети у Будиму 1444. где се имале састати због већања обе партије: Scripsi dudum tibi diaetam certam indictam fuisse per Vngaros, ut ambae partes Budae conuenirent ac de regni commodo transigerent: quod mihi admodum displicebat, propter locum quo nil agi posse cernebam, nisi ex arbitrio regis Poloniae (Opera, 540.). Длугош пак на стр. 697. вели: Displicebat plurimum Romanorum Regi Friderico et parti adversae ipsa conventio, tum propter locum Budensem, in quo nihil agi posse censebat, nisi ex arbitrio Wladislai Regis et sue partis.

[3]) Hist. Friderici III. imp. ap. Kollar, 117.

[4]) Види писмо краља Владислава краљу Фридриху III. од 28. јуна 1443. (J. Chmel, I. 111/2.)

Када се кардинал Јулијан врнуо у Будим чуо је онде повољне гласове о приликама у Турској. Република дубровачка јављаше писмом од 11. маја, како су синови емира караманског потукли до ноге султана Мурата II. тако да се не зна шта је с њиме. Стога дакле краљ нека не пропушта овако згодну прилику, него нека снажно нападне на невернике.

Слично писмо беше упутио и Хуњади деспоту Ђурђу. Он поручиваше како је преко ухода дознао да су синови султана Карамаије у три маха потукли Мурата, који се био склонио на неко острво и онде умро. Син Муратов је, истицаше Хуњади, без икакве моћи, а европске турске провинције слабо с војском поседнуте. Стога је он уверен да ће Турци, на глас да су Угри са 30 хиљада коњаника провалили у Србију, својевољно напустити европске провинције те отићи преко мора у Азију[1]).

Разуме се да су ови гласови убрзали припреме око експедиције. Краљ Владислав наређује већ 28. јуна Николи de Warda, да са својим четама креће према Београду, камо ће се и он скоро са војском кренути[2]).

Ови радосни гласови утицали су, како изгледа, и на држање краља Владислава према краљу Фридриху III. Када се кардинал Цезарини вратио из Хајмбурга успео је толико код краља Владислава, да је овај пристао да се по повратку са војне око

---

[1]) ... omnes Turci taliter sunt territi quod nisi cum triginta milibus equitum ad regnum Rassie intraremus nullus Turcorum ex ista parte maris ausus est exercitum nostrum expectare sed castra et alia bona eorum dimittendo ultra mare recedere intendunt, quia ipsum regnum Turcorum nunquam fuit sic opressum et desolatum sicut ad presens est, quum etiam Albani singulis diebus idem regnum Turcie crudeliter spoliant et devastant (J. Chmel, I. 115/6.)

[2]) Ecce instante iam festo beatorum Petri et Pauli apostolorum disposuimus nos ad iter, et ibimus *versus Nandoralbam,* dehinc ulterius contra Turcos gressus nostros continuantur (Codex Zichy, IX. 60).

2. фебруара 1444. одржи дијета, на којој би се имало решавати о дефинитивном миру између завађених странака у Угарској. Кардинал је по свој прилици на краља утицао тако, што му је услед добивених гласова стављао у изглед сигурну победу над Турцима. Он је сигурно наглашавао, да ће краљ, када се буде вратио у триумфу у Угарску, лако одржати превагу над Фридрихом. Да је овај план постао тек по повратку Јулијанову из Хајмбурга види се отуда, што Фридрих у писму краљу Владиславу изрично вели, да му кардинал у Хајмбургу није ништа говорио о томе[1]). Кардинал Јулијан пак надао се да ће предлог за нову дијету одобровољити краља Фридриха, па је за то гледао да се ма како дође до мира, предлажући у писму од 28. јуна 1443. како би било корисно, када би краљ Фридрих потврдио примирје ма на годину дана, по ономе пројекту како га је начинио он (кардинал) у Хајмбургу[2]). Но из негативног одговора Фридрихова види се, да до формалнога примирја није дошло. Једино су обе стране обећале да се не ће узајамно нападати[3]). У погледу дијете заказане краљем Владиславом, изјавио је краљ Фридрих да ће се о томе моћи расправљати тек пошто се краљ буде вратио са војнога похода, јер и сам жели да се Угарска сложи и измири.

И ако су обе стране једна другој обећале да се не ће узајамно нападати, ипак тешко беше од једном умирити распаљене духове. Због дуготрајне

---

[1]) quamvis sua paternitas nobiscum hic de illa via penitus nil contulerit (J. Chmel, I. 116).

[2]) ib. 114.

[3]) Кардинил Јулијан пише краљу Фридриху 28. јуна 1443: Ordinavi cum isto serrenissimo d. rege et istis dominis, quod iuxta imposicionem serenitatis vestre michi factam mittantur aliqui boni viri ad partes vicinas dominiis eiusdem vestre maiestatis, ne ullatenus quisquam presumat illa in aliquo ledere vel damnificare. Кардинал препоручује јоште Фридриху палатина Хедерварија, који моли да краљеви кастелани не нападају на његова добра у близини Ђура (ib. 113/4.)

борбе око престола нестало беше дисциплине, те су многи радили на своју руку, имајући пред очима једино личне интересе. Особито се одликовао у нападању поседа краља Фридриха и канцелара Шлика Панкрације de Berench, због чега се краљ Фридрих и канцелар Шлик туже кардиналу Јулијану, попретивши да ће предузети енергичније мере да овоме једном краја учине[1]).

Док су односи са Фридрихом били толико безопасни да се могла предузети акција с поља, стајало је много горе са Гискром, који је у горњој Угарској владао на своју руку. Требало је дакле осигурати се и с његове стране, пре него што угарска војска остави државне границе. И док се краљ, Хуњади и деспот тога лета ужурбано спремали за рат против Османлија, оперирао је са војском против Гискре у сепешкој жупанији јегарски бискуп Симеон Розгоњи[2]). Судећи по неким речима у листини код Катоне рекао бих, да је Розгоњи са доста успеха оперирао против Гискре[3]), а склопљено примирје између Гискре и Симеона Розгоњија, заступника краља Владислава, 1. септембра 1443. близу Иглаве, још ме више уверава о томе[4]). Разлог примирју, које је имало важити до 29. септембра 1444. мотивише се тиме, што ће се распаљени духови мало умирити, те ће се на тај начин лакше доћи до дефинитивна мира. Том приликом уговорено је да се о коначном миру расправља ad festum purificationis virginis Marie proxime venturum т. ј. 2. фебруара 1444., којом приликом ће присталице Пољака Владислава састати се у Бу-

---

1) J. Chmel, I. 117/8. Dlugosius IV. 697.

2) Katona, XIII. 234.

3) . . . quod dum in anno domini 1443. circa festum assumtionis Mariae . . . . Symon de Rozgon . . . cum aliis baronibus et proceribus regni, pro defensione partium superiorum, exercituantium more, contra aemulos regni, videlicet Gyskram et alios Bohemos, complices ipsius, ad comitatum Seepusiensem et alias partes superiores ascendissent (ib.)

4) Teleki, X. 135—140.

диму или негде у близини Острогона, а друга странка на челу са архиепископом острогонским Дионизијем у Острогону.

Карактеристично је да се у листини о примирју нигде не спомиње дијета у Хајмбургу, а још мање нејаки Ладислав, син Албрехтов. Знак дакле да је Гискра радио на своју руку. Једино је поуздано да је острогонски надбискуп, и то по свој прилици на глас о спремама Розгоњија и осталих великаша угарских против Гискре, похитао у Беч да тражи наслона код Фридриха и да се увери да ли је нејаки Ладислав у животу. Пада даље у очи да је приликом склапања примирја између Розгоњија и Гискре одређен исти дан за преговоре о дефинитивном миру, који дан предлагаше и кардинал Цезарини краљу Фридриху III. Тај факат упућује ме на мисао да је бискуп Розгоњи поступио овде по напутку кардиналову, који је желео да поред крсташке војне умири Угарску, те да и овај налог римске курије повољно изврши. Женидба Гискре са сестром бискупа Розгоњија том приликом требала је да послужи као нека залога за сигурнији успех.

Тешко је утврдити да ли је краљ Владислав сачекао у Будиму свршетак преговора са Гискром, али се може узети да није прешао државне границе, док није добио поруку о склопљеном примирју.[1])

[1]) Краљ Владислав датира јоште 9. августа у Будиму, а и кардинал Јулијан пише у августу из Будима Енеји Силвији (Codex Zichy, IX. 61. G. Voigt, art. cit. 342.) Угарски и немачки историци верују на длаку Длугошу те пишу, да је краљ Владислав кренуо с војском из Будима 22. јула (Teleki, I. 335. Fessler, II. 479. Fraknói, op. cit. 53. Huber, III. 36). Чеда Мијатовић ставља полазак краљев из Будима око половине септембра, што ми изгледа сувише доцне (Деспот Ђурађ Бранковић, I. 344). Још најтачније одређује време поласка угарске војске из Будима проф Вј. Клаић, јер је имао у рукама дипломатар фамилије Зичи (Povjest Hrvata, III. 190). Истакнућу јоште да се Калимах на стр. 102. удалио од Длугоша јер вели, да се краљ Владислав кренуо из Будима 1. маја. Но читав тај одељак о кретању угарске војске толико је сметен и збуњен, да би сада било сувишно

Краљ Владислав иако је отпочео спреме за експедицију после будимске дијете, која је закључила

исправљати га у детаљима, јер је критични Катона показао непоузданост његова казивања на том месту (Katona, XIII. 245/6.) Хуњадија јоште 7. септембра видимо у Сегедину (Ráth Károly, op. cit. 179.)

Наше излагање прилика у Угарској као и приказивање односаја Угарске према Фридриху III. разликује се од схватања угарских и немачких историка. По Телекију (Hunyadiak kora Magyarországon I. 315. sqq.) састале се одмах после смрти краљице Јелисавете (19. дец. 1442) присталице њене и потражиле помоћи од Фридриха III. Фридрих III. користио се био овим несигурним стањем у Угарској, те се по цену од 3000 дуката дочепао Ђура. Пошто је придобио Ђур, заказао је Фридрих присталицама Јелисавете дијету у Пожуну, обећавши да ће и сам лично доћи у Хајмбург због преговора. Телеки даље прича како се био разнео глас да је нејаки Ладислав умро, због чега је арцибискуп острогонски Дионисије путовао у Беч. Како Дионисије није могао у Бечу стећи уверење да су пронесени гласови лажни, упутио је Фридрих III. секретара Енеју Силвију да у писму разувери надбискупа. Све то десило се по Телекију пре пролетњега сабора, који је закључио рат против Турака, али под тим условом, да се прво склопи с Фридрихом примирје или мир, због чега беху отправљени к Фридриху вацки бискуп и декан краковски Никола Лошоцки. Ну њихов труд, као и напори кардинала Цезаринија, који је такођер отишао Фридриху, осташе безуспешни. Фридрих није могао дати помоћи стога, што се изговарао заплетима у Швајцарској. Једино је Фридрих обећао да не ће мир нарушавати, те је због преговарања о миру позвао краља Владислава на састанак у Хајмбург. С тим резултатом врнуо се кардинал Јулијан у Будим, где је био поново заказан сабор на Духове 9. јуна 1443. На том сабору утицао је кардинал толико, да је сабор донео једногласну одлуку да се поведе рат против Турака. Пошто је сабор духовски прошао настају опет преговори између Владислава и Фридриха, али до мира није те године дошло.

Феслерово приказивање (II. 474 sqq.) које у главном наслања на Телекија, још је неисправније и нетачније. И он узима да је те године било два сабора за рат против Турака. Код њега кардинал Јулијан на духовском сабору чита писмо Хуњадијево, одушевивши тиме сабор да донесе једногласну одлуку против Турака. Приказујући тај духовски сабор, разликује се Феслер толико од Телекија, што вели без икаква разлога, да су на тај сабор позване биле присталице нејакога

поход против Турака, није могао крај најбоље воље оставити што пре државне границе. Несређени поли-

---

Ладислава, који се позиву не одазваше. Феслер држи даље да је кардинал Јулијан после духовског сабора одлазио поново Фридриху, те тврди противно Телекију, да је кардиналу пошло за руком да утврди са Фридрихом примирје на две године дана. На основу тога примирја, мисли даље Феслер, склопљено је и примирје са Гискром 1. септембра 1443. Споменућемо јоште да и Катона држи да је до примирја дошло 1443. г. Једино што сумња да је у тај мир био укључен и Гискра. Катона не зна за пролетњи сабор, него, наслањајући се на Длугоша, прича само о духовском сабору, који је по њему одржан када је примирје са Фридрихом склопљено било (Katona, XIII. 229—234).

Опрезни А. Хубер не упушта се нигде дубље у одношаје између Владислава и Фридриха, него прихвата само мишљење Феслерово да је мир био склопљен 1443. О сабору будимском не говори ништа одређено (Österr. Geschichte III. 27. 35).

Tóth-Szabó, поводећи се за Фракнојевим ранијим делом о Јулијану Цезаринију, држи (стр. 14) да је примирје склопљено 1443. на годину дана, а иначе не пружа ништа самостално.

Фракноји пак, у више пута споменутом новијем делу, тврди, да је примирје склопљено тек 1444. (55/6).

Чеда Мијатовић (Деспот Ђурађ Бранковић I. 337—341) не залази дубље у одношаје између Пољака Владислава и Фридриха, али му је приказивање прилика у Угарској нетачно и непоуздано. И он као и Катона не зна за сабор поч. 1443. него држи да је сабор одржан о Духовима. Приказивање саборскога рада нацртано је по казивању Калимаха и Бонфинија, те је према томе у њему пуно боја и пластике, али је за то нетачно.

Ни Вј. Клаић у својој доброј Povjesti Hrvata (III 185/6) не залази дубље у приказивање угарско-аустријских одношаја, него се, како изгледа, држи Хубера.

Да су одношаји између Пољака Владислава' и Фридриха III. као и прилике Угарској тако нетачно приказани узрок је то, што су и Телеки и Феслер особиту тежину положили на једно место у Енејину делу Hist Frid. III. imp. ap. Kollar 116. Поред тога прихватила су оба писца у свему казивање Длугошево као истинито а нека опет писма Енејина, не мотрећи дубље на садржину им, рђаво су датирали. На споменутом месту у Historia Friderici прича Енеја, како су после смрти краљице Јелисавете арцибискуп острогонски, Јован Гис-

тички односи са Фридрихом III., отворено непријатељство Гискре и градова који не хтедоше за њега

кра и још неки угарски барони прихватили ствар нејакога Ладислава, те су затражили помоћи од његова тутора Фридриха III. Но овај им није пружио тражене помоћи, сумњајући у верност Угарску. Али ипак, вели Енеја, сазвао их је био у Пожун ради договора, а сам лично, вели, дошао је био у Хајмбург, да води са њима преговоре. Тада је, прича Енеја даље, и Јулијан дошао Фридриху. Но Пољацима не беху по вољи ови преговори. За тим је, наставља Енеја, Јулијан са посланицима Пољака Владислава дошао у Беч, али се врнули назад не постигав ништа. Како је затим Угарска изложена била непрестаним нападајима, а исто тако Аустрија и Штајерска, то се склопило примирје између Пољака Владислава и Фридриха III. на две године дана. Непосредно за тим отишао је био Фридрих у Нирнберг, на састанак са изборним кнежевима, да се посаветује о црквеном миру.

Једини је дакле Енеја који у овоме делу каже да су присталице краљице Јелисавете непосредно после њене смрти тражиле наслон на Фридриха III. Када се ово Енејино казивање упореди са материјалом код Хмела и Енејиним писмима види се да више вере заслужују његова писма, која писана беху под непосредним утисцима. Енеја је своје дело о Фридриху писао највише по сећању и то десет до двадесет година након ових догађаја о којима расправљамо (Th. Ilgen у уводу уз превод Енејина дела о Фридриху XIII. XVII. XLII.), те стога и брка догађаје из г. 1443. са онима из 1444. Да би потврдио да је Гискра већ поч. 1443. био у тесном споразуму са Фридрихом, позива се Феслер (474) на Енејино дело De viris illustribus seu de viris aetate sua claris. Ну и у овом делу, писаном између 1444—1450. причају се догађаји у опћим цртама без тачнијега хронолошкога реда (A. Potthast, Bibliotheca historica medii aevi Berlin, 1896. I. 20.) Исто тако нејасно су изнесени одношаји између Фридриха III. и краља Владислава током 1443. и у Енејину делу De Statu Europae (Opera, 390.) које је писано око 1454.

За хронологију тих догађаја много су важнији извор Енејина писма. И Феслер и Телеки уочили су значај Енејиних писама само је невоља што су их рђаво датирали, те су ток догађаја пореметили. Тако напр. Феслер, да би доказао да су присталице краљице Јелисавете одма у почетку потражиле наслона на Фридриха III., позива се на 54. писмо Енеје, држећи да је оно писано почетком 1443. Но то писмо писано је 28. децембра 1443. када су присталице пок. Јелисавете, пошто је краљ Владислав отишао на војну, покушале тражити

да знају, нерадо прилагање новца од стране државних сталежа и народа за експедицију, чији је успех био

наслона на Фридриха III. (Voigt, art. cit. 351.) Телеки се, да би то исто доказао, позива на једно недатирано писмо Фридрихово Јовану Волпрехту од Вимпфена (J. Chmel, I. 119—120.) Но и то писмо није писано поч. 1443. него с пролећа 1444. када се краљ Владислав врнуо са „Дуге Војне“, што се из текста сасма јасно види. Оба маџарска писца греше и удатирању 13. писма Енејина арцибискупу Дионисију, у коме Енеја доказује да нејаки Ладислав није умро. Стављајући ово писмо у поч. 1443. погрешно узимају да је Дионисије на поч. 1443. одлазио у Беч да се увери да ли је млади краљевић жив или не. Но то писмо Енејино није писано на почетку 1443. него тек 16. септ. те године (Voigt. art. cit. 343.)

Из тога се може закључити да је острогонски надбискуп тек негде у јулу 1443. могао отићи у Беч, покушавајући наћи наслона код Фридриха III. по свој прилици стога, што је бискуп јегарски Розгоњ у то време покренуо поход против Гискре. После склопљенога примирја између Гискре и Розгоњија (1. септ. 1443.) отпочињу арцибискуп Дионисије, Гискра и присталице им да воде преговоре о дефинитивном миру са партијом краља Владислава. У једној листини видимо их на окупу у Будиму у децембру 1443. Ту веле они за себе: nobis ceterisque prelatis et baronibus more hic Bude pro facienda pace huius regni congregatis (Zala okl. II. 518.) Но у исто време одашиљу Гискра и Дионисије посланство Фридриху, тужећи се како присталице Пољака Владислава хоће да се будућа дијета за решавање дефинитивног мира одржи у Будиму, противно ономе како је удешено у Иглави. Изјавивши Фридриху III. како је њихова жеља да се заказана дијета о миру за 2. фебруар 1444. има одржати тако, да се присталице краља Владислава имају састати у Будиму а они у Острогону, моле Фридриха да и он пошље своје посланике у Острогон и да упути онамо нејакога Ладислава, као што им је то, по свој прилици у Бечу, обећано. Том приликом нашао је Гискра за добро да напомене, како ће он штитити ствар нејакога Ладислава, иако се оженио сестром Розгоњија (Ep. 54. Opera, 540/1). Краљ Фридрих III. прихватио је радо понуду Гискре и осталих. Но у жељи да што више утицаја има на прилике у Угарској, гледао је да одреди место за вођење преговора ближе аустријској граници. Стога је, вративши се из Љубљане и Граца у Најштат 21. марта 1444 (Voigt, op. cit. 354), и писао Јовану Волпрехту од Вимпфена, да се сада постара како би на састанку у Пожуну било што више чланова, а

тако загонетан, све је то ометало брзо извођење акције. Због тога се краљ Владислав тек негде прве десетине септембра могао наћи на јужним границама

нарочито нека гледа да не изостане Гискра или његови посланици (J. Chmel, l. c.)

Из свега се дакле види да је то тај састанак пожунски који Енеја спомиње у Hist. Friderici imperatoris. Енеја је дакле догађаје из г. 1443. побркао са онима из г. 1444. ставивши овај пожунски састанак из 1444. пред преговоре кардинала Јулијана са Фридрихом III., који се водили током 1443. Једино се из причања Енејина на томе месту може са сигурношћу то извести да између Гискре и Фридриха III. није било искрености, због чега се разиђоше не свршивши ништа. Тим неуспехом и тумачим долазак Гискре на Ђурђевски Сабор у Будим 1444. о чему ће ниже бити речи.

Додирнућемо јоште питање да ли је примирје између краља Владислава и Фридриха III. склопљено 1443. као што тврде Катона (XIII. 229 sqq.) Феслер (II. 478.) а по њему и Хубер (III. 27).

Од извора спомиње Длугош (IV. 685) да је примирје склопљено после сабора духовског пред полазак на „Дугу Војну“, а сем њега вели тако и Енеја у 81. писму из Беча 28. октобра 1445. пасавском бискупу Леонхарду (Opera, 563—9). У делу Historia Friderici imperatoris p. 116. пак везује Енеја склапање примирја за одлазак Фридрихов у Нирнберг, што је било августа или септ. 1444. према чему би примирје склољено било 1444. Катона и Феслер пак да докажу како је примирје склопљено 1443. позивају се на 63. писмо Енејино, стављајући га у г. 1443. Али се из садржине писма види да је оно писано у јуну 1444. под непосредно свежим утисцима склопљена примирја. То је писмо дакле најбољи доказ да је примирје склопљено 1444. а омашка Енејина у 81. писму од 28/X. 1445. може се протумачити тиме, што се у њему Енеја не задржава специјално око овога догађаја, него је ту обухваћена у општим цртама угарска историја од смрти Жигмундове, те се ова омашка лако могла поткрасти, као јоште и друге, које ћемо ниже навести. Поред 63. писма које говори за г. 1444. доказује то и 66. писмо Енеје Јовану Перегалу од 1. јуна 1444. где се вели, да ће краљ Фридрих скорим поћи у Нирнберг quia iam inducias biennales cum Rege Poloniae et Ungaris sibi obedientibus nacti sumus (Opera, 550). О склопљеном примирју након дуге војне говори се и у 51. писму Енеје Кампизију од 25. јуна 1444. овим речима: Ungari qui prius superbissimi erant, nunc paululum humilitati inducias Viennales cum Caesare fecerunt (Opera, 535). Из њега се види

државним, где му се са својим четама придружили Јован Хуњади и деспот Ђурађ Вуковић. Погледајмо сада да ли је лакше ишло са опремањем хришћанске флоте у Италији.

да за решавање питања о години примирја губи важност 81. епистола Енејина, а још мање можемо се ослонити на казивање Длугошево који је своје дело почео писати око 1455, служећи се за своје доба, онде где не имађаше писаних извора, причањем савременика, дакле са доста непоузданим извором (H. Zeissberg, op. cit. 296.)

Длугош је у опће толико утицао на досадашње писце, да сви по њему причају како је за рат против Турака одржан сабор у Будиму о Духовима. Али како се из савремених листина види да је одлука о рату донесена много раније него јуна месеца, испомогли се и Телеки и Феслер тако, што узимају да је те године 1443. било два сабора. Наслањајући се на Калимаха узимају да је први сабор на почетку 1443. закључио рат са Турцима само под тим условом, ако се начини примирје са Фридрихом. Но ако би тако било до експедиције не би било ни дошло, пошто Јулијан није могао испословати код Фридриха формално примирје. Телеки као да је осећао да је Длугош једини извор за духовски сабор, па да му казивање буде сигурније позива се поред Длугоша на M. G. Kovachich-а „Vestigia comitiorum apud Hungaros“ Budae 1790. Но оно што се код Ковачића наводи на стр. 244—248. тиче се сабора будимског после дуге војне. Феслер (II. 476), поводећи се за Длугошем а под утицајем Калимаха и Бонфинија, ставља беседе у уста кардиналу Цезаринију и Лошоцком, што у јуну није могло бити, јер се ови у то време налазили код Фридриха због преговора о примирју. По моме мишљењу сабор је одржан почетком године 1443. па је ту коначно одлучена експедиција против Турака, те одмах отпочете припреме за њу. Длугош пак, знајући да је било сабора, везао је његово отварање за празник духовски, помакнувши га тако за који месец у назад. Да се Длугошу у појединостима, особито у хронолошким питањима, не може потпуно веровати, види се и отуда, што он полазак краља Владислава на „Дугу Војну“ ставља 22. јула 1443., дакле скоро за читав месец раније. С тога дакле у своjем излагању нисам споменуо духовски сабор, јер га по мојем мишљењу није ни било. Оне појединости, које Длугош и остали везују за тај сабор, могле се десити само на будимском сабору крајем фебруара и почетком марта 1443.

VII.

Млетачка република долази у сукоб са војводом Стеваном Вукчићем због зетскога приморја. — Затегнути односи између Млетака и папе Евгена IV. — Услед наваљивања Угарске и Византије отпочиње папа Евген IV. с пролећа 1443 преговоре са Млецима у ствари оружања флоте. — Папа Евген IV. тражи оружане галије од Ђенове и Дубровника. — Неискреност и запети односи између Млетака и римске курије онемогућавају кооперацију хришћанске флоте. — Хришћанска сувоземна војска продире снажно према Југу. — Хуњадијева победа код Ниша. — Утицај сјајних победа на Западу и код балканских подвласних народа. — Западни фактори почињу веровати у могућност протеривања Турака из Европе, маштајући о успостављању старог латинског господства на Истоку. — Млетачка република поч. 1444. помишља да на своју руку опреми флоту. — Напуљски и арагонски краљ Алфонз V. спрема се да својим галијама потпомогне операције сувоземне војске. — Хришћанска војска, наишавши затворене балканске кланце, враћа се натраг. — Победа Хришћана код Куновице. — Узалудан труд деспота Ђурђа да задржи хришћанску војску да презими у Србији. — Долазак краља Владислава у Будим Фебруара 1444.

На Западу, а поглавито у Италији, беху меродавни политички фактори јоште више него у Угарској и Немачкој забављени својим рођеним интересима. То беше један од главних узрока што нису могли одмах стварно отпочети акцију против Турака. Оно истина да су опасност турску увиђали јасно и млетачка република и римска курија, но неприлике и заплети на дому не дадоше тадашњим политичарима да забаце на страну личне политичке интересе, те да

свом снагом стану на супрот експанзивним тежњама Османлија.

Један од најглавнијих фактора у опремању хришћанске флоте, млетачка република, беше у то доба јако заинтересована на источној обали Адрије, на арбанском приморју. Када се оно у јулу 1441. склонио деспот Ђурађ из Дубровника у Угарску и када је тога истога месеца Ново Брдо пало у турске руке, подигао се био велики војвода Стеван Вукчић да освоји Ђурђеве земље у зетском приморју. Као муж кћери последњега Балшића, некадашњег господара Зете († 1421.), држао је да има права на Зету, те је већ негде у септембру 1441. провалио у Горњу Зету и поседнуо је[1]).

Али експанзивне тежње војводе Стевана судариле се биле са интересима млетачке републике, која је после смрти последњега Балшића у борби са деспотом Стеваном Лазаревићем и деспотом Ђурђем отворено показала колико јој је много стало до јужнога далматинскога приморја. Стога република гледа прво да дипломатским путем осујети намере Стеванове, јер је у то време била заплетена ратом са дуком миланским, Висконтијем. Но када је република 20. новембра 1441. склопила била у Кавријани мир са дуком отпочиње енергичније делати у Зети[2]).

Њено раније настојање да придобије за се становништво зетских приморских градова Бара, Будве и Дривоста свршило се тиме, да се крајем јула и поч. августа 1442. предали млетачкој заштити градови Будва и Дривост, док је међу тим Бар нешто раније пристао уз војводу Стевана[3]).

Током друге половине 1442. изменила се знатно политичка констелација у Италији. Дотадашњи непомирљив противник папе Евгена IV. дука милански Филип Марија Висконти, приближио се био папи, обе-

[1]) Listine, IX. 150.
[2]) Romanin, IV. 201.
[3]) Listine, IX. 149. 156—159.

*

ћавши му помоћ да придобије натраг Анконску Марку, коју је овај 1438. био уступио војсковођи Фрањи Сфорци, када га је у црквеној држави дука милански био притиснуо са свих страна. На тај начин мислио је дука милански да подржава краља Алфонса Арагонског против претендента Рајнерија Анжу, чију је ствар подупирао био јуначни Сфорца. Папа Евген загази у борбу, примивши дукина војсковођу Пићинина, а сем тога подстицаше на борбу краља Алфонза против Сфорце. Тако дакле Сфорца, који недавно ратоваше у служби Млечића против дуке миланског, нападнут од стране Пићинина и Алфонза, изгуби током 1443. скоро читаву Марку, која паде поново папи у руке. Услед тога затегнуше се одношаји између папе, Млетака и Фиоренце, те је још тога лета избило ратовање у Италији, само са ново подељеним улогама[1]).

Осећајући крајем 1442. да ће се политичка констелација у Италији током 1443. знатно изменити, гледао је сенат млетачки да питање зетскога приморја реши ако је икако могуће мирним путем. Стога Млеци у јан. 1443. и беху вољни да се дође до мира са Стеваном, пристајући шта више да Стевану остане Бар, који му је прошле године пао у руке. Али до мира није могло доћи, јер се Стеван надао да ће у споразуму са турским војводом у Албанији моћи на крају крајева осујетити намере млетачке у зетском приморју. Стога се сенат 10. маја 1443. преко ректора скадарског потужи султану Мурату на Стевана, истичући, да се нападајем Стевановим, који је турски вазал, вређа склопљен уговор између републике и султана[2]).

---

1) Romanin, IV. 192. 207/8. Види за ово и 3. писмо Енеје Силвије кард. Цезаринију, упућено крајем августа 1443. из Најштата. Ту се вели: Js (т. ј. папа Евгеније) cum rege Arragonum et duce Mediolani, ac Nicolao Picinino et cum tota factione illa foedus percussit. . . . Veneti quoque Florentini, Jenuenses et Bononienses nouam inter se confederationem fecerunt. Jamque Florentinorum et Venetorum copiae Bononiam ingressae sunt. (Opera 501.)

2) Listine, IX. 167. 170. N. Jorga, III. 125.

Тужба републике оста без икаква резултата, јер је султан у то време био забављен борбом са султаном Карамаије у Малој Азији. Ну ни сама република није очекивала да ће бити успеха од ове тужбе, јер је већ неколико дана након тога дала налог поморском капетану да нападне с мора на Бар, а кнез скадарски са суха, напоменувши му претходно, да би боље било ако би се могао мирним путем споразумети са Стеваном[1]). Када се пак Стеван негде у мају повукао из Зете у Босну, користише се Млеци том згодом, освојивши јуна 1443. Бар[2]). У то време од прилике задобише Млечићи Омиш и Пољице, који се већ поч. 1444. спомињу у млетачким рукама[3]).

Као што се види пажња млетачке републике беше упућена поглавито на зетско приморје а сем тога и на прилике у Италији, које су републику довеле у затегнуте односе са римском куријом. Интереси дакле два најзнатнија фактора у покретању хришћанске војне сукобљавали се, што је отежавало брзу и одлучну акцију.

Под утицајем Хуњадијевих победа над Турцима г. 1442. приморан је био папа да изда 1. јануара 1443. булу на хришћански свет, позивајући га на акцију против Турака. Ну како је у тај мах папа требао много средстава за поновно утеловљење Анконске Марке црквеној држави, природно је било, што је гледао да га експедиција против Турака стане о што мањем трошку. Интереси папске државе беху за њ много важнији него далеки интереси романског света и римске цркве на далекој Леванти. Стога се код папе и опажа свагда колебање и извлачење када је реч о оружању хришћанске флоте.

---

1) Listine, IX. 170—2.

2) ib. 174/5.

3) ib. 179. N. Jorga, III. 154. Опширније расправља о овим односајима Вукчића према Млецима проф. Љ. Јовановић у расправи Стјепан Вукчић Косача (Глас. срп. краљ. акад. XXVIII.)

Упутив споменуту булу од 1. јануара морао је папа отпочети неке кораке у погледу оружања флоте. Јануара месеца тражи он од Млетака у ту сврху 10 галија, које му је република готова уступити, али да их папа наоружа о својем трошку.[1]) Чим је република видела да курија у истину намерава предузети неке кораке у покретању експедиције, упутила беше папи негде у марту свога посланика Леонарда Венијера. Венијерова задаћа беше, да одврати папу од његова новога политичкога правца и да га измири са Сфорцом. Сем тога наложено беше посланику да води и преговоре о заједничкој акцији против Турака[2]). Када је Венијер био стигао на римску курију у Сијену, камо је папа прешао у марту из Фиоренце, затекао је онде и кардинала од Теруана, који је као изасланик дуке бургундског припремао пројекте за флоту[3]). Између тадашњих политичких фактора једини је побожни дука бургундски Филип из религијозног убеђења приступао великој акцији, те га је стога млетачка република тачно извештавала о припремама у Угарској[4]).

Међу тим стигла беше у Млетке вест из Угарске да је сабор закључио поход против Турака. Дознав ово упути млетачка република 13. априла писмо папи Евгену IV. у коме му изјављује, да не ће заборавити на своју дужност и да је готова дати галије, али додаје, да је дужност папина као врховнога пастира и викара Христова да узме то дело на себе. Како је моменат за предузеће веома згодан, то треба папа да умири завађену Италију, те да се под његовом заштитом изведе свето дело[5]).

---

1) N. Jorga, III. 121. n. 2.

2) l. c.

3) ib. 125.

4) ib. 121.

5) Sed, solita cum reverentia nostra loquentes, spectant hec Sanctitati Vestre, quem vicarium suum in terris et christianorum pastorem et caput dominus noster Ihesus Christus sua sancta instituit providentia. (N. Jorga III. 121).

Млетачка република прецизно је назначила услове под којима се могло изводити ово велико предузеће, али је уједно истацањем ових услова покушавала да утиче на папу и измени политичку констелацију у Италији, која ју је могла поново довести у отворен сукоб са дуком миланским. Ну до жељене слоге и искрености није дошло. Када је цариградски посланик Тодор Каристин стигао крајем априла у Млетке да пожури оружану акцију против Турака, нашао је веома жалосно стање у Италији[1]). Истичући зле прилике код Турака, напомињаше Каристин да ће порадити код папе и дуке бургундског да приме на се трошак око оружања галија, које Млеци требају да уступе из својега арсенала[2]).

Као што се види тешко беше наћи средстава за наоружање галија, а ту тешкоћу повећаваху несређене прилике у Италији, што Млечићи у одговору византијском посланику истичу нарочито.

Када је папа Евген IV. у Сијени извештен био о закључку угарске дијете, отпочеше крајем априла на папској курији саветовања како да се наоружа хришћанска флота. Из одговора млетачке републике од 10. маја 1443. на писмо Венијера од 3. и 4. маја види се, да је папска курија тражила детаљне информације о потребном броју галија и о количини новца за опрему експедиције. Из тога одговора види се даље и то, да је папска курија вољна била да сав трошак око поморске експедиције натури Млецима. Ако пак то не би ишло а оно опет да се трошак

---

[1]) Иако је принц Димитрије Палеолог приморан био 1. марта 1443. да своје градове на Црном Мору уступи брату Константину за његов део Мореје, није хтео отићи у Мореју, него се јоште и у првој половини 1443. надао да ће с помоћу султана Мурата добити Селимврију натраг (Phrantzes, op. cit. 799.) То и беше разлог да је Тодор Каристин био послан на Запад. Из Млетака упутио се грчки посланик у Фиоренцу, одакле му је 16. маја дат слободан пролаз за Сијену (N. Jorga II. 396.).

[2]) N. Jorga, III. 123.

подмири прирезом од млетачкога и фиорентинскога клира. Разуме се да је република млетачка осетила оштрицу овога поступка, те је протестовала против тога и захтевала да се прирез наметне и на свештенство осталих држава. Истакнувши да је за оружање галија потребно више од 20.000 дуката, изјављује република, да је готова дати 10 неспремних галија, и ако је за сигуран успех експедиције потребно 20 галија. Но пре него што би се посао око тога отпочео, треба папа да задовољи Сфорцу „nam bellum quod dicto comiti infertur nostrum reputamus“, а на крају крајева потребно је за предузеће новаца и опет новаца.[1])

Пошто је на римској курији решено било да се предузму кораци за припреме експедиције против Турака, именује папа 8. маја 1443. за легата хришћанске флоте свога синовца, кардинала Фрању Кондолмијера. Карактеристично је да се онај свечан тон у папском писму и изражена жива жеља да се помогне Хришћанима на Истоку веома мало слаже са читавим током догађаја. Јер док папа истиче да се без велике штете по Хришћанство не може допустити да Турци Хришћане угњетавају, дотле у истину веома мало предузима да приведе у живот експедицију[2]). Када је наиме на папској курији прочитано било млетачко писмо од 10. маја, где је био говор о броју потребних галија за експедицију и о трошку око оружања, тргнуо је папа натраг, изјавивши да је вољан наоружати само шест галија. Како су пак Млечићи преко посланика Венијера непрестано нагла-

---

[1]) ib. 125/6.

[2]) Између осталога пише папа: aliud sanctum desiderium eadem inspiratione vehementer nos solicitat, ut Greciam ipsam et orientales populos, sub acerbissima infidelium oppressione ac tirannide existentes, a tanta immanitate et feda crudelitate liberatos videamus: que oppressio sine maximo christianorum dedecore et gravissima fidelium iactura diucius permanere non potest (A. Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium I 380).

шавали да је потребно пре свега да умири Италију па да онда мисли на експедицију, упути папа друге половине маја претходно патријарха градског, да се увери да ли ће република збиља одржати своје обећање у погледу флоте и да ли ће допустити прикупљање десетка на млетачкој територији Ова неодлучност папске курије непријатно је утицала на млетачку републику. Већ у честитци кардиналу Кондолмијеру од 20. маја истиче република, како је потребно да се почне прикупљати новац за наоружање галија. А када је млетачки сенат разабрао да је папа вољан наоружати само шест галија и да остаје при ранијој одлуци, да се једино из прихода од десетка фиорентинског и млетачкога свештенства наоружа флота, то је незадовољство од стране републике узело још оштрији вид. Република је тачно увиђала да десетак није довољан за толике издатке, а сем тога није згодан пут да се изведе брзо оружање, јер прикупљање веома споро иде. Стога она и наглашаваше да ће на тај начин експедиција са флотом веома окаснити а Турци ће без икакве препреке пребацити војску из Азије у Европу, те читаву заједничку акцију осујетити. Зато је дакле потребно да се папа обазре за другим изворима. У истом смислу писаше сенат и дуки бургундском Филипу, који је поново тражио детаљан извештај о припремама за експедицију. Иако је република озлојеђена била овом неискреношћу папске курије, те је већ тада била уверена да на тај начин не може доћи ни до каква резултата, ипак је патријарху градском 25. маја изјавила да допушта прикупљање десетка од млетачког свештенства, али с тим додатком, да се прикупљени новац има положити у благајницу цркве св. Марка и да се једино има трошити на оружање флоте[1]).

Изгледа да је са прикупљањем десетка одмах отпочело, јер је папа 8. јуна наредио Јовану de Ма-

---

[1]) N. Jorga, III. 126—130.

rostica, свећенику дијецезе од Виђенце, која беше млетачка, да новац, скупљен за рат против Турака, преда вицеканцелару, кардиналу Кондолмијеру[1].

У исто време обратио са папа на другога знаменитога фактора у Леванти, републику Ђенову, позвавши је да о својем трошку наоружа две галије. Али иако је ђеновљански дужд Рафаило Адорно обећао да ће по могућству потпомагати експедицију, није од обећања било ништа. У Ђенови је прошле године владала била глад, тако да резервни магазини нису били довољни за исхрану пука, а крајем те године беснела је у њој унутрашња револуција и дужд Тома Фрегозо свргнут био са управе. С друге стране опет традиционална политика Ђеновљана беше да из трговачких интереса одржавају добре везе са Турцима. Стога република у октобру 1443. моли папу Евгена IV. да повуче наредбу о прикупљању десетка од ђеновљанског клира. Свећенство је, истиче влада, од увек било сирото, а велика глад и намети државни због сигурности умањили су приходе клира бар за трећину. Једино је република у јулу 1443. дозволила изасланику дуке бургундског да извезе из Ђенове потребан материјал за наоружање галија, које је дука припремао у Ници[2].

Поред Млетака и Ђенове истицаху се прилично живом акцијом у Леванти и Дубровчани, имајући у својем арсеналу приличан број галија. Стога папа 1443. упућује епископа коронскога Христифора Гаратонија у Дубровник да затражи галије. Ну опрезни Дубровчани, увиђајући како споро напредује оружање флоте, не хтедоше се обвезати него обећаше једну галију у том случају, ако би се на Западу скупило 30 галија[3].

Једино се на њиховој територији прикупљали новчани прилози за флоту, јер се у седници дубровачког

1) N. Jorga, II. 397.
2) N. Jorga III. 131. 134. 141.
3) Dipl. Rag. 451—3.

сената од 5. септембра и 29. октобра закључује да се купи милостиња in subsidium armate maritime fiende per sanctissimum dominum nostrum papam Eugenium[1].

У колико је на Западу тешко ишло са оружањем флоте, у толико је више са жудњом очекивана и пожуривана та акција из Цариграда. По свој прилици услед неповољних гласова из Италије, које је доставио византијски посланик Тодор Каристин, отправљен беше из Византије римском папи Јован Торчело, који стиже у Сијену почетком јула 1443. Торчело је имао пожурити оружање флоте на папској курији а уједно известити цара о дотле учињеним мерама. Но иако се папа старао да преко Торчела увери византијски двор колико је много од римске курије учињено за заштиту Хришћана[2], ипак се на брзо јасно морало увидети, да бар те године хришћанска флота не може предузимати никакву акцију. Оно чега је највише требало, а наиме искрености између римске курије и републике млетачке као прве маритимне силе, тога није било. Млечићима криво беше што је папа намеран био да баш новцем од њихова становништва опреми флоту, не показујући ни најмање воље да расписше прикупљање десетка и по осталим хришћанским земљама. Стога се република и тужи у писму Венијеру од 6. јула на папски немар у прикупљању десетка, истичући при том, да кардинал легат Кондолмијери не треба ни да дође у Млетке без новаца, јер ће узалуд долазити. Републици беше даље неповољан долазак кардиналов још и стога, што се бојала да ће тада курија бацати сву кривицу због неуспеха на њу, када ни кардинал не буде ништа могао успети.

---

[1]) N. Jorga, II. 395. n. 5. О овим новчаним прилозима говоре Дубровчани 27. фебруара 1451. папи Николи V. Они спомињу како је кардинал Кондолмијери долазио у Дубровник, те је добио da particular persone in subsidio della detta guerra, contra li detti Turchi, per certe indulgencie che adusse, bona summa denari. (Dipl. Rag. 484.)

[2]) N. Jorga, II. 397.

Ова брига да хришћански свет не свали сву кривицу на њу, огледа се и у инструкцији млетачком посланику од 16. јула, који је полазио Фридриху III. И у њој република баца сву кривицу на папу, истичући да је она свагда била вољна учествовати у походу[1]).

Међу тим спреме у Угарској све више напредоваху о чему је кардинал Јулијан известио републику писмом од 11. јула. Цезарини је молио да се хришћанска флота што пре крене према Галипољу како би се турској војсци пресекао прелаз из Азије.

Када је млетачки сенат разабрао да ће сувоземна војска из Угарске убрзо кренути према Југу, није могао а да кардиналу не достави у августу 1443. да се нема надати никаквој кооперацији хришћанске флоте. Известивши га да је на молбу краља Владислава за хришћанску војску отправио 10,000 фуната барута у Шибеник,[2]) јавља да је кардинал Кондолмијери стигао у Млетке 2. августа без новаца.

Како се папа Евген IV. ограничио једино на десетак млетачкога и фиорентинскога клира, а остали новац употребљава на друге сврхе, истиче сенат да због тога није могло бити ништа од наоружања флоте, која је у то доба требала бити већ одавна у Дарданелима. Сенату је жао што је дотле дошло, али га једино то теши да није његова кривица[3]). Да је република знала да ће папа ову ствар тако олако схватити, то би она гледала колико би јој год било могуће да на своју руку предузме поморску

---

[1]) N. Jorga, III. 134/5.

[2]) И република дубровачка нудила је у јулу краљу Владиславу ратног праха pro oportunitate exercitus ituri contra Teucros (N. Jorga, II. 395. n. 2.)

[3]) Млетачки је сенат, једино из бојазни да му се не пребаци да спречава оружање хришћ. флоте, дозволио и преко воље 3. авг. 1443. кардиналу Кондолмијеру да прикупља десетак на млетачкој територији. Но како је сенат страховао да папа прикупљени новац не употреби за своје политичке планове у Италији, наредио је био да прикупљаче десетка

акцију. Но сада је већ доцкан за какво ново предузеће. Овај последњи додатак није се свидео једном делу млетачких сенатора, јер се бојао, да се тиме како год не обвеже да ће на идућу годину оружати о својем трошку, те је настојао да се то место изостави у писму[1]).

Република дакле крај свега тога што је увиђала корист од оружане акције није налазила за добро да улази сама у овако огромно предузеће, стављајући тако на коцку трговачке интересе својих многобројних трговаца на турској територији. Успех се могао очекивати једино од солидарне акције, а како тога не беше, морала је република поступати веома опрезно.

У августу погоршаше се јоште више одношаји између папе и Млетака. Тога месеца притиснуо беше краљ напуљски и арагонски Фрању Сфорцу у Марци Анконској[2]), те је папа сву пажњу обратио онамо, старајући се при том да краља Алфонза што више потпомогне новцем. Зато га је веома непријатно дирнула одлука млетачкога сената, по којој се новац прикупљен од десетка имао чувати у благајници цркве св. Марка и трошити једино на оружање флоте. Почетком септембра затражио је додуше папа преко кардинала Кондолмијера тај новац али без успеха, јер је сенат назирао папину намеру. На папину претњу да ће објавити хришћанском свету да је република осујетила оружање флоте, одговара сенат, да је за оправку десет галија потрошио више хиљада фиорина, а сада је на папи да их наоружа. Стога папа нема право денунцирати републику, јер он треба да буде

прате по један или два њихова делегата, а прикупљени новац да се положи у благајницу цркве св. Марка и да се троши једино на оружање флоте уз претходну дозволу сената (N. Jorga, III. 136). Разуме се да је тај поступак јоште више огорчио римску курију.

[1]) N. Jorga, III. 100—10. Проф. Јорга ставио је ово писмо кардиналу Цезаринију погрешно у годину 1442.

[2]) N. Jorga, III. 138. n. 2.

„читавоме свету огледало правде, истине и поштења.“ Непријатно дираше републику и папин захтев да се за галије краља Алфонза, које хоће да пођу у Галипољ даде слободан пролаз. Република истицаше да је у добрим одношајима са краљем арагонским, те наглашаваше да је овај захтев увреда, јер је доказ неповерења краљева према њој[1]).

Исто ово понављаше сенат и посланику краља арагонскога, када је овај дошао да одврати републику од савеза са Фрањом Сфорцом[2]).

Супротност интереса у Италији, доста јаке сумње да се Турци могу потиснути из Европе учинили су да западни фактори не беху вољни потпомоћи акцију сувоземне војске. Још највише добре воље опажамо код републике млетачке, која, крај свих заплета у Италији и зетскога питања, беше готова знаменито потпомоћи заједничку акцију и лађама и добрим искуством.

Римској курији опет беше највише стало до тога да рехабилитује свој углед у Италији, који је услед црквене шизме много пострадао. Незгода је била што се прилике за снажење папске моћи у Италији баш онда сложиле, када је ток догађаја на Истоку и Угарској гурао ову последњу да отпочне офанзиву према Турцима.

Требало је дакле курији обратити пажњу и на прилике у Италији, али уједно није се смела пренебрегнути ни војна против Турака, јер је у случају сретног исхода папски углед у очима хришћанског света могао тиме само добити. Стога се курија и стављa на чело крсташке војне, али у недостатку материјалних средстава и у недостатку властите снаге,

[1]) ib. 138/9. О овоме има спомена у 43. писму Енеје Силвије од 12. јан. 1444. Ту се вели да је краљ арагонски стога тражио примирје, што је хтео послати 42 галије у помоћ Роду, који је био притиснуо египатски султан Ђакмак (Opera, 528).

[2]) N. Jorga, III. 141.

која беше апсорбована приликама у Италији, није она у стању да изведе што крупније. Осећајући и сама узроке неуспеха не признаје прави разлог, него баца кривицу на Млетке, тадашњега политичкога противника. Тако дакле не би ништа од заједничке операције на суху и мору.

Писмо млетачке републике од 8. августа кардиналу Јулијану, у којем јавља да се сувоземна војска нема ничему надати од хришћанске флоте, стигло је кардиналу Јулијану по свој прилици у јужним крајевима Угарске. Иако се краљ Владислав кренуо са једним делом војске из Будима негде око половине августа, веома је споро ишло кретање напред, јер се са прикупљањем војске прилично натезало. Напред смо споменули да се угарско племство, не схватајући важност експедиције против Турака, веома нерадо одазивало позиву да ратује ван државних граница. Осим тога прилично је тешко ишло и са прикупљањем ратнога прреза. Увиђајући ове незгоде а у жељи да се неприлике турске у Малој Азији што боље експлоатишу, нису жалили деспот Ђурађ и војвода Хуњади ни труда ни трошка да окупе и наоружају што је могуће већи број војника[1]). Пошто се

---

[1]) Халкондил вели да је краља Владислава на експедицију поглавито нагонио деспот Ђурађ, не жалећи трошка, само да би задобио натраг своју државу (ἐνῆγε δὲ αὐτὸν ὅτι μάλιστα Γεώργιος Βοῦλκος, ἐστερημένος τῆς ἀρχῆς καὶ χρήματα μεγάλα ἐς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ξυμβαλλόμενος. Op. cit. 307). По Дуки је (стр. 1015) деспот Ђурађ о својем трошку прикупио 25000 коњаника и стрелаца. Ну Дукину казивању не можемо на длаку веровати, јер је његово приказивање прилично збуњено и непоуздано. По њему је за време „Дуге Војне“ још у животу краљица Јелисавета, а регенат краља угарског је ὁ ῥῆξ τῶν Σάξων. О трошковима Хуњадија око те војне говори се у листини деспота Ђурђа од 4. јула 1444. којом Хуњадију поклања град Вилагош. Ту се вели да је Хуњади потрошио у ту сврху 32 хиљаде фиорина (Katona XIII. 370. Летопис М. С. 73. стр. 70.) На те трошкове мисли и канцелар Фридриха Ш. Шлик у недатованом писму кардиналу Јулијану, где вели: Subjungitur preterea magnificum Johannem Vaivodam, etsi omnes

краљевој војсци придружише на Југу државе деспот Ђурађ, Хуњади и влашки војвода Дракул са својим одредима, пређе хришћанска војска крајем септембра или почетком октобра 1443. Дунав под Београдом, одакле деспот Ђурађ предузе даље вођство[1]).

Како је пок. проф. А. Хубер у споменутој изврсној радњи расправљао о многобројним изворима за ову војну и приближно тачно утврдио ток догађаја, назначићемо само у главним потезима њихов развој, да се за тим детаљније позабавимо утицајем тих догађаја на духове у западној Европи и на Балкану. Једино ћемо узгред указати на моменте које Хубер не додирује, а споменућемо и ново придошле изворе.

Првих дана по уласку у Србију сударила се хришћанска војска са једним мањим одељењем турске војске на Морави те га натраг потиснула. Том приликом дознали су Хришћани од заробљеника да се на два дана хода према Југу налази главна трупа

---

deficiant solum velle cum Transilvanis agredi Teucros, illumque jam equites currusque, bohemico more instructos, habere, pro quorum expedicione XL. milia florenorum exposuit (N. Jorga III. 115).

[1]) Chalkondylas, op. cit. 307. Да је хришћанска војска под Београдом прешла Дунав, доказује сем споменуте листине краља Владислава од 25. јуна у IX. тому Зичијева зборника и писмо кардинала Јулијана са бојнога поља, где се вели: postquam iste Serenissimus dominus rex et illustris despotus ac magnificus dominus Johannes Vayvoda cum gentibus eorum, et ego cum eis, *transivimus Belgradum* (N. Jorga, III. 108). Према томе је претпоставка Хубера у расправи Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken 1440—1443. на стр. 20 потпуно оправдана. Да је хришћанска војска тек крајем септембра или поч. октобра прешла преко Дунава у Србију, види се отуда, што се октобра у Дубровнику јоште није поуздано знало да ли се краљ налази ван државних граница (Види инструкцију дубровачким посланицима од 7. октобра који полажаху краљу Владиславу да измоле потврду привилегија. Ту се вели: Et se per caxo ritrovaste la maiesta d' esso nostro signor esser in camin per andar a cavalchar in oste ale parte di Romania o in Vlachia o altrove fora del regno d' Ungaria, et de Schiavonia. Dipl. Rag. 444).

турска[1]). На тај глас одабра Хуњади по дозволи краљевој 12000 најбољих коњаника међу којима беше и бандеријум Николе Илочкога. Хуњади пређе Мораву, оставивши краља и деспота на левој страни Мораве[2]). Хуњади продре до Ниша заузме га и спали, те у нишкој равници, како изгледа, у току једнога дана победи три турске војске, које се код Ниша хтеле ујединити. Гонећи Турке према Југу, дозна Хуњади да му с левога бока грози нова турска војска, која је по свој прилици од данашњега Пирота марширала долином Нишаве. Хуњади наступи натраг, те се 3. новембра судари с том турском војском, којој се беху придру-

[1]) Овај судар са турском извидницом спомиње кардинал Јулијан у споменутом писму са бојнога поља, за које држим да је упућено цару Фридриху, јер му се садржина подудара са писмом Енеје Силвије Јовану Кампизију, које је овај као што сам вели написао 15/I. 1444. на основу извештаја кардиналова Фридриху (Ep. 44. Opera, 530). На овај судар мисли и Хуњади у писму Николи Илочком од 8. новембра 1443. о коме, вели, не треба много говорити, јер је за њ могао дознати из његова а и из краљева писма (Katona XIII. 251). Катона греши када мисли да Хуњади под овим сударом мисли на бојеве у Ердељу прошле године. Изгледа да је краљ Владислав о овој првој, иако незнатној, победи известио и Дубровчане, који су о томе известили папу 20. октобра. 17. децембра 1443. пише наиме папа: placuit nobis plurimum ex ipsis litteris audivisse (т. ј. из писма од 20. окт.) Christianum exercitum... aliam stragem perfidis Turcis intulisse (Dipl. Rag. 448/9).

[2]) Хуњади у споменутом писму Илочком спомиње 12 хиљада коњаника. Кардинал Јулијан вели да је било око 10 хиљада (N. Jorga, III. 108). Никола Илочки, заповедник београдски, због болести није могао одмах учествовати у „Дугој Војни“, због чега га Хуњади и позива да дође на бојно поље, где се бориле његове чете. Никола Илочки одазвао се овоме позиву, стигавши у хришћански табор негде под крај новембра или почетком децембра (Види за ово писмо краља Владислава од 1453. Николи Илочком у St. Kaprinai. Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae, Vindobonae 1767. I. 371. и инструкцију Дубровчана њиховим посланицима од 23. јануара 1444. где се вели: perchò che, chome dovete saper, da poi che sete li l' é passato lo magnifico voivoda Illozcki, et zonto in campo. Dipl. Rag. 450).

жили бегунци од оне три, пређе разбијене, трупе. Пошто је Турке сузбио, сједини се са краљевом војском у близини бојнога поља[1]).

Наравно да су лаки курири после турског пораза код Ниша разнели глас о победи по хришћанском Западу. Краљ Владислав и кардинал Јулијан известише краља Фридриха III., што даде повода Енеји Силвији да упореди краљево и кардиналово

[1]) Овако приказује ову борбу Хуњади у писму Илочком, те је проф. Хубер према њему конструисао слику тих догађаја. Но карактеристично је да се писмо кардинала Јулијана у многоме не слаже са казивањем Хуњадија. По њему је Хуњади, када је сузбијена турска авангарда и када се сазнало да је у близини главна турска трупа, одмах са 10 хиљада коњаника изашао на сусрет турској војсци. Ну она се повукла испред Хуњадија, те је овај допро до Ниша и заузео га. Турски паша пак, пошто је са свих страна скупио око 20 хиљада коњаника inter quos erant multi vayvode et alii non mediocres domini, дошао је у недељу после подне 3. новембра у близину Ниша. Хуњади му изађе на сусрет, те га одма при првом судару сузбије, гонећи га све до пред ноћ. Кардинал пише даље да је у том боју погинуло 2000 Турака а заплењено око 4000 коња, а од Хришћана једва ако погинуло беше осморо до десеторо. Како кардинал не спомиње оне прве три победе Хуњадијеве, по свој прилици да су оно биле само турске извиднице које су допрле до Ниша, па их је Хуњади потиснуо. Хуњадија је у том гоњењу по свој прилици главна турска трупа хтела да опаше, што је он енергичним делањем сузбио. Енеја Силвије у 44. писму Јовану Кампизију у главном описује ток догађаја по писму кардинала Цезаринија. Једино га ваљда није добро у брзини разумео када пише, да је у бици код Ниша погинуло 2000 а заробљено 4000 Турака, место 4000 коња. Иако и Хуњади изрично вели да је приликом судара изгинуо мален део хришћанске војске (sine magna offensione nostrorum et lesione) ипак ми се чини претерано мали број погинулих Хришћана код кардинала. Напомињем јоште да је одељак једнога варијанта Хуњадијева писма Илочкому штампао и проф. Јорга у трећем тому свога зборника (142). Само Јорга греши када држи да је споменути у том писму Даут бег „tenens Zetincze“ био управник Цетиња, место Ситнице, који се као такав спомиње у седници дубровачког сената од 4. јануара 1443. (N. Jorga, II. 395. n. 5.)

писмо, те да истакне како краљ очито претерује[1]). Иако је на двору Фридриха III. врло непријатно дирнула вест о сретном продирању хришћанске војске[2]), ипак је Енеја Силвије нашао за добро да тако важан глас приопћи Јовану Ампизију и Николи de Arzimboldis, да га овај стави до знања дуки Миланском. Том приликом напомиње Енеја како се говори да је то велики почетак, и како има наде да ће се Турци моћи изагнати из Европе[3]). Слична писма стигоше и републици дубровачкој, услед чега сенат 5. децембра закључио беше да се одговори на писмо краљево и других у хришћанском табору[4]).

Успех хришћанске војске код Ниша утицаше силно и на римску курију, која је сада прионула да што пре наоружа хришћанску флоту, како би потпомогла даље продирање сувоземне војске. Децембра 17. 1443. обраћа се папа републици дубровачкој, тражећи од ње три галије, које ће наоружати о своjем трошку[5]).

У исто време морао је папа затражити и од ђеновљанске владе прикупљање десетка на њеној територији, пошто република 20. јануара 1444. моли папу да одустане од прикупљања десетка, јер је и онако много оптерећена[6]).

Поуздано и сигурно продирање Хришћана у турску империју утицаше и на подвласне хришћанске балканске поглавице. Духовима је морало владати исто онако расположење какво нам црта Халкондил

[1]) Epist. 168. Opera, 742.

[2]) 11. децембра 1443. пише Енеја Каспару Шлику из Граца: Rex autem Polonie minime reversus est, ut arbitramini, sed ultra dietim proficiscitur sequenteque Cardinali et fatis ignavie nostre ultoribus prospera bella conficit, famam auget et in regno se confirmat, quo fit ut nil sanius putem quam pacem et foedera secum percuti (G. Voigt, art. cit. 349).

[3]) Epist. 44. 47. Opera, 530. 532.

[4]) N. Jorga, II. 396. n. 5.

[5]) Dipl. Rag. 449.

[6]) N. Jorga, III. 147.

годину дана кашње пред битку на Варни, када се појединци на Балкану заносили надама, да је дошло време, да из руку турских предузму поново земље својих отаца[1]). Кардинал Јулијан у додатку уз писмо краљу Фридриху јавља, како се многи на Балкану услед доласка хришћанске војске узбунили, те су намерни збацити јарам турски. Аријанит Комнен, који граничи са Турцима, напао је, вели, на поседе турске, те сваким даном све више напредује. Деспот Драгаш, брат императора цариградског, отишао је из Цариграда у Мореју, те скупља онде и припрема чете, ишчекујући на згодан моменат када ће на Турке ударити[2]).

Неочекивани успех хришћанске војске збунио је грдно и Турке на Балкану. О забуни турској известили су баило и капетан острва Крфа у децембру 1443. млетачки сенат, јављајући, како су Турци у Валони, Канини и Аргирокастру силно преплашени, те је лако могуће, да ће у случају даљега напредовања хришћанске војске понудити ове градове некоме, а република не би требало да упусти те градове из руку[3]).

Природно је да је знаменита победа код Ниша распалила још више ратоборно одушевљење у хришћанске војске, те је крај свега тога што је била необично јака зима решено да се продире даље. Крећући се од Ниша југоисточно према Пироту, очекиваше хришћанска војска да ће се сукобити са султаном Муратом, јер се био пронео глас, да је султан кренуо из Једрена против Хришћана[4]). Али од Турака

---

[1]) Chalkondylas, op. cit. 324.

[2]) Деспот Константин Драгаш отишао је 10. октобра 1443. из Цариграда у Пелопонез да по погодби прими поседе брата деспота Теодора у Пелопезу у замену за Селимврију (Phrantzes, op. cit. 799).

[3]) N. Jorga, III. 145.

[4]) Imperator Turcarum dicitur movisse se ex Andrinopoli et cum potencia sua venire contra nos, пише кардинал у писму после победе код Ниша (N. Jorga, III. 109.)

не беше ни трага ни гласа. Ратоборна војска без икакве препреке дошла је крајем новембра или почетком децембра пред Софију, те је освојила без по муке. Требало је јоште прећи кроз балканске кланце, спустити се у равну Тракију, па се за неколико дана приближити на домак Цариграду, одакле се с помоћу грчком и хришћанске флоте могао лако спречити прелазак Турака из Азије у Европу, те остацима турскога господства у Европи брзо крај учинити.

Обмањујући се надама да на даљему путу кроз балканске кланце и Тракију неће наići на знатнији отпор од стране Турака, главна брига хришћанских војсковођа беше, да хришћанска флота што пре уђе у галипољски теснац и да надокнади оно што је тога лета требала учинити. Стога и кардинал Јулијан и краљ Владислав упућују 4. дец. курира из Софије републици млетачкој са поруком, да се флота што пре отправи у теснац, „како би се неверним Турцима сасвим спречио прелазак из Азије у Европу.“

Вест да се Софија, некадашња римска Serdica, византијска Τριάδιτζα, бугарски Срѣдецъ, нешто касније седиште турскога беглербега Румелије, налази у рукама хришћанске војске, беше од силна утицаја на духове у Италији.

Цезаринијево писмо прочитано беше у свечаној седници кардинала 10. јануара 1444. којом приликом је решено да се у славу тога одржи благодарење идуће недеље[1]). У Риму се о том догађају много причало, те се, као што обично бива, за кратко време проносиле читаве бајке о успесима Хришћана. Причало се наиме и веровало да су Хришћани продрли кроз балканске кланце, да су освојили Једрене и заробили чак и султанова сина[2]).

[1]) Fraknói, op. cit. 54. У Дубровник су повољни гласови из Софије стигли раније, јер је у дубровачком сенату 23. дец. 1443. решено било да се после Божића у славу тога одржи процесија (N. Jorga, II. 396. n. 5).

[2]) Види писмо Јована Кампизија Енеји Силвији од 7. фебруара 1444. Epist. 172. Opera, 746.

Но од највећега утиска беше успех хришћанске војске у Млецима. Пратећи са особитом пажњом напредовање Хришћана, долазили су постепено меродавни кругови у Млецима до тога уверења, да се збиља може десити преврат на Балкану. Вести бајула и капетана из Крфа, да је врло лако могуће да ће Турци због хришћанског успеха напустити важне позиције у Арбанији и Епиру, стварали су у млетачком сенату уверење, да се овом згодном приликомваља користити, те што више стати чврстом ногом на Леванти, која беше толико важна по њихове економне и трговачке интересе. Сам кардинал Јулијан познаваше добро млетачке кругове, па знајући да се они покретањем акције против Турака не заносе толико верским побудама колико материјалним, истакнуо је у писму из Софије, како у случају да се у Турци истисну из Европе, Млецима ваља да припадне важна тачка Галипољ[1]). Јасно је дакле да Запад, притичући Грцима у помоћ, не намераваше протеривањем Турака из Европе успоставити стару моћ Византије, него јој дати само другога господара у лицу романскога света, и тако успоставити у главном старо латинско господство на Истоку.

Лепи планови сјајне будућности на Истоку нагнали су млетачку републику да најживље отпочне акцију у ствари оружања флоте. Република је знала да се у ствари одашиљања флоте не сме оклевати, па је за то већ половином јануара 1444. потражила споразума с папом, са којим се била у августу и септембру 1444. отворено завадила због политичких прилика у Италији и због прикупљања десетка на млетачкој територији, који је папа хтео да употреби не на флоту, него за своје политичке рачуне у Италији, противне интересима млетачке републике. Због тога су Млечићи негде у августу или септембру забранили даље прикупљање десетка на својој терито-

[1]) Listine, IX. 184.

рији.[1]) Сада пак када је требала брза и одлучна помоћ флоте сувоземној војсци, обраћа се република папи са изјавом, да пристаје на прикупљање десетка до потребне своте. Република даље изјављује и ту жељу да се прикупљени новац повери личности, која је републици по вољи и да се новац једино троши на оружање флоте.[2])

Но пако је сенат 24. јануара 1444. поручио кардиналу Кондолмијеру да из Вероне дође у Млетке због прикупљања десетка и избора капетана и супракомита за папску флоту, ипак је услед запетих одношаја са римском куријом уверен био да се флота од прикупљеног десетка не ће моћи наоружати Искрености не беше довољно а република је непрестано страховала да папа прикупљени десетак не употреби како год на друге сврхе. Како је пак сувоземној војсци, која је према извештајима из Софије од 4. децембра требала већ да продире кроз Тракију, потребна била што бржа помоћ флоте, био је велик део млетачких сенатора за то, да сама република на своју руку пошље галије у теснац галипољски. Стога је сенат тај исти дан дао наредбу капетану поморском, да прикупи галије из Крфа, Науплије, Негрепонта и Крете, па да код Негрепонта чека даље наредбе. 28. јануара решено је да са капетаном поморским пође и секретар републике Регвардатис, који се имао искрцати негде у јадранском приморју, како би што пре стигао до краља Владислава и хришћанске војске[3]).

[1]) На те непријатељске одношаје циља папа Евген IV. у писму Дубровчанима од 17. децембра 1443. Ту вели, како је он све и сва чинио само да се флота наоружа, не жалећи ни труда ни новаца ultra expensas, quas magnas habemus pro statu et dignitate ecclesie Romane in Italia tuendo. Папа се тиме очито правда од укора млетачких да је прикупљен десетак трошио на политичке сврхе (Dipl. Rag. 449).

[2]) N. Jorga, III. 145/6.

[3]) N. Jorga, III. 146/7.

Међутим је стигао крајем јануара или почетком фебруара из Вероне у Млетке папски легат Кондолмијери, тражећи од републике детаљне информације, како она мисли даваља предузети акцију. Папска курија непрестано је сумњала у млетачку републику, те је сенат 2. фебруара кардинала поново уверавао да мисли озбиљно предузети акцију. Том приликом наглашавао је сенат, да је пре свега најважније брзо изводити припреме. Како је било решено да млетачке галије пођу за Крф још ту ноћ или сутра, препоручиваше сенат кардиналу, који је говорио да има новаца, нека одмах отпочне са оружањем папске флоте, да би могао отпловити с оном галијом која буде прва готова. На тај начин стигао би кардинал млетачке галије, које ће се задржавати неко време у Корону и Модону. Но ствар са десетком није лако ишла. Римска курија гледала је да за експедицију што више експлоатише млетачку републику, а ова је тражила опет да се отпочне са купљењем десетка на фиорентинској, ломбардијској и дугим територијама, бранећи се да није рада да поднесе сав терет око припрема, на које је и онако доста новца уложила. Искрености не беше довољно, али је ствар ишла некако напред. Неколико дана кашње 13. фебруара пристала је република на захтев кардинала Кондолмијера, те је одредила Алојза Лоредана за команданта папске флоте[1]).

Док је млетачка република у преговорима са кардиналом легатом натезала, падаху у сенату и таки предлози, да република самосталном акцијом флоте извуче што више користи за се. Један део сенатора, на челу са Матијом Ветуријем беше за то, да се уз ранију наредбу поморском капетану Луки Ђорђо наложи, да своје галије појача са галијама господара Андроса и са галијама Тина и Микопа, те да пође према Галипољу. Дочује ли на путу да су Хришћани од Турака разбијени, то нека не иде даље од Негре-

[1]) ib. 148. 150. 152.

нонта. У случају хришћанскога успеха пак, нека гледа да у споразуму са хришћанским поглавицама окупира Галипољ и Скутари у Малој Азији. Но већина сенатора нађе да овако агресивно поступање млетачко не би било упутно, те је волела остати при ранијем закључку.[1])

Колико се република прошле године старала да се што мање изложи трошковима око оружања флоте, јер не вероваше много да ће доћи до експедиције сувоземне војске, у толико је сада свом снагом радила да што пре у вези са сувоземном војском реши питање протеривања Турака из Европе. Република је с правом рачунала да ће, у колико већа задаћа припадне њој у решавању тога питања, у толико више имати права на већу добит при деоби турске државе. Своје уверење да ће се Турци изагнати из Европе изрицао је сенат јоште крајем фебруара 1444. у одговору на захтеве посланика босанскога краља Томаша[2]). Слично уверење изрицао је и папа Евген IV. у писму кардиналу Јулијану од 12 фебруара 1444. када је на глас о продирању хришћанске војске према југу проширио легатску власт Цезаринијеву и на Леванту. Тим поводом истакао је папа да проширењем легатске јурисдикције кардиналове не мисли опозвати кардинала Кондолмијера, него ће се старати да га што пре отправи на Исток, па с тога препоручује кардиналу Јулијану да слошки с њиме ради на светоме делу.[3])

---

1) ib. 151.

2) ib. 154.

3) Theiner, Vet. mon. Slav. merid. I. 382/3. На овом писму забележена је на крају 1443. година, али се из читаве садржине види да је писмо из 1444. г. Слично уверење да ће се Турци прогнати из Европе изражава папа и у писму од 14. марта 1444., у коме препоручује босанске минорите владарима Молдавске, Влашке, Бугарске и Рашке. Задаћа ових минорита беше, да проповедају унију у крајевима који се од Турака ослобађаху (A. Theiner, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Romae, 1860. II. 228—230).

Нема сумње да је под утицајем папским краљ арагонски и напуљски Алфонз V. планирао почетком 1444. да потпомогне операцију сувоземне хришћанске војске, те је 28. јануара затражио од републике слободан пролаз за галије, које хоће да на пролеће пошље у галипољски теснац. Наравно да је млетачка република ово одобрила, известивши о томе свога заповедника на Криту.[1])

Док је тако хришћански Запад у грозничавом узбуђењу, занесен грандиозним надама, припремао помоћ сувоземној војсци, за коју држаше да је продрла кроз балканске кланце, дотле се хришћанска војска прилично разочарала, наишавши у балканском кланцу на знамените препреке. По свој прилици да је хришћанска војска, још за време одмора у Софији, дознала да су Турци затворили најкраћи пут за Тракију, тако звана Трајанова врата, те је за то, пошавши из Софије ударила на Исток и дошла до места Златице. Од Златице кренула је она долином потока Куру-дере, па је стигла на камени мост, који води преко реке Топонице. Марширајући узаном долином потока Меdeda наишла је она на отпор Турака, који су, затворивши овај кланац, чували висине Средње Горе, одакле је кроз околину Панађуришта на на град Стрелчу водио пут у долину Марице.[2]) Узалуд се хришћанска војска напреже да прокрчи себи пут. Турци беху на висинама заузели згодне позиције, одакле их не беше могуће покренути.

Како беше стегла велика зима и како завладала беше велика оскудица у животним намирницама, за-

---

[1]) N. Jorga, III. 152.

[2]) Const. Jireček, Cesty po Bulharsku, 215. А. Хубер у споменутој расправи држи да је хришћанска војска намеравала из западнога дела златичке котлине око града Петрича продрети узаном долином Топонице према Татар-Пазарџику. Но ми се држимо Јиречка, који добро познаје тамошњи терен, а с њиме се слаже и проф. М. Дринов.

кључи краљ Владислав да се врне назад[1]). На повратку гонио је европску војску Казим, беглербег европских провинција, али га Хуњади код Куновице, између Ак-Паланке и Ниша, нападне и грдно потуче, којом приликом заробљен беше султанов зет Махмуд Челебија.[2])

Знајући добро са каквом је великом муком покренут у Угарској војни поход против Турака и бојећи се да до поновне експедиције можда неће ни доћи, гледао је деспот Ђурађ да било којим начином приволе краља Владислава да презими у Србији, одакле би на пролеће лакше могао предузети офанзиву према Турцима. Деспот Ђурађ појимаше тачно да ова експедиција, коју је ратна срећа узастопце пратила, остаје без икаква резултата, ако се олако напусти оно што дотле беше освојено, те је с тога и нудио 100 хиљада дуката хришћанској војсци као и животне намирнице преко зиме[3]). Ну његов труд беше узалудан. Војска беше преморена и изнурена, а тако исто и краљ Владислав и Хуњади, те је за то и журила долином Мораве, да што пре стигне у Угар-

---

[1]) Узроке одступања хришћанске војске набраја краљ Владислав у нешто сумњивом писму Флорентинцима од 2. јула 1444. . . . in Bulgariam et usque ad fauces Romanie nostrum tandem exercitum duximus, sed transire ea decembris exeuntis tempestate nullo modo potuimus, tum propter excelsos montes, qui etiam ab hostilibus gentibus occupabantur, tum propter intensam et asperam nimis hyemem, tum denique defectu victualium et pabulorum, que omnia hostilis exercitus non exiguus usu ignique consumpserat (N. Jorga II. 404). Слични разлози наводе се и у млетачком писму дуки бургундском од 23. марта 1444. (Listine, IX. 187.)

[2]) Халкондил, говорећи о овом турском поразу, прича на стр. 315/6. како су због ове неудаће неке турске војсковође кривили управника Тесалије, Турахан пашу, који је за добре новце издао деспоту Ђурђу планове турске. Када је султан Мурат II. дознао за ово окује Турахана, па га посла у затвор у Малу Азију, а управу над Тесалијом повери другом.

[3]) Dlugosius, IV. 689.

ску. Деспот Ђурађ пође за њом такођер у Угарску да настави рад око даљега извођења крсташке војне. 25. јануара 1444. налазио се краљ Владислав са војском у Београду[1]), а негде половином фебруара дође пред Будим, ушав у град босоног са ратним трофејама и дочекан од властеле, клира и народа са великим клицањем и овацијама[2]).

---

[1]) Codex Zichy, IX. 66/7.
[2]) Dlugosius, IV. 690.

VIII.

Политичко држање млетачке републике и папске курије по повратку краља Владислава у Будим. — Византија настојава да покрене поновну експедицију против Турака. — Политичке прилике у Босни. — Нови краљ Стеван Томаш пристаје уз Угарску. — Угарски сабор у Будиму закључује с пролећа 1444. понован рат са Турцима. — Склопљено примирје (1444.) на две године дана између краља Фридриха III. и краља Владислава. — Оружање флоте у Млецима споро напредује због штедљивости и неповерљивости римске курије према Млецима. — Дука бургундски Филип Добри оружа такођер галије у Млецима. — Одлазак папских, млетачких и бургундских галија у Галипољ. — Оперативни план хришћанске сувоземне војске. — Планови западњака о деоби турске империје. — Рад млетачке и дубровачке републике у том правцу.

Када је крајем фебруара или првога марта стигла у Млетке вест да се хришћанска војска врнула у Угарску беше млетачки сенат непријатно дирнут. У колико је пре тога, руковођен материјалним интересима, свом снагом радио да што пре ступи у акцију са својим галијама у помоћ сувоземној војсци, у толико је сада пажљиво мотрио да самосталном акцијом не истрчи сувише. Предузимање војне операције против Турака сада када се јоште није поуздано знало да ли ће се из Угарске предузети поновна акција, било би сувише лакомислено. С Турцима би република дошла у сукоб, те без невоље стављала на коцку интересе својих трговаца по турским територијама. Иако нам није сачувана инструкција мле-

тачког сената поморскоме капетану, без сумње је сенат дао ново упутство Луки Ђорђо према измењеној политичкој ситуацији.

Ну за то је сенат одмах дан два након добивена гласа о повратку хришћанске војске у Угарску, израдио 6. марта 1444. упуство за секретара Јована Регвардатиса, који је полазио на двор краљу Владиславу и кардиналу Јулијану. Регвардатис је имао пре свега да тачно дозна шта мисле краљ и кардинал о поновној експедицији, а за тим да их увери како ће млетачка република свим силама потпомоћи свето предузеће. У инструкцији беше првобитно наређено Регвардатису да испоручи краљу и кардиналу, како ће република, ако папа не буде могао брзо наоружати флоту, послати своје галије у галипољски теснац. Но тај одељак у инструкцији на захтев једнога дела сенатора беше изостављен, јер се нашло за добро да се република не обвезује сувише[1]). Секретар Регвардатис није одмах напустио Млетке, јер му је 23. марта уз ранију инструкцију наређено јоште, да кад стигне у Будим изађе и пред деспота Ђурђа, па да му честита што је повратио добар део своје државе. Секретар је имао уверити деспота да ће република послати у теснац галије, које папа оружа о своме трошку[2]).

Исти дан одговорила је република и дуки бургундском, који је био пре тога одаслао посланство у Млетке, тражећи галије да их наоружа. Пошто су му доставили да се краљ врнуо са војнога похода, јављају Млечићи, да су чули како се краљ спрема на поновни поход. Ну колико је републици био неповољан овај обрт види се отуда, што му јавља, како се спрема за рат из све снаге, али је све узалуд без снажне диверзије на суху. Што се тиче ње она даје 10 галија да их папа наоружа, те држи, да ће пап-

[1]) Listine, IX. 183—6.
[2]) ib. 187.

ске и дукине четири галије бити довољне за чување галипољског теснаца. Сама пак република не може се обвезати да ће за одређено време пружити помоћи, јер рок, у обиму којега би могла послати галије, зависи од успеха експедиције. Ну ипак је готова у ту сврху уступити један део галија, које се налазе у близини Галипоља, али једино под условом колаборације сувоземне војске[1]).

Док се у Млецима тако брижљиво пазило да се у овим критичним тренуцима не учини какав непромишљен корак, опажамо на папској курији интензивнији рад око прикупљања новца и оружања флоте[2]). Иако је папа Евген IV. у марту по лечнику Тадији из Тревиза послао краљу Владиславу мач као бранитељу хришћанства и уверавао га да ће флота за месец дана кренути из Млетака за Хелеспонт, ипак није тако глатко ишло са оружањем флоте[3]).

Међусобно неповерење и бојазан републике да се прикупљени новац не утроши на друге сврхе, отежаваху посао око оружања. Када је у марту ме-

---

[1]) Listine, IX. 187. N. Jorga, II. 162/3.

[2]) Како је умро Луј, бискуп Тревиза, одређен за купљење десетка у провинцији Аквилеји, наређује папа Евген IV. 19. марта кард. Фрањи Кондолмијеру, да пренеее ово право прикупљања на једног млетачкога монаха (N. Jorga, II. 402).

[3]) Fraknói, op. cit. 54. Код Длугоша (692) такођер налазимо вест да је папа по изасланику послао дарове. Биће истинито и оно писмо дуке миланског за које Длугош каже да га је писао по повратку Владислављеву у Угарску, наводећи га у целини. О том писму говор је у седници дубровачког сената од 17. марта (N. Jorga, II. 401. n. 4). Међутим чини нам се невероjетно казивање Длугоша, да је и ђеновљанска република уверавала краља Владислава како ће му у случају поновне експедиције пружити помоћи. Споменули смо да је Ђенова у јануару 1444. молила папу да је ослободи од купљења десетка. Маја месеца држало се и у Ђенови да од експедиције неће бити ништа, због чега је република молила папу да дозволи да се прикупљени десетак може утрошити на друге сврхе. (N. Jorga, III. 166/7).

сецу избило на површину питање ко да буду команданти папских галија, предлагао је сенатор Фрања Венијер да млетачки сенат изабере за команданте своје племиће. Ну како би овај корак сената јоште више затегнуо односе између папе и Млетака, решила је велика већина сенатора, да се право избора остави кардиналу легату Кондолмијерију. Том приликом наглашено беше, да се сенат нада да ће легат одабрати за команданте млетачке племиће. Кандидате кардиналове пак потврдиће сенат апсолутном већином гласова.[1])

Истог дана (13. марта) решено је да дужд са неколицином сенатора отиде у арсенал да одабере десет галија за наоружање. Но када је неколико дана кашње (21. марта) дошло на ред питање о новцу са којим је требало отпочети оружање, решио је сенат да се 1200 дуката од прикупљена десетка не да кардиналу него патронима, којима је, уз казну од 500 дуката, строго наређено, да тај новац једино троше на оружање флоте[2]).

Прикупљени новац задржала је република и стога, што је хтела да наметне папи исплату морнара у току трајања експедиције. Свој поступак мотивисала је тиме, што је истакнула, да ће 10000 дуката оставити на страну, те тиме одштетити своје грађане када се буду врнули са експедиције[3]). У опће је република, ишчекујући гласове из Угарске, нерадо журила са оружањем флоте, упутивши у априлу кардинала легата да одгоди врбовање момчади за флоту до Ускрса.[4])

Међу тим се у Угарској прилике тако сложиле да је било наде да ће се крсташка војна поново предузети. Иако је западни свет — нарочито Млеци — осећао да резултат дуге војне није бог зна како велик, јер

[1]) ib. 156/7.
[2]) ib. 162.
[3]) ib. 165.
[4]) ib. 163.

се олако напустило оно што беше освојено, ипак овако дубоко продирање хришћанске војске у срце турске империје импоноваше јако савременицима. Што се досад сматрало као веома тешка и скоро неизведљива задаћа, чинило се сада да је лако постигнути. Успаване наде пробудиле се; опажала се већа воља да се са удруженом снагом изведе света задаћа прогонства Турака из Европе.

Сјајна посланства стизала су у Будим, честитајући на успеху и соколећи на наставак рада. Калимах прича да је између осталих посланстава стигла и посаобина византијског цара Јована Палеолога, која је такођер пожуривала поновну акцију, истичући, како се Турци у Европи находе у врло рђавим приликама, а и у Азији да се буне тетрарси[1]). Ову вест поцрпао је Калимах по својој прилици из изгубљеног дела Гргура из Сапока, који је писао о ратовима Владислава са Турцима[2]), а она се потврђује донекле и подацима дубровачкога архива.

Почетком априла 1444. налазили се у Дубровнику посланици византијског цара Јована VIII. и деспота Константина Драгаша, који су од републике тражили препоруку за Млетке и Угарску.[3]) Грчко посланство имало је очито задаћу да се информише на два најважнија места о припремама за поновну експедицију, како би Византинци могли заузети становиште према Турцима[4]). И у Византији се без сумње тих дана много надало и очекивало, а те наде добивале су чвршћу подлогу још и стога, што је султан Мурат

[1]) Callymachus, op. cit. 113.

[2]) H. Zeissberg, op. cit. 385.

[3]) N. Jorga, II. 402. n. 4.

[4]) Особиту акцију развио беше с пролећа 1444. у Пелепонезу деспот Константин Драгаш. Пошто је утврдио Истмос, прикључи својој држави у Пелопонезу јоште Тиву и читаву Виотију (τό τε ἐν τῷ Ἰσθμῷ τειχίζειν παρεσκευάζετο, καὶ τὴν ἐκτὸς Πελοποννήσου χώραν ἀφίστη ἀπὸ βασιλέως καὶ τὴν Θηβῶν πόλιν ὑφ' αὑτῷ ποιησάμενος καὶ ξύμπασαν τὴν Βοιωτίαν κατέσχε. Chalcondylas op. cit. 319. Phrantzes, op. cit. 800).

II. баш тада имао да угуши у Малој Азији устанак султана од Караманије. Стога су грчки посланици и добили упуство да пораде свом снагом да се поновна експедиција што пре покрене. У Будиму је то грчко посланство учествовало на будимском сабору о Ђурђеву Дне и било онде још и у месецу јуну[1]).

Успех „Дуге Војне" још се највише опазио на суседној босанској краљевини. Краљ Ладислав посмрче у даровној листини војводама Јовану Хуњаду и Николи Илочком од 1453. изрично вели, да је босански краљ после „Дуге Војне" признао суверенитет круне угарске, оставши стално веран краљу угарском[2]). Баш у оно време када је хришћанска војска продирала долином Мораве, потпомогнута и једном четом од 600—700 босанских коњаника под вођством Петра Ковачевића, десио се у Босни крупан догађај [3])

---

[1]) N. Jorga, III. 177. Ово грчко посланство спомиње и Халкондил, истичући, да је оно код папе и бургундског дуке имало да пожури одашиљање флоте у Хелеспонт. Но Халкондил погрешно ставља одашиљање овога посланства тек после Сегединског Мира (Chalkondylas, op. cit. 322/3.)

[2]) Teleki, X. 352. Kaprinai, I. 372.

[3]) Кардинал Јулијан Цезарини у споменутом писму краљу Фридриху са бојнога поља вели: venit eciam ad eundem (т. ј. деспоту Ђурђу) ex Bossina quidam vayvoda vocatus dominus Petrus Cohacz cum equitibus VIC. vel. VIIC. (N. Jorga, III. 109). Овај је војвода Петар из породице Дињичића, који се пред половину XV. века називају и Ковачевићима. Њихове су земље биле око знаменитог рударског и трговачког места Сребрнице, која је пре пада Смедерева 1439. била у рукама деспота Ђурђа. Пошто је Смедерово пало и деспот Ђурађ морао оставити Србију, рекао бих да је Сребрницу кратко време имао у рукама краљ Твртко II. а касније се она налази у рукама турским (N. Jorga, II. 334. 369). После „Дуге Војне" пожурише се Босанци те поново окупираше Сребрницу, што доведе до дуготрајног ратовања између босанскога краља Стевана Томаша и деспота Ђурђа Вуковића. Према томе долазила је фамилија Дињићича сад под српско сад опет под босанско господство. Војвода Петар био је син Ковача Дињичића, брата жупана Драгише Дињићича, који се доста спомињу у другој и у трећој десетини XV. века. 28.

Почетком новембра 1443. преминуо је наиме босански краљ Твртко II. Твртковић, услед чега настадоше у Босни смутње и немири.[1]) Но на брзо изабра један део босанске властеле за краља ванбрачнога сина краља Стевана Остоје, Стевана Томаша. Краљ Томаш известио је одмах по ступању на престо млетачку и дубровачку владу о својем избору[2]).

Ступање новога краља наишло је на отпор војводе Стевана Вукчића и брата краљева Радивоја, а

јула 1440. изабран је војвода Петар за дубровачког грађанина (ib. 369. n. 3.) Војвода Петар спомиње се даље у листини краља Стевана Томаша у Врандуку од 22. августа 1446. (Mon. Serb. 438). 3. априла 1448. препоручује дубровачки сенат своје трговце војводи Петру Дињичићу (N. Jorga, II. 426. n. 1.) Последњи пут налазимо му трага у инструкцији дубровачке републике Јакову Бунићу од 2. новембра 1454. који је полазио деспоту Ђурђу и Хуњадију (Dipl. Rag. 559). Наши летописи бележе да је војвода Петар погинуо под Сребрницом 6. маја 1455. од Дмитра Радојевића (Гласник. LIII. 91).

[1]) 22. новембра закључено беше у дубровачком сенату да се пишу писма војводи Стевану Вукчићу, Иванишу Павловићу и другима, те да им се уз препоруку дубровачких трговаца изјави саучешће de morte domini regis Tvertchi (N. Jorga, II. 399. n. 4).

[2]) 5. децембра 1443. одговара дубровачки сенат domino regi, Steffano Thomaxio, novello regi Bossine (N. Jorga, II l. c.), а млетачка влада доставља 20. децембра начелницима Задра, како им је нови краљ nuntiavit promotionem suam ad regna patrui sui (Listine, IX. 178). Да је Стеван Томаш био ванбрачно дете краља Стевана Остоје види се из листине папе Евгена IV. од 28. јуна 1445. (A. Theiner, Vet. Mon. Slav. merid. I. 388). Истакнућу јоште да се Стеван Томаш спомиње већ као краљ Босне (Thoma rex Boznensis de Wranduk) у једној листини будимскога каптола од 2. јуна 1429. У тој листини обвезује се Никола de Welike да ће дати у мираз кћери Катарини, удатој за Радивојем, братом краља босанскога Томе, трећину својих градова Велике и Петне, а Радивој се обвезује да ће тасту уступити половину свога града Solyomkew или Zokol (Codex dipl. patrius, VII. 449—451). Ја држим да ће ова листина, као и јоште неке друге у овоме зборнику, бити подметнута, а исто мишљење има о њој и уважени историк архимандрит Иларијон Руварац.

поред њих и код једнога дела властеле, као напр. војводе Владислава Клешића.[1]) Чим је папме један део властеле изабрао за краља Стевана Томаша, упутили су војвода Стеван Вукчић и кнез Радивој посланство републици дубровачкој, наговарајући је да не призна Томаша за краља, нити да му даје уобичајене дохотке[2]). Почетком децембра изриче се у Дубровнику могућност да ће војвода Стеван напасти можда на босанску краљевину, те се република труди да га склони на мир[3]). Али до мира није дошло, јер је већ у децембру и јануару војевао Вукчић са новим краљем Томашем. У тој борби, рекао бих, да да је војвода Стеван Вукчић претрпео пораз. Ово закључујем отуда, што се трговиште Дријева на Неретви, дотле својина Вукчићева, већ почетком 1444. налази у Томашевим рукама[4]). Рекао бих даље да је војвода Стеван Вукчић изгубио Неретву од при-

---

[1]) Да је војвода Владислав Клешић био међу противницима новога краља судим по једном познијем писму папе Николе V. из г. 1452. истоме Клешићу, где се између осталога каже: sane pro parte tua nobis nuper exhibita peticio continebat, *quod cum olim,* satore malorum id serente, te carissimus in Christo filius noster Stephanus Thomas Rex Bosne illustris pro eo, *quod ad ejus servitium vocatus, ad ipsum non veneras,* pro suo et regni sui inimico haberet et teneret, tandem comperta rei veritate dictus Rex, quicquid tu illi in premissis commiseras, pepercit et remisit (A. Theiner, Mon. historica Hungariae II. 265). Војвода Клешић морао се половином 1444. поравнати са краљем Томашем, јер га налазимо међу сведоцима у Томашевој листини од 3. септ. 1444. којом Дубровчанима потврђује привилегије (Miklosich, Mon. Serb. 428).

[2]) Види за ово дубровачку инструкцију Николи Ђорђићу Марину Растићу, посланицима на босанском двору из г. 1444., где се вели: „che, quando questi tempi morite la bona memoria del rè Tvertcho loro (i Ragusani) non volseno ascoltare nè dare oregie ad algune ambassade, né parole che li fosse mandate a dire per lo ré Radivoy, vayvoda Stipan, né algun altro, li quali li pregavano non li volesseno darvi li tributi, né cognoser per ré“ (N. Jorga, II. 406).

[3]) ib. 398/9.

[4]) ib. 406. n. 3. Listine, IX. 180. 183.

лике у исто време када Пољице и Омиш, који се већ првих дана фебруара спомињу у рукама млетачким.[1]) Иако је крaљ Томаш протестовао против млетачке окупације речених места, ипак је почетком 1444. тражио у тако несигурним приликама наслона на млетачку републику[2]). Бојећи се нападаја са сваке стране, тражио је од Млетака заштите од угарскога краља, Турака и других. Но република млетачка не хтеде се толико за њ заузимати, гледајући само да извуче што више користи за своје трговце, добивши напредне повластице по босанској краљевини[3]).

У то доба несигурности обраћа се Стеван Томаш и на краља Фридриха III. Он мољаше краља нека наложи грофу Цељском да се не удружи са његовим непријатељима, што је Фридрих и обећао да ће учинити[4]).

Када се краљ Владислав повратио са „Дуге Војне", гледао је Томаш да се пошто пото приближи Угарској.

Растић прича да је кардинал Цезарини после „Дуге Војне" превео краља Томаша на римокатоличку веру. Свакако је ова вест занимљива, али ју је веома тешко прихватити. У горе споменутом папском писму из г. 1445. не говори се ништа о овоме, а исто тако нема података да је кардинал Цезарини долазио у

---

[1]) N. Jorga, III. 152. 154.

[2]) Поред босанскога краља протестовао је против заузећа Омиша и Пољица и бан Пијерко Таловац, коме је раније освојио био ова места војвода Стеван Вукчић. Таловци су били суседи млетачки у далматинском приморју, имајући у рукама равне Котаре, Клис, Острвицу и др. те су као такви имали више пута размирице са млетачком републиком (Listine, IX. 100. 102. 105. 114/5.) Млечићи не хтедоше напустити Омиш и Пољице, иако је било разлога да ће им се на будимском двору замерити због тога корака. У мају 1444. поновио је поред босанскога краља протест брат бана Пијерка, Матко, али без успеха (ib. 181. 185. 193).

[3]) N. Jorga, III. 153/4. Listine IX. 189—190.

[4]) N. Jorga, III. 113.

Босну. Оно истина да се у Млецима у марту 1444. чуло да се кардинал Цезарини налази на путу, али је питање да ли је тада кардинал баш путовао у Босну.[1]) Факат је то, да је краљ Владислав негде у априлу или мају 1444., под утицајем Хуњадија, признао Стевана Томаша за босанскога краља и узео га у заштиту од његових многобројних непријатеља. Када је Томаш добио потврду од угарскога краља могао је сигурније гледати у будућност, јер је тиме био доста заклоњен од својих многих непријатеља споља и изнутра[2]).

Потпуно наслањање Босне на Угарску одрешило је краљу Томашу руке, те је енергичније иступио према Турцима. Већ у мају месецу задобио је краљ од Турака деспотов град Сребрник, известивши о томе дубровачку владу[3]).

---

[1]) ib. 161.

[2]) О томе акту говори краљ Томаш у листини Хуњадију од 3. јуна 1444. којом се обвезује да ће му годишње давати 3000 златних фијорина. овако: Quod quia vacante pridem solio hujus Regni nostri Bosne per obitum condam bone memorie Illustris domini Stephani Twertko ultimi Regis eiusdem patrui nostri carissimi nobisque post ipsius decessum et ex eiusdem dispositione in dominio castrorum et tenutarum Corone ipsius Regni remanentibus Serenissimus princeps et dominus noster graciosus dominus Wladislaus . . . de speciali consilio et bona voluntate ac dispositione Magnifici et potentis viri domini Johannis de Hunyad . . . . nos in Regem dicti Regni Bosne sollenniter instituit et confirmavit (Philipp Ernst Spiess, Aufklärungen in der Geschichte und Diplomatik Beureuth 1791. p. 263/4). Листину ову штампао је и Иван Кукуљевић у Arkivu za povĕstnicu jugosl. II. Razdĕl I. Zagreb 1852. стр. 38/9. не знајући за раније издање Шписа.

[3]) N. Jorga, II. 402. n. 4. Град Сребрник у Усори допао је деспоту Ђурђу у руке од прилике 1433. г. када је у савезу са војводом Сандаљем откупио од султана Мурата краљевину Твртка II. Твртковића (E cossi fexe altre volte esso signor despot e vaivoda Sandagl, quando comprono el paese del re Tvertcho, e per dicta cason el signor despoto se fexe signor di Svonich e di Ussora N. Jorga II. 455.) Проф. Јорга у регистру не разликује Сребрник у Усори од рударског места Сребрнице, у близини Дрине.

Углед Угарске услед „Дуге Војне“ беше дакле одскочио знатно, али га је требало одржати и учврстити стварним резултатима. Почетак велике задаће беше сретно отпочео, само је ваљало дело јоште крају привести. Многобројна посланства са разних крајева западне Европе и Балкана наваљивала су на краља да обнови што пре експедицију, обећавајући кооперацију флоте. Поред тога неуморни кардинал Цезарини а и деспот Ђурађ настојаваху непрестано да се дело крају приведе, а без сумње утицаше у том правцу и млетачки секретар Регвардатис.

Длугош врло лепо црта ситуацију у којој се тада налазио краљ Владислав. Од силних савета, вели он, краљ је био доста збуњен. С једне стране вукло га је срце у домовину Пољску, камо га је било звало пољско изасланство, ну с друге опет тешко му беше напустити сретно отпочету ствар Њему беше у толико теже напуштати поход против Турака, што су наде на повољан исход експедиције биле оправдане.

Када је хришћанска војска без помоћи Запада прошле године постигла тако сјајне резултате, какав ли се диван видик указиваше пред очима сада, када је помоћ обећана са толиких страна. Поред тога опажаше се Угарској сада много већа воља за наставак рата с Турцима. Све то дакле утицаше на краља Владислава да сазове дијету у Будим негде половином априла.[1]) Но будимска дијета имала је сем питања о рату решавати и о дефинитивном миру између завађених странака у Угарској.

---

[1]) Dlugosius, IV. 692/3. Не ће бити тачно код Длугоша када вели да је краљ сазвао дијету pro die S. Georgii, што би било 24. априла. Сабор је морао бити отворен раније, јер кардинал Цезарини већ 25. априла јавља у Млетке, како је краљ Владислав на сабору положио заклетву да ће још тога лета повести нову војну на Турке (regem omnino statuisse ac jurasse . . . unacum Baronibus et aliis Dominis ac Primatibus Regni illius adversus perfidos Teucros hac praesenti aestate, potenti exercitu se transferre) N. Jorga III. 168. Fraknói, op. cit. 425.

Споменули смо напред како је при склапању примирја у Иглави 1. септембра 1443. и при преговорима у Будиму у децембру 1443. између арцибискупа Сечија, Розгоњија и Хедерварија истакнута потреба за опћим миром. Ову потребу требало је задовољити, те је због тога и позван Гискра са својим присталицама на дијету у Будим. Ну као што је Гискра у одношају према краљу Фридриху гледао да одржи што више независан положај, тако није хтео на дијети будимској напустити своје самостално држање. Длугош прича да је Гискра на дијети нагласио како никад неће напустити ствар нејакога Владислава, али ипак да је пристао на унутрашњи мир[1]).

Чим је ствар са Гискром некако била регулисана, прешао је сабор на већање о рату против Турака. Расположење духова беше тако да је сабор брзо донео одлуку да се поведе рат против Турака. Пошто је краљ Владислав положио заклетву да ће још тога лета покренути експедицију, прешао је сабор на саветовање, како да се намакну средства за вођење рата[2]). Како је државна благајница била празна, решено је на сабору, да су поједини градови и вароши дужни дати прописану своту новаца, а на становништво свих места да се удари извесна пристојба.[3]) Војводи Ху-

---

[1]) Калимах на стр. 116. вели да је том приликом склопљено примирје са Гискром на 2 године дана.

[2]) У писму Флорентинцима од 2. јула пише краљ Владислав између осталога: de omnium regnicolarum nostrorum voluntate decrevimus, restaurato validiore exercitu, presenti estate et alia via per quendam passum Danubii, quem tamen Teucri cum suis galeis armatis et galeottis occupant, contra Theucros ipsos versus Nichapolim esse revertendum (N. Jorga, II. 404—5).

[3]) Рекао бих да је много утицао кардинал Јулијан да се овакво решење донесе у сабору. У једноме писму канцелару Шлику, писаном у мају после будимске дијете, покушава Јулијан да и Немачку покрене на рат против Турака. Јулијан је одушевљен па вели да то не би било тешко: Nam, si pro qualibet domo Alemanie imponeretur unus florenus renensis. colligeretur hinc maxima pecunia et sine magno onere et, ut levius supportaretur, posset fieri quod, si una villa habet centum

њадију пак поверена је брига око припрема експедиције[1]). Тако се дакле сабор, решивши, уз ову главну задаћу, још нека текућа питања, разишао негде крајем априла или почетком маја[2]).

Требало је јоште удесити односаје са Фридрихом III., који су, као што смо видели, прошле године остали несређени. Оно истина да се тада и једна и друга страна обвезала да се не ће узајамно нападати, те је због нереспектовања те обвезе био кажњен Понграц de S. Nicolao на априлском сабору, али је тој обвези требало дати формалан, стваран облик. Краљ Владислав могао је сада после сретнога похода са више сигурности на повољан резултат приступати преговорима са Фридрихом, јер је његов углед знатно одскочио, а имао је за собом и симпатије западнога хришћанскога света.

Краљ Владислав се још пре него што се састала дијета априлска обратио био Фридриху III. с писмом, тражећи споразума с њиме, као што је то био обећао прошле године[3]) У исто време радио је и кардинал Јулијан из Будима, помишљајући да и ове године пође лично Фридриху, о чему га је известио у писму набрзо пошто се врнуо са „Дуге Војне“.[4]) Но из грађе коју нам пружа Фракноји и Јорга рекао

---

domos, solveret ipsa centum florenos, qui postea distribuerentur inter habitatores secundum facultates cujuslibet (N. Jorga, III. 111). Врло је лако могуће да је кардинал овим разлозима утицао на духове на угарској дијети. Но ово писмо Јулијаново уједно нам сведочи и то, колико је поуздано казивање Длугошево о раду будимске дијете.

[1]) Dlugosius, IV. 698. Calimachus, op. cit. 116.

[2]) Да се на априлској дијети расправљало и о текућим пословима сведочи писмо палатина Хедерварија Николи од Варде и Калаји Јовану од 15. септембра 1444. као и писмо јудекса курије Ђорђа Розгоњија од 29. септембра (Codex Zichy IX. 79—80. Zala Oklevéltára II. 521).

[3]) N. Jorga, III. 113. О тим преговорима јавио је из Будима републици млетачкој посланик Регвардатис већ крајем априла (ib. 168.)

[4]) Fraknói, op. cit. 425.

бих да се кардинал није с Фридрихом лично састајао. Из 63. писма Енеје Силвије, које је писано непосредно пошто је примирје склопљено, негде крајем маја или почетком јуна 1444., види се, да је краљ Владислав, обраћајући се Фридриху за преговоре о примирју, назначио услове под којима је желео да се примирје склопи.[1]) Краљ Фридрих III. није се много уздао у Гискру и остале, а како је био заинтересован приликама у Немачкој, спремајући се да пође у Нирнберг, пристао је био да отпочне преговоре о примирју на две године дана, како предлагаше кардинал Јулијан. Једино је Фридрих услове краља Владислава изменио.[2])

Пошто је посланство Фридриха III. било негде почетком маја 1444. отправљено у Будим, јавио је канцелар Шлик кардиналу Јулијану, како се краљ Фридрих одазвао жељи краља Владислава те је упутио посланство у Будим ради преговора о примирју, да би и сам допринео бржем извођењу експедиције против Турака.[3]) Ну са преговорима је ишло веома тешко. Ни једна ни друга страна не хтеде лако одустати од својих захтева. Мало је фалило да се посланици Фридрихови нису врнули у Беч, не свршивши ништа. Али и ту, као и свагда, где год би тешкоће искрснуле, стави се по средини окретни и даровити кардинал, те је након велика труда успео, те се примирје склопи на две године дана, које Фри-

---

[1]) Miserat Rex Poloniae literas quasdam Caesari nostro, formamque dederat iuxta quam pacem deposceret (Ep. 63. Opera, 547. Voigt, art. cit. 354.)

[2]) Какви су разлози руководили и Фридриха и Владислава да склопе примирје лепо се види из 51. писма Енеје Силвије Јовану Кампизију, које му је упутио из Беча 25. јуна 1444. Ту се вели: Ungari qui prius superbissimi erant, nunc paululum humilitati inducias Viennales cum Caesare fecerunt, quae et illis utiles sunt, ne dum Turcis resistunt a tergo, timeant: et nobis accommodae, ne dum petimus Nurenbergam tumultibus patriae reuocemur (Opera, 535).

[3]) N. Jorga, III. 107.

дрих потврди у Бечу 21. маја 1444.[1]) Тако дакле после дугих препрека беху регулисани односаји између Аустрије и Угарске.

Кардинал Јулијан испунио беше сретно велики део своје задаће. Угарска се безбрижно могла припремати за нову војну, не морајући страховати од нападаја аустријског. Ну одушевљени кардинал не беше овим јоште задовољан. Он је хтео да поновна експедиција против Турака буде опремљена са што већим изгледом на успех. Стога је он гледао да за ову свету задаћу придобије што више хришћанских политичких фактора. У ту сврху упутио је он 21. маја писмо канцелару Шлику, излажући му начин како би се могли придобити немачки кнежеви да пригрле велику и свету задаћу. За набавку новчаних средстава предлагаше Цезарини исти онакав разрез на становништво, као што беше прикупљан у Угарској прошле и те године.[2]) Но немачки кнежеви осећаху јоште толико мало опасност од Турака, због чега канцелар Шлик и јављаше кардиналу 28. маја, да се само писмима не може остварити овако велико предузеће. Потребно је у ту сврху — додаје Шлик — упутити посланство у Немачку, Француску и Енглеску, а поврх тога позвати и римскога краља да се стави на чело експедиције као „belli princeps". Угарска је истина велика и снажна — истиче канцелар — али зато још није у стању да изагна Турке из Европе. Затоваља да кардинал дође у Нирнберг па да придобије кнежеве, у ком случају би се не само

---

[1]) Fessler II. 478. n. 1.

[2]) N. Jorga, III. 110—111. Код Јорге је ово писмо недатирано. Судећи по нотама рекао бих да Јорга држи да је оно писано 1443. јер и сам држи са Феслером да је примирје склопљено јоште 1443. Проф. Јорга наиме мисли да је писмо писано 15. августа, но под die ascensionis ваља разумети Спасов Дан (21. мај) а не Вел. Госпођу, за што сведочи одговор канцелара Шлика од 28. маја.

Грчка истргнула из мухамеданских канџи, него можда и Азија.[1])

Чим је Угарска закључила на априлској дијети поновап поход против Турака, објавила је ову одлуку западној Европи, тражећи помоћи.[2]) Ну они који беху далеко не осећаху толико опасност од Турака, па се стога слабо одзиваху. Сам кардинал пак не могаше лично путовати у Нирнберг, јер је његова присутност у Угарској била особито потребна у те дане, када је требало да се војска што пре крене према Југу.

Вест о одлуци априлске дијете стигла беше у у Млетке пр̄вих дана маја, те је сенат већ 12. маја у писмима кардиналу Цезарипију и посланику Регвардатису доставио, да ће папске галије кренути скоро према Галипољу и стићи онамо пре доласка сувоземне војске. Сенат је извештавао даље да је и изасланик дуке бурдунског стигао у Млетке да отпочне оружање галија, па је истицао како краљ ваља што пре да крене с војском, јер је време за експедицију погодно како никад дотле.[3]) Док су Млеци овако пожуривали спреме, знајући да од брзе акције зависи повољан резултат, дотле је папа одуговлачио ствар, штедећи у новцу, који му је требао на друге сврхе.[4]) Римска се курија истина под утицајем при-

---

[1]) ib. 112. Код Јорге је погрешно назначено да је ово писмо Шликово писано из Млетака. Да је писмо упућено из Беча види се из 65. писма Енеје Силвије, које је из Беча упутио Цезаринију 28. маја као додатак уз Шликово писмо (Opera, 549. Voigt, art. cit. 354).

[2]) N. Jorga, III. 182.

[3]) ib. 167/8.

[4]) 18. маја пише папа: Sed tanta est ejus classis expensa, ut licet decimae multarum civitatum et dioecesum, licet multorum principium auxilia adhibeantur, licet omnes aerarii ecclesiae pecunias exponamus, nostras exsuperet vires, cogamurque alia quotquot possumus auxilia a bonis et devotis Ecclesiae filiis exposcere. (Dr. J. Schwarz, Zur Geschichte des Friedensschlusses von Segedin 1444. Ungarische Revue, Budapest 1894. 344).

лика претварала да свом снагом ради на опремању флоте, али онима који из ближе посматраху ствар јасно беше, да је курији највише стало дотле да је читава ствар стане о што мање трошка. Како кардинал Кондолмијери није имао довољно новаца, није могао наоружати галије како треба, услед чега се неки господари галија стадоше бунити, не хотећи са недовољном спремом кренути на тако велико предузеће.[1]) Републици млетачкој беше опет много стало до журне акције, те, незадовољна папиним шкомрачењем, устаде отворено против њега у седници од 25. маја. Истичући кардиналу Кондолмијеру, да је управо њена заслуга што се краљ Владислав одважио на поновну војну против Турака, напомињаше да с разлогом може критиковати поступак папски, који новац прикупљен од десетка троши на друге сврхе. Сама пак република утрошила је до сада на опрему флоте толико, да с пуним правом може на галијама папске заставе заменити својима, те их упутити против Турака. С тога дакле нека легат не тражи више новаца од републике него нека троши од својих, а он ће већ наћи доцније начина како да то накнади. Република је готова да му помогне у прикупљању десетка, који ће моћи покрити трошкове. Не буде ли легат поступао према овом, предузеће република друге мере „cum, nisi summus pontifex suum extimet honorem, nos nostrum carum habemus.[2])

Овај енергичан корак млетачке републике утицао је толико да је кардинал Кондолмијери почетком јуна доставио да је велика већина галија опремљена, сем две за које би требало јоште 5000 дуката. Млетачки сенат пристао је био на захтев кардинала да се тих 5000 дуката намакну од десетка, те је 5. јуна наредио управнику Падове да у споразуму са тамошњим бискупом отпочне са купљењем десетка. Но како се клир није

[1]) N. Jorga, III. 169.
[2]) ib) 170.

журио са давањем десетка,[1]) како је даље галије требало што пре отправити, закључио је сенат 17. јула да се десетак има прикупљати и од просјачких редова и њихових манастира, а тако исто и на добрима кардинала на млетачкој територији. Истога дана дато је упутство заповеднику Крита, да се и онде десетак прикупља, а скупљена свота да се има употребити на набавку провијанта за флоту.[2]) Како је пак експедиција против Турака ишла и у корист Грка, наредио је млетачки сенат 17. јула управнику Крита да се десетак прикупља и од грчкога свештенства.[3])

Много је брже ишло са оружањем галија, које је дука бургундски опремао о своjем трошку. Чим је командант дукиних галија Ваврен стигао у Млетке, негде између 8. и 12. маја, отпочео је одмах преговоре са републиком. Република млетачка нашла је за добро да тачно прецизира задаћу папске и бургундске флоте, ограничивши је једино на оперисање против Турака. У то време блокирала је Јовановце на Роду флота сараценскога султана Закмак Мелек Дахира.[4]) Јовановци се обраћаху папи за помоћ, а сем њега и на остале хришћанске владаре. Папа Евген IV. намеравао је да поред помоћи Грцима ослободи Род опсаде. Ту задаћу пак имала је извршити хришћанска флота. У том правцу утицао је папа и на дуку бургундског Филипа, те је овај, одашиљући Ваврена као команданта флоте против Турака, ставио

---

[1]) Види за ово одлуку млетачког сената од 29. јануара 1445. када је решено, да се онај део прелата на млетачкој територији, који се противи давању десетка, примора силом на то (N. Jorga, III. 195).

[2]) ib. 172/3.

[3]) ib. 180.

[4]) Јовановце је на острву Роду нападала сараценска флота током 1442. и 1443. г. Но особите спреме против Рода припремао је султан Закмак с пролећа 1444. што се набрзо показало у снажном нападају сараценском у месецу августу (Види писмо старешине Јовановаца папи Евгену IV. од 20. фебруара 1445. Jorga, I. 88—89).

му у дужност и ову задаћу. Ну млетачка република, спремајући се за рат против Турака, никако није пристајала да се зарати и са египатским султаном, са којим је преко млетачког племића Андрије Доната у октобру 1442. склопила била трговачки уговор, те њиме регулисала своје трговачке одношаје у далекој Леванти.[1]) У бризи дакле да се не замери султану Закмаку и да не отешта положај својим многобројним трговцима по Сирији и Египту, истакао је сенат одлучно да галије и момчад даје само под тим условом, да флота оперира једино против Турака.[2]) У том смислу иставио је сенат 17. јуна инструкцију своме племићу, Лују Лоредану, заповеднику папских осам галија. У инструкцији наглашава сенат да се флота једино упућује против Турака, те му се строго забрањује да напада египатско бродовље. Буде ли сараценска флота подупирала Турке, Лоредан ће позвати Сарацене да се повуку, јер ће их иначе морати напасти по налогу легата, који је главни заповедник хришћанске флоте. У инструкцији се даље наглашује

---

[1]) У априлу 1444. стигли су у Млетке гласови како султан опрема јаку флоту против Рода (N. Jorga, III. 161). Своје становиште према египатском султану Закмаку означила је млетачка република јасно у писму папи Евгену IV. од 28. авг. 1444. Ту се између осталога вели, да би било веома непромишљено нападати султана Закмака, који је dominus potentissimus, када офанзива према Турцима није још ни отпочела, које дело је само по себи замашно и тешко (ib. 184/5). О млетачком трговању у Египту за време владе султана Закмака расправља W. Heyd op. cit. II. 479—481. који је употребио и споменути трговачки уговор по препису Томаса. Иако се република млетачка трудила да уговором трговачким одстрани све злоупотребе, које су од толико времена реметиле правилан трговачки развој за време Закмакова преходника Бурсбаја, ипак је насиља и неправде било и даље. Нарочито је страдала била трговина с бибером. И султан Закмак прекупљивао је био сав бибер из Индије, те монополишући трговину са овим артиклом, наметао га је трговцима млетачким по ванредно високу цену, због чега се млетачка влада марта 1444. у писму султану горко тужи (N. Jorga, III. 160/1).

[2]) Predelli, Diplomatarium Veneto-Levantinum, II. 353—366.

да све то исто важи и за галије бургундскога дуке. Како је командант Ваврен дао реч да не ће поћи према Роду него једино против Турака, даје се ипак налог Лоредану да припази на њ да одржи обећање. Како пак на галијама не беше потребног броја војника, упућен је био Лоредано да уз пут сврне у Полу или у Крф, па да онде попуни потребан број момчади.[1])

Као што се из инструкције види Ваврен је попустио услед енергичнога држања сената, те пристао да са галијама оперише једино против Турака. Чим је ова ствар решена, прешло се одмах на оружање, које је доста брзо ишло, јер је новца било довољане.[2])

Кардиналу Кондолмијеру не свиђаше се што је република ограничила задаћу флоте, те је одмах протестовао против тога, доставивши ову одлуку папи. Не допадаше се даље кардиналу ни сенатска одлука о попуњавању броја војника на неким галијама у Поли или Крфу. Кардинал се бојао да те галије како год не заостану, те да се тиме број галија не умањи. Када је сенату достављен био кардиналов протест попустио је у толико, што је 19. јуна напустио галипољски теснац као базу операција, те је задаћу флоте проширио на опћу операцију против Турака. Сем тога опозвана беше наредба о попуни момчади у Поли и Крфу.[3]) Тако дакле после дугих сметњи отпловила је 22. јуна из Млетака папска флота од осам галија, а њојзи се јоште придружише осам млетачких галија и фуста. Поред тога закључио беше млетачки сенат да се према Галипољу накнадно упуте и галије јадранскога мора, ако не би било опасности од каталонских гусара. Две недеље кашње 7.

---

[1]) N. Jorga, Ш. 173/4.

[2]) По хроници Zancaruola било је оружање бургундских галија готово за четири дана (Jorga Ш. n. 1). Но ово не ће бити тачно, јер знамо да су галије дуке бургундског отпловиле из Млетака тек првих дана јула (ib. 176).

[3]) ib. 175.

и 8. јуна отпловиле су и галије дуке бургундског под вођством Вавреновим.[1])

Млетачка порука од 12. маја, где се јавља да ће галије за који дан кренути за Галипољ, стигла беше у Будим негде крајем маја. У то време израђивао се у Будиму ратни план за нову експедицију. Како је прошле године продирање хришћанске војске поглавито заустављено било у балканским кланцима, нашло се за добро да ове године војска удари другим, лакшим путем. Највећи део хришћанске војске беше коњица, те је стога закључено да се војска креће левом обалом дунавском, кроз данашњу равну Влашку. У Будиму се тада држало да су Турци Дунав код Никопоља затворили својим лађицама,[2]) па је стога било решено да један део хришћанске флоте из Црнога Мора уплови у Дунав и да на згодном месту пребаци војску на десну обалу.[3]) 5. јуна поручиваше кардинал Цезарини републици и кардиналу Кондолмијеру, да упуте један део галија уз Дунав до Никопоља. Ну ово Цезаринијево писмо стигло је у Млетке пошто је кардинал отпловио за Галипољ, а сенат се, како изгледа, није пожурио да на ово даде одмах одговора.[4]) Али када је почетком јула стигло у Млетке писмо кардинала Јулијана од 15. јуна, у коме је поново тражио да се један део галија пошаље Црним Морем у доњи Дунав, узео је сенат озбиљно у претрес ову ствар. 2. јула изда сенат наредбу команданту Лују Лоредану да пошаље до Никопоља око осам галија ad facilius transvehendum

---

[1]) ib. 176—9.

[2]) N. Jorga, II. 404/5.

[3]) О том плану известио је кардинал канцелара Шлика, на што му овај у мају пише: Quod autem Dominacio Vestra per Valachiam facienda scribit, omnino laudo, quia equestribus exercitibus aspera moncium vitanda sunt, patentesque campi suscipiendi (N. Jorga, III. 107. Fraknói, op. cit. 425/6).

[4]) Види писмо сената кардиналу Јулијану од 4. јула (N. Jorga III. 176.)

exercitum ab una ad aliam ripam Danubii.[1]) 4. јула пак упућен беше заповедник на јадранском мору да галијама Лоредана прикључи једну из Млетака и једну из Крита. Било је предлога да сам главни поморски капетан Дијено пође према Галипољу, а у јадранском мору да остави једино вицекапетана са једном галијом из Крита и једном из Крфа. У Млецима се много старали да се ово изведе, јер се стрепило, да ће се у случају изостанка флоте на Дунаву свалити сва кривица на републику. У исто време известила је република о томе и команданта бургундских галија Ваврена у Млецима, који је план одобрио, а тако исто доставила је то и кардиналу легату Кондолмијерију.[2])

Млетачки сенат полагао је био нарочиту пажњу на дунавску експедицију флоте још и стога, што је држао да ће олакшаним прелазом хришћанске војске преко Дунава убрзати продирање Хришћана на Балкан, те Турцима не дати времена да се могу с успехом одупрети Хришћанима. Прогањањем Турака из Европе пак отварала се сјајна перспектива млетачким експанзивним тежњама.

Кардинал Цезарини, који је знао добро да код млетачке републике у покретању крсташке војне против Турака више претежу материјални интереси, старао се да републику сјајним обећањима нагна на што живљи рад. У споразуму са деканом краковским, Николом Лошоцким обећао беше он у јуну месецу републици, да ће у случају успеха предати Млецима Солун и Галипољ.[3]) По једном млетачком писму од

---

[1]) Listine, IX. 201.

[2]) N. Jorga, III. 176—8.

[3]) Проф. Јорга (III. 177. n. 2) не зна ко је декан о коме се говори у млетачком писму од 4. јула 1444. Но из Длугоша види се да је то био декан краковски Никола Лошоцки, који је играо знамениту улогу у преговорима о миру 1442. и 1443. између краља Владислава с једне и краљице Јелисавете и краља Фридриха III. с друге стране (Dlugosius, IV. 680).

4. јула рекао бих да су планови за деобу турске империје били познати и грчком посланику на будимском двору, те се овај, бојећи се да при деоби не добију знатан део Млечићи, старао да умањи значај млетачке републике у заједничкој акцији. Грчки посланик полагао је главну тежину на папску, бургундску и византијску флоту. У исто време беше у Будиму и посланик краља араганског и напуљског Алфонза V. па се и он старао да оправда краља због чега прошле године није опремио флоту, бацајући сву кривицу на Млетке. Наравно да је република одбијала све оптужбе. Она истицаше поново како је на флоту потрошила 30.000 дуката, наоружав је већим делом од десетка млетачкога свећенства, поред незнатног дохотка од фиорентинског клира. Република се хвастала тиме како је закључила да под својом заставом отправи у Галипољ шест до осам галија, а послаће можда и заповедника јадранскога мора у Галипољ, ако не би било опасности од каталонских гусара. На основу свега тога мисли република да има права тражити Галипољ и Солун, не толико из жеље за освајањем, колико стога, што држи да их је у стању одбранити од Турака исто толико колико и друга која хришћанска држава. Један део млетачких сенатора ишао је још даље, тражећи да се наложи Регвардатису да затражи у Будиму за републику јоште и Панидос и Марођу, али је тај предлог одбачен.[1])

Република св. Марка гледала је да се сама на своју руку дочепа Авлоне, Канине, Јанине, и Аргирокастра у Арбанији, одакле се извозило жито и со. У нади да ће Турци исред хришћанске војске устукнути преко у Азију, дала је она 14. јула налог управнику Крфа, нека гледа да путем преговора и обећањем пензије од 500—1000 перпера придобије

[1]) N. Jorga III. 177/8. Марођа, на тракијском приморју, западно од ушћа Марице, позната као место где се добивао у средњем веку толико тражени алаун (W. Hayd, II. 553).

ова места од Турака, да не би како год допала у стране руке, те се тиме оштетили интереси млетачких поданика.[1])

Поред Млетака јављала се и република дубровачка као претенденат на градове Авлону и Канину.[2])

---

[1]) N. Jorga, III. 179—180.

[2]) N. Jorga, II. 402. n. 4. 403. Dipl. Rag. 457. Дубровник је држао да има такођер права на добит приликом деобе, јер је и сам учествовао у експедицији. Дубровачки сенат је већ 8. фебр. 1444. на папин захтев од 17. дец. 1443. решио да ће дати две галије против Турака у том случају, ако папа отправи у Галипољ 12 галија и ако хришћанска флота стигне онамо до 30. септ. (N. Jorga, II. 401. n. 4). Папа је додуше тражио од републике три галије и још неке да их наоружа о својем трошку, али га је република одбила изговарајући се да се не може лишити галија и људи, који су јој веома потребни за одбрану од гусара (Dipl. Rag. 451—454). Растић погрешно прича (стр. 289—290). да је папа затражио галије од Дубровчана тек пошто је склопљен Сегедински Мир, који Растић ставља у 1443. г. Из споменутог дубровачког писма папи Николи V. од 27. фебруара 1451. види се да се у то време прикупљали у Дубровнику за крсташке сврхе добровољни прилози, те је папски легат Кондолмијери добио bona quantita de dinari (Dipl. Rag. 484). Поч. јуна држало се у Дубровнику да ће кардинал Кондолмијери приспети са папском флотом из Млетака. 3. јуна изабрани беху пет племића, који су имали изаћи до острва Каламоте, те позвати кардинала да сврне у Дубровник. Кардиналу одређена беше за становање ректорова палата уз дневну награду од 50 перпера у име трошкова око трпезе (N. Jorga, II. 402. n. 4. Resti 290). Но из Млетака оружана флота никако не стизаше из разлога које горе наведосмо. Последњих дана јуна прошла беше поред Дубровника једна од хришћанских галија, упутив се према Крфу (ib. 403). Тек 5. јула приспео је кардинал Кондолмијери са галијама у Дубровник, те је онде преговарао са републиком о задаћи флоте. Судећи по Растићу (290) види се, да је и Дубровник као и Млеци једино хтео предузимати акцију против Турака, бојећи се заплета са другом којом силом. По протоколима дубровачким рекао бих да су папске галије и дубровачке две, (лађа за провијант отишла је тек 19. авг. N. Jorga II. 407.) којима беху команданти Жупан Бунић и Марин Ђорђић, отпловиле из дубровачког пристаништа пред вече 7. јула, о чему су Дубровчани 12. јула известили посланика на угар-

Већ почетком јуна 1444. истиче сенат своје скромне жеље за Авлоном и Канином, а 27. јуна наређује својем посланику Блажу Рањини да затражи од

ском двору Блажа Рањину. Десетога јула стигоше тих десет галија у Крф. Из Крфа се оне са још пет млетачких кренуле 13. јула према Модону, очекујући да ће онде затећи јоште и галије дуке бургундскога, које је оружао у Ници. Међу тим су галије дуке бургундског, кренув се из Млетака 7. и 8. јула, допловиле у Дубровник 22, те се према Крфу упутиле сутра дан, стигав онамо 25. јула, одакле се 28. упутише према Модону. Свега дакле деветнаест галија како је доставио дубровачки сенат у Угарску 31. јула (Dipl. Rag. 457—9. N. Jorga, III. 184). Нема сумње да су папске галије затекле у Модону јоште неколико галија дуке бургундског, наоружаних у Ници, пошто дубровачки сенат 20. августа јавља посланицима у Босни, како је време погодно за пловидбу, те се нада да су галије стигле у Галипољ већ крајем јула, где ће их бити више од 25 на броју (N. Jorga, II. 406). На основу материјала, који имамо у рукама, не може се тачно утврдити када су хришћанске галије стигле у галипољски теснац. Из грађе млетачкога архива види се да је папска флота са две дубровачке галије стигла у млетачко пристаниште Модон у Мореји 17. јула (N. Jorga, II. 407. III. 180. 184). Како се командант папске флоте још 25. јула задржавао у Модону, (N. Jorga, III. 181.) могуће је претпоставити да су папске, млетачке и дубровачке галије очекивале галије бургундске из Млетака. Споменусмо да су бургундске галије из Крфа кренуле за Модон 28. јула. Како је из Крфа до Модона требало четири дана, то су бургундске галије могле стићи у Модон 1. августа, одакле су све галије укупно могле кренути 2. августа те доспети у галипољски теснац око половине августа или нешто касније. Из причања Францеса на стр. 800. и 1050., који је тадашње догађаје као савременик брижљиво бележио, види се, да је хришћанска флота 30. августа већ у велике била отпловила из мореуза Еурипа, између Негрепонта и Атике, те је Францес као посланик деспота Константина, не нашавши хришћанске галије, морао другом неком отпловити до острва Лемноса, па оданде у Цариград, камо стиже почетком новембра 1444. Напоменућу јоште да пада у очи што и галијама Лоредановим а тако исто и Вавреновим треба две недеље од Млетака до Дубровника, док им за дужи пут од Дубровника до Модона са паузама треба свега 9 до 10 дана. Одатле би се могло закључити да се и Лоредано и Ваврен задржали у Поли, попуњујући онде број својих морнара. Из Поле се га-

краља Владислава, у случају сретног исхода војне, за републику Авлону и Канину, које обилују житом. У том случају, истиче сенат, не би република имала страховати од тога да јој суседи могу наносити штете забраном увоза жита у њене територије.

лије могле кренути за Југ негде 30. јуна или 1. јула, известивши о својем одласку млетачку владу, услед чега је ова 4. јула доставила кардиналу Јулијану и Регвардатису на угарском двору одлазак флоте у галипољски теснац. Тако бисмо онда разумели због чега млетачки сенат 4. јула извештава угарски двор о одласку папских галија, те нам онда овај поступак не изгледа ganz unbegreiflich као што Шварц истиче на стр. 336. споменуте расправе у Ung. Revue.

IX.

Султан Мурат II. посредовањем султаније Маре отпочиње поч. 1444. преговоре о миру са деспотом Ђурђем Вуковићем. — Деспот Ђурађ придобива Хуњадија за мир. — Последње трећине јула 1444. стиже краљ Владислав у Сегедин да преговара са турским посланицима о миру. — Склапање Сегединског Мира последњих дана у јулу. — Услед добивених гласова из Млетака да је флота отпловила у Галипољ руши се Сегедински Мир 4. августа под утицајем кардинала Цезаринија. — Деспот Ђурађ Вуковић доставља султану Мурату II. кршење Сегединског Мира. — Хришћанска војска прелази преко Дунава 20. септембра 1444. — Прелазак Турака из Азије у Европу. — Верзије о издаји Ђеновљана. — Хришћански пораз код Варне 10. новембра — Ширење лажних гласова о бици на Варни, краљу Владиславу и кардиналу Цезаринију.

Док је тако западна Европа пуна наде очекивала да се што пре отпочне велика задаћа, док се у Византији и Пелопонезу услед овога покрета опажа интензивнији развој животне енергије, дотле се у Угарској припремао полагано терен за један чин, који ће грдно изненадити тадашње духове и за кратко време зауставити акцију против Турака.

Прошлогодишња „Дуга Војна“ била је од силна утицаја како на Турке а тако и на остале подјармљене хришћанске народе на Балкану. Иако она није оставила за собом стварна резултата, јер су освојене територије поново пале у турске руке, беше она од велика морална утицаја. Халкондил прича да је потчињеним народима завладала опћа тежња за осло-

бођењем, па су неки и отпочели радити у том правцу. Па и Запад прионуо је већма да изведе велику задаћу. Сретан исход „Дуге Војне“ отварао је сјајну перспективу за будућност. Духовима беше снажно овладала идеја да је тада најзгодније време да се Турци прогнају из Европе.

Султан Мурат II. осећаше јасно значај прошлогодишње експедиције те појимаше добро свој тежак положај. Када је прошле године једино Угарска са нешто мало савезника продрла у срце турске империје, шта се могло очекивати сада, када се поред Угарске спремала и западна Европа да поморском флотом подупире акцију сувоземне војске. Султану Мурату беше већ из ранијих година познато колико је римска курија заузета да се олакша потиштено стање Византије. Познати му беху и трговачки интереси млетачке републике, којој много беше стало да оснажи свој углед у Леванти, који много пострадао беше губитком Солуна и сталним напредовањем турским. У потискивању Турака гледала је млетачка република животне интересе своје. Султан је дакле могао очекивати да ће она лако загазити у акцију. Шта више нема сумње да њему нису биле непознате припреме на Западу за заједничку акцију против њега. Из Пелопонеза је Мурат такођер морао бити обавештен о енергичном делању деспота Константина Драгаша, а сем тога претила је свеудиљ опасност из Мале Азије, где су синови Карамана чекали на акцију Запада, па да још у већој мери обнове акцију него прошле године.

Притешњен са свију страна морао је Мурат већ рано с пролећа 1444. помишљати на мир. Како је Угарска била најопаснији противник, требало се с њоме прво нагодити. Ну како је у Угарској после „Дуге Војне“ јоште све врило и распаљивало се мислима на велике успехе будуће војне, требало се обратити прво на онога, који би од евентуалнога мира могао имати највеће користи. Та личност, која беше од толика ути-

цаја на покретање прошлогодишње војне, беше деспот Ђурађ Бранковић. Једини је деспот имао највише разлога да буде незадовољан са резултатом војне. Када ја деспот видео како се неразумно напушта оно што беше задобивено, развио беше акцију да задржи крсташе у Србији, како би се одатле лакше могла отпочети поновна експедиција. Ну његов труд беше узалудан. Он се враћао са победоносном војском онако исто јадан као и пре војне, а честитка млетачког сената од 23. марта, у којој се радују што је повратио bonam partem sui status беху само празне речи.[1])

Деспот Ђурађ дакле могао је најпре помишљати на повољне услове мира, тим пре што је познавао политичке прилике у Угарској, које су могле омести поновну експедицију против Турака.

Преговоре са деспотом отпочео беше султан Мурат преко султаније Маре, кћери Ђурђеве, још почетком 1444. Марта месеца наиме стигао беше у Дубровник посланик Марин, један грчки монах, те му република даде барку да га одвезе до Спљета, одакле ће поћи деспоту.[2])

Тако дакле отпочео беше деспот Ђурађ преговарати о миру баш у оно време, када се априла месеца на будимској дијети расправљало о поновној експедицији против Турака.[3]) Наравно да су ови пре-

---

[1]) Listine, IX. 187.

[2]) N. Jorga II, 401. Овај архивалан податак имао је и Растић, те и он пише да је иницијативу за склапање мира дао султан Мурат II. (стр. 289).

[3]) По Халкондилу (стр. 316.) је иницијативу за преговоре о миру дао деспот Ђурађ, сумњајући да ће му Угри помоћи да поврати своју државу. Туроц пак у својој хроници (стр. 320) у кратко прича догађаје после „Дуге Војне" до Сегединскога Мира, али и он истиче да је султан Мурат II. први затражио мир од краља Владислава и Хуњадија. Опширније од Туроца излаже догађаје Длугош (701). По њему су турски посланици, који су долазили због откупа анадолскога војводе, покушавали да испитају да ли су меродавни фактори скло-

говори вођени у највећој тајности, јер нема спомена да се што о њима дознало у најближој краљевој околини. Грчки монах, пошто се вратио из Угарске, однео је султану поруку деспотову, под којима условима би се могао мир склопити. Халкондил прича да је деспот поручивао султану, да ће га измирити са Угарском ако му поврати државу, за коју ће му у име данка давати половину прихода земаљског.[2])

Извори нас на жалост остављају те не можемо у детаљима нацртати даљи ток преговора између деспота и султана. Ну без сумње да је деспот отпочео опрезно радити на припремама око склапања мира тек пошто је добио повољан одговор од султана Мурата. Добивши одговора од султана негде у месецу јуну, могао је деспот приступити својој задаћи. Главно беше придобити за мир војводу Хуњадија, који је тада у питању политике према Турцима имао решавајући глас у Угарској. Преговори ови између деспота и Хуњадија вођени су, како изгледа, далеко од Будима, на поседима деспота Ђурђа, у арадској жупанији.[2]) Повољни услови које је султан нудио деспоту, а наиме повратак деспотовине са градовима, несигурност да ли ће се ове године одазвати хришћанска флота, мамиле су и Хуњадија да пристане на овако по-

---

ни на мир. И Калимах (118), који прича по Длугошу, вели, да је султан, бојећи се солидарне хришћанске акције на суху и на мору, упутио посланство да прво преговара с деспотом о миру.

[1]) Chalkondylas, l. c.

[2]) Из угарских листина може се приближно одредити у којима се крајевима Угарске Хуњади задржавао током 1444. г. 7. марта налазио се он у Чанаду (Gróf Sztáray Család oklevéltára II. Budapest 1889. II. 361/2), 24. априла у Пешти (Cod. Zichy IX. 68/9), 27. маја у Торди у Ердељу (Teleki X. 149—150), 3. јула по свој прилици с деспотом у Араду (Katona XIII. 268—271.) 12. јула у Темишвару (ib. 298/9), у којој га жупанији у месту Темешхељу налазимо ћа и 15. септембра. (Codex dipl. patrius VII. 163/4. Csánki Dezsö, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest 1894. II. 66)·

вољне услове, који се добивали без капи крви. Поред овакових повољних услова задобио је деспот Хуњадија нарочито тиме, што му је обећао, да ће му, у случају ако прионе да се склопи мир са султаном, уступити своје градове у Угарској.[1]) Ја држим да се не ћу преварити ако узмем да је уступање града Вилагоша са још неким местима Хуњадију 4. јула 1444. био почетак обвезе деспотове, а уједно и сигурно јемство да ће Хуњади свом снагом настојати да се мир склопи. У истини се истина као мотив покл пу спомињу Хуњадијеве заслуге у „Дугој Војни“ и његови велики трошкови око припремања експедиције, али је крактеристично да се ту каже да је Хуњадијева заслуга, што је деспоту и сину му Лазару повраћен

---

[1]) Катона (308/9.) не верује да је Хуњади без знања краља Владислава преговарао о миру с Турцима зато, што Длугош нетачно каже да је деспот Ђурађ градове у Угарској добио од краљева Албрехта и Владислава, место од Жигмунда. Као други разлог да Длугош неистину прича види Катона и у том, што нема трага да је Хуњади сем Вилагошвара добио Ђурђеве градове у Угарској. Нетачно је пре свега да је деспот Ђурађ од Жигмунда у замену за Београд добио градове и имања у Угарској. Велика већина ових поседа у Угарској налазе се у рукама деспота Стевана пре него што је Београд дошао у Жигмундове руке 1427., те их је деспот Ђурађ наследио, а неке опет новцем задобио (Види за ово расправу Pesti Frigyes, Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországban 12. sqq). Длугошево причање да је деспот добио градове од Албрехта и Владислава тумачим тиме, што је Длугош морао знати да је деспот град Вилагош добио од Албрехта 1439. а у току 1442. опет неке градове од краља Владислава, које му је овај 1440. 1441. због тобоже невере био одузео (Pesty, 22/3). Не стоји даље Катонина тврдња да се не зна да је Хуњади сем Вилагоша имао јоште који од поседа Ђурђевих у Угарској, пошто се у априлу 1445. Мункач, пређе својина Ђурђева, спомиње као посед Хуњадија. (Pesty, op. cit. 32). Да је Хуњади са деспотом Ђурђем имао тајних преговора говори сем Длугоша Андрија де Palatio, који је учествовао у бици на Варни. У својим мемоарима пише он: Georgius despotus ac magnificus Johannes de Hunyad *inconsulto rege* habuerunt cum Teucrorum principe tractatum etc. (Fraknói, op. cit. 426.)

већим делом regnum Rasciae.[1]) Карактеристично је даље и то да се у листини Ђулафехерварског каптола од 12. априла 1445., којим се Хуњади и синови му Владислав и Матија на заповест палатина Хедерварија уводе у посед града Вилагоша у Зарандској жупанији, не спомиње ни једном речи на који су начин дошли они до града Вилагоша.[2]) Није ли могуће претпоставити да се тада нашло за добро прећутати да је Хуњади до Вилагоша дошао тако, што је допринео да се прекрши закључак априлске дијете, што је после повукло за собом још већи грех — рушење Сегединскога Мира?

Пошто је деспот Ђурађ придобио Хуњадија те заједно с њиме углавио главне погодбе мира са турским посланицима требало је известити о томе краља Владислава и кардинала Цезаринија.[3]) Длугош прича да су краља у Будиму о преговорима за мир известили преко весника и писама деспот Ђурађ и Хуњади те га замолили да proxima die Augusti дође у Сегедин, камо ће стићи турско посланство, које долази да моли за мир. Ако је споменуто писмо краља Владислава, датирано у Будиму 2. јула 1444., флорентинској републици аутентично, онда је јасно да краљ Владислав почетком јула још ништа није знао о тајним преговорима за мир.[4]) Али већ неколико дана

---

[1]) Katona, XIII. 269—271.

[2]) Teleki, X. 159—164.

[3]) Длугош каже: In omnes itaque conditiones (т. ј. султан) per Georgium despotum Rasciae et Johannem Woyewodam sibi, quamvis Wladislao inconsulto, propositas ultro consentit (стр. 702).

[4]) Краљ у писму вели да ће 15. јула кренути према граду Варадину, па оданде према Дунаву у Турску. Експедицију сувоземне војске потпомагаће и хришћанска флота, за коју вели *да се већ налази у теснацу галипољском* (N. Jorga, II. 404/5). Ово последње место буди у нама сумњу да је писмо аутентично, јер се у то време јоште у Будиму није знало ни да је флота отпловила из Млетака, а некмоли да се већ налази у теснацу галипољском. Из млетачког писма кардиналу Јулијану од 22. јуна (N. Jorga, III. 176.) могло се у

кашње извештен је био краљ Владислав о овим преговорима преко Ђурђева посланика, дубровачкога племића Паскоја Соркочевића.[1]) Половином јула наиме известио је Паскоје из Будима дубровачку владу, како се краљ Владислав спрема да пође из Будима за Сегедин. Примивши Паскојево писмо 31. јула, наредио је сенат своме посланику на угарском двору Блажу Рањини нека поради на двору да се у случају рата изда републици Авлона. Опази ли пак да ће доћи до склапања мира, нека настоји да и република буде укључена у тај мир.[2]) Одатле се види да се краљ Владислав јоште половином јула бавио у Будиму, што потврђују и његова писма из Будима Владиславу Тетешу од 9. јула, у коме му наређује да исплати државној благајници порез, разрезан на његове зем-

Будиму, претпоставивши да је писмо из Млетака у Будим могло стићи за 9 дана, само знати да је флота готова да отплови и ништа више. Могуће је да је краљ Владислав нашао за добро да Фиорентинцима не каже праву истину, те да читаву ствар прикаже у повољној светлости. Није ли тако, онда сумњам да ће ово писмо бити истинито. У том случају би и њега требало убројати у ону категорију подметнутих писама, камо спада и писмо краља Владислава Скендербегу од 5. јула 1443. или по Катони из г. 1444. И у томе писму (Katona XIII. 302.) вели краљ за флоту да се већ налази у Хелеспонту (Види о аутентичности овога писма и одговору Скендербегову на то писмо расправу Ил. Руварца „Ђурађ Вуковић, деспот српски и Ђорђе Кастриот-Скендербег, вођ арбанашки, године 1444. Летопис М. Срп. 212. стр. 7—8).

[1]) Овај Соркочевић био је у служби деспота Ђурђа. У једном дубровачком писму од 7. маја 1445. назива се он „zeonich dello illustre signor despoto". (N. Jorga, II. 412).

[2]) Rezevessimo lettera da ser Pasqual de Sorgo, per la qual ne advisa la maiestade del serenissimo signor nostro esser per partirse de Buda per andar a Seghedino. . . . Et altretanto vedando voi lo santo passazo andar in avanti, debiati attender sopra la fazenda dell' Avellona. . . . *Et similmente vedendo alguna paxe esser per concludersi, attendete con ogni diligentia a voi possibile che la nostra cittade con lo suo territorio et merchadanti sian incluxi in essa paxe.* (Dipl. Rag. 459).

ње[1]) и писмо краљу Фридриху III. од 11. јула у коме му јавља да је својим потчињеним органима наредио да пазе како се услови склопљена примирја не би нарушили.[2]) Према томе не стоји мишљење наших и страних историка да је Сегедински Мир склопљен почетком или половином јула.[3])

Иако је краљ Владислав извештен био о преговорима деспотовим и Хуњадијевим са Турцима, иако се половином јула спремао из Будима за Сегедин да онде прими турско посланство, чини се ипак да није веровао да ће доћи до мира с Турцима. У том мишљењу без сумње га је подржавао кардинал Јулијан. Да се слаби краљ Владислав, одазивајући се позиву деспота и Хуњадија у Сегедин, свеудиљ заносио плановима против Турака, доказ је његово писмо босанскоме краљу Стевану Томашу од 24. јула, у коме му, по свој прилици путујући за Сегедин, јавља, како се спрема и опрема да уништи Турке.[4])

[1]) Codex Zichy, IX 75.

[2]) J. Chmel, I. У деветом тому Зичијева зборника има јоште два писма краља Владислава, датирана у Будиму 29. септембра и 7. октобра (p. 83. 85). Како се краљ Владислав према поузданим подацима у то доба налазио ван државних граница на експедицији против Турака, то ће оба та писма бити подметнута. Оба су писма приватно правне природе, а постала су по свој прилици на брзо после битке на Варни.

[3]) Ч. Мијатовић (Деспот Ђурађ, I. 384.) вели да је Сегедински Мир склопљен 13. јула, не пружајући за тај датум никаква стварна доказа. У опће је читаво приказивање рада на сегединском сабору у њега нетачно, јер не почива на изворима прве руке. Вј. Клаић (Povjest Hrvata, III. 196.) поводи се за Мијатовићем, присвајајући 13. јули А. Хубер (III. 39.) држи да је мир склопљен око половине јула, а тако исто Фракноји (op. cit. 58.) и Шварц у споменутој расправи (Ung. Revue 1894. 336.) Споменућу јоште да Феслер држи, да је мир склопљен био 1. августа (II. 486.)

[4]) 15. августа добила је република дубровачка писмо од својих посланика у Босни, у коме јављају како су код босанскога краља видели једно писмо угарскога краља „fata in Ungaria, alle XXIIII. del passato, la qual scrive al deto rè de Bosina, digando chome de presente se mette in ordene per andar alla destrution delli maledeti Turchi (N. Jorga, II. 407.)

Краљ Владислав је дакле с кардиналом Јулијаном приспео у Сегедин негде 25. или 26. јула наредивши претходно да се и војска окупи у Сегедину како би, у случају да не дође до мира, могла одмах предузети операцију против Турака, или да би с друге стране приморала Турке на повољне услове мира.[1])

У Сегедину нашао је краљ духове донекле приправљене на склапање мира. Склапање мира особито препоручиваху деспот Ђурађ и Хуњади. Деспот је у склапању мира видео најсигурнији пут да добије натраг своју државу. Хуњади пак истицаше да се миром добива много више и сигурније него ратом, чији је исход свагда сумњив. Оно истина да се будимска дијета у априлу обвезала западној Европи да ће предузети експедицију против Турака, те тиме ангажовала западне факторе на оружање против Турака, али са Запада још не стизаху поуздани гласови да је хришћанска флота отпловила за галипољски теснац. Тај моменат био је веома важан да ослаби опозицију кардинала Цезаринија, који је, судећи по Длугошу, једини био против склапања мира.[2])

Млади краљ Владислав лако се дао наговорити да се поведе за деспотом и Хуњадијем. Разлози деспота и Хуњадија, даље ванредно повољни услови које султан нуђаше, неприлике у држави Пољској чијим је сталежима обећао да ће још тога лета онамо доћи,[3]) све то утицаше на њ да промене ранију одлуку. Поред краља склоњени беху на мир и великаши угарски, понесени сјајним понудама султана Мурата II. тако да кардинал Цезарини не могаше ни помишљати на енергичан отпор.

---

[1]) Dlugosius, IV. 702.

[2]) Млетачко писмо од 4. јула, где се јавља да је флота отпловила за Галипољ, могло је стићи у Будим тек пошто је краљ Владислав отишао у Сегедин. У краљеве руке могло је оно доспети тек када је мир био склопљен.

[3]) ib. 693.

Како дакле сви меродавнији фактори беху за мир и како су турски посланици и преко мере нудили повољне услове преговори су текли доста глатко, те је тако већ крајем јула склопљен мир са Турцима на десет година дана. Сегединским уговором повраћена беше деспоту уз плаћање данка Србија са 24 знатна града и онај део Арбаније, који имађаше пре пада Смедерева. Уговор је даље обвезивао султана да поврати деспоту заробљене синове, да плати сто хиљада фиорина и да је дужан са 25 хиљада војника потпомагати краља Владислава у његовим војничким предузећима. Угарска се обвезује да у току тих десет година не ће нападати на сутанове територије, а Турци да не ће прелазити Дунав и пустошити Угарску.[1])

[1]) Уговор Сегединскога Мира није се сачувао. Ну о условима тога мира говори се у писму пољских сталежа краљу Владиславу од 26. августа 1444. где му одговарају на његов извештај о Сегединском Миру. Писмо ово штампано је јоште 1876. у Кракави у Codex Epistolaris XV. saeculi I. а ми га доносимо по изводу код Фракноја 426. јер су у њему ресумирани услови мира. Ту се вели како се султан astruxit se Regnum Rascie, dominium Albaniae et plures alias terras, in diebus et regimine aliorum b. m. Regum Ungariae occupatas, cum 24 castris insignibus, inter quae castrum Golubert, restituere, captivos relaxare, centum aureorum millia solvere, et 25 millibus armatorum pro qualibet vestre Serenitatis gverra subsidio esse. Између писаца опширно прича Длугош о Сегединском Миру. Он наводи и градове које су Турци понудили да ће уступити деспоту Ђурђу. Длугош је, набрајајући ове градове имао свакако у рукама какав писмен извор, можда писмо краља Владислава, којим је доставио пољским сталежима склапање мира. Остали опис сегединских догађаја биће да је Длугош описао по причању савременика, те се за то не можемо потпуно на њ ослонити, особито јоште када узмемо на ум да је Длугош своје велико дело отпочео писати око 1455. (Zeissberg, op. cit. 296). Према томе је партија о Сегединском Миру могла бити обрађена 1465., дакле за више од двадесет година после тога догађаја. Стога дакле у Длугошеву казивању има много нетачности и неколико неконзеквенција. Тако напр. из његова причања излази да је мир склопљен почетком августа, којом приликом се Турци обвезаше да ће деспоту пору-

Тако је дакле краљ Владислав Сегединским Миром прекршио заклетву којом се обвезао и сталежима угарским и западној Европи да ће још тога лета

чити градове у току од осам дана (704). Али мало даље вели он (p. 708) да је прошло и двадесет дана а Турци градове не изручише, што је поред осталог допринело да се мир поруши. Но ово је казивање нетачно јер је мир порушен већ 4. августа. Ја држим да је Длугош, пишући ово, морао читати писмо краља Владислава пољским сталежима, где им овај као разлог рушењу мира наваћаше ту околност, да Турци не хтедоше издати обећане градове (Види један део тога писма у расправи И. Шварца, стр. 352/3.) Краљ Владислав је осећао моралну одговорност за прекршени уговор сегедински, те је кушао да силом нађе разлога за тај нечастан корак. Стога дакле прибегава он неистини, пошто знамо да су Турци деспоту изручили градове (Види за ово листине краља Ладислава V. Хуњадију од 30. јан. 1453. Teleki X. 352. 360. и листину истога краља војводи Никола Илочком од 1453. Kaprinai, op. cit. 372. Dlugosius, 714. Thwròcz, 320. и податке дубровачког архива из г. 1445). Нетачно је даље Длугошево причање да је мир порушен највише стога, што су била стигла од команданата флоте из Галипоља писма, у којима јављају да су хришћ. галије затвориле галипољски теснац. Пре свега не стоји да су Ђеновљани учествовали са галијама у овоме предузећу, а још мање су из Галипоља могла стићи писма у Сегедин до 4. августа, јер смо напред видели да је флота у Галипољ могла стићи најдаље половином августа. Исто тако није могло стићи у Сегедин до 4. августа ни писмо цара Јована VIII. Палеолога од 30. јула из Мизитре у Мореји, које Длугош наводи у целини. Из свега се овога види колико је Длугошево казивање у појединостима непоуздано.

Калимахов опис сегединских преговора још је опширнији и пунији боја. Код њега се сретамо са неким појединостима којих нема у Длугоша, али је те појединости тешко употребити без контроле других поузданих извора (p. 120/1). Туроц (320) приказује у кратко догађаје у Сегедину, али и ако је кратак доста је тачан. Споменућу да се по Туроцу не заклиње краљ Владислав да ће чувати уговор, него за њ полаже заклетву Јован Хуњади (320). Халкондилов опис преговора сумаран је и у толико нетачан, што по њему иницијативу за склапање мира даје деспот Ђурађ, који придобива краља Владислава за мир, те овај шаље посланство султану, позивајући га да преговарају о миру (316/7). Халкондил греши даље и

повести војну против Турака.[1]) Изгледа даље да су меродавни фактори у Сегедину осећали сву тежину прекршена уговора, те се нису журили да западној Европи нотификују овај важан чин. Краљ је Владислав известио једино пољске сталеже о склопљеном миру, јер се ови надали да ће краља услед тога што пре угледати у својој средини.

Што се тиче Италије и Дубровника, то се онамо о томе миру ништа није знало јоште ни првих дана месеца септембра. У Дубровнику се о Сегединском Миру сазнало тек 10. септембра када је сенат решио да обдари курире деспота Ђурђа „qui portaverunt litteras domini despoti nova pacis continentes“.[2]) У Млетке су допрле нејасне вести о преговарању за мир тек 8. или 9. септембра преко писама кардинала Цезаринија и посланика Регвардатиса од 12. и 14. августа из Варадина, дакле пошто је Сегедински Мир већ био прекршен.[3])

Још се не беше мастило на сегединском уговору добро ни сасушило, а турски посланици једва ако су и оставили угарске државне границе, када стиже у Сегедин млетачка порука од 4. јула, да је кардинал Кондолмијери са папским и млетачким галијама отпловио за Галипољ, а за два три дана да ће кренути и галере дуке бургундског.[4])

у том, што вели, да је грчки цар Јован, тек пошто су Угри склопили мир са султаном, тражио од папе галије, које би спречиле долазак Турака у Европу (322/3). Споменућу јоште да се у писму Енеје Силвије бискупу Пасавском Леонхарду од 28. окт. 1445. о Сегединском Миру вели у кратко ово: Fracti hac pugna Turci (nam et in Asia confligere cogebantur) inducias petunt, quas traditis quibusdam artibus iureiurando firmatas obtinuerunt (Ep. 81. Opera 565).

[1]) Да је краљ Владислав положио на априлској дијети заклетву у руке кардинала Јулијана види се из млетачког писма кардиналу Цезаринију од 12. маја 1444. (N. Jorga, Ш. 168).

[2]) N. Jorga, II. 403. n. 2.

[3]) Listine, IX. 212. N. Jorga, III. 187.

[4]) ib. 176. Сви се писци, изузев Шварца и Фракноја, поводе за Длугошем и Калимахом те пишу,егеди да је Снски

Утисак те вести морао је бити ванредно снажан. Тек сада морала је свом снагом избити на површину представа, колика је погрешка учињена склапањем Сегединскога Мира у пркос тако повољним условима. Закључком априлске дијете ангажовала је Угарска западну Европу против Турака, и сада када западна Европа одашиље своју флоту у Леванту да снажно потпомогне операцију сувоземне војске, сада Угарска гази задану реч, те склапа мир са противницима хришћанства. Иако се причање Длугоша и Калимаха не може дословце прихватити, ипак се види да је главна задаћа у обраћању духова припала кардиналу Јулијану. Кардинал Јулијан, који је још пре неколико дана приликом преговора о миру морао ћутати, незнајући поуздано да ли ће флота збиља отпловити за Хелеспонт, добио је сада нове снаге. Развивши свој ораторски таленат, са којим се толико одликовао на сабору у Базелу и Фиоренци, гледао је да обрати духове и да им предочи сву штету и срамоту од склопљена мира.

Како се у хришћанском табору код Сегедина добро знало да је султан Мурат II. склапањем Сегединског Мира хтео имати слободне руке у Малој Азији, где је био устао против њега султан од Караманије,[1]) то је кардинал без сумње истицао колику ће услугу учинити флота, ако буде спречила повратак турске војске у Европу. Нису били непознати мородавним факторима ни гласови о жељи балкан-

---

Мир прекршен највише због писма команданта галија у Хелеспонту и писма цара Јована VIII. из Мизитре. Напред смо истакнули да је ово немогуће, него су то могла бити само писма из Млетака. Писмо из Млетака доспело је краљу Владиславу по свој прилици стога тако касно у руке, што су курири краља, не знајући да се спустио према Сегедину, тражили прво у Будиму. Што се тиче писма цара Јована из Мизитре од 30. јула, биће и оно подметнуто, јер нема спомена да је цар Јован тога лета био у Мизитри, што би нам савесни Францес свакако био забележио.

[1]) Chalkondylas, op. cit. 318.

*

ских Хришћана да се што пре опросте несноснога притиска турскога. Све то утицало је и на краља и на остале толико, да су вољни били прекршити задану реч. Једино је јоште мучила свест да је срамота и нечасно прекршити заклетву. Но и ту се кардинал Јулијан знао помоћи, изјавивши, да реч задана непријатељу хришћанства без знања папске столице никако не веже.[1]) Тако је дакле мир, склопљен пре пет до шест дана прекршен 4. августа.[2]) У листини, коју је тога дана издао краљ Владислав у Сегедину, каже се како је он вољан да још тога лета поведе експедицију против Турака, и како је то на будимској дијети закључено и јављено папи и осталим хриш-

[1]) Енеја Силвије у споменутом 81. писму од 28. окт. 1445. пише овако: Sed audito paulo post classis aduentu, quam Pontifex maximus Eugenius, ac Philippus Burgundorum dux in Hellespontum transmiserat, tanquam ex Asia in Europam transire Turcos prohibitura foret. Elati prioris uictoriae successibus Ungari, suadenteque Juliano qui treugas nullius momenti fore dicebat iniussu sedis Apostolicae, cum hostibus Christiani nominis factas, pacem ruperunt (Opera, 565). Нетачно је казивање Енејино у делу De Europa (Opera, 397.) да је Цезарини известио папу Евгена IV. о Сегединском Миру, па да му је овај доставио да „nullum ualere foedus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussum esset.“ Краткоћа времена од 5—6 дана између склапања Сегединског Мира и његова рушења не допушта то. Све када би се претпоставило да је Јулијан, дознавши шта се спрема, негде половином јула известио о томе папу, опет није у току од две недеље дана могао стићи из Рима одговор на Јулијаново писмо од половине јула. Кардинал Јулијан је дакле на своју руку решио краља Владислава од држања заклетве.

[2]) Ја признајем да је прилично тешко усвојити да се склапање Сегединскога Мира и рушење истога извело у току од 7—8 дана. Према средњевековним обичајима требало је доста времена за потребно одржање церемонијала у таквим приликама, а сем тога требало је ипак времена и за преговоре пред склапање мира као и за саветовања да ли да се мир поруши или не. Но из напред казанога јасно је, да се склапање Сегединског Мира не може стављати половином јула него тек 28. или 29. тога месеца. С тога дакле хтели не хтели морамо све те преговоре утиснути у узан оквир између 26. јула и 4. августа.

ћанским владарима. Но краљ Владислав, по свој прилици по наговору кардинала Цезаринија, труди се да у листини забашури склапање мира, те да читаву ствар прикаже само као покушај за мир, али ипак на крају листине одаје се да је до склапања мира заиста дошло.[1]) Да се пак услед преговора о миру не би посумњало у краљеву вољу за предузимање експедиције, уверава краљ да ће се држати задане заклетве у Будиму, те ће већ 1-ога септембра код Оршаве или на другом месту прећи Дунав и порадити свом снагом, да се Турци још те године изгнају из хришћанских територија преко мора.[2]) Карактеристично је да на листини тој међу великашима нема деспота Ђурђа. Знак да је он по свој прилици одмах по склапању мира отишао са турским посланицима у Србију, да прими од њих градове. Сем тога је Хуњади — за кога Длугош вели да је пристао на рушење мира што му је краљ Владислав обећао краљевину Бугарску — уметнуо у листину клаузулу, да ће се са својим четама наћи на доњем Дунаву зацело четвртога или петога септембра.[3])

О прекршеном миру известио је краљ Владислав пољске сталеже, који су се надали да ће га скорим видети у својој средини. Краљу беше стало да се пред сталежима оправда због порушена мира са тако повољним условима, те је морао прибећи лажи. Прав-

---

[1]) У првом делу листине вели краљ Владислав: nihilominus quia nonnulli propter adventum oratorum Amorati Imperatoris Turcorum ad nostram presentiam, quia nobis treuguas ad certum tempus cum dicto Amorate Imperatore Turcorum, fieri postularunt, adhuc dubitare videntur. На крају листине пак каже да ће прионути око великог дела: non obstantibus quibuscunque tractatibus aut praticis seu conclusionibus aut capitulis treugarum factis vel fiendis cum imperatore Turcorum (N. Jorga, III. 182/3, Dlugosius, IV. 708—711.)

[2]) ib.

[3]) Хуњади није одржао ово обећање. јер га јоште 15. септембра видимо у тамишкој жупанији, у месту Темешхељу (Cod. dipl. patrius VII. 163/4).

дајући себе, баца сву кривицу на Турке, који тобоже не хтедоше испунити обећане услове, него су шта више и палили по неким територијама деспотовим.[1])

Длугош прича, да се краљ, пошто је мир прекршен, интензивно спремао против Турака, скупљајући још јачу војску од пређашње, те је око 20. септембра кренуо с војском из Сегедина. Краља су, вели Длугош, испратиле сузе оних који жаљаху што је заклетва, задана Турцима, погажена, премда су ови већ тада повратили деспоту градове и синове, како беху обећали.[2]) Ну из млетачкога писма команданту папских галија Алојзу Лоредану од 9. септембра види се, да се кардинал и млетачки посланик Регвардатис налазили са краљевом војском већ 12. августа код Варадина, одакле су нејасно известили млетачки сенат о догађајима између 28. јула и 4. августа.[3]) Знак дакле да је краљ Владислав из Сегедина кренуо са војском према Југу државе на брзо по рушењу мира, а не око 20. септембра како Длугош прича.

Вести о склапању и рушењу мира са Турцима стигле су у Млетке првих дана месеца септембра. И кардинал Јулијан а и Регвардатис јављаху да је било неких преговора за мир, али да је при свем том краљ Владислав одлучно решен да те године поведе војну против Турака. Стога је млетачки сенат,

---

[1]) Sed quum Turci prefati, emologati in parte maiori pace ipsa per dimissionem magnorum et notabilium castrorum, reliquum quod restabat faciendum, non compleverunt, puta in relaxacione filiorum despoti et certorum aliorum castrorum suorum, ymmo terras suas aliquas ignis incendio concremarunt et concremare non desistunt, unde necese nobis erat facere illud quod cum toto regno nostro conclusimus et iuravimus ire videlicet contra ipsos (J. Schwarz, art. cit. 352/3).

[2]) quos (т. j. Турци) iam tunc castra Smiderow et Golubyecz ac omnes alias in Rascia munitiones et loca, et Despoti geminos filios constabat, satisfaciendo conditionibus foederum, redidisse et resignasse (Dlugosius, IV. 713/4).

[3]) Listine, IX. 212.

не знајући поуздано шта је у ствари, дао Лоредану упуство како да се влада у овој неизвесној ситуацији. Република је страховала да се не заплете сама у рат с Турцима, те је наложила Лоредану, да само у том случају предузме операцију против Турака, ако краљ Владислав енергично крене против њих. Не буде ли ништа од угарске експедиције, налаже се Лоредану, нека гледа како да уклони султаново подозрење. Пре свега ваља Лоредан да преко једнога супракомита поручи султану, како је у читавом предузећу ангажован папа, коме су они уступили галије стога, што је папа врховни поглавар верски, коме се морају покоравати. Буде ли се султан умирио, нека се Лоредан врати у Млетке са галијама из Романије. Не буде ли се пак посланик на време вратио од султана, то нека осигура галије из Романије само са једним делом галија. Република се даље плашила да кардинал Кондолмијери и Ваврен, у пркос одашиљања посланика султану, не предузму како год акцију против Турака и не сачекавши одговор султанов. За то она и наређује Лоредану да то спречи, а уједно налаже преко њега господарима млетачких галија, који буду пошли даље са легатом и Вавреном, да не додирују Род и Кипар и да не нападају флоту египатског султана.[1]) У колико су млетачка република и ангажовани фактори у опремању флоте забринути били због неизвесности да ли је мир збиља склопљен или

[1]) Брига млетачкога сената да се не изроде заплети са султаном Закмаком опажа се и у инструкцији команданту фајрутских галија од 1. септембра 1444. Како су у то доба Сарацени напали били на Кипар и Род, који су поред Јовановаца бранили и Каталонци, наређује сенат команданту нека добро пази да не изазове конфликат са Маврима (N. Jorga, III. 185/6.) Тежак положај Рода и Кипра нагнао је папу Евгена IV. да у октобру затражи од републике дубровачке две галије pro armata fienda in Syriam. Но република се не одазва папиној жељи, бојећи се за интересе својих трговаца у Сирији и Египту, него је једино нудила нешто новца, који би се добио био од индулгенција (N. Jorga, II. 403. и. 2.) Од

не, у толико је деспот Ђурађ, коме Турци у то време предаваху градове, забринут био због рушења мира. Сегединским Миром добио је он толико колико не би ни у случају да војна против Турака испадне најповољније. С тога је он, налазећи се у веома критичном положају, одлучио да се држи Сегединскога Мира. Пошто се на ово решио, по својој прилици да је деспот Ђурађ, када је добио глас о рушењу мира и позив да се спреми против Турака, утврдио са турским емисарима поново свој одношај према Турцима. Белешка наших летописа „вь тожде лѣто (1444.) оумири се деспоть сь цaремь мѣсеца августа“ као да говори за то[1]. Чим је деспот ударио засебним правцем од Угарске, природно је било да му ни најмање није ишло у интерес да крсташи одрже победу над Турцима, јер би тада испаштао он за своје политичко држање. И Угарска и Запад оборили би се на њ свом снагом. Стога је он, чим је дознао шта се у Сегедину десило, известио турскога султана Мурата да је мир прекршен, како би се овај за времена могао спремити да се стави на супрот Угрима у европским провинцијама.[2])

прилике у исто доба затражио је папа преко Јулијана Бениније и од Ђенове четири галије cum intendat id auxilium et alia prestare Rhodie Religioni et cipro contra impetus Infidelium (N. Jorga, III. 191).

[1]) Гласник, LIII. 88. О одношајима деспотовим према краљу Владиславу после Сегединског Мира говори се опширно у мемоарима Михаила из Острвице (Гласник XVIII. 99—101). Но у овом прилично позном извору има много нетачности и фабуле. С тога му не смемо ни близу онолико веровати, као што је напр. случај код Ч. Мијатовића, који чак и дијалоге Михаилове узима за аутентичне (Деспот Ђурађ Бранковић II. 14—16)

[2]) За ово нам једино сведочанство пружа Халкондил који вели „ἐνταῦθα ἀφίκετο ἀγγελία παρὰ τοῦ Τριβαλλῶν ἡγεμόνος ὡς οἱ παίονες ἐπελαύνοντες διαβαίνουσι τὸν Ἴστρον“ (327). Деспот Ђурађ је рушење Сегединског Мира морао доставити султану одмах чим је за то сазнао још у августу. Он није могао чекати 20. септембар када је хришћанска војска отпочела била прелазити преко

Међу тим спремали се краљ Владислав и кардинал Јулијан енергично да по обећању пређу Дунав првих дана септембра, јер је већ крајње време било да се експедиција предузме. Али је са прикупљањем војске ишло веома споро. Услед склопљена мира са Турцима разишли се многи заповедници са својим четама, тако да је војска бројем мања била него прошле године[1]). Ово споро прикупљање страшило је и краља и кардинала, јер се бојали да ће флота, ишчекујући толико дуго сувоземну војску, напустити галипољски теснац, те пустити Турке да без препреке пређу с војском из Азије у Европу.[2]) Иако су краљ и кардинал одмах по рушењу Сегединскога Мира одаслали курире легату папске флоте кардиналу Кондолмијеру, известивши га да од склопљена мира нема ништа,[3]) ипак су нашли за добро да, пре него што ће прећи на турску територију, упуте из Угарске у Млетке и Рим Тадију из Тревиза, да настоји онде, како би флота и на даље остала у галипољском теснацу[4]). Као што се види, хришћанска војска, спремајући се да пређе Дунав, није више ни помињала да јој дунавски прелаз олакша један део хришћанских галија. Овај део плана кардинала Јулијана није се остварио по свој прилици стога, што је и сама флота саразмерно касно стигла у галипољски теснац. Пошто су хришћанске галије пред Галипољ стигле негде крајем

Дунава, јер би Мурат на тај начин и сувише доцне био обавештен, те не би могао за кратко време учинити све оне спреме да изађе колико толико спреман у бој против Угара.

[1]) Callimachus, op. cit. 130.

[2]) Кардинал Јулијан бојао се наиме да ће флоти у теснацу понестати хране, те је ту своју бојазан изразио и у писму бечким круговима (Види за то 52. ep. Енеје Силвије из Најштата од 13. децембра 1444. дуки миланском Висконтију. Opera, 536).

[3]) Jehan de Wavrin, Anchiennes croniques d' Engleterre publiés pour la Société de l' hist. France par Mlle Dupont. Paris, 1858. II. p. 68.

[4]) N. Jorga, III. 190.

августа, држали су команданти флоте да је хришћанска војска можда прешла Дунав, те стога не хтедоше слабити своје флоте одашиљањем једнога дела галија на доњи Дунав[1]).

Но крај свега тога не напушташе кардинал Јулијан свој план, по коме је војска, састављена претежно из коњице и 2000 кола, имала продирати према Галипољу не кроз балканске кланце као прошле године, него доњим Дунавом, те изаћи на обалу Црнога Мора, а одатле према Југу ка Галипољу, где би је чекала хришћанска флота и евентуална помоћ грчкога цара Јована VIII. Хришћанска војска стигла је у Оршаву на доњем Дунаву 20. септембра и одмах отпочела прелаз. Ту на Југу придружио јој се и Хуњади са својим четама, које су прошле кроз Темешхеђ у тамишкој жупанији 15. септембра[2]).

---

[1]) У изворима првога реда нема трага о акцији хришћанске флоте на доњем Дунаву. Једино позније млетачке хронике умеју о овоме нешто причати. Но пре свега се види да је код њих мешавина тачних и нетачних података. Занкаруола прича да је прелаз преко Дунава отпочео 18. а довршен 22. септембра. На Дунаву је, вели, син Тураханов опседао Тасију (Tassia), али су га напале хришћанске галије. По тој хроници бројала је хришћанска војска 120000 војника! И у хроници Magno говори се о дунавској експедицији флоте. Судећи по изводу код Јорге (N. Jorga. III. 192) рекао бих да и Magno узима да је Скендербег хтео помоћи акцију сувоземне војске. Ну о акцији Скендербеговој не може бити говора, што се види из споменуте расправе архим. Ил. Руварца у 212 књ. Летописа. Хришћанским факторима ишло је у прилог да на Балкану покрену против Турака све знатније чињенице, па је стога дубровачки сенат у седници од 24. септембра решио да се пише господарима Арбаније и Мореје exortando eos ad arma (N. Jorga II. 403. n. 2). То је једини поуздани податак из те године о Арбанији. Тек почетком 1445. у фебруару дадоше Млечићи грађанско право Станиши и Ђурђу Кастријоти, господарима Дибре и Мата (N. Jorga, III. 193).

[2]) Codex dipl. patrius, VII. 463/4. Длугош (713/4). нетачно пише да је краљ са војском отишао из Сегедина око 20. септембра и да је прешао Дунав код Оршаве tertia die novembris.

Број целокупне војске није износио више од 16 хиљада коњаника и 2000 кола. Пошто је војска прешла Тимок стигла је пред Видин 26. септембра. Пред Никопољем на Дунаву, камо војска стиже 16. октобра, придружи се хришћанској војсци влашки војвода Влад Дракул са 4000 коњаника, тако да је војска бројала сада на 20000 војника. Достигавши 25. октобра Шумлу, нападне краљ на град, те га након дводневног јуришања освоји. 7. новембра стиже

Већ је Катона (XIII. 334/5.) запазио нетачност Длугошеву, те га исправља, стављајући прелаз војске 3. октобра што такођер није тачно. Нетачно је и причање Калимаха (130) по коме је краљ са војском оставио Сегедин 22. октобра, а прешао Дунав код Оршаве 4. новембра. Туроц (321) вели да је војска прешла Дунав circa castrum Orsowa, али не одређује време. Михаило Бехајм у песми „Von dem Kung Pladislau wy der mit den türken strait“ коју је спевао по казивању једнога учасника у бици на Варни, каже, не спомињући склапање Сегединског Мира, како је краљ Владислав закључио поновап поход против Турака 25. јула 1444. па онда: „Also der küng von Vngern zah in die stat pis gen wardein. Er zoh zu ainem sloss zuhant, daz waz dy tumelspurg genant, dy herren zu im kamen“. Ту је краљ, вели Бехајм, остао до једанаест дана, па је онда кренуо „Uber dy tunaw fur er da pei ainem sloss, daz hiess arswä“. И Бехајм не казује одређено о прелазу војске, али ипак поход до Варне и бој приказује тачније него „Дугу Војну“, где вели да је хришћанска војска продрла ћа до Марице. (Zehn Gedichte Beheim's zur Geschichte Österreichs und Ungarns von Th. G. v. Karajan у Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst. Wien 1849). Услед овога диферирања извора различито пишу и обрађивачи ове периоде. Феслер (II. 489.) вели по Туроцу да је војска прешла Дунав код Оршаве али не каже када. Фракнои (стр. 61.) вели да је војска прешла Дунав 22. септембра али не каже где. Хубер (III. 40.) пише да је прешла ниже Београда 24. септембра. Једини је Köhler (Die Schlachten von Nicopoli und Warna Breslau, 1882. 41.) који, држећи се казивања савременика Андрије de Palatio, приближно тачно пише да је војска прешла Дунав код Оршаве 20. септембра. Мијатовић (Деспот Ђурађ, II. 20.) држи да је краљ с војском из Сегедина отишао 20. септембра а 3. октобра прешао Дунав код Оршаве. V. Klaić (III. 197.) држи да је војска прешла

војска пред данашњу Провадију, чија тврђава беше посред вароши на једноме брегу. Освајајући градић, употребила је хришћанска војска топове, те напокон освоји и ту позицију, упутив се даље према Варни камо стиже 9. новембра. Још пред Провадијом стигоше у хришћанску војску гласници од кардинала Кондолмијера, те донеше вест, да су Турци на баркама кришом прешли из Азије у Европу[1]).

Уздање које је хришћанска војска полагала на коалирану флоту расплинуло се и војска је са страхом појимала да јој предстоји борба са турским четама не само из Европе него и из Азије. И заиста већ с вечери 9. новембра угледала је хришћанска војска из окола код Варне како се светлуцају ватре у турскоме логору, удаљеном једва пола миље.

Чим је султан Мурат II., који беше забављен угушивањем устанка у Малој Азији, добио вест од деспота, да су Угри прекршили мир, закључи мир са

Дунав 20. септембра код Београда. Да је војска 20. септембра отпочела прелаз код Оршаве достављено је из Будима у Млетке 6. октобра, о чему су Млеци известили папу 19. октобра, на што им је овај одговорио 1. новембра, радујући се што је војска прешла Дунав sine ulla hostium resistentia (N. Jorga, III. 188/9). Док је војска прелазила Дунав опростио је краљ Владислав граду Коложвару старе погрешке те им повратио старе привилегије и повластице листином изданом in Orsva in festo sancti Mathei apostoli et Evangeliste (т. ј. 21. септембра) 1444. (Jakab Elek, Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez Budán 1870. I. 179—180. Листина ова штампана је јоште и у J. C. Eder Observationes criticae ad hist. Transylvaniae. Cibinii, 1803. p. 116).

[1]) О изворима за битку на Варни расправљао је темељито Хајнрих Цајзберг у расправи Erinnerungen an die Schlacht bei Warna. Zeitschr. für österr. Gymnasien а о самој битци G. Köhler у спом. расправи, у којој главну тежину полаже на казивање Андрије de Palatio, који је учествовао у самој битци на десном крилу хришћанске војске. Истакнућу да је Келер поред осталих извора требао узети у обзир и казивање Вавренa, стрица команданта бургундских галија у споменутом издању гђце Дипон. Ми се у кратком приказу битке на Варни наслањамо поглавито на излагање Келерово. Köhler op. cit. 45.

султаном Карамавије, те појури с војском у Европу. Хришћанске галије поселе су међутим биле галипољски теснац, а сем овога теснаца нађоше команданти хришћанске флоте за добро, да се поседне и Босфор, преко кога је султан такође могао пребацити војску. У ту сврху одређен беше командант Ваврен са две бургундске и две дубровачке галије[1]).

Тек што су, прича Ваврен даље, галије под његовом командом заузеле биле позицију у Босфору, појавише се на азијској обали Турци, дајући знак да желе говорити са заповедником галија. Ваврен се испрва не хтеде упуштати са Турцима у разговор, али на савет команданта угарских галија који беше Дубровчанин, попусти, те тако се приближише галијама два Турчина. Када су Турци дознали чије су галије и због чега се налазе у босфорском теснацу зачудише се јако, истичући, како је њихов господар начинио мир с Угарском, што одмах могу и доказати[2]). Када је Ваврен видео уговор о миру, који Турци донеше из оближег градића на обали, био је запрепашћен, али за то не хте напустити теснац, него се упути у Цариград да извести о томе цара грчког и кардинала Кондолмијерија. Када је стигао у цариградско пристаниште затече онде једну од галија из галипољског теснаца, којима су Турци раније, хотећи пребродити преко Хелеспонта, приопћили исту ту новину. И та галија као и Вавренова стигла беше да саопшти важну вест. Овај глас непријатно је дирнуо меродавне кругове у Цариграду, који не знађаху шта

[1]) Ces ordonances doncques furent teles que les gallees de nostre saint per et celle de Venise avec deux du duc de Bourgoigne garderoient le destroit devant Gallipoly quy estoit le principal passage des Turcqz, et le seigneur de Wavrin atout deux gallees armees et envoiees par le roy de Hongrye garderoit entre Constantinoble et la Mer Majour (Jehan de Wavrin op. cit. 69.).

[2]) Mais prestement ilz dirent que le Turcq leur seigneur avoit bonne paix au roy de Hongrye er quilz le monstreroient souffisament par la probat l. c.

управо да отпочну. Али набрзо — наставља Вcovrен даље — стигоше у Византију три курира из Угарске, доносећи поруку од кардинала Јулијана. Кардинал писаше да не верују гласовима да је краљ Владислав склопио мир са Турцима, него нека пажљиво чувају теснац, јер ће краљ половином октобра прећи преко Дунава у Грчку да изагна Турке оданде.[1] Вавреи даље прича да су Ђеновљани известили султана о прекршају мира па се овај спремао да пређе с војском Босфор, јер је у галипољском теснацу флота бројала више од 20 галија, те се није смео усудити онде прелазити. Вавреи иде још и даље када вели да су Ђеновљани, изговарајући се да иду ловити рибу, дали Турцима тридесет великих барки, а уједно испоручили заповест султанову заповеднику турских чета у Европи Халилу, да са војском, балистама и бомбардама дође на обалу Босфора.[2] Узевши на ум узину Босфора, на којем галије не би могле спречити прелазак Турака ако би их балисте напале и са азијске и европске стране, пошље Вавреи изасланика у Цариград, тражећи помоћ од грчкога цара против војске Халил паше. 15 октобра, прича Вавреи, стиже на европску страну Босфора Халил паша са седам до осам хиљада људи. Позајмивши балисте од Ђеновљања у Пери напери их на хришћанске галије. Сутра дан појави се Мурат са војском на азијској обали. Први покушај турски да на баркама пређу на европску страну осујетише хришћанске галије. Но у то се подиже јака бура на мору која потисну галије из Босфора. Том приликом користише се Турци, те на бар-

[1]) Вавреи овде очито греши. Место октобра свакако се мора замишљати септембар.

[2]) Вавреи и сам признаје да је кривица његових галија што нису довољно обратили пажње на Ђеновљане када вели: car les dis Genevois par nuit faissans samblant d aller peschier menoient plusieurs grans bracques ausdis Turs en ung chasteau nouvel fait environ le dit destroit, *dont le dit seigneur de Wavrin et les Hongres ne se donnoient garde.*

кама пређоше на противну страну.[1]) Аврен дакле велику кривицу за прелаз Турака у Азију баца на Ђеновљане. Да видимо сада друге изворе.

Халкондил се доста подудара са Вавреном, јер и он прича да је султан с помоћу балиста хтео сломити отпор хришћанских галија. И он вели да је султан прешао из Азије у Европу на Босфору, не нашавши онде галије, које због силног ветра од више дана нису могле уловити у теснац. О каквој издаји Ђеновљана нема ни спомена.[2])

Дука такођер вели да је један део хришћанских галија отишао да чува босфорски теснац, али да га је султан с војском пребродио нашав га не поседнута.[3]) О издаји не говори ни он. Францес пак у сумарном опису битке код Варне не спомиње ништа о неакцији флоте.[4]) Но карактеристично је да се о издаји Ђеновљана не говори ни у савременим млетачким и дубровачким изворима.

Када су у јануару 1445. стигли у Рим први, јоште доста непоуздани, гласови о прелазу Турака у Европу и о поразу на Варни, устезао се папа да даде новаца за исплату момчади на галијама. Папа је своје држање правдао неакцијом флоте, бацајући сву кривицу на млетачке команданте, који су читавих 25 дана пловили између острва Тенеда и Цариграда, тражећи хране за исхрану момчади. Република

---

[1]) Jehan de Wavrin, op. cit. 74.

[2]) Ἄνεμοι γὰρ ἰσχυροὶ πάνυ οὐκ εἴων τάς τριήρεις ἐς τὴν Προποντίδα εἰςπλέειν, καὶ πνεῦμά τε ἰσχυρὸν κατῄει ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας, βιαζόμενον τὰς ναῦς μηδαμῇ ἀναπλεῦσαι ἐναντία τοῦ πνεύματος (327/8)· Да Халкондил мисли на босфорски теснац закључујем отуда. што спомиње на азијској обали Мореуза пирг Ἱερὸν, који се налазио на Северу Босфора, на азијској страни (Gustave Schlumberger, Les iles des Princes, Paris 1884. 274. 329).

[3]) Ὁμοίως καὶ μέρος τῶν αὐτῶν τριήρεων ἔπλεε μέχρι τοῦ ἱεροῦ στομίου, κωλύουσαι τὰς ἐκεῖ πορείας. Τότε ἀναβὰς πρὸς τὸ τοῦ ἱεροῦ στόμιον ἐγγὺς, καὶ εὑρὼν ἄδειαν ἀπὸ τῶν τριήρεων, ἐπέρασε καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ (Ducae, Hist. byzantina 1020).

[4]) Phrantzes, op. cit. 801/2.

млетачка брани се од тих укора, истичући 15. фебруара, колико се флота имала да бори са глађу, жеђу и зимом. Но крај све оскудице борили се јуначки млетачки матрози сваки дан са Турцима, при чему су многи изгинули.[1]) 12. марта пак наређено беше млетачком посланику на папској курији Андрији Донату да нагласи папи како су галије приморане биле да изађу из Галипоља због несташице хране.[2])

Према свему изгледа да се и у Риму и у Млецима првобитно држало да су Турци прешли у Европу преко галипољског теснаца, због чега се сва кривица бацала у Риму на Алојза Лоредана. Сами Млечићи не знађаху ништа потање о овом важном догађају, јављајући папи 22. фебруара како већ од два месеца немају никаквих гласова из Леванте.[3])

У то време кружили су различити гласови о узроцима који су омогућили прелаз Турцима у Европу. Шири кругови бацали су кривицу на патроне млетачких галија, као да су се дали од Турака поткупити. Најранију верзију у овоме облику налазимо у споменутом писму Енеје Силвије дуки миланском од 13. децембра 1444. Пошто је споменуо како је Мурат у Азији скупио 40 хиљада војника каже Енеја, да су Турци тако прешли из Азије у Европу, што је султан потплатио господаре галија. Али и сам Енеја не може да верује у ту вест.[4])

О издаји Ђеновљана као што видимо нема трага нити у грчким нити у најранијим западним изворима.

---

¹) N. Jorga, III. 195—7.

²) quod galee fuerunt coactae e Galipoli exire propter defectum panis (Listine, IX. 216.)

³) N. Jorga, III. 197.

⁴) Classis namque in Helespontum ad prohibendum ex Asia in Europam transitum, hac aestate praeterita missa, ut isti referunt, iam retrocesserat, patronis eius pecunia et Asiatica gaza corruptis, quod mihi non est uerisimile, nec persuaderi mihi potuerit, tanta perfidia usos illos fuisse, ut Christianum sanguinem Mahumetis auro uendiderint. Illud autem credibilius est deficiente commeatu, classem ulterius non potuisse procedere (Opera, 536).

Па не говори се о издаји Ђеновљана ни у дубровачком писму републици Ђенови од 15. фебруара 1445., него се и ту истиче да су галије због несташице хране морале напустити теснац.[1])

Но на брзо почео се ширити по Европи глас да су Турке у Европу помогли превести Ђеновљани. У писму од 28. октобра 1445. пише наиме Енеја, који је у марту 1445. био у Риму,[2]), те је онде могао чути верзију, епископу пасавском Леонхарду, да се говори како је сто хиљада Турака прешло на европску страну на неким ђеновљанским галијама.[3])

У свом познијем делу De Europa пише већ Енеја да су Турци платили Ђеновљанима за превоз по дукат од војника.[4])

Михаило Бехајм главну кривицу сваљује на Млечиће, јер они не само да нису по заповести папској спречили прелаз Турака у Европу, него су на својим лађама превезли 200.000 Турака, добивши за превоз по војнику један фиорин.[5])

Најранију верзију Енејину крајем 1444. преузео је и Длугош, само је сем Млечана уметнуо и Ђеновљане.[6])

---

1) quo tunc actum est ut ipse christianorum triremes fame coacte sint custodiam ipsius stricti destituere. (N. Jorga, II. 414.)

2) Voigt, art. cit. 388.

3) . . . est fama centum millia uirorum . . ut quidam uolunt circa Bosphorum Thraciae (non sine magna Januensium infamia) in Europom venit: nam et quaedam Januensium naues praebuisse transitum illis referebantur. (Opera, 565).

4) Hic Amuratis exercitus transuectus est, aures nummo uectoribus per capita tradito, quae si uera est fama, centum millia fuisse ferunt (ib. 398).

5) „Und da die haiden zu in kamen, uon yedem sy ain gulden namen vnd furtens vber mere. Zwai mal hundert tausent waz der, dy furten die venediger vber mit irer were (стих 931—936. Karajan, op. cit.)

6) Multorum tamen assertio fuit, Venetorum et Genuensium galearum nauiumque patronos et capitaneos pecunia multiplici ex Asiatica gaza corruptos, e custodia stricti excessisse et Tur-

По свему бих дакле рекао да су Турци стога прешли без муке преко Босфора, што је мали број хришћанских галија одређен био да пази на босфорски теснац. Поред тога не беху нити галије у Галипољу нити оне у Босфору довољно снабдевене с храном. Неискреност и тврдичење римске курије, што је млетачка влада 1445. пребацивала папи, беху разлог да флота није испунила оне наде које се на њу полагале. Поред тога, рекао бих, да код команданата није било једнодушности. И командант Вврен а и папски легат кардинал Кондолмијери са неповерењем праћаху рад команданта Луја Лоредана, који је поглавито имао пред очима млетачке интересе.[1]) Да је пак набрзо

corum caesari, cum quadraginta millibus suorum aduenienti, transitum liberum fecisse. (Dlugosius, IV. 719).

[1]) За ово нам пружа интересних података један пројекат против Турака, који је од прилике 10 година после битке на Варни, на захтев дуке бургундскога, саставио Ваврен или Жеофроа de Thoisy. У том пројекту вели се на једном месту да никако не треба оружати галије у Млецима, јер су ови толико лакоми на новац, да би их Турци, видећи се на невољи, лако могли новцем и привилегијама придобити на своју страну (se ledit Turc se voit en dangier qu'il ne passiffie avec eulx tant' par don d' or et d' argent que par privilèges . . . dont nous pourroit advenir ung grant inconvénient). Даље истиче писац пројекта да и стога није добро наоружати галије са млетачким људима, што они сав плен приграбе себи. Сем тога, истиче се даље, не трпе Млечићи да се која страна сила утврди у Леванти, а нарочито им не би били онде по вољи Французи, услед чега би они лако могли осујетити тај рат с Турцима. Рђаво је у Млецима оружати и стога, што они сем Турака неће да војују ни против једнога неверника (quant armeriés par eulx et vous vouldriés fair amprise sus autres infidelz que sus lesdits Turcs, ne consentiroient en nulle manière que leur galées et autres navires y alassent). Најбоље је, вели састављач пројекта, оружати у Фиоренци, јер она нема никаквих поседа у Леванти нити каквих веза са Турцима (car ilz n'ont nulles terres en Levant ne nulles habitudes ne conversations avec lèsdits Turcs (Jules Finot, op. cit. 11. 32. 33.) У том пројекту сложена су искуства из кампање од г. 1444. и 1445. и она су нам добро сведочанство о односима команданата хришћанске флоте.

после битке на Варни сва кривица због неуспеха флоте свањена била на Ђеновљане, тумачим тиме, што је република Ђенова, старајући се брижљиво за своје многобројне колоније на обалама Црнога Мора, непрестано тежила да одржи добре одношаје са Турцима, па им је г. 1431. с јесени шта више нудила и савез против Млечића.[1]) Стога се она и не одзива папском позиву да суделује у заједничкој акцији против Турака, а на томе њеном држању замерили су јој тадашњи политички фактори у Италији. Па као што обично бива да се у случају неуспеха разлози за то не траже у своме сопственом раду, него се кривица баца на другога, тако је било и после катастрофе на Варни. Папска курија бацала је у првим моментима кривицу на Млечиће, а доцније се због горњих разлога сва тежина свалила на Ђенову. Ну да су Ђеновљани по цену од 100 хиљада дуката превезли Турке у Европу, нема сумње да би Млечићи, бранећи се од папских прекора, споменули то, а без сумње нашао би се о томе и какав податак у дубровачкој архиви. Овако је дакле издајство Ђеновљана измишљено, и ја у пркос казивању Ваврена нисам склон да поверујем у то, као напр. В. Хајд у другом тому свога великог дела.[2]) Ваврен је, пишући много година кашње своју хронику а хотећи забашурити донекле своју рођену кривицу, бацио сву кривицу на Ђенову, доприневши тако да се глас о покварености Ђеновљана јоште више утврди.

Пошто је султан прешао Босфор упути се с војском у Једрене. У Једренима дознао је он да се хришћанска војска налази код Никопоља. Он се упути у правцу Никопоља, али стигав онамо дознаде, да је војска кренула већ правцем према Шумли. Он се одма узастопце крене за хришћанском војском, те је већ 9. новембра стигао Хришћане код Варне, утаборивши се у близини хришћанскога табора.[3])

[1]) N. Jorga, I. 546/7.
[2]) W. Heyd, op. cit. II. 285. n. 5.
[3]) Köhler, op. cit. 47/8.

Сутра дан 10. новембра судариле се војске. На десноме крилу хришћанске војске, којим командоваше бискуп великоварадски Јован, налазио се кардинал Јулијан са својим крсташима, бискупом јегарским Розгоњијем, бискупом босанским Рафаилом и баном Франком Таловцем.[1]) У средини налазио се краљ Владислав са својим трупама, а и за њега као резерва влашке трупе. Левим крилом пак командовао је Јован Хуњади. Турска војска, која је од прилике бројала на 60 до 80000 војника била је уређена овако.[2])

[1]) Келер (55. n. 1.) погрешно исправља Андрију de Palatio, који вели да је бан Франко заступао у рату брата бана Матка Таловца. Келер наиме тврди да је Матко умро 1442. те да Франко није био његов заступник него бан у истини. Међу тим не стоји ни једно ни друго. Браћа Таловци су достојанство бана Далмације, Хрватске и Славоније, добивши га 1435. од цара Жигмунда, обнашали сви укупно, што се нарочито види из дубровачког писма краљу Албрехту од 15. маја 1438. и листине краља Владислава од 22. фебруара 1444. којом потврђује Дубровчанима старе привилегије (Dipl. Rag. 394. 400. 419. 420. 456.). Што се тиче бана Матка Таловца он се спомиње у животу читаве 1444. г. (N. Jorga, II. 402. Codex Zichy IX. 89.) а по Ивану витезу од Средне умро је он крајем 1445. (Schwandtner, II. 35. Teleki, I. 494.). Почетком јануара 1446. спомиње се он у једној млетачкој листини као мртав (Listine, IX. 233.)

[2]) У једном писму Јована Хуњадија Орсагу Михаилу и друговима од 20. новембра 1444. каже се да је турска војска бројала на 105000 људи (Codex dipl. patrius VII. 464/5). Но ово је писмо подметнуто, јер је датирано in partibus Romanie prope castrum Galipol. У њему се јоште вели да је краљ Владислав здрав и читав изашао из битке на Варни. Чудновато је да је опрезни Цајзберг у споменутој расправи (стр. 113/4.) поверовао Венцлу, који је ово писмо приопћио у Századok за г. 1869. стр. 569—561, не сумњајући ни мало у његову аутентичност. Ну ово лажно писмо Хуњадија постало је набрзо после битке на Варни, јер је та подметнута верзија већ крајем 1444. дошла до Енеје Силвије и нашла израза у његову писму дуки бургундском Филипу од 13. децембра 1444. (Opera, 537). Лако је могуће да је сам Хуњади писао то писмо не код Галипоља него после битке, нашавши за добро да из политичких разлога прећути смрт краљеву.

У првом бојном ланцу налазила се на десном крилу турска коњица из Европе а на левом из Азије. У другоме ланцу јаничари, који беху заштићени челичним коцевима пред фронтом. Битка је отворена била на десном крилу хришћанске војске, које Турци изненада с бока нападоше и потиснуше. Том приликом погибоше бискупи великоварадски и јегарски. Услед овог снажног нападаја од стране Турака узмакоше и Власи. Једино се једно омање одељење под кардиналом Јулијаном и баном Франком груписало око заставе св. Владислава, дајући јуначки отпор.

Краљ Владислав и Хуњади прискочише с једним делом својих чета против турске коњице из Азије која потисну хришћанско десно крило. Пошто Угри разбише азијатску коњицу и убише беглербега Караџу, притекоше они у помоћ оној чети, која се борила око заставе св. Владислава. Ваљало је јоште потиснути турску коњицу на турскоме десном крилу, са којим се хришћанска коњица на левом крилу већ била упустила у жесток бој. Пошто је Хуњади дао савет краљу Владиславу да са својим четама остане као резерва на окупу, јер је јоште требало скрхати отпор јаничара, пожури се у помоћ хришћанској коњици на левом крилу, сузбијајући са све већим успехом турску коњицу.

Гледајући све веће успехе Хуњадија, наговори околина младога краља Владислава да се пусти у бој са још потпуно свежим јаничарима, иза којих стајаше султан Мурат II. са својом свитом. У место да је хришћанска војска, као што је Хуњади намеравао, концентрисала сву снагу против јоште интактних јаничара, упусти се нерасудни краљ Владислав једино са својом четом у борбу с јаничарима.

Узалуд се хришћански оклопници јуначки боре, јаничарске чете све их више стежу, док напокон не паде краљев коњ рањен, а краљ Владислав под ударима јаничарским не испусти своју млађану душу. Његову главу донеше пред султана, који се већ био

спремао да бежи, видећи потиснуту турску коњицу на оба крила.

На глас о погибији краљевој завлада паника у хришћанској војци. Све се даде у дивље бегство и то само у једном правцу према Северу, јер је хришћанској војсци иза леђа стајало отворено море, а на Југу језеро Девна. Хуњадијеви покушаји да из боја изнесе лешину младога краља осташе безуспешни. те и он појури у правцу према Влашкој.[1])

Тако се несретно заврши поход краља Владислава, на који је толике наде полагала западна Европа. Смели планови млетачке републике да на рушевинама турске империје рестаурира стару млетачку моћ у Леванти потпуно се расплинуше, а тако исто и планови римске курије, која се заносила мишљу да Хришћане на Истоку уједини под окриљем св. Петра. Изненађење ово беше тим веће, што су у току продирања хришћанске војске према Варни стизали на Запад радосни гласови о напредовању. Тако напр. решено је 21. децембра у дубровачком сенату да се јави у Млетке de novis habitis et emergentibus felicis exercitus chrsitianorum.[2])

Стога се дакле тадашњи политички кругови никако не могаху уживети у мисао да је хришћанску војску постигла таква катастрофа. При томе са Истока стизаху различити гласови, који се међусобно не слагаху.

Тако напр. у децембру 1444. стигао је био глас на двор краља Фридриха да је хришћанска војска продрла све до Једрена и да се онде сразила са Турцима. О краљу Владиславу причало се различито. Једни говораху да је погинуо, а други опет да је само рањен по лицу, трећи опет да је заробљен. О кардиналу Јулијану причали су једни да је погинуо, а други опет да је умакао са Хуњадијем.[3])

---

1) Köhler op. cit 60 sqq. A. Huber, III. 42/3.
2) N. Jorga, II. 403. n. 2.
1) Ep. 52. Opera, 536/7.

У Риму су гласови о поразу на Варни стигли негде у јануару, али и то непоуздани, због чега папа у писму од 1. фебруара 1445., упућеном на босанске миноритe, о кардиналу Јулијану не говори као о покојнику, јер се још држало да је можда у животу.[1])

У Дубровнику се у јануару јоште ништа није знало поуздано о поразу на Варни, а у фебруару беху јоште у недоумици да ли је краљ Владислав у животу или не.[2]) Исто тако не знађаше се ништа крајем јануара 1445. о погибији краља Владислава у Темишвару.[3])

Страшна погибија хришћанске војске, у којој погибоше многе светске и црквене поглавице, силно је занимала савремене духове. О краљу Владиславу проносиле се у Риму у марту 1445., када се Енеја Силвије онде бавио, читаве бајке. Неки су говорили да је краљ насигурно победио и убио турскога султана, освојивши Једрене. Неки су опет причали да је краљ погинуо, а други да је рањен утекао у Бугарску, где је преминуо. Други опет противно тврђаху да је краљ Владислав избегао у Цариград, те се онде оженио сестром цара грчкога.[4]) Проносили се даље гласови да је краљ преко Дунава отишао у татарску, а одатле у Литавску и Пољску, који гласови наведоше дуку бургундског да отправи 1445. посланство у Будим, не би ли онде дознао праву истину.[5]) У Фиоренцу стигоше с пролећа истинити гласови о поразу на Варни, но у мају потискоше их лажни. Услед тога упутили беху Фиорентинци 29. маја 1444. писмо краљу Владиславу, изјављујући своју велику радост да је краљ здрав и читав, те се тако на срећу

---

[1]) E. Fermendžin, Acta Bosnae, 191.

[2]) Dipl. Rag. 461. N Jorga, II. 408.

[3]) Sztárai okl. II. 364.

[4]) В. писмо Енеје из Беча Каспару Шлику од 21. маја 1445. (Voigt, art. cit. 362/3.)

[5]) ib. 368.

нису испунили гласови о његову страшном свршетку.[1]) Длугош такођер прича да су услед различитих гласова о бици на Варни изаслани били из Пољске посланици на све стране, не би ли што докучили о несретном краљу[2].)

Иако су о пропасти краља Владислава стизали поуздани гласови, нађоше се неки, као палатин Хедервари, да из политичких разлога свет што дуже држе у обмани.[3]) Стога Енеја, који је добро знао за ове политичке мотиве, подсмешљиво пише у 95. писму Кампизију, да је краљ насигурно мртав, но да би једино потребан био Орфеј да га доведе из подземнога света.[4])

Нарочито је ниже народне слојеве јако занимала судбина несретнога краља. Народ је поуздано држао да је краљ у животу, те га је, верујући ово, често пута и виђао. 1452. 8. априла писао је из Лисабона неки Никола Floris Лују витезу немачкога реда да је краљ Владислав здрав и читав и да живи in insulis regni Portugalie.[5]) У Пољској се 1459. појавио неки Рихлик, који се издавао за краља Владислава. Али када су га на државном сабору довели пред краљицу матер - Софију и када се испоставила истина, бачен беше он у тавницу. Тобожега краља Владислава виђали су и кашње у другим земљама. Када је чешки властелин Лав Рожмиталски на свом путовању од 1465—1467. дошао у Шпанију, видео је он у једном селу некога пустињака, који се издавао за краља Владислава. У пустињу повукао се он стога, да испашта грех због прекршена Сегединског Мира.[6])

---

[1]) N. Jorga, II. 410—411.

[2]) Dlugosius, V. 1—2.

[3]) У 81. еп. пише Енеја: Laurentius praeterea Palatinus Vngariae, acri uir ingenio, nouas in dies literas confingebat, quibus populi mentes pasceret, nunc Vladislaum in Polonia sospitem esse, nunc intra dies paucos uenturum asserens (Opera, 566).

[4]) ib. 583.

[5]) N. Jorga, III. 277/8.

[6]) Zeissberg, art. cit. 83/4. Teleki, I. 457. n. 1.

О кардиналу Јулијану проносили се различити гласови. Првобитне верзије гласиле су да је погинуо у борби.[1] Кашње пак причало се да је кардиналу пошло за руком да се спасе, али да су га у бегству, када је заустивао коња да га напоји, убили сами Угри, као издајника отаџбине.[2] У свом кашњем делу De Europa, писаном око 1458. г., прича Енеја да су кардинала у бегству убили разбојници, држећи да ће код њега наћи масу новаца.[3] Иван витез од Средне пише да је кардинала убио на Дунаву неки Влах.[4] Бехајм опет пева како су Турци легата Цезаринија одвели собом у Једрене, те му живом кожу одерали.[5]

Нема сумње да ће првобитна верзија бити тачна, јер познију верзију налазимо једино код Енеје, који ју је прихватио из мржње према Угрима. Његову верзију изгледа да је прихватио Иван витез од Средне, само ју је преиначио, заменивши Угре са Власима.

---

1) Aeneae Sylvii, Opera, 537. N. Jorga, III. 307.
2) Voigt, art. cit. 368.
3) Opera, 399.
4) Katona, XIII. 380.
5) Стих 914—918. Karajan, op. cit.

X.

Папска курија се извлачи да даље троши на експедицију. — Запети односи између ње и млетачке републике, која покушава да се измири са Турцима. — Јован Хуњади обраћа се 1445. папи Евгену IV. и француском краљу Карлу VII. за помоћ против Турака. — Римска курија обећава помоћ. — Бургундске галије одлазе у јулу 1445. преко Црног Мора у Дунав да потпомогну Хуњадијеве операције. — Хуњади у јулу упада у Влашку, потиснувши оданде војводу Дракула и наместивши Дана. — Повратак папске флоте у Италију поч. 1446. — Млетачка република склапа мир са Турцима 1446. г. — Посредовањем деспота Ђурђа Вуковића мири се република дубровачка са Турцима 1447. — Женидба Лазара Ђурђевића Јеленом, ћерком деспота Томе Палеолога из Кларенце. — Турци проваљују у Пелопонез крајем 1446. — Папа Никола V. покушава да утиче на Хуњадија не би ли офанзиву према Турцима оставио за боља времена. — Млетачка република одбија позив Хуњадијев да с њиме заједно ступи у акцију против Турака. — Млетачка република долази у сукоб са деспотом Ђурђем Вуковићем и Ђурђем Кастриотом Скендербегом у зетском и арбанском приморју. — Мајски сабор у Пешти 1448. закључује рат против Турака. — Хуњадијева погибија на Косову.

Страшна погибија хришћанске војске на Варни запрепастила је тадашње духове, те су ангажовани фактори бацали кривицу једно на друго због неуспеха читавога предузећа. Напред смо истакнули са коликим је тешкоћама припремано било оружање хришћанске флоте. Сада пак, када је наступила катастрофа, погоршаше се јоште више односи између папе и Млетака.

Римска курија после неуспеха, не беше вољна да даје више средстава за издржање флоте, пребацујући Млецима да су њихови команданти криви, што су Турци прешли из Азије у Европу. По свему изгледа да је римска курија сву даљу исплату трошкова готова била да свали на плећа млетачке републике.

Поч. 1445. обратио се био папа са питањем на републику шта мисли она, да ли би добро било наставити рат против Турака и да ли би у ту сврху требало писати европским владарима. У исто време тражио је папа и од Млетака две галије у помоћ Роду против Сарацена, но беше одбијен. Републици беху важнији интереси њених трговаца по Сирији и Египту, те је стога у априлу 1445. и по други пут одбила папски захтев[1]).

Што се тиче рата са Турцима, рекао бих, да је републици и тога доста било. Она је јасно увиђала значај битке на Варни, па се није тако много заносила плановима да ће се Турци и после катастрофе моћи тако олако претерати у Азију. Стога она на папино питање не даје поуздана одговора, изговарајући се да већ од два месеца нема никаквих поузданих гласова са Истока[2]).

Овако држање млетачко озловољило је папу, па је сигурно морао републици пребацивати, због чега ова у марту, а нарочито почетком априла, поручује, да се она не мисли повући од даљега рада, само је дужност папина да даде новаца за исплату момчади на галијама[3].)

У то доба добила је република већ неке гласове из Леванте. 31. јануара 1445. јављаше наиме Алојз Лоредано да ће бити разоружане три папске галије а сем њих јоште две дуке бургундског. Лоредан јављаше даље како је и папи јављено то исто, али да од њега није стигао јоште никакав одговор.

---

[1]) N. Jorga, III. 197. 199.
[2]) l. c.
[3]) ib. 198.

Из овога се види да је после пораза на Варни закључено било у теснацу галипољском разоружати један део галија, и то по свој прилици стога, што није било довољно средстава за издржавање момчади. Из Лореданова писма опажа се даље и то, да је он поглавито имао пред очима млетачке меркантилне интересе, те се са једним делом галија повукао на острво Тенедос, да заштити млетачке трговачке лађе.

Неколико дана касније 13. фебруара писао је у Млетке папски легат, кардинал Кондолмијери, како је задржао галије у Леванти, јер му је из Угарске достављено да ће Угри поново доћи у Тракију.

Али читав тај поступак није се свидео млетачкој републици. Римска курија не даваше радо новац, него је у априлу отворено тражила да република предузме исплату трошкова, истичући да је република њезин дужник. Република је 26. априла преко посланика Ђустинијанија енергично захтевала од папе исплату момчади на оне три галије, које је кардинал у теснацу задржао, истичући, да ће и она као и други склопити мир са Турцима, тим пре, што јој ови нападају њене поседе на Негрепонту и у Арбанији[1]).

И заиста већ 11. маја дат је налог Лоредану, који је у марту дошао био у Негрепонт, да покуша склопити мир са Турцима, јер је република сигурно извештена да Угри не ће више ништа предузимати, а папа опет није вољан да подноси даље трошкове. За основицу мира препоручен беше Лоредану уговор између Млетака и Турске од г. 1430., а вотирана му јетом приликом и сума од 500—600 дуката да подмити њоме доглавнике султанове. Лоредан дакле треба поново да отплови с галијама у галипољски теснац, те да онде отпочне преговоре, старајући се да придобије за то кардинала Кондолмијерија. 17. маја дата је Лоредану слична инструкција да отплови у Галипољ, пошто је овај 11. априла доставио из Галипоља, да није могао

[1]) N. Jorga, III. 200.

оданде отпловити због болести која је завладала међу његовим матрозима[1]).

Док је република млетачка гледала пошто пото да се извуче из непријатне ситуације, те да нађе начина како да се с Турцима измири, није никако мировао енергични и предузимљиви војвода Хуњади.

Чим се настојањем угарских сталежа опростио тамнице, у коју га беше бацио влашки војвода Дракул, ухвативши га на бегству кроз Влашку, одмах је отпочео сновати планове како да среди прилике у Угарској, те да предузме поновну акцију против Турака.

Већ у фебруару 1445. видимо га у Стоном Београду, где у споразуму са арцибискупом Сечијем, веспримским бискупом Матијом, палатином Хедерваријем и Николом Илочким сазива духовне и светске великаше на сабор у Пешту, који ће се одржати octavo die festi Pashe domini nunc venturo, т. ј. 4. априла а где ће се поглавито решавати питање о попуњавању престола[2]).

По свој прилици да се већ на састанку у Стоном Београду већало о начину одбране од Турака, тим пре, што се у то доба могло знати у Угарској да се влашки војвода Дракул одметнуо од Угарске, те се поново потчинио Турцима. Априла месеца 1445. пише Хуњади папи, како му је жива жеља да се унутрашње прилике среде; да би могао предузети што интензивнију акцију споља[3]). Па и на сабору у Пешти, који се крајем априла састао поглавито због

---

[1]) ib. 201.

[2]) Zala okl. II. 524. Codex Zichy, IX. 91. Досадашњи угарски историци знали су за овај претходни састанак великаша у Стоном Београду из једнога писма витеза од Средне, који доста тачно одређује време овога састанка (Katona XIII. 416), а сем тога говори се о овом састанку и у 12. одлуци пештанскога сабора од г. 1445. (Kovachich, Suppl. ad Vestig. Comit. II. 28.) Из горе наведених листина види се да се овај састанак одржао 8. фебруара.

[3]) Katona, XIII. 426.

попуне престола, решено је да се предузму мере за одбрану против Турака[1]). Стога је Хуњади већ 11. маја писао папи како сматра за свету задаћу рат против Турака, молећи од њега помоћи. У исто време обратио се Хуњади за помоћ и француском краљу Карлу VII. а његову молбу поткрепише још неколико великаша угарских[2]). Но француски краљ не могаше пружити тражене помоћи, али је за то папа писмом од 9 јула јавио, како је наредио кардиналу Кондолмијеру да са флотом уплови у доњи Дунав и да потпомогне операцију сувоземне војске. Уједно објави папа опроштај грехова свима онима који те године буду војевали против Турака[3]).

На вест да Угри збиља мисле предузети те године експедицију против Турака, послао је напокон папа у Млетке потребну суму за исплату момчади на галијама. Па и кардинал Кондолмијери са заповедником бургундских галија кренуо се негде из Цариграда према доњем Дунаву, да по упутству папе потпомогне акцију Хуњадија[4]). Радосна вест о поновној акцији Угара против Турака подигла је пале наде духова у Цариграду, те је цар Јован VIII. упутио негде у јулу 1445. архиепископа Пахомија папи, француском краљу и дуки бургундском тражећи њихову потпору за поновну експедицију, о чему је Пахомије у октобру известио млетачки сенат. Но млетачки сенат сумњао је да ће бити шта од читавога посла. Ну ипак да му се не би пребацило да се извлачи, наредио је 11. августа Лоредану да остане у Леванти, али само тако, ако су Угри прешли у Грчку

[1]) 21. маја 1445. пише Енеја Јов. Кампизију како се састала дијета у Будиму, те додаје: plurima namque inter eos decreta sunt et ad resistendum Teucris et ad pacem in regno tenendam utilia et necessaria (Voigt, art. cit. 362).

[2]) Katona, XIII. 439–447.

[3]) Teleki, I. 477. Fessler, II. 499–500.

[4]) Кардинал Кондолмијери бавио се у Цариграду јоште 4. јула 1445. одакле је тога дана упутио писмо млетачкој републици (N. Jorga III. 202).

и ако кардинал буде изјавио да ће узети на се исплату момчади. Не буду ли Угри прешли преко Дунава, наређено му беше да не излаже флоту пропасти, задржавајући је јоште једну зиму у Галипољу. Овакво држање заузимао је сенат и у октобру према архиепископу Пахомију, не хотећи предузети интервенцију за наставак експедиције[1]).

Док је један део хришћанске флоте пловио према Дунаву, хотећи сада изгладити немар од прошле године, спремао се Хуњади на Југу Угарске да испуни оно што је папи обећао почетком маја. 8. јуна видимо га већ у Араду[2]), а по свој прилици да је већ у јулу упао у Влашку, те са влашким претендентом Даном потиснуо и уништио војводу Дракула, поставивши онде Дана као вазала угарске краљевине[3]).

---

[1]) ib. 202. 204.

[2]) Sztárai, okl. II. 366/7.

[3]) О припремама против војводе Дракула говори Енеја у писму кардиналу од Тарента од 13. септ. 1445. овако: Nihil est amplius nisi quod Johannem waywodam transsilvanum cum waywoda Walachie fedus percussisse ferunt, qui viribus communibus belli apparatum conficiunt, quo si non superent, saltem prohibeant interius hostes proficisci. Nam rumor est Theuccros iterum venturos (Voigt, art. cit. 385. N. Jorga III. 114). О Хуњадијеву походу против Дракула оставили су нам вести Халкондил, који вели да се тај поход догодио набрзо после битке на Варни (Chalk. 338.) и Туроц, који овај поход ставља у г. 1446. када је Хуњади већ изабран био за губернатора Угарске (324/5.). Длугошево збркано казивање наслања се на једно место у 81. писму Енеје Силвије, где се нејасно говори о неком Хуњадијеву конфликту са Турцима. (Opera, 568.). Катона је на стр. 452. добро опазио сличност казивања Длугошева са Енејом, само Катона греши када узима да се ово место код Енеје односи на битку на Варни. Не знајући за писмо Енеје кардиналу од Тарента и не знајући за још неке угарске листине које ћемо ниже споменути, ставио је Катона (505.) Хуњадијев поход против Дракула у г. 1446. а уз њега пристаје и Хубер (III. 71. n 1.) Мађарски историци пак као Телеки, Феслер и Фракноји узимају да је Хуњади предузимао поход против Влашке два пута. Г. 1445. када је протерао Дракула те на место њега поставио Дана, и г. 1446. позно у лето, када је протераног Дана поново поставио за влашкога

Пошто је Хуњади потиснуо Дракула избио је с војском на Дунав код Никопоља, те се ту састао са командантом папске флоте кардиналом Кондолмијером и Вавреном, као што сам истиче у писму папи Евгену IV. од 29. нов. 1445., а сем њега спомиње тај факат и Иван витез од Средне.[1])

Тако је дакле једва позно у лето 1445. пошло за руком командантима хришћанске војске да ступе у контакт и да се ту усмено посаветују о даљој акцији против Турака. Судећи по једној белешци у рачунским књигама папске коморе, по којој је 13. новембра 1445. обдарен курир Besso de Senis са 9 дуката pro bono novis que portavit de conflictu galearum Turcorum, рекао бих, да је флота овом приликом на Дунаву с успехом оперирала против Турака.[2]) Мо-

војводу а Дракула убио. Ови мађарски историци, наслањајући се на једно место код познога Бонфинија и на споменуто нејасно место у 81. писму Енеје, тврде, да је Хуњади пре првога похода у Влашку негде у јулу или августу 1445. имао судара са Турцима на Сави. Ну ово је немогуће, пошто је Хуњади у то време био забављен у Влашкој, а сем тога усамљена вест познога Бонфинија нема потврде у подацима млетачкога и дубровачкога архива. Иако се у концепту писма Ивана витеза од Средне поч. г. 1447. каже да је Хуњади hac aestate elapsa т. ј. 1446. предузео поход против влашкога војводе Дракула, иако и Туроц то исто тврди, ипак тешко да је Хуњади могао те године предузимати што против Влашке, јер се читавога тога лета и јесени бавио у Угарској. 13. јуна 1446. наиме видимо Хуњадија у Пешти где као новоизабрани губернатор Угарске издаје декрет (Kovachich. Vestigia comitiorum p. 261.) У Пешти се налази Хуњади још и 1. јула (Ráth Károly, op. cit. 183.); 20. јула видимо га у Хуњаду (l. c.) 25. јула налази се Хуњади у Темишвару (Zala okl. II. 529.), 26. јула у Kochard-у (Kolozsvár okl. 181.), 31. јула у Аполду (Teleki X. 186/7.); 6. авг. у Темишвару (Sztárai okl. II. 379.), 8. авг. у Темишвару (Cod. Zichy IX. 108.), 23. авг. у Сегедину (Kolozsvár okl. 182., Teleki X. 187.); 14. септ. у Будиму (Teleki X. 188.); 21. септ. у Будиму (Sztárai II. 384.), 27. септ. у Будиму (Cod. Zichy IX. 110), 29. септ. у Будиму (Sztárai II. 385.); 3. окт. у Будиму (Teleki X. 189).

[1]) Katona, XIII. 451.

[2]) N. Jorga, II. 24.

гуће је претпоставити да су Турци хтели дати помоћи својем вазалу Дракулу, али да им није пошло за руком због удружене акције Хуњадијеве и команданата хришћанске флоте. Ако би тако било, онда би овај чин био једини виднији резултат оних великих спрема, који су утрошени око заједничке акције сувоземне и поморске војске. Набрзо за тим напустио је кардинал Кондолмијери Леванту, те се упутио према Италији. По свој прилици да га је на овај корак нагнала несташица у храни и новцу, са којим се за читаво време толико много кубурило. Остављајући Леванту као да је кардинал Кондолмијери још увек сновао планове да се са флотом поново врне, те да предузме офанзиву против Турака. За ово као да говоре његови преговори са републиком дубровачком, од које је, стигав у Дубровник 1. јануара 1446., тражио, да му исплате остатак суме, која је била прикупљена за наоружање галија.[1])

Па и у Млецима, камо је, по хроници Занкаруола, стигао заједно са Лореданом 10. јануара, покушао је кардинал да ангажује републику за поновну експедицију, која би се још тога пролећа имала отпочети.[2])

Но република млетачка није више веровала у сретан исход експедиције, него је гледала да регулише своје одношаје према Турцима. Своје становиште означила је она отворено папи, када је овај поново с јесени 1446. затражио од ње неколико галија против Турака, истичући да му република дугује извесну суму, те је према томе морално обвезана на то. Одбијајући папски захтев, напомиње република, да не дугује она, него папа, јер јоште није исплатио момчад ни за годину 1444.[3])

Пошто дакле удружена акција хришћанских сила није ништа донела, настојала је република да се што пре

---

[1]) N. Jorga, II. 417. 420. n. 1.
[2]) N. Jorga, III. 206. n. 1.
[3]) ib, 208.

измири с Турцима. Споменули смо да је она јоште у мају 1445. помишљала на мир, те је у том правцу и радила. Тако дакле пође за руком млетачком бајулу у Цариграду Андрији Фосколу, да 25. фебруара 1446. склопи мир са младим султаном Мухамедом у Једренима на основу ранијега уговора од 1430. г.[1]) Дуготрајни непријатељски одношаји између републике и Турске учинили су, да се Турци нису могли брзо помирити с мишљу, да су у добрим односима с Млецима, због чега је у пркос склопљеном миру владало све једнако несигурно стање у Леванти. Да би себе осигурали затражише Млечићи потврду мира и од старога султана Мурата II., што овај учини 10. септембра 1446. наредивши уз то, да се штете, учињене Млечићима од времена склопљена мира, имају накнадити.[2])

И републици дубровачкој, чије су галије стигле из Леванте још у јануару 1445. стало је било много, да се са Турцима поравна. Услед ратног стања гонили су Турци дубровачке трговце, а сем тога дат беше налог Босанцима да нападну на Дубровник. Стога република покушава, да посредовањем деспота Ђурђа, који јој је у септембру 1445. потврдио старе повластице, регулише своје одношаје према Турцима.[3]) Но са преговорима није лако ишло. Ђуко Ђурковић, кога је република у мају 1446. отправила на Порту заједно са посланицима, деспота Ђурђа, није могао ништа испословати, јер је баш у то доба у Турској преузео поново владу у своје руке стари Мурат II. а са променом владе изменише се на Порти и турски достојанственици. Негде крајем 1446. или почетком 1447. отправио је деспот Ђурђе на Порту Јакшу Кавалдића да поново покрене преговоре о миру, те је овај напослетку и успео. Половином 1447. регулисани беху напокон одношаји Дубровника са Турцима, што се види из писма дубровачке републике

---

[1]) Predelli, op. cit. 366—8. N. Jorga, III. 210—2.
[2]) N. Jorga, op. cit. 213—5. Predelli, op. cit. 370—2.
[3]) N. Jorga, II. 409. n. 2. 412. Mon. Serb. 433—7.

Паскоју Соркочевићу и Дамјану Ђорђићу од 18. августа 1447. где се каже: lo imperador turcho per mezo despoto aver fato con noy bona paxe, la qual á zurato de observar.[1])

И република млетачка а и република дубровачка пратиле су с бригом припреме турске током 1445. те страхујући за своје трговачке интересе у Леванти, пожуривале су измиру са Турцима. По свој прилици да се већ у то време могло рачунати, да ће Турци свом снагом напасти на Грчку да и њу потпуно подјарме.

Из Пелопонеза је наиме енергични деспот Константин Драгаш од г. 1444. отпочео ширити своју власт и према средњој Грчкој, на штету херцега атинског Нерија II. Аћајоли, а током 1445. присташе уз енергичнога Полеолога Арбанаси и Власи из Тесалије.[2]) Ширећи тако постепено своју моћ у Грчкој, дошао беше деспот Константин у сукоб са млетачким интересима, присвојивши место Ветерницу, коју су Млечићима, по свој прилици, предали Турци бурне 1444 г.[3])

Изгледа, да је деспот Константин очекивао, да ће овај његов интензиван рад изазвати реакцију од стране Турака. Стога је он, да би похватао чвршће везе са знатнијим факторима на Балкану, почетком 1446. отпочео преговоре са деспотом Ђурђем у ствари женидбе Ђурђева сина Лазара са Јеленом, ћерком свога брата, деспота Томе.[4]) Преговори се повољно свршише, и деспотица Јелена одвезе се из Кларенце у Мореји у октобру 1446. на дубровачким галијама у српску земљу.[5])

---

[1]) N. Jorga, II. 419—420. n. 1. 421. 423.

[2]) K. Hopf, op. cit. 114.

[3]) N. Jorga, III. 193.

[4]) N. Jorga, II. 415.

[5]) Τῷ δὲ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Γλαρέντζας ἡ κυρία Ἑλένη, θυγάτηρ τοῦ κὺρ Θωμᾶ τοῦ δεσπότου, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Λάζαρον τὸν υἱὸν κὺρ Γεωργίου δεσπότου ἄνδρα λάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο (Phrantzes, op. cit. 805). О женидби деспота Лазара са деспотицом Јеленом има неколико интересних бележака у дубровачком архиву. 21. септембра

Јоште није била деспотица Јелена ни оставила Мореју, кад али Мурат II., на позив херцега Нерија и заповедника тесалскога Турахан-бега, продре у августу или септембру у Грчку, те крајем новембра стигне с војском под Истмос, који је деспот Константин прошле године био утврдио, хотећи осигурати Пелопонез од провале Турака. 3. децембра отпоче султан бомбардовање бедема и након краткога времена провали у Пелопонез, рушећи, палећи и уништавајући све пред собом. Деспоти Константин и Тома утекоше у Мизитру, гоњени Турахан-бегом, а султан Мурат II. упути се према граду Патрама. Како крај свега труда није могао освојити тврђаву Патра, врну се Мурат II. назад, водећи собом на 60000 заробљених Хришћана. У Тиви га стигоше посланици деспота Константина и Томе, изјављујући у име њихово да су готови плаћати данак уз признање

дата је инструкција Марину Гундулићу, Алојзу Растићу и Николи Кабужићу, који су са две галије дубровачке и једном фустом полазили са два изасланика у Кларенцу да оданде доведу невесту, јединицу деспота Томе. У инструкцији наређује им се, да се деспотици одреди на галији „lo luogo et stazio suo alle pope della galea, et voy dalla chiesola in lá allozariti, dove a voy meglio parerà“. 1. октобра удешен је церемонијал у Дубровнику за дочек невесте Лазареве. На изласку из галије имали су је у пристаништу дочекати ректор и Мало Веће са дубровачким дамама. Одређени беху том приликом станови за Србе, који ће у Дубровнику дочекати деспотицу. Комисија од пет чланова забављаће принцезу, а одбор од три члана постараће се за храну. За сто принцезин спремиће се хлеба, вина, меса, слаткиша et polame vivi, chelli possiano cosinare al suo modo. (Дубровчани су дакле добро знали да се грчко готовљење јела разликује од њихова). Сем тога приправљене беху за принцезу разне свите у вредности од 300 дуката. Приликом дочека приредиће се забава у великој дворници владине палате, на коју ће бити позване дубровачке владике а danzare, dapoy desinare (N. Jorga, II. 416. 419). Наши летописи бележе, да се деспот Лазар венчао са Јеленом 18. децембра 1446. што ће бити тачно, јер се Дубровчани 11. јануара 1447. извињавају деспоту Ђурђу, што нису на свадби учествовали, пошто су мислили, да ће се она одржати после Божића (Гласник LIII. 89. N. Jorga, II. 421).

турскога врховнога господства. Тако дакле ишчезну 1447. и самосталност Мореје, где се последњих година енергичним радом деспота Константина опажао донекле неки полет грчкога елемента.[1]) Када је Хуњади с јесени 1446., пре него што ће кренути на поход против Фридриха III., упутио писмо републици млетачкој, јављајући јој о својим припремама против Турака, одговорила му је република 4. јан. 1447. тужном вешћу о провали Турака у Мореју.[2]) Но Хуњадија, који је јуна 1446. постао гувернером Угарске, нису збунили гласови о пропасти грчкога господства у Мореји. Шта више ово нагло снажење Турака увећавало је његове зебње, те је држао да се не сме каснити, него се што раније одупрети Турцима.

Уколико је Хуњади тежио, да што пре подели одлучан мејдан с Турцима, утолико је римској курији, можда и из новчаних разлога, стало било дотле, да се офанзива према Турцима одложи док се прво коначно не регулишу одношаји између Фридриха III. и Угарске.

Фебруара 1447. наиме славило је папство победу над напредном, демократском струјом у крилу римокатоличке цркве. Бечким конкордатом од г. 1447., у споразуму са Фридрихом III., скрхао је напокон папа Евген IV. отпор напредне струје, која је у Базелу снажно дигла главу, те тако за неко време одложио решавање великих питања, која ће поч. XVI. века у личности Лутеровој да избију свом снагом на површину. Његов наследник папа Никола V., пређе бискуп болоњски Тома Парентучели, радио је преко кардинала Јована Карвајала, да се пре свега дефинитивно регулишу одношаји између Фридриха III. и Угарске, а рат да се одложи.[3])

---

[1]) Chalkondylas, op. cit. 341—9, Phrantzes, op. cit. 804, K. Hopf, II. 114/5.

[2]) N. Jorga, III. 221.

[3]) О раду кардинала Јов. Карвајала у Угарској види студију Вилмоша Фракноја: Cardinal Joannes Carvajal's Legationen in Ungarn 1448—1461. (Ungarische Revue 1890. 1—18.).

Но Хуњадијева пажња беше свеудиљ управљена на Турке, те се стога током 1447. жураиво спремао на акцију, намеравајући да још тога лета предузме поход против њих.

Почетком године 1447. тражио је он од републике дубровачке помоћи против Турака. Република дубровачка настојала беше у то време, као што смо видели, да се измири посредством деспота Ђурђа са Турцима, те се на ту пору ку нашла беше у тешком положају. Али како се налазила под суверенитетом Угарске, морала је, хтела не хтела, обећати 2000 златних фијорина, само под условом, да ће новац издати тек кад Хуњади са угарском војском пређе преко Дунава[1]).

Из Дубровника упутио се његов посланик у Млетке, тражећи и онде потпору против Турака. Али република млетачка не беше вољна ступати више у акцију против Турака, извињавајући се 1. маја својим ратом у Ломбардији[2]). Млеци се наиме током 1446. били заплели у рат са дуком миланским Висконтијем, пошто беху примили под своју заштиту град Анкону, те су с јесени 1446. с успехом оперирали против њега у Ломбардији. Када је пак немирни дука Висконти августа 1447. склопио очи за навек, заплетоше се они у рат са пређашњим својим командантом Фрањом Сфорцом, који је тежио да наследи свога таста Висконтија у дукату миланском. Једва напокон после дугога ратовања склопи република мир са Сфорцом 18. октобра у Риволтели[3]).

---

[1]) 1. апр. пишу Дубровчани Хуњадију како су изјавили његову посланику quod contenti eramus huic sancto passagio contra nequissimos crucis Christi hostes Teucros hac aestate proxime futura auxilium ducatorum duorum millium auri porrigere eo tunc, quando excelsa dominatio vestra cum exercitu Ungarorum flumen Danubium transiverit (Dipl. Rag. 465/6. N. Jorga, II. 423. n. 2.).

[2]) N. Jorga, III 221.

[3]) Romanin, IV. 209—219.

Поред ових заплета у Италији имађаше република млетачка јоште много посла и трошка у јужној Далмацији и Арбанији.

Напред смо истакнули како се млетачка република користила несрећом деспота Ђурђа Вуковића после пада Смедерева 1439. те се током 1442. и 1443. утврдила у зетском приморју, освојивши градове Будву, Дривост и Бар. Утврђујући се овако у Ђурђеву приморју, истицаше република да то не чини из себичних интереса, него једино из тога разлога, како та места не би пала у руке војводе Стевана Вукчића, противника деспотова.

Но чим се деспот Ђурђе после Сегединскога Мира утврдио у Србији, отпочео беше акцију да изагна Млечиће из Зете. Већ с јесени 1444. видимо га да се због тога ставио у споразум са војводом Стеваном Вукчићем[1]), а нешто кашње видимо Горњу Зету у његовим рукама. Скадарски кнез покушао је већ 1444. да с војском стане на супрот деспоту, али се у Млецима нашло да ће бити боље, ако се мирним путем расправи ова ствар. Ну разлози млетачке републике, којима је бранила свој поступак у Зети, били су више наивни него озбиљни[2]). Деспот Ђурађ није могао бити задовољан овим разлозима, него је тражио у мају 1445. преко посланика, да му Млеци изруче на неправди узете градове. Када је република непрестано извијала, изјавише његови посланици у јуну, да ће деспот наћи пута и начина да поврати своје земље и градове[3]).

---

[1]) 26. окт. 1444. читамо у протоколу дубровачког сената de deliberando ad consulendum super itu voyvode Stipani ad illustrissimum dominum despotum (N. Jorga II. 407.).

[2]) 17. јан. 1445. пишу Млечићи деспоту да се чуде што деспот предузима акцију у Горњој Зети, јер si de manibus comitis Stefani vaivode publici hostis vestre illustris magnificentie et nostri, in guerra, quam secum habuimus et habemus, aliquid sibi accepimus, quod vestrum fuerit, existimamus ex hoc rem gratam et acceptam fecisse excellentie vestre (Listine IX. 214.).

[3]) ib. 220.

Колико се из података млетачкога архива види, рекао бих, да је деспот током 1445. зауставио даљу акцију према Млецима, и то по свој прилици стога, што га је у мају напустио војвода Стеван Вукчић. Јула месеца приближио се овај Млецима, те 23. августа 1445. склопио мир са републиком, одрекавши се њиме својих претензија на градове Омиш и Бар.[1]

[1] ib. 224.—229. Односаји војводе Стевана Вукчића према краљу босанском Стевану Томашу и деспоту у то време тамни су и нејасни. Видели смо да се Стевану Томашу, чим је ступио 1443. на босански престо, ставио на супрот војвода Стеван Вукчић, али без успеха, јер је почетком 1444. повукао краће, изгубивши у борби са Томашем Неретву. С јесени 1444. приближио се војвода Стеван деспоту, колико да потпомогне његову акцију у Зети, толико можда да му буде на руци при освајању Сребрнице, коју 1444. г. видимо у Томашевим рукама (N. Jorga II. 406.). Судећи по једној одлуци дубровачког сената од 5. јула 1445. да се обдари краљ Томаш и војвода Иваниш Павловић ако би дошли „a Jasen inferius, videlicet a Trebigne vel Draceviza“ (N. Jorga II. 409. n. 1.) могло би се можда закључити, да је краљ Томаш с пролећа 1445. успешно оперирао у Хуму против војводе Вукчића, јер су ове територије дотле биле Вукчићеве а као такве спомињу се још у фебруару 1445. (ib. 408.). Вукчић је можда услед овога нашао за добро да се мири са Млецима, а тада се по свој прилици отпочели преговори о женидби Томаша са ћерком Вукчићевом Катарином, јер је Томаш с пролећа 1445. тражио од папе Евгена IV. да разреши његов брак са првом женом, што је овај и учинио листином од 28. јуна 1445. (Theiner, Vet. Mon. Slav. Merid. I. 388/9.). Већ у априлу 1446. решено беше у Дубровнику, да се пошље посланство босанском краљу occaxione nuptiarum suarum, а у мају очекивао се на босанском двору у Милодражи долазак војводе Вукчића (N. Jorga, II. 417. n. 5.) Но већ г. 1447. разишао се Вукчић са својим зетом краљем Томашем, понудивши савез деспоту Ђурђу с јесени те године. Када је република дубровачка дознала за овај корак Вукчићев, саветовала је деспоту 18. октобра, да не прими понуду Вукчића, јер је он човек себичан и превртљив. То се види отуда, што је некада напустио деспота, да би потпомогао босанскога краља, деспотова противника (ib. 428.) Република тиме очито циља на догађаје из г. 1445. Савез овај, који је у пркос саветима републике дубровачке склопљен био с про-

Но за то је деспоту Ђурђу Вуковићу олакшан био идуће године положај у Зети и приморју, када је против Млетака устао на оружје Ђурађ Кастриота Скендербег. Пошто је наиме господара града Дања Леку Закарију убио г. 1444. Никола Дукађин, примише Млеци град Дањ у своје руке од матере Лекине Боје, обећавши јој за то извесне привилегије и повластице[1]). Добитак овога важнога пункта на левој обали Дрима, југоисточно од Скадра, узбунио је био Кастриоту, те г. 1446. паде с војском под Дањ, да га отме Млечићима,[2]) оставивши на граници један део својих трупа, да је бране од Турака, против којих се с пролећа 1446. обраћао за помоћ папи и Угарској преко републике дубровачке.[3]) Акција Скендербега добро је дошла деспоту Ђурђу, те је он, како изгледа, с пролећа 1447. кренуо војску према Зети.[4]) С јесени 1447. напредовао је Скендербег толико, да је загрозио и млетачком Драчу, тако да је сенат почетком 1448. вољан био да се мири с њиме.[5]) Но како за тај мах није било изгледа да ће се спор решити мирним путем, беше сенат у мају 1448. склон да Скендербега тајним путем смакне.[6]) Неколико дана

лећа 1448. (ib. 426. n. 1.), управљен је био против Сребрнице, коју је краљ Томаш јоште увек држао у својим рукама (ib. 419. 425. Listine, IX. 283.). Када је краљ Томаш чуо, да се против њега склапа савез, покушао је, да се измири са деспотом, али без успеха. Изгледа да је Стеван Вукчић лично помагао деспота у операцији против Сребрнице. Од прилике у септембру 1448. освоји деспот Тома, шурак деспота Ђурђа, Сребрницу од краља Томаша (N. Jorga, II. 426. 430. Гласник, LIII. 89.). Судећи по писму дубровачкога сената од 12. марта 1449. Паскоју Соркочевићу, чеонику деспота Ђурђа, рекао бих, да је деспот тада сем Сребрнице освојио и Вишеград на левој обали горње Дрине, који проф. Јорга ставља погрешно у Угарску (N. Jorga, II. 431. n. 1.).

1) N. Jorga, III. 193. Listine, X. 90.

2) K. Hopf, op. cit. 124.

3) N. Jorga, II. 420. n. 1.

4) ib. 421.

5) N. Jorga, III. 224—6.

6) Listine, IX. 268.

кашње решено беше у сенату да се упути посланик султану са тужбом на Скендербега, који је Турчин. а они са Турцима живе у миру.[1]) Када се јуна месеца пронео био глас у Млецима, да је Скендербег освојио Дањ, дат је налог Андрији Венијерију да пође у Скадар, те да оданде наведе Турке, да нападну на Арбанију ut dictus Scandarbergo non modo de Albania, sed de mundo ejiciatur. Не буду ли Турци могли брзо отпочети с операцијама против Кастриоте, нека гледа да обећањима придобије на своју страну савезнике Скендербегове: Павла и Николу Дукађина.[2]) Но Скендербег се држао јуначки. Позно лети спремао се он на Драч, због чега је сенат почетком октобра учинио припреме, да се одржи ова важна позиција.[3])

Није чудо дакле што је млетачки сенат, дознавши за успехе Скендербега, био вољан да се мири са деспотом Ђурђем. Упутивши Андрију Венијерија у Скадар, наложио му је да преговара са деспотом и да му, ако већ мора бити, уступи Бар, Дривост и Будву.[4])

Из млетачких извора не могу се јасно разабрати деспотове операције у зетскоме приморју, али се из инструкције млетачког сената Венијерију од 29. јула види, да су деспотове чете потучене биле од Млечића негде у јуну. Деспотова војска у зетском приморју није могла бити јака, јер је велик део деспотових чета био забављен освајањем Сребрнице од краља Томаша[5]). Наравно да се због тога изменила си-

---

[1]) quia Scandarbego est Turchus, et nos cum Turcho habemus bonam pacem (N. Jorga, III 226.).

[2]) Listine, IX. 270/1.

[3]) N. Jorga, III. 227.

[4]) Listine, IX. 272.

[5]) Познији Annales de Magno причају нешто детаљније о деспотову ратовању те године у Арбанији, али нејасно и збуњено. По њима је неки војвода Јурић из Скадра потукао Србе и заробио Pastrovizza capo principal. Иста ова хроника прича и о ратовању Скендербегову у Арбанији, али такођер непоуздано (N. Jorga, III. 228.).

туација, те Млечићи не беху вољни учинити деспоту оне уступке. С друге стране побољшале се млетачке прилике у Арбанији тиме, што Турци негде у јуну или јулу 1448. нападоше на Скендербегове територије, због чега је овај главну пажњу морао обратити своме граду Кроји, који Турци опседоше.[1]) Турска инвазија и нагонила је Скендербега, да се пусти у преговоре са скадарским кнезом Лореданом и Андријом Венијеријем и да с њима склопи мир под Љешом 4. октобра 1448. Том приликом одрекао се Скендербег Дања по цену годишње пензије од 1400 дуката.[2])

Када се република нагодила са Скендербегом, гледала је да регулише у октобру 1448. и одношаје са деспотом Ђурђем, бојећи се да ће деспот имати одрешене руке у Арбанији, коју Турци беху у то време напустили. Ну до мира не дође никако, а непријатељски одношаји продужили се онде још за коју годину.

Како је република млетачка имала заплете у Италији и Арбанији, није могла пристати и одазвати се романтичном предузећу Хуњадија против Турака. Но Хуњади је жудео да опере срамоту, нанесену хришћанском свету битком на Варни.

Крајем 1447. упутио је он у Рим декана Николу Лошоцког, који је 9. децембра поздравио у име Угарске ступање папино на престо, тражећи уједно од њега помоћи против Турака, којима је Хуњади мислио изаћи на супрот идуће године.[3])

Поред папе имао је декан Никола мисију да затражи помоћи и од арагонскога и напуљскога краља Ал-

[1]) Listine, IX. 276. Chalkondylas, op. cit. 354/5.

[2]) Lisline IX. 282/3. О Скендербегу писао је у новије доба аустријски вицеконзул у Јанини Писко (Skanderbeg, Historische Studie von Julius Pisko Wien, 1894.) Но Писково дело писано је највише на основу Барлеција, Бијемија, Сансовина и других хроничара, док је архивалну савремену грађу слабо употребљавао. Стога дакле није дело Писка поуздано.

[3]) Fraknói, op. cit. 69.

фонза V. На повратку ударио је декан на Млетке, покушавајући да за предузеће придобије и млетачку републику. Почетком марта 1448. изјавио је он у сенату, како је папа дозволио да се десетак од угарске краљевине може употребити на ратне сврхе, а сем тога обећао је да ће о своjем трошку наоружати четири хиљаде коњаника, а толико исто да је обећао и краљ арагонски. Али Млеци из горе споменутих разлога не помишљаху ни за један моменат да понове још једном несигурно предузеће.[1])

Ну пуста беху обећања и од стране папе и Алфонза, који је, поред Николе декана, унутио у Угарску свога посланика, да га информира о спремама против Турака.[2]) Папа пак, да би Хуњадија колико толико одобровољио, подарио му је био наслов херцега. Али Хуњадију више беше стало до стварне помоћи него до празне части, у ком смислу и писаше папи из Будима 30. маја 1448.[3]) Хуњади је, желећи да се на Угарској дијети расправља о рату с Турцима и да се онде нађу средства за извођење експедиције, позвао угарске великаше па сабор у Пешту за 23. април. По закључку прошлогодишње дијете требало је да се те године састане сабор око Духова. Али је Хуњади пожуривао сабор због рата са Турцима, што се јасно види из његова писма Николи Вардају од 12. априла 1448.[4]) На дијети, која је радила кроз читав месец мај, па можда и до половине јуна,[5]) утицао је Хуњади на сталеже још и тиме, што је у то време већ могао добити гласове из Дубровника, да

[1]) N. Jorga, III. 229.
[2]) Katona, XIII. 577.
[3]) ib. 580 - 2.
[4]) Quia inminentibus certis et arduis huius regni negociis, que minime differi videbantur, nos .... illam congregationem in prescripta civitate Pesthiensi instituimus celebrandam (Codex Zichy, IX. 184/5.).
[5]) Kovachich, op. cit. 271. Teleki, X. 232.

су Турци провалили у Хум, те тако живље предочити сталежима опасност од Турака.[1])

Но сем папе и Алфонза обратио се Хуњади и другим факторима за помоћ. Тако напр. маја месеца видимо његова посланика у Дубровнику, где тражи оних 2000 златних фијорина, које република беше гувернеру обећала. Крајем јула решила је република да се пошље та сума.[2])

Малена република дакле и ако беше у тешком положају према Турцима, прискаче по могућству у помоћ опћој ствари.

Поред републике вољан беше притећи у помоћ Хуњадију и Скендербег, на кога се Хуњади морао обратити с пролећа 1448.[3]). Да је Скендербег, видевши како Турска сила напушта Арбанију услед офанзиве Хуњадијеве, био вољан притећи Хуњадију у помоћ, види се отуда, што је, склапајући почетком октобра мир са Млецима, тражио, да му се у току од 15 дана исплати његова провизија од 1400 дуката, јер је вољан да своју војску сједини са Хуњадијем.[4])

---

[1]) 10. марта дозволио је дубровачки сенат поданицима војводе Вукчића да се склоне на дубровачку територију metu Turchorum и учинио је мере за одбрану Стона. 13. марта понудили су Дубровчани фамилији војводе Вукчића наоружану фусту, која би их довела у Дубровник (N. Jorga II. 427. n. 3). Да су Турци збиља у пролеће 1448. упали у Хум, види се из инструкције Андрији Бобаљевићу и Блажу Рањини од 31. јануара 1450., где се спомиње questa ultima guera de li Turchi, quando passorno in Chelmo (ib. 435.).

[2]) N. Jorga, II. 427.

[3]) Chalkondylas на стр. 357. пише: Πρεσβευσάμενος (т. j. Хуњади) δὲ ἐπὶ Σκενδέρη τε καὶ Ἀριανίτην, ἐν νῷ ἔχων αὐτοὺς προϊόντας ἐσ τὸ πρόσω τῆς Εὐρώπης συμμῖξαι.

[4]) perche fato el conseglio fra lor suprascripti i signori del' Albania, ha determinado, chel suprascripto signor Scanderbego vadi personalmente cum quel piu exercito el pora ad unirse cum el signor Janus, che la prefata signoria de Veniexia debia far dar et consignar al prefato signor Scanderbego sopra la sua provision, da mo fina zorni XV. ducati mille quatrocento (Listine, IX. 283.).

У исто време обратио се Скендербег и на републику дубровачку, тражећи од ње зајам pro eundo contra Teucros una cum exercitu christianorum, али га република одби, поклонивши му само свите у вредности од 200 дуката.[1])

Хуњади се, опремајући тога лета експедицију против Турске, обратио и на деспота Ђурђа Вуковића Но деспот Ђурађ нашао је за добро да чува тековине Сегединскога Мира, тим пре, што је сада на сусрет Турцима излазио једино Хуњади, не добивши никакве помоћи од хришћанскога Запада.[2])

---

[1]) N. Jorga II. 427. n. 3. Скендербег је, заузет ратом са Турцима и преговорима са Млецима, тек у последњем моменту могао помишљати на то да помогне хришћанској војсци. Услед тога његова добра воља била је од слабе вајде, јер се већ половином октобра сукобио Јанко на Косову са Муратом. Иако у изворима нема трага да је Скендербег збиља с војском кренуо Хуњадију у помоћ, па да је можда окаснио, ипак се знало и причало, да је он збиља хтео помоћи Хришћанима. Лако је дакле могуће да су касњи писци XVI. века, чувши за намеравану солидарну акцију његову са Хришћанима, из забуне могли овај Скендербегов корак ставити у г. 1444., па је тако и могла постати прича, како је деспот Ђурађ спречио Кастриоту да на време притекне Хришћанима у помоћ.

[2]) Халкондил прича да је деспот вољан био осветити се султану што му је ослепио синове, али није смео ступити у везу с Угрима, јер је угарска војска била и сувише слаба. Овако држање, вели, раждутило је много Хуњадија, те је претио Ђурђу да ће му се осветити. Халкондил каже још и то, да је први деспот Ђурађ доставио султану, који беше тада у Арбанији, да су Угри прешли Дунав, на што је овај напустио Кроју, те похитао на сусрет Хуњадију (Chalcondylas, op. cit. VII. 355—357). Растић потврђује ову вест Халкондиле, јер изрично каже, да се Хуњади тужио републици на њенога властелина Паскоја Соркочевића, који је по налогу деспота ишао султану Мурату да га информише „della marcia degli Ungari e delle loro forze“ (304). За ову вест код Растића имамо директне потврде у актима дубровачког архива. У једном познијем писму Дубровчана Хуњадију (Dipl. Rag. 472.) пишу они Хуњадију, да јако жале quod Pasqualis et Damianus cives nostri in curia dicti domini despoti existentes fuerint causa

Негде с почетка јула спустио се Хуњади из Пеште према Југу, прикупљајући војску и спремајући се за поход. Половином јула видимо га у Темишвару.[1]) 15. августа упутио је он из Zenthagotha писмо своме благајнику Одоарду, наредивши му да покупи новац од Стевана Банфи од Линдве pro pretio salium.[2]) Неколико дана кашње, 23. августа, видимо га у Карансебешу, а првих дана септембра налазио се он у Ковину, преко пута Ђурђеве престонице Смедерева.[3]) Одатле из Ковина упутио је он 8. септембра писмо папи Николи V., разлажући му због чега није могао одгодити ову експедицију за идућу годину. Између осталога вели он: „У осталом у погледу онога што Ваша Светост држи да сам на војну потакнут више смелошћу него промишљеношћу, те ми саветује, да то предузеће одложим за идућу годину, услед чега ми не одбија тражену помоћ, него је само одгађа: ја бих желео свети оче задовољити Вас, те се користити саветом онога, чију заштиту тражим. Ну пошто

discordie, differencie ac inimicicie inter illustres dominationem vestram et dominum despotum habite, sicuti ex cedula, que manu vestra propria apparet, reperta inclusa literis ad nos scriptis significastis. Деспот је доставио по свој прилици стога султану Хуњадијев поход, да би олакшао положај Скендербегу, кога беху тада Турци притиснули. Како је Скендербег био заплетен у исто време у рат са Млецима, са којима је и деспот војевао због зетског питања, то је деспоту само могло ићи у прилог, да Скендербег има одрешене руке према Млецима. Туроц такођер каже, да се деспот није хтео одазвати Хуњадијеву позиву, због чега је Хуњади, пролазећи с војском кроз Србију, пустошио деспотове територије као непријатељске (Thwrocz, op. cit. 326). Чеда Мијатовић (Деспот Ђурађ Бранковић, II. 105—109.) описује опширно преговоре Хуњадија са деспотом. Он се наслања на позне изворе Михаила из Острвице и Бонфинија, прихватајући сваку њихову реч као сушту истину. Старије изворе слабо узима у обзир, а где их и узме, прочита у њима више него што у истину пружају, као напр. на стр. 108.

[2]) Codex Zichy, IX. 196.

[3]) Katona, XIII. 584.

[4]) ib. 587/8.

се стари наш непријатељ, владар турски, након најновијих пораза хришћанских са великом поморском и сувоземном силом приближио нашим границама, те је већ више пута покушао провалити у нашу земљу, изгледало нам је корисно с места прихватити се оружја, да дамо отпора толикој сили, да нас он спреман не би неспремне сатро".[1])

12. септембра отправио је Хуњади из тих крајева писмо млетачком дужду Франческу Фоскарију, јављајући му за своје предузеће и препоручујући декана Николу Лошоцког. Неколико дана кашње, 17. септембра, управио је он одатле последње писмо папи Николи V. у истом смислу.[2])

Крајем септембра прешла је угарска војска Дунав код Ковина, те се долином моравском упутила према Југу.[3]) Хуњади је, чија је војска бројала највише 30 хиљада људи, међу њима 8000 Влаха под командом војводе Дана, по свој прилици западном Моравом доспео у долину Расине. Пошто је оставио долину Расине, спустио се с војском у долину речине Блаташнице, те је, прешавши клисуру, која се по његову имену назвала, доспео у долину Топлице.[4]) По свој прилици долином Бањске избио је он у до-

---

[1]) ib.

[2]) Katona, XIII. 292—601. Декан Никола Лошоцки отишао је из Хуњадијева табора у Италију, те се већ почетком новембра налазио у Млецима, тражећи поново помоћи за идућу 1449. г. Ну млетачки сенат не хтеде ништа обећати, изговарајући се да хоће прво да види, шта ће предузети папа и остали хришћански кнежеви (N. Jorga, III. 233).

[3]) Види за ово Хуњадијево писмо Николи Лошоцком из Сегедина од 30. децембра 1448. (Katona, XIII. 638). Видели смо напред, да је Хуњади већ почетком септембра стајао с војском код Ковина, прикупљајући онде војску, те су отуда Дубровчани, добивши глас да се Хуњади налази с војском на Дунаву, могли погрешно јавити 23. септембра у Млетке и Арагонију, да је угарска војска прешла Дунав (N. Jorga, II. 427. n. 3).

[4]) М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија. Београд 1876. Стр. 797.

лицу Лаба, а одатле на Приштину, коју Халкондил изрично спомиње.[1]) Када је Хуњади дошао на Косово 17. октобра, видео је пред собом силну турску војску, која је бројала око 150,000 људи.

Сутра дан 18. октобра, на дан св. Луке, судариле се обе непријатељске војске. Читав дан до мркла мрака борила се јуначки хришћанска војска против много надмоћнијег непријатеља. Не попушташе се ни с једне ни с друге стране, те се обе војске повукоше на преноћиште у своје таборе. Сутра дан отпоче још страшнија и очајнија битка. Мађарски оклопници чињаху чуда од јунаштва, али узалуд, кад је турска војска пет пута била силнија. И када напокон влашки војвода Дан кукавички остави Угре па пређе у турски табор, даде се мађарска коњица у дивљи бег.[2]) На Косову Пољу пак остаде на 17 хиљада Хришћана, а међу њима знаменити великаши угарски, као Имре Пелшеци, војвода ердељски и брат му Владислав,

[1]) Chalkondylas, op. cit. 357.

[2]) О боју на Косову и Јанкову бегству кроз Србију најопширније прича Халкондил (355—373). Он детаљно описује размештај угарске и турске војске, а доста живо приказује и појединости овога страшнога судара. Из читавога његова причања види се, да је за тај опис имао добрих вести, али је са овима бркао позније гатке и приче. Стога је потребно његово казивање контролирати другим изворима. Велика је штета што Хуњади у своjем писму од 30. децембра 1448. из Сегедина декану Николи Лошоцком не прича подробније о самоме боју (Katona, XIII. 637—641), а и Туроц много краће од Халкондила прича о овим догађајима (op. cit. 326—330). Нешто података има и у писму Енеје Силвије папи Николи V. од 25. новембра 1448. (Opera, ed. Basil. 608/9), али све то није довољно за потпуну контролу Халкондилина причања. Опширно је описао овај бој Феслер у другом тому своје угарске историје (516/7), а по њему, како изгледа, Мијатовић још опширније у другој књизи о Ђурђу Бранковићу (121—128). Мијатовића пак држао се Вј. Клајић у трећој књизи Povjesti Hrvata (222—224). Споменућу само да сва тројица противно Халкондили пишу, да је султан на десно крило поставио европске трупе, а на лево азијске. Халкон-

Франко Таловац, бан Хрватске, Славоније и Далмације, Стеван Банфи од Линдве, Имре Марцали, Тома Сечи, брат надбискупа острогонског и Јован Секељ (Бановић Секула), Хуњадијев сестрић. Хуњадију пође за руком да на брзом коњу продре на чистину, те се упути према Дунаву, али не достиже Угарске, јер га у Србији познадоше и предадоше деспоту, који га баци у тавницу.

дил, једини извор за размештање трупа изрично вели за султана *καὶ ἐς μὲν τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας τὸ τῆς Ἀσίας ἐτάσετο στράτευμα, στρατηγὸν ἔχων Σκοῦραν, ἐς δὲ τὸ εὐώνυμον ὁ τῆς Εὐρώπης στρατηγὸς Καραζίης, ἔχων τὸ τῆς Εὐρώπης στράτευμα* (358). Исто је тако Феслер без наслона на изворе распоредио угарску војску, а за њиме се повели Мијатовић и Клаић.

XI.

Деспот Ђурађ Вуковић пушта на слободу гувернера Угарске Хуњадија крајем 1448. — Прилике у Византији после смрти цара Јована VIII. — Због прилика у Угарској Хуњади је готов да се посредовањем деспота Ђурђа измири са Турцима. — Пештанска дијета одбацује 1449. деспотов пројекат о миру. — Запети односи између Србије и Угарске. — Босански краљ Стеван Томаш тражи наслона на Угарску. — Гувернер Хуњади пустоши 1450. деспотове поседе у Угарској а Стеван Томаш узима од деспота Сребрницу. — Склапање мира 1451. између деспота Ђурђа с једне и Хуњадија и Стевана Томаша с друге стране. — Крајем 1451. склапа Хуњади примирје са Турцима на три године дана. — Ратовање херцега Стевана Вукчића са Дубровником 1451—1454. — Борба деспота Ђурђа са Млечићима у зетском приморју. — Султан Мурат II. опседа Кроју без успеха. — Запети односи између Млетака и грчких деспота у Мореји, Томе и Димитрија. — Цар Константин XI. спрема се 1451. за одбрану Цариграда. — Фантастични планови напуљског и арагонског краља Алфонза да заседне на византијски престо. — Мурат II подиже 1452. град на европској страни Босфора. — Цар Константин тражи помоћи на Западу. — Обнова уније у Цариграду 1452. — Помоћ западњака опседнутом Цариграду стиже касно. — Пад Цариграда 29 маја 1453. — Утицај катастрофе на Западу. — Закључак.

Глас о страшном поразу хришћанске војске на Косову раширио се веома брзо. У Дубровник је, који је због информације крајем октобра отправио курире и барке према Бару, Љешу и Скадру, стигла вест о поразу негде половином новембра, јер се сенат 20. новембра постарао за стан и храну Угрима, који се спасли из боја.[1]) 4. децембра 1448. управио

[1]) N. Jorga, II. 427. n. 3.

*

је дубровачки сенат Хуњадију писмо, изражавајући своју радост што се спасао, јер су чули да је сретно отишао према Дунаву.[1])

У Дубровнику се у то време још није знало да је деспот Ђурађ заробио Хуњадија. Но за то је у Угарску брзо стигао глас о Хуњадијеву ропству, јер већ 29. новембра 1448. видимо окупљене у Петроварадину државне сталеже, како из своје средине шаљу деспоту Ђурђу Владислава Тетеша од Батмоноштора и Освалда Бучањија, вицебана мачванскога, да преговарају с деспотом о ослобођењу Хуњадијеву.[2]) После дугих преговора мораде Хуњади са државним сталежима пристати на ове тачке: 1.) Хуњади предаје забораву непријатељство између њега и куће деспотове, 2.) Обвезује се да ће помагати деспота против свих непријатеља, изузев краљевину Угарску. 3) Хуњади се даље обвезује да, у случају похода против Турака, угарска војска не ће пролазити кроз Србију, него једино у томе случају, ако буде помагала деспоту или његову сину. 4) Деспоту се враћају сви поседи у Угарској, изувевши оне, које је Хуњади задржао за сина Владислава, који ће се оженити ћерком грофа Улрика Цељскога, унуком деспотовом. 5) За начињене штете, које је угарска војска нанела Србији полазећи на Турке, има гувернер платити деспоту 100.000 дуката. 6) Хуњади се обвезује заклетвом да ће се тврдо држати овог уговора.[3])

Пошто је стигао у Смедерево син Хуњадијев Владислав, да остане код деспота као талац,[4]) крену

---

[1]) Dipl. Rag. 469—470. Исти тај дан изразила је република удовици бана Франка Таловца своје саучешће поводом погибије њенога мужа (ib. 467/8).

[2]) Codex Zichy. IX. 205.

[3]) За поједине тачке овога уговора сазнајемо из буле папе Николе V. од 12. априла 1450. којом разрешава Хуњадија од обвезе тога уговора. Raynaldus, Annales ecclesiastici, vol. XXVIII. 549. цитат по Ч. Мијатовићу II. 137. sqq.

[4]) Thwrocz, op. cit. 330.

се Хуњади у Угарску, те стиже у Сегедин на сам Бадњи Дан 1448. У Сегедину нашао је он окупљене државне великаше, које је угарска погибија на Косову више раздражила него заплашила. Сви меродавни фактори слагаху се у томе, да је потребно предузети офанзиву против Турака, што је Хуњадија само осоколило да покуша јоште једном срећу.[1]) 24. јануара 1449. пише он из Темишвара декану Николи Лошоцком у Рим, како не напушта идеју рата против Турака.[2])

Но поред најбоље воље није се могло за тај мах ништа предузети. Хуњади је у Угарској имао доста непријатеља, који су тежили да му извину из руку превласт у Угарској. Као нарочити противник истицаше се Јован Гискра, који је неограничено владао горњом Угарском.[3]) Хуњади је дакле током 1449. главну пажњу обратио био Гискри, спремајући се против њега. Да би себи осигурао успех против Гискре, ваљало је регулисати односаје према Турцима. Стога дакле упути Хуњади с пролећа 1449. палатина Владислава Гару и Никласа Ујлакија војводу ердељског деспоту Ђурђу, да посредством његовим утврде тачке, на основу којих би се могао склопити мир с Турцима. Деспот Ђурађ предлагаше да се примирје склопи на седам година, за време којега Влашка и Србија да плаћају султану половину утврђенога данка а Босна читав. Једино би султан по томе миру имао опростити Босни дуг, који му она у име данка дугује. Владарима и становништву Босне, Србије и Влашке нека буде слободно прелазити у Угарску. Турским

---

1) 30. децембра пише он из Сегедина своме изасланику код папе Николе V. Николи Лошоцком како је код угарских великаша нашао rectam concordiam ac vnionem et ceteras regni res integras reperimus, praesertim vero animos ex hac suscepta clade irritatos magis, quam fractos, па додаје да ће се због пораза Турцима или осветити или погинути (Katona, XIII. 639—640).

2) ib. 644/5.

3) A. Huber, III. 73.

трговцима нека буде дозвољено долазити једино на тргове Београда, Ковина, Харама, Северина и Карансебеша, а деспот ће на турској територији одредити места, где ће бити дозвољено угарским трговцима долазити због трговине. Деспот даље изриче жељу, нека се гледа да се у мир укључи и византијски цар.[1] Не би ли се могли примити ови услови, предлаже деспот да се узме за основу примирје, склопљено за време Жигмундово, по коме би и Србија и Влашка плаћале читав данак, као и краљевина Босна.[2] О овим предлозима за мир већало се на сабору у Пешти, који се у јуну 1449. састао.[3] Иако се из извора не види, рекао бих, да угарски сталежи не хтедоше пристати на ове пунктове, јер се њима потпуно искључивао угарски утицај на балканске прилике. На пештанској дијети владаше тада неко необично уображено расположење, те је с особитом инди-

---

[1] Рекао бих да се на двору деспотову јоште није поуздано знало, како беху сређени односи Византије према Турцима после смрти цара Јована VIII. Када је наиме 31. октобра 1448. преминуо цар Јован, покушао је одмах брат његов принц Димитрије, који се тада затекао у Цариграду, да се с помоћу једног дела становништва докопа престола. 13. новембра стиже у Цариград и принц Тома, покушавајући и сам да се попне на престо. Ну сви угледнији фактори беху за Константина, услед чега се Францес упути Мурату II. 6. децембра, да и од њега добије пристанак за Константина. Пошто доби султанов пристанак, упућени беху деспоту Константину у Мизитру Алексије Филантропин и Манојло Палеолог да онде обаве чин крунисања. Крунисавши се у Мизитри 6. јануара 1449., стиже нови цар Константин XI. 12. марта у Цариград (Phrantzes op. cit. 807/8. Chalkondylas, op .cit. 373/4.) Половином априла знало се у Млецима да је султан Мурат II. пристао на избор Константина, јер су Млечићи доставили папи, када је овај тражио помоћи за Византију, да се Грци нагодили са Турцима (N. Jorga, III. 270.).

[2] Teleki, X. 243/4.

[3] Kovachich, op. cit. 272/3. О овој дијети је говор и у писму Дубровчана Соркочевићу и Ђорђићу од 21. марта (N. Jorga, II. 431) и у писму палатина Владислава Гаре од 23. јуна 1450. (Cod. dipl. comitum Károlyi, II. 282.).

гнацијом примљена и порука папе Николе V., који саветоваше да се Угри сложе и да због скорога пораза и унутрашње неслоге не помишљају за сада на какву офанзиву према Турцима.[1]) Одбацивши предлоге деспота Ђурђа, мора да је угарски сабор израдио друге тачке, на основу којих је требало водити преговоре о миру. Но деспот Ђурађ не хтеде пристати на ове тачке, бојећи се да због тога не искрсну какве неприлике с Турцима.[2]) Наравно да се услед тога затегли између њега и Угарске односи.

Непријатељским односима између Србије и Угарске допринео је много и босански краљ Стеван Томаш, који је, изгубивши 1448. Сребрницу, непрестано радио да је натраг придобије. У ту сврху обраћао се он и папи Николи V., те се овај преко изасланика свога Валентина заузимао за њ на јунској дијети у Пешти.[3]) Осим тога не могаше се пројекат деспота Ђурђа за примирје свидети ни Стевану Томашу, јер је по њему Босна имала плаћати султану читав данак, а у ствари дуговања Турцима остављено је Босни да усамљена преговара с Турчином. Све то упућивало је Томаша да се најтешње наслони на Угарску, у ком смислу је и склопљен уговор новембра 1449. између Томаша и мачванскога бана Јована Корога.[4])

Када се почетком 1450. састао у Будиму сабор[5]) да регулише одношаје Угарске са краљем Фридрихом III. и Гискром, расправљаше се и о том, сигурно настојањем Хуњадија, како да се овај реши

---

[1]) Katona, XIII. 651—4.

[2]) 20. октобра 1449. пише Јован Витез, бискуп варадски папи Николи V., како је било покушаја да се склопи примирје са Турцима, али не беше среће са посредником, који се, како кажу, плашио, да са нашим миром не навуче себи рат на врат (is etenim mediator (Georgius despota) vti dicitur, nostra pace sibi bellum timebat conficere) Katona XIII. 664.

[3]) ib 653.

[4]) Teleki, X. 245/6.

[5]) ib. 257.

обвеза смедеревскога уговора. Дијета се обрати на папу, те овај споменутом булом од 12. априла 1450. реши Хуњадија сваке обвезе према деспоту, јер је Хуњади тобоже под притиском морао пристати на назначене услове. Али још пре него што је стигла у Угарску папска разрешница, крене се Хуњади из Будима према Југу,[1]) те заузме деспотове поседе у Угарској, прогнавши оданде деспотове управнике.[2])

[1]) 16. априла налазио се он у Чанаду Teleki X. 258/9.

[2]) Pesty Frigyes, Brankovics György rácz despota, 35. Једини је Туроц који прича на стр. 330. да је Хуњади том приликом провалио у Србију те је опљачкао, а пустошио би био још и даље, да му уплашени деспот Ђурађ није повратио сина Владислава, кога му је Хуњади крајем 1448. предао за таоца. Туроц ставља овај Хуњадијев поход против Србије непосредно после Хуњадијева ослобођења из Смедерева, дакле у г. 1449. Ту годину прихвата и Катона (666), док међу тим Феслер ставља овај поход у г. 1450. (522/3). Судећи по итинерару Хуњадијеву у г. 1449. не може бити говора о каквој Хуњадијевој експедицији против Србије током 1449., док би се на основу неких Хуњадијевих листина, изданих у Београду 21. априла и 5. и 6. маја у Ковину 1450. (Ráth Károly, op. cit. 186/7.), могло мислити, да је Хуњади могао у априлу 1450. предузети поход против Србије, као што се и проф. Клаић домишља (стр. 231.). Али како нити у нашим летописима, нити у богатим споменицима дубровачког архива, нити у угарским листинама налазимо потврде овој Туроцијевој вести, то је не можемо усвојити. Шта више има једно писмо Дубровчана Хуњадију које би говорило против Туроца. У Ђелчићеву дипломатару стављено је оно у г. 1450. али како се ту честита Хуњадију, што је склопио мир са Турцима, то је ово писмо писано у јуну 1452. јер је Хуњади склопио мир са Турцима на три године дана тек 24. новембра 1451. а потврдио је тај мир у Угарској тек 13. априла 1452. (N. Jorga, II. 464/5. n. 1. 472. Teleki, X. 322/3. Ducas, op. cit. 1035.) У том писму радују се Дубровчани уједно што се Хуњади измирио са деспотом, те му честитају de restitucione et de liberatione magnifici domini Latislavi“ (Dipl. Rag. 471.). Одатле се види, да је Владислав издан био Хуњадију тек пошто је Хуњади склопио мир са деспотом (7. авг. 1451.) а не услед Хуњадијеве провале у Србију 1449. као што Туроц каже. Споменућемо јоште, да се из једне одлуке дубровачког сената, која не доби већину гласова, од 11. дец. 1449. види, да се

Хуњадијевом мржњом према Србији, рекао бих, користио се и босански краљ Стеван Томаш. Пошто је јоште у марту 1450. вољан био да се мирним путем нагоди са деспотом у ствари Сребрнице,[1]) нападне он на град, те га узе из деспотових руку. Знајући добро да деспот не ће мировати док Сребрницу не поврати натраг, помишљао је Томаш набрзо после тога, да се измири са херцегом Стеваном, који је деспота помагао с војском, када је ратовао са Босанцима 1448. године.[2]) Ну ова се комбинација разби. Краљ Томаш, бојећи се Турака, који су крајем 1450. заједно са четама деспота Ђурђа опустошили околину Скадра,[3]) обећао беше почетком 1451. деспоту, да ће му предати Сребрницу. Но када обећање не испуни, провалише Турци у Босну, опљачкавши краљеве територије.[4]) Провала Турака у Босну озлоједила је Томаша, те се у марту спремао против деспота, поручивши Млечићима, да се заузму за њ на Порти и да буду неутрални у његову спору са деспотом.[5]) Али када се у Босни сазнало, да је умро султан Мурат II. (3. фебруара 1451.) и да се нови султан Мухамед II. нагодио с деспотом по врло повољним условима по деспота,[6]) вољан беше краљ Томаш да се мири са деспотом, те замоли Дубровник

Владислав крајем 1449. налазио као талац код деспота (N. Jorga, II. 432. n. 4). Да је Хуњади збиља провалио у Србију и ослободио сина, Дубровчани би се већ били пожурили да му раније честитају, јер им је много било стало до његова добра расположења у заплету који их је чекао са Стеваном Вукчићем.

[1]) N. Jorga, II. 438. n.

[2]) Dipl. Rag. 477. 513.

[3]) N. Jorga, III. 268.

[4]) Dipl. Rag. 512. Лако је могуће да је глас о Томашевим преговорима са деспотом допро и до Хуњадија, због чега је овај упутио из Темишвара 18. маја 1451. писмо папи, у коме се тужи на Томаша, што не испуњава своје обвезе (Katona, XIII. 775/б).

[5]) Listine, IX. 377.

[6]) Chalkondylas, op. cit. 376.

да посредује за мир.[1]) Посредством Дубровчана, којима је много било стало до измире између Босне и Србије, како би их ујединили против свога противника херцега Вукчића, измири се Томаш са деспотом, предавши му у јулу 1451. Сребрницу.[2]) У исто време водили се и преговори о миру између деспота Ђурђа и Јована Хуњадија, који се почетком јула налазио у Бечкереку, одакле је могао лако бити информисан о току преговора.[3]) Напокон 7. августа склопи се у Смедереву мир између обе странке, којом приликом беше унука деспотова Јелисавета, ћерка грофа Улрика Цељског и Катарине, кћери деспотове, верена са млађим сином Хуњадијевим, Матијом.[4]) Нешто кашње, 24. новембра, по својј прилици посредовањем деспота Ђурђа, склопио је Хуњади примирје на три године дана са новим султаном Мухамедом, објавивши склапање примирја у граду Брашови 6. фебруара 1452. и потврдивши га 13. априла.[5])

Док се тако са једне стране покушавало, да се огањ распаљених страсти и штетних међусобних размирица угаси и стиша, избила је ватра свом снагом на другом крају. Мислимо овде на несретно ратовање између херцега Стевана Вукчића и републике дубровачке, које плану свом снагом у очи пада Цариграда године 1451., а заврши тек по паду источне метрополе.[6])

---

1) N. Jorga, II. 449.

2) N. Jorga II. 351. 353.

3) Codex Sztárai, II. 487/8.

4) Teleki, X. 305—312. Katona, XIII. 778—790. Летопис Матице Српске, 87. Стр. 121—130. N. Jorga, II. 453. n. 1. Dipl. Rag. 515.

5) N. Jorga, II. 464/5. 472. Teleki, X. 322/3. Ducas, op. cit. 1035.

6) Стеван Вукчић прогласио се сам за херцега од светога Саве уз пристанак турске владе у јесен 1448. г. (Види расправу Алексе Ивића „Кад је и од кога је Стјепан Вукчић добио титулу херцег од св. Саве“? Летопис М. Срп. 230. Стр. 80—94.)

Узроци због којих је дошло до крвављења на јужној обали далматинскога приморја од великог су интереса. Херцег Стеван Вукчић покушава у очи пропасти хришћанских балканских држава ни мање ни више, него да се на својој територији ослободи посредничке трговачке улоге Дубровчана, па да предузме трговање сам на своју руку. На тај начин хтео је он лично да прибира оне велике приходе, које је Дубровник гртао извожењем балканских сировина и увожењем страних артикала са Запада.

Ову своју политику отпочео је Стеван Вукчић набрзо пошто је средио своје одношаје са млетачком републиком 23. августа 1445. године.[1]) Пре свега установио је херцег Стеван нове царине, а сем тога регулисао је пренос дубровачке робе тако, како би што више отежао промет Дубровчанима. Да би Дубровчане што сигурније одбио од својих територија, узимао је силом робу од дубровачких трговаца, плаћајући за њих не онолико колико вреде, него колико се њему свидело. Поред тога подигао беше Стеван, противно старим уговорима, нову сланицу у Новом у Драчевици, забрањујући својим поданицима да купују со у Дубровнику и страним поданицима да иду преко његових територија по со у Дубровник. Како се током XV. века у Дубровнику отпочела снажно да развија текстилна индустрија, која је својим фабрикатима нашла врло лепа приступа на трговима Босне, Србије и Бугарске,[2]) покушао беше и Стеван

[1]) Listine IX. 226—229. Да је Стеван тако рано отпочео изводити ову трговачку политику сведоче сами Дубровчани у инструкцији Сигисмунду Гучетићу од 14. априла 1451. (Dipl. Rag. 496.) О првим почецима Стеванова самосталног трговања забележено је у дубровачким сенатским протоколима под 5. октобром 1446. како се ослобађају од царине „carmosi quod (Stiepanus) nunc mittit Florentiam, necnon . . . mercantie quas conduci faciet per redditum suorum nuntiorum per quos mandant Florentiam dictum carmexi“ (N. Jorga, II. 418. n. 5.)

[2]) Dr. Const. Jireček, Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters, Wien. 1899. 23. 70.

Вукчић да израђује вунене свите, у намери да потисне дубровачке производе.[1])

Дубровачка република уочила је јасно каква јој опасност прети од стране Вукчића. С једне стране искључивала се она са његових територија, а с друге опет отежавао јој се трговачки промет са Босном, а нарочито Србијом, јер је пут онамо водио преко Стеванове територије. Република је покушавала да мирним путем одврати Стевана од његове нове политике, али узалуд. Када је Стеван 1449. отпочео да узнемирава дубровачке границе у Конавлима, показујући јасно, да намерава републици отети овај плодни крај, отпочела је република да дипломатским путем код страних фактора, Угарске и деспота Ђурђа Вуковића, утиче на овога, да одустане од својих завојевачких планова. Ну за то је Вукчић нашао чврста наслона у турском султану, коме је негде пред крај 1450. упутио посланика, тражећи, као веран клеветник, дозволу, да нападне на Конавле и заузме га.[2]) Забранивши пред крај 1450. својим трговцима да тргују по Вукчићевим земљама, упути република почетком 1451. посланство у Угарску, тражећи оданде

[1]) У априлу 1449. тужили се Которани републици млетачкој „chome el chonte Stefano vayvoda de Bosna intende fabrichar a Castelnovo in questo nostro colfo de Cataro una stancia per far fare *larte de lana* et altre cosse (Listine, IX. 304.) О Стеванову покушају да израђује вунене свите говор је и у дубровачкој инструкцији Бобаљевићу и Рањини од 13. априла 1450. (N. Jorga, II. 436.) Да је Стеван са својих територија хтео да искључи дубровачке трговце кажу Дубровчани, како је његова намера „che li nostri merchadanti non vadano a comprar merchanzie, robe et grasse per lo paese, digando che lui vole che li soi vegnano a Ragusa cum le dette merchanzie, robe et grasse, et che le vendano a le porte de Ragusa (Dipl. Rag. 500.) Ну Стеван је поврх тога отпочео трговање на своју руку и са Млецима, Фиоренцом и другим крајевима (cremisi, cere et altre merchantie — веле Дубровчани у једној инструкцији из г. 1451. — le qual merchantie esso mandava a Vinexia, a Fiorenza et altronde. N. Jorga, II. 473.)

[2]) N. Jorga, II. 445.

помоћи, наложивши му уједно да уз пут сврне и босанском краљу Томашу, па да и њега информише о положају. Али је гувернер Угарске, Хуњади, био забављен и сувише својим пословима, а да би могао пружити фактичне помоћи. Поред обећања да ће гледати да сиђе с војском доле, упутио је једино посланика Вукчићу, опоменувши га да живи у миру са Дубровником.[1])

Када у марту Стеванови људи отпочеше да пљачкају дубровачке територије и када је Стеван почетком априла почео организовати чете да провали у дубровачке поседе, стаде се и република спремати за рат, упутивши у априлу емисаре у Пуљу, да онде врбују војнике против Стевана.[2]) У исто време упути република Сигисмунда Гучетића у Угарску, наложивши му да уз пут сврне и краљу Томашу. Дубровнику је требало помоћи, па долазила она ма с које стране. Угарска је била далеко, те је према томе било и мало наде на какву већу акцију у корист републике. Требало је дакле у првом реду придобити босанскога краља и деспота Ђурђа. Босански је краљ пре свега требао преко својих посланика, који су се тада налазили на Порти, да утиче на султана, да забрани Стевану нападање дубровачких територија, а сем тога имао је Гучетић и ту задаћу, да придобије краља да склопи лигу с републиком против Вукчића.[3]) У истом правцу радили су Дубровчани и код деспота Ђурђа Вуковића, трудећи се свом снагом да га измире са краљем Томашем, како би их ујединили против Вукчића.[4]) Маја месеца обраћа се република поново де-

---

[1]) Dipl. Rag. 475—481. 489. 497.

[2]) N. Jorga, II. 445. 446. n. 3.

[3]) Краљ Томаш ће, истиче сенат највише утицати на султана тако ако истакне „che e 'l detto Cherzeg tien serate le vie et passi per tal che li merchadanti non ponno vegnir liberamente in Bossina, et per detta cason voi perdete le intrade de le vostre gabelle, unde non posseti respondere al pagamento del carago (Dipl. Rag. 491.)

[4]) N. Jorga, II. 445. 449.

споту с молбом, да изради својим утицајем код султана Мухамеда II. да поништи привилегије дате Вукчићу, а да потврди привилегије Мурата II., којима се између осталога потврђују републици Врм, Требиње и Клобук.[1]) У исто време обраћа се република папи Николи V. са молбом, да интервенира код напуљскога краља, кнеза Тарента и осталих великаша у Пуљи и Марки, да не дају Стевану оружја и људи.[2])

Молба републике не оста без успеха, јер папа Никола V. булом од 9. јуна 1451. прокле свакога, који буде држао са неверником Стеваном на штету републике.[3])

Република дубровачка успела је код краља Томаша толико, да је овај негде крајем маја или почетком јуна пристао на алијансију против херцега Стевана. Требало је јоште придобити Угарску, која је у вези са босанским краљем имала напасти на Стеванове територије на Дрини, те тиме ослабити Стеванову акцију у Хуму и непосредној близини Дубровника. Ну Хуњади тражио је пре свега од републике новаца, да би могао отправити 20.000 људи против херцега, што му република није могла нити хтела дати, јер је припремањем за рат била много истрошена.[4])

Док је тако република гледала да склапањем веза са Угарском, Босном и Србијом отклони опасност од

---

1) ib. 446.

2) l. c.

3) A. Theiner, Vet. mon. slav. merid. I. 408.

4) Дубровчани су Хуњадија мамили против херцега тиме, што истицаху велику корист ако освоји Хум, јер сам трг Дријева на Неретви избацује годишње до 8000 дуката. Република му је даље стављала у изглед да би врло лако могао освојити у близини Врхбосне (данашњега Сарајева) el castello di Codiviet, el qual è in man de li Turchi, et de la tutta Bossina, si e per tal che li Turchi non haveraveno alcun adito in Bossina, nè di Bossina a la parte adherente di Hongaria, et vignerete ad haver grande honor et utilita di Bossina, la qual a presente hanno li Turchi (Dipl. Rag. 497).

себе и да херцегов утицај на Порти ослаби, прегао је Вукчић да и он нађе савезника. Он је врло добро знао колико је дубровачка република са своје живахне трговачке радње омражена у Млецима, па је у мају 1451. понудио републици св. Марка, да се користи том приликом па да освоји Дубровник.[1]) Понуда херцегова беше необично примамљива, али сенат не хтеде се ипак залагати за ту ствар, јер је у то доба био у затегнутим односима са новим миланским дуком Фрањом Сфорцом, са којим је сваки час могао доћи у отворен сукоб.[2]) Једино су Млеци обећали, да ће забранити Дубровнику да држи оружане бродове на мору.

Јуна месеца провали херцег Стеван с војском у Конавле, те их освоји, изузев град Соко, у коме се дубровачка посада јуначки држала. Растић прича да је Вукчић био заузео и Цавтат, али видећи да га неће моћи одржати, порушио му је зидове.[3]) 27. јуна сишао је Стеван у жупу Жрновницу (Brennum). Дубровачка војска затвори кланац Томбу, кроз који се улазило у град, те даваше отпор пуна три дана. Напокон опкољена са две стране беше 1. јула побеђена, којом приликом допаде 400 људи Стеванова ропства.[4])

Пошто је херцег тако сјајно потукао Дубровчане, повуче се натраг, те упути посланика да преговара о миру. Он се надао да ће Дубровчани после пораза морати пристати на услове, које им буде ставио. Он је тражио да Конавли, које је освојио и на које је добио од султана потврду, остану у његовим рукама; да му република изда поклад Сандаљев у износу од

---

[1]) Listine IX. 380—1.

[2]) Romanin, op. cit. IV. 220—3.

[3]) N. Jorga, II. 450. 451. О Стевановој провали у Конавле и о поразу дубровачке војске говори се и у писму Дубровчана Хуњадију, које је свакако писано г. 1451. док га Ђелчић погрешно ставља у г. 1452. (Dipl. Rag. 517—519).

[4]) Chronica Ragusina Junii Restii, 312.

12.000 дуката; да му накнади трошак којем се изложио на Порти, тражећи дозволу да окупира Конавле, а поврх тога да република узме под закуп дријевску царину по цену од 8000 дуката.[1])

Иако је република притешњена била, не хтеде никако пристати на ове услове, склопивши једино примирје до краја септембра и пуштајући се у преговоре око откупа робља. Но за то је она развила необично живу акцију да коалира суседне владаре против херцега.

Републику је веома пријатно дирнуло, када је у августу 1451. дознала преко Паскоја Соркочевића, да се деспот у јулу измирио са босанским краљем и Хуњадијем. Сада је било наде да ће се моћи склопити савез против херцега Вукчића. Пре свега требало је ослабити утицај херцегов на Порти, те стога република и моли деспота Ђурђа у августу, да преко свога посланика на Порти, Дамјана, утиче на султана да уступи републици Драчевицу са Новим. Република је наваљивала на деспота у тој ствари стога, што је дознала, да ће и Стеван отправити посланство султану, да га поклонима одржи у досадашњем расположењу.[2])

Неколико дана кашње упутила је република краљу Томашу Алојза Гучетића, да му поднесе тачке, на основу којих би се имао склопити савез против Стевана. Република истицаше, да и деспот хоће да прекине сваку везу са херцегом и да је готов да га нападне, па саветује краљу, нека гледа да придобије за ту ствар босанске династе Петра Војсалића и Павловиће.[3])

---

[1]) ib. 313.

[2]) N. Jorga, II. 453—4.

[3]) О деспотовој накани да прекине са херцегом Вукчићем говоре Дубровчани у писму деспоту од 13. августа 1451. Иако се из садржине писма види да је оно писано непосредно, пошто се у Дубровнику сазнало за измиру деспотову са Хуњадијем, ставља га Ђелчић ипак погрешно у г. 1452. (Dipl. Rag. 514—517.)

Од прилике у исто време обратила се република на папу Николу V. захваливши му на изданој були од 9. јуна, молећи поново за помоћ.[1])

Ну највећа опасност указа се херцегу отуда, што се против њега подиже најстарији му син Владислав и жена Јелена. Познији хроничари и путописци једногласно пишу, да је разлог устанку жене херцегове Јелене и сина му Владислава била нека млада девојка, у коју се стари херцег загледао и код себе је задржао. Иако је казивање хроничара неки пут нејасно и мутно, нарочито код оних, који читав рат херцега са Дубровником тиме тумаче, иако се по свему види како је прича о љубави старога херцега према младици много интересовала народну машту, те је током времена догађај овај у народном предању добивао разне облике, ипак једна савремена белешка сведочи, да је збиља нека млада девојка била узроком, што се херцежица Јелена са Владиславом подигла против херцега Вукчића.[2])

---

[1]) Из дубровачког писма папи истичемо ово занимљиво место: et etiam supplicamus eidem Sanctitati Vestre quod dignetur concedere quod, si qui, tam subditi dicti comitis, utriusque sexus, quam omnes alii qui essent ad quodlibet ejus servicium, capitarent in manus nostras vel nostrorum, quod possint vendi christianis (N. Jorga, II. 452.)

[2]) Халкондил у 10. књ. на стр. 540—1. читав рат Дубровника са херцегом (кога погрешно назива Сандаљем) тумачи овом Стевановом позном љубављу. По њему је девојка дошла из Фиоренце. Истакнувши како се она одликовала великом лепотом и распуштеним животом наставља: ὡς ἐπυνθάνετο (т. ј. Стеван) τὰς ἐν Φλωρεντίᾳ γυναῖκας κάλλει πολλῶν διαφερούσας καὶ συνέσει, ἐκάλεσέ τε ἐς ὄψιν τὴν ἑαυτοῦ, ἰδεῖν τε ἱμειρόμενος. Стеван, видећи је, заљуби се у њу и задржа је код себе, нашто га његова жена са сином напусти и одбеже у Дубровник. Халкондил је са особитим уживањем бележио таке приче, те их уносио у своје дело. Истакнућемо у 5. књ. на стр. 267—269. причу, која се догађа под зидинама Фиоренце, чији главни мотив подсећа у многом на причу, која је послужила за обраду познатом Метерлинку у драми му Monna Vanna. Напомињемо да се са причом код Халкондиле у многом слаже верзија у белешкама Јована Марина Гундулића из

Неслогом у кући херцеговој користила се веома вешто република дубровачка, те је већ у августу 1451. склопила савез са сином Стевановим, кнезом Владиславом. На тај корак републике одговорио је Стеван поновним упадом у дубровачке територије

XVII. века. И он каже како је херцег чуо che le donne fiorentine per bellezza e venustà, per prudenza e costumi, ottengono il primo luogo fra tutte le altre d' Italia. И њему је дакле као и Орбинију (кога на жалост немам при руци) као што тврди проф. Љуб. Јовановић (Годишњица X. 195.) позната била прича Халкондилина. Гундулић наводи причу код Сабелика, по коме је ова Фиорентинка била намењена Владиславу, коју је херцег приграбио себи (Chronica Rag. Junii Restii, 325.) Ову верзију налазимо и код немачкога путописца Корнелија Дуплиција Шепера из г. 1553. (Rad. jug. akad. LXII. 65) а донекле и у изводима из млетачких анала где се каже: il padre aveva fatto venire una tedesca per moglie al suo figlio, ma vista la molto bella, disse: „quella non era da fantolini, et volle quella nel suo letto“ (S. Ljubić, Commissiones et relationes venetae I. Zagrabiae 1876. p. 5.) По Лукарићу је Владислављева вереница била la figliuola di Marino Martiano Principe di Rusano, те Стеван, видећи је лепу, vincendo la lussuria ogni vergogna, la tolse per forze (Cop. ristretto degli Ann. di Rausa, p. 97.) Споменућемо јоште верзију код турскога путописца Евлије Челебије из XVII. века. Описујући Милешеву, каже Евлија, како је султан Мухамед освојио Босну с помоћу херцегова сина, Ахмед паше. По грчким писцима, наставља Евлија, тај Ахмед, који је заузео Милешеву, узео је, док је још био неверник, за жену кћер краља шпањолскога. Но Ахмедов отац, херцег бан, када је видео девојку, оте је од сина, те је узе к себи. Син се због тога силно ражљути, те још те ноћи, када му је отац девојку отео, оде из Милешеве са 300 коњаника у Скопље Абулфеди. Ту прими ислам, те пошто је добио од њега 5000 војника и неколико топова, освоји од оца Милешеву (Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660—1664. forditotta Dr. Karácson Imre. Budapest 1904. p. 408/9). Као што се види Евлија преноси ову причу на најмлађега сина херцегова Стевана, који се доцније потурчио и узео име Ахмед. Да је раздор у породици херцеговој настао због младе женске, сведочи једна савремена дубровачка белешка. Када је наиме херцег Стеван, пре него што ће отпочети ратовање, тражио од дубровачке републике да му изда поклад сртпца Сандаља Храњића у износу од 12.000

крајем августа 1451. рушећи и пустошећи по најближој околини дубровачкој.[1]) Како се од јула у Млецима налазили дубровачки посланици са мисијом, да израде онде дозволу, да република може држати оружане барке на мору, упутио је и Стеван негде у августу посланство у Млетке. Посланици имали се у првом реду тужити на Дубровник, што држи наоружане лађице на мору, али по свој прилици да су и тада нудили млетачком сенату да удари на Дубровник и да га освоји. Почетком новембра већало се у сенату о овом важном предмету, али сенат не прихвати понуде Стеванове, одбивши је и у месецу децембру.[2])

Као што је херцег Стеван гледао да у савезу са Млецима уништи дубровачку републику, тако је и она на почетку септембра 1451. предлагала деспоту Ђурђу, да заједно са босанским краљем Томашем откупе од султана херцегову земљу по цену од 200 000 дуката, обвезујући се да би у том случају плаћала султану онај исти данак, који даје и херцег Стеван. По том пројекту имао је деспот добити источне земље са манастиром Милешевом, Дубровчани Драчевицу с Новим, Требиње, Врм са градом Клобуком и Мичевцем и Конавле. Остале територије Стеванове имале су припасти босанскоме краљу.[3])

дуката, не хтеде му ова жељу испунити. Она се бранила завештајем Сандаљевим, по коме је Стеван имао једино права да прибира доходак од те суме, а после његове смрти имала се она разделити међу његове синове. Но пошто је он још у животу те „pò haver altri fioli che quelli chi sono al presente o de la madre de li detti fioli, o di altre donne, *perchè, vivando essa ha preso un altra zoveneta, et po cum essa haver de li fioli*“, то јоште није време да се поклад може издати (Dipl. Rag. 503.) Крајем јула 1451. не дозвољава дубровачки сенат domine Helisabete de Chercech да пазари у Дубровнику „de cardellis auri et aliis“. (N. Jorga, II. 456. n. 3.) Не ће ли та Јелисавета бити конкубина херцегова?

[1]) Mon. Serb. 444—447. N. Jorga, II. 456.

[2]) Listine, IX. 394. 396. 398. 401. 410.

[3]) N. Jorga, II. 455.

У новембру месецу отпоче република дубровачка да води преговоре о савезу са хумским војводом Иванишем Влатковићем и браћом му, а тога истог месеца пожуривала је склапање уговора са краљем Томашем. Она обећаваше да ће исплатити краљу 6000 дуката ако у току од три месеца провали у Стеванове територије, ставивши му у изглед 300 својих војника, ако би сишао у Хум, Благај или Требиње. Поврх тога тражила је она од краља привилегије за Драчевицу са Новим, Рисањ са околином све до границе Котора, планине Влаха „Rigiani“ (данашњи предео Кривошија), напустивши Требиње по краљевој жељи.[1]) 18. децембра 1451. склопи Томаш савез са Дубровником, дарујући им „свꙋ жꙋпꙋ Драчевицꙋ по котарь (сь) Сꙋториномь и сь Моринемь и градомь Новимь и Риснимь, са вьсимь котаромь до меие которьске“.[2]) Три месеца касније 25. марта 1452. склопише и браћа Влатковићи савез са Дубровником обвезујући се да буду „едини сꙋпротивꙋ херцегꙋ Стипанꙋ Вꙋкчиħꙋ“.[3])

Међутим, по својој прилици настојањем деспота Ђурђа, измени се крајем 1451. г. досадашњи положај херцегов на Порти. Почетком 1452. стиже у Дубровник турски склав, који је имао налог да измири завађене партије и да Конавле поврати Дубровчанима.[4]) Иако је материјал за питање Конавала доста мршав, рекао бих ипак, да је херцег Стеван морао попустити, те републици издати плодну конаваоску жупу. Јануара месеца наиме одредио је дубровачки сенат четири племића, који ће у присуству склава сазвати становништо Конавала, те, објавивши им општу амнестију, узети од њих заклетву верности. Фебруара месеца начињен је настојањем склава мир између Сте-

---

1) N. Jorga, II. 459.
2) Mon. Serb. 447—450.
3) op. cit. 451—456.
4) N. Jorga, II. 461. n. 2. 472.

вана и републике, те је 18. фебруара решено у сенату да се краљу Томашу пошље копија о миру.[1])

Херцег Стеван пристао је по невољи на тај мир, не хотећи се ваљда јоште више замерати Турцима, ако се директно опре њиховој наредби. Ну видећи како му ослон код Турака све више слаби упути у фебруару посланство у Млетке, позивајући републику поново да завојшти на Дубровник. Али прилике за тако предузеће не беху згодне, те се Млеци и овом приликом извинише херцегу својим неприликама у Италији.[2]) По свој прилици да је херцег у то време упутио и посланство папи Николи V., обећавајући да ће напустити досадашње веровање, те пригрлити римокатоличку веру, а сем тога гледао је да придобије на своју страну и Фридриха III.[3])

Када је у марту 1452. син херцегов Владислав, потпомогнут краљем Томашем, Иванишем Влатковићем и Петром Војсалићем отео од херцега скоро читаву територију северно од Неретве,[4]) провали Стеван кра-

---

[1]) l. c.

[2]) Listine, IX. 412. 413.

[3]) Види за ово писмо папе Николе V. Томи, бискупу хварском од 1. јула 1452. (A. Theiner, Mon. historica Hungariae, II. 264). Dipl. Rag. 524.

[4]) 3. априла јављају Дубровчани својим посланицима код деспота како се Владислав са матером подигао на оца et à preso Blagay, quello di Togevaç, Vratar in Sutescha et do castelli al ponte di Neretua et poi, ale XXX. del detto, prese Vinazaz in Nevesigne, Imochi, Cruseváç e Novi in Lucha et tutta la contrada de Chelmo, exceto Liubischi (N. Jorga, II. 465). Морам споменути да је мало чудновато да Владислав све до марта 1452. ништа не предузима против оца, иако је са Дубровником склопио савез 15. августа 1451. (Mon. Serb. 444—7.) Истакнућу да се у дубровачким преговорима са Томашем током 1451. нигде не спомиње Владислав. Владислав се један једини пут спомиње у нов. 1451. када је република отпочела да преговара са Иванишем Влатковићем. Ту се наиме вели како ће република усвојити алијансију војводе Иваниша са Владиславом (N. Jorga, II. 459). У априлу 1452. вели дубровачки сенат, да је војвода Иваниш био главни покретач да Владислав устане на оца (op. cit. 466).

јем марта у Конавле, те их поново освоји од Дубровчана.[1]) Дубровник је, изгубивши поново Конавле, настојао свом снагом, да херцегу с помоћу савезника нашкоди што више може. Почетком априла 1452. молио је он писме деспота Ђурђа, да баци 1000 — 2000 коњаника на Стевanову границу, пошто се и онако говори да је намеран оправити војску у Зету. Неколико дана касније соколили су краља босанскога и кнеза Владислава да истрају у предузећу, обећавајући помоћи у оружју, трупама, оружаним лађицама и бомбардама.[2]) Још истога месеца априла насмеја се срећа републици дубровачкој, пошто јој херцег Стеван по наредби турскога склава мораде поново уступити Конавле.[3])

Положај херцега Стевана био је тежи него икада дотле. Његов син Владислав напредовао је током марта и априла у Хуму на десној страни Неретве, присвајајући град за градом, а на Југу опет пошло је за руком дипломатској вештини Дубровника да га истисне из плодних Конавала. Опасност је била да ће се његови противници докопати Крајине, између Неретве и Цетине, и да ће приграбити и трговачки центар на Неретви Дријева. Херцег учини очајнички корак, понудивши с млађим сином Влатком преко спљетскога кнеза Крајину и Дријева млетачкој републици.[4])

1) Ово судим по инструкцији Блажу Рањини и Јакову Гундулићу, који су били послани на Порту, па су уз пут имали сврнути деспоту. У инструкцији им се налаже нека се потуже деспоту како им је херцег отео Конавле, које су им Турци признали (N. Jorga, II. 464.)

2) N. Jorga, II. 465.

3) op. cit. 466. 476. n. 2. У мају месецу доставља Дубровник Млецима да држи Конавле у својим рукама, а то исто спомиње узгред у јуну посланицима код деспота Ђурђа (ib. 467. 470.)

4) Проф. Љуб. Јовановић (Годишњица X. 170.) држећи се млетачких листина, које не разликују име Владислав и Влатко, пише, да је поред херцега Вукчића понудио Неретву са Крајином Млечићима и Владислав, који се био од оца одметнуо. Али се из аката дубровачког архива сасма јасно види

Млечићи се одмах одазваше понуди, давши налог спљетском кнезу да окупира понуђени крај, а уједно наложише и осталим ректорима у Далмацији да потпомогну у том послу спљетскога кнеза Викторија Делфина.[1]) Спљетском кнезу пође збиља за руком да окупира Крајину, јер уз Млетке пристадоше Качићи, а тако исто окупираше и Неретву, пославши онамо 17 барки и једну фусту. Ну краљ Стеван Томаш, који је са војском стајао код Горице на Неретви више Метковића, упути у мају кнеза Владислава и војводу Иваниша са 4000 пешака у Крајину, коју ови опустошише. Из Горице нареди краљ Томаш Млечићима да напусти Неретву, што ови и учинише, оставивши у Дријевима једино шест војника и заставу св. Марка, које Босанци оданде уклонише.[2])

Млетачко уплетање у ствари завађених странака особито је бацало у бригу републику. Она се бојала силно да се Млеци не утврде у Дријевима, где су они били у трговачком погледу искључиви господари. Стога она и преклиње краља Томаша и остале савезнике да не узимају олако млетачке тежње у погледу окупације Дријева, јер ако се онде један пут добро учврсте, нико их на свету не ће моћи оданде потиснути.[3])

да је онај Владислав о коме је говор код Љубића (IX. 422. 423—4. 425.) млађи син Херцегов Влатко. У дубровачким Lettere e commissioni di Levante каже се под 12. јуном 1452. да су тада против Владислава устали у Крајини Качићи (per che li Cazichi erano riuelati dal S. Vladissau) па је краљ Томаш послао самога Владислава и војводу Иваниша са 4000 момака у Крајину да харају. (На овом податку имам да захвалим доброти г. проф. К. Јиречка. Извод из ове инстр. штампан је и код Јорге II. 469). Том приликом уступио је кнез Владислав Иванишу тај крај (Listine, IX. 431). Владислав дакле никако није могао нудити Крајину Млечићима а у исто време потискивати их оданде.

[1]) Listine, IX. 415—416.

[2]) N. Jorga, II. 469.

[3]) 12. јуна напомиње република краљу Томашу: la qual cossa vedete di quanta importantia è, perchè, obtegnando loro

Иако је било пошло за руком да се Млеци истисну са Дријева није република дубровачка видела никакве даље користи од савезника. Пошто су савезници у марту и априлу онако лепо отпочели напредовати против херцега, требало је прећи и на леву страну Неретве, те наставити даља освајања. Да би савезницима олакшала прелаз преко Неретве подигла је била република мост код Горице, поставивши овде малу флотилу за обрану и олакшање прелаза. Ну савезници се међу собом љуто завадише. Краљ босански тражио је за Павловиће Требиње, а остала властела гледала је да се што више користи невољом Стевановом, док је опет кнез Владислав тежио да задржи у рукама очеве земље. Услед тога престаде она интензивна акција против херцега, а међу савезницима овлада неискреност и неповерење. Сигурно услед наваљивања Дубровника дошао је био краљ до Блата (Мостарскога) па се повукао натраг. Нешто касније у мају спустио се био с војском до Горице, где је требало да пређе преко моста на херцегове територије, али не учини ништа, бојећи се сигурно херцега, који се налазио у близини Неретве.[1])

Положај херцега Стевана био је сада много лакши. Да би своје противнике потпуно скрхао, покушао је лети 1452. да са великом сумом новаца добије од Турака помоћи. 6. августа пишу Дубровчани да је Вукчић понудио султану 30.000 дуката, а ве-

---

Narente, de tempo in tempo andarano ocupando li altri membri del regno di Bossina. Република моли краља да не иде из онога краја док потпуно не потисне Млечиће са Дријева „perchè, non cazandoli via in questo trato, mai non se ne cazarano, perchè farano qualche forteza di ligname o altro li a Narenta, per modo che tuto el mondo non li cazarà via“ (ib. 468.)

[1]) 16. јуна туже се Дубровчани на краља како је из Босне сишао „fina Blata e prometene: Doman fareno, posdoman fareno“, e fra pochi zorni tornò in Bossina, non abiando fato cossa alcuna“ (ib. 470.) 26. јуна знало се у Млецима да се херцег Стеван с војском налази prope flumen Narente (Listine, IX. 427.)

зирима 5000, ако му се поврате земље, које му је Владислав био отео.[1]) Херцег Стеван по свој прилици нешто раније, обраћао се био и грофу Цељском, у намери, да нападне на члана лиге Петра Војсалића, војводу Доњих Крајева, који је имао за жену кћер последњега Балшића, а сестру херцегове жене Јелене.[2]) Дубровчани се, да би спречили акцију Цељскога, обратили Хуњадију да стане томе на пут.[3])

Негде пред крај 1452. доби херцег помоћи од Турака, те пође против сина Владислава. Он опколи Владислављев град Нови на Неретви више Горице. Услед овако енергичног нападаја од стране старога херцега беше Владислав принуђен да отпочне с оцем прегов ре. о миру, а тако исто беше склон на мир и војвода Иваниш Влатковић.[4]) Крајем фебруара 1453. напусти херцег Хум, спустивши се у Нови, у Драчевицу 2. марта.[5])

Република дубровачка нерадо је приступала овим преговорима за мир. Из досадашњег ратовања није видела никакве користи него само штету. Њено настојање да преко деспота Ђурђа спречи утврђивање Млетака у блиском суседству, у Крајини, не пође за руком. Децембра месеца 1452. изјавио је краљ Томаш Млечићима да им је вољан уступити Крајину и Не-

---

[1]) N. Jorga, II. 471. Дубровчани веле том приликом како су разабрали да Стеван није могао испословати да добије помоћ од Турака. Ну султан Мухамед II. ипак му је био наклоњен, пошто не хтеде 1452. одобрити онај пројекат о откупу херцегове земље, како су то Дубровчани с јесени 1451. предлагали били (N. Jorga, II. 470).

[2]) ib. 409. n. 1. Проф. Јорга у регистру на стр. 596. погрешно пише да је жена Војсалића била сестра херцегова.

[3]) N. Jorga, II. 471. Dipl. Rag. 519—520

[4]) Владислав је јавио да је стога отпочео преговарати с оцем о миру per far che l' dicto suo padre se levasse de Chelmo o non combatesse più el castello (т. ј. Нови) N. Jorga, II. 475. Dipl. Rag. 528.

[5]) Dipl. Rag. 533.

ретву, што су Млеци доставили у јануару херцегу Стевану.[1])

С друге стране налазио се херцег почетком 1453. много боље него прошле године, те је могао по вољи стављати услове за мир. Али отпочети ново ратовање на своју руку сада, када су савезници били изморени, било би и сувише смело, када је херцегу пошло за руком да добије опет наслона на Турке. Поред тога радила је и римска курија преко свога легата Томе, бискупа хварског, енергично да измири завађене стране, што је све нагнало републику да се пусти у преговоре за мир.[2])

Тако дакле отпочеше преговори о миру, али крај свега настојања републике није мир склопљен у исто време са члановима лиге. Крајем јуна 1453. углављен је био у главном мир између херцега с једне и жене му Јелене, сина Владислава, кнеза Сладоја Санковића, војводе Иваниша Влатковића и кнеза Ђурђа Ратковића с друге стране. Иако су Дубровчани 7. јула протестовали код својих бивших савезника, што склапају мир без њих, ипак беше мир и формално склопљен 19. јула у Пиви на Пишчу.[3])

Преговори за мир између Дубровника и херцега нису ишли стога глатко, што је херцег тражио или

---

[1]) Listine, IX. 456. X. 1.

[2]) Бискуп хварски Тома долазио је са том мисијом у Дубровник још у септембру 1452. (N. Jorga, II. 478. n. 2.) Априла месеца 1453. изјављује република да приступа миру стога што види „la debile condicione del signor Vladissavo e che lo paese suo è desfatto et afamato et è per disfarse più, se la guerra hà a durare“ и „li grandi favori, li quali hà Cherzech ala Porta del imperador turcho“. Она је остала усамљена, те стога „non è alcuno signor in Bosna, nè in Schiavonia, el quale olsi a danezar Cherzech, per cason che li Turchi sostienene e favorezano el dicto Cherzech“ (ib. 485/6.)

[3]) N. Jorga, II. 494. Mon. Serb. 457—463. Херцежица Јелена умрла је већ у септембру те године (N. Jorga, II. 496. n. 2.) Како се херцег врло кратко време после њене смрти женио (Listine, X. 24.), то се види, да му је њена нагла и изненадна смрт веома добро дошла.

половину Конавала или 1000 дуката данка, поврх тога што је хтео да примора републику да узме дријевску царину под закуп по цену од 8000 дуката.[1]) Једва напокон дође до мира 19. априла 1454. у Новом, на основу кога се остало при старome „status quo".[2]) Тако даке заврши ово несретно ратовање, изазвано поглавито важним економним узроцима. Завађене странке и заинтересовани фактори утичу се за помоћ турској Порти, пружајући јадну и жалосну слику у очи велике катастрофе, пада Цариграда.[3])

Не беше боље ни у зетском и арбанском приморју. Млетачка република склопила је била у октобру 1448. мир са Скендербегом, али са деспотом Ђурђем стајала је у отвореном непријатељству, због приграбљених градова Бара, Дривоста и Будве. Деспот Ђурађ настојаваше свом енергијом да поврати изгубљене градове, нашавши потпоре у Турака, који, у пркос склопљеном миру са Млецима, нападаху 1448. на млетачке поседе у Негрепонту, Науплији, Тину и Микону.[4]) С пролећа 1449. провалише деспотове чете у зетско приморје, те млетачки сенат нареди 7. априла поморском капетану Николи Капелу, да бодри на от-

---

[1]) N. Jorga II. 496. Chronica Ragusina Junii Restii, 342.

[2]) Mon. Serb. 465—469.

[3]) Овај рат херцега с Дубровником нацртао је на основу архивалне грађе у главним потезима Др. К. Јиречек у чланку „Nastojanje starijeh Dubrovčana oko raširenja granice (Slovinac za g. 1879. br. 5. Стр. 75—76.) Детаљно се бавио о овом питању проф. Љ. Јовановић, публикујући веома лепу студију „Ратовање херцега Стјепана с Дубровником 1451—1454." (Годишњица X. 87—198.) Писац се у расправи у главном служио рукописном хроником Растића, која је доведена до половине 1451. Од тога доба публиковао је Нодило хронику Растића, приопћивши и наставак те хронике од Јов. Гунулића, која детаљно прича о том ратовању. Како пак писац јоште није могао употребити Ђелчићев дипломатар, а још мање Јоргине исписе из дубровачких архива, то ће бити задатак специјалне студије о том питању, да Јовановићеву расправу допуни и у нечем исправи.

[4]) N. Jorga, III. 240.

нор становништво Котора, Будве, Бара, Улциња, Скадра и Драча.[1]) Почетком 1450. покушавао је деспот Ђурађ да поново дипломатским путем придобије Будву, Бар и Дривост, по преговори не успеше.[2])

У то време компликовали се јоште више одношаји у арбанском приморју. Султан Мурат II. не могаше никако заборавити неуспех својега оружја против Скендербега 1448., те се у Арбанију сваки час могла очекивати провала Турака. Стога Скендербег и нуди на почетку 1449. своју државу Млецима, па што ови никако не пристајаху, бојећи се заплета с Турцима.[3]) Скендербегове зебње беху оправдане, јер лети 1450. провали султан Мурат II. у Арбанију и опседне тврди град Кроју. Том приликом страдаше и млетачке покрајине у приморју, нарочито око Драча, које Турци пустошише, изговарајући се да то чине зато, што се онде склонили поданици Скендербегови.[4]) Али крај свих учестаних напада султанових на Кроју, одолеше њени тврди бедеми и јуначка посада, те се султан повуче, не постигавши сврхе.[5]) Иако је султан велик део својих чета повукао из Арбаније, заостале турске чете нападаху заједно са деспотом Ђурђем на млетачке територије у Зети и Арбанији. С пролећа 1452. очекивао се нападај деспотов на зетско приморје, због

---

1) ib. 247. 268.

2) Listine, IX. 345.

3) Listine, IX. 302. Скендербег се обраћао за помоћ папи Николи. V. што се види из дубровачког писма папи од 27. фебруара 1451. (Dipl. Rag. 485).

4) N. Jorga, III. 259—260.

5) Dipl. Rag. 473. 485. У споменутом писму папи Николи V. веле Дубровчани том приликом за Кроју: la qual (citta de Cruya) esso Turcho non potè vincere per l asperità de monti et fortezza del dicto luogo, et per la fidelità delle persone che erano in essa. (ib.) 1452. пишу Дубровчани Скендербегу: Obstitistis enim cum parvis admodum copiis multis et innumeris Teucrorum gentibus, civitatem et oppida vestra illesa preservastis contra impetum et molem tanti apparatus, ex quo apud Deum premia eterna consequemini, apud reges, principes totumque orbem immortalem laudem es gloriam (N. Jorga, II. 460).

чега је сенат журно учинио припреме за одбрану Скадра, који назива caput et clavis omnium nostrorum locorum Albaniae. Али ти кораци као да не беху довољни, јер када је један деспотових чета продро онамо у мају или јуну, потражио је скадарски кнез Никола Диједо преко Теодора Дукађина поново помоћи од републике.[1])

У то време побунише се против Млетака становници жупе грбаљске, позвавши у помоћ деспота Ђурђа. Деспот Ђурађ прихвати позив, те упути онамо један део својих чета.[2]) Но срећа га не послужи, јер га јула месеца потуче кнез которски у савезу са Стеваном Црнојевићем у близини Котора, па што деспот Ђурађ прикупи многобројнију војску, те их под предвођењем шурака деспота Томе упути кроз Зету против млетачких територија.[3]) Деспот беше и овом приликом лоше среће, јер га плаћеник млетачки Стеван Црнојевић поново разби у близини Котора 14. септембра [4])

Услед ове неудаће помишљаше деспот да се мири са Млецима, те је крајем 1452. преко босанскога краља Томаша отпочео био неке преговоре.[5])

Исто тако заплетени беху одношаји Млетака са Византијом и грчким деспотима у Мореји: Томом, у западном делу Мореје са седиштем у Кларенци, и Димитријем, у источном делу Мореје са седиштем у Мизитри (Шпарти). Већ у августу нападоше Грци са знањем деспота Димитрија и Томе млетачке поседе у Модону и Корону. Република млетачка упути на то деспоту Димитрију Бенедета Пријули да протестује против тога. Септембра месеца учињено беше

---

[1]) N. Jorga, II. 465. III. 270. Listine, IX. 422.

[2]) N. Jorga, III. 291. n. 1.

[3]) ib. 273.

[4]) Listine, IX. 450. Стеван Црнојевић узет је у млетачку службу као капетан Горње Зете 17. јула 1451. (N. Jorga, III. 269.)

[5]) Listine, IX. 456.

неко поравнање између Млетака и деспота Димитрија, али деспот Тома не беше никако склон да испуни све захтеве Млечића, због чега сенат у октобру 1450. донесе одлуку да се преко посланика жали цару Константину.[1])

Поврх тога имала је република и са царем Константином те године доста неприлика због нових дажбина, које је наметнуо био млетачким трговцима. Цар Константин хтео је новим дажбинама да поправи своје јадно финанцијално стање, али он наиђе на врло жесток отпор од стране Млетака. Република млетачка претила је цару, да ће у случају да не попусти, затражити од султана место Хераклеју, где ће преселити своју колонију из Цариграда.[2]) Једва у октобру попусти цар Млецима, ратификујући 23. октобра 1450. примирје склопљено с Млецима за време цара Јована VIII.[3])

---

[1]) ib. 242. 256/7. Hopf. op. cit. 116/7.

[2]) N. Jorga, III. 254/5.

[3]) ib. 257. C. Hopf. op. cit. 115. Цар Константин упутио је био с пролећа посланика у Дубровник, те је позвао Дубровчане, да му пошљу посланика у ствари регулисања трговачких односаја, обећавајући им сваку олакшицу (ogni execion et habilità, si de gabelle come de ogni altra cossa). Врло је лако могуће да позив цара Манојла, упућен дубровачкој републици, стоји у вези са завадом царевом са Млечићима, чији бајул готов беше одмах при увођењу ових дажбина да напусти са млетачком колонијом Цариград. Како би услед ове одлуке Млечића знатно били умањени византијски државни приходи, гледао је цар Константин да Млечиће замени са Дубровчанима. Када Дубровчани у јуну 1450. примише поруку цара Константина XI. отпочеше већања у сенату у тој ствари. Републици дубровачкој веома згодно дође ова понуда нових пијаца, пошто им је херцег Стеван Вукчић спречавао слободу трговања у унутрашњости Балк. Полуострва. Али су Дубровчани осећали да ће стицањем нових пијаца за своје производе изазвати нерасположење у млетачким круговима, те су стога и већали о тој ствари детаљно и веома брижљиво. Одлука у тој ствари беше донесена тек у децембру 1450. када стиже у Дубровник византијски посланик Лахин Палеолог, опоменувши републику да шаље послан-

Супротност и сударање личних интереса сретамо код Хришћана и на Балкану и на Западу. Узмемо ли на ум да је у Италији после смрти миланскога дуке Висконтија (13. августа 1447.) настало жестоко комешање нарочито 1450. и 1451. између Млетака и и новога дуке миланскога Фрање Сфорце,[1]) и да односаји између Угарске и Фридриха III. не беху јоште

ство у Цариград. 13. децембра упути република у Цариград са богатим поклонима Вука Бобаљевића. Бобаљевић је имао тражити од императора и његове браће деспота Томе и Димитрија апсолутну слободу трговања, а ако то не би ишло, онда нека тражи да се плаћа од вредности робе $^1/_2$% извозне и увозне царине, а највише нека пристане на 2%. Бобаљевић је имао тражити од цара дозволу да република може имати онде своје складиште за држање и продавање робе (a posser far fontico in Constantinopoli) као и искључиво право јурисдикције њихова конзула над њиховим поданицима. У том смислу дата је инструкција Бобаљевићу и за деспоте Тому и Димитрија (N. Jorga, II. 442. 443. n. 2). Јуна месеца 1451. издаде цар Константин Дубровчанима повељу, у којој им се дозвољава трговање уз плаћање 2% извозне и увозне царине, а сем тога испуњавају се њоме и горе побројани захтеви Дубровчана. Јула месеца доби Бобаљевић повластицу од деспота Томе, по којој су Дубровчани дужни плаћати 2% царине ако тргују на мало, а 1$^1/_2$% ако буду трговали на велико. Деспот Димитрије напротив ослобађа Дубровчане потпуно од сваке дажбине (Miklosich et Müller, Acta et diplomata graeca, Vindobonae 1865. III. 228—234. Листине ове штампали су пре тога Тафел и Томас у Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der kais. Akad. der Wissenschaften. Wien 1851. Bd. VI. Стр. 529—535.) Када се у Млецима сазнало да су Дубровчани добили тако повољне трговачке повластице, порасло је још више незадовољство спрам Дубровника. Како су пак Млеци очито држали страну противнику дубровачком херцегу Вукчићу, и како су у Дубровнику непрестано страховали од Млетака, наредила је дубровачка република посланицима Марину Растићу и Јакову Ђорђићу, нека гледају да изговором вођења рата са херцегом ублаже политичке меродавне кругове у Млецима, што извозе своје вунене свите у Леванту (trafigo della Romania e de Alexandria, Constantinopoli et altri logi de Levante, per li panni ragusei chi viene esser portati in dicti logi. N. Jorga, II. 446/7).

[1]) Romanin, IV. 222/3.

никако дефинитивно регулисани, није чудо да је млади и предузимљиви султан Мухамед II. тако брзо разрачунао са византијском царевином без икакве препреке од стране хришћанских фактора.

Чим је султан Мухамед II. почетком 1451. ступио на османски престо, као да се осетило да са њиме наступају жалосни дани по Хришћане на Балканском Полуострву. Када је Францес, посланик цара Константина, дознао у Трапезунту за смрт Муратову, наговестио је са жалошћу цару трапезунтском, да ће са њиме наступити по Хришћане страшни тренуци, јер се Мухамед заверио да ће, када наступи владу, уништити власт хришћанску.[1]) Ступивши на владу склопио је био Мухамед мир са Византијом и осталим малим државама па је главну пажњу био обратио устанку емира од Карамаcontainsније.[2]) Ма да беше мир са Турцима склопљен, осећао је цар Константин да ће набрзо доћи до судара са Турцима, па је прегао одмах с пролећа 1451. да се постара за одбрану Цариграда. Република млетачка дозволи му у јулу да набавља балистарије са њених територија, забранивши уједно становништву острва Крете да ступа у службу

[1]) Ὁ δὲ (т. ј. Мухамед) νῦν γεγονὼς ἐστι νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν χριστιανῶν πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτούς, λέγων ὅτι ὅταν καιρὸν εὕρῃ ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψηται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ πάντων χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσαι. (Phrantzes, op. cit. 813.)

[2]) Ducas, op. cit. 1036. Особито у добрим везама са новим султаном беше деспот Ђурађ Вуковић. Када је умро султан Мурат II. пустио је султан Мухамед царицу Мару родитељима у Србију. По предлогу Францеса просио је царицу Мару последњи византијски цар Константин XI. али се она не хте удати, јер се била заветовала да се не ће више удавати ни за кога другога (Ἄλλον γὰρ οὐκ ἐκώλυσε τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ εὐχομένη τάξασα ἔτι ζῶντος τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰ ὁ Θεὸς οἵῳ δή ποτε τρόπῳ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐκ τὰς τῶν ἀσεβῶν χεῖρας, ἑτέρῳ ἀνδρὶ μηκέτι ἐν τῇ ζωῇ αὐτῆς συζευχθείη, ἀλλὰ μένειν αὐτὴν ἐν σωφροσύνῃ παρθενεύουσαν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπεύειν Θεῷ τῷ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς χορηγήσαντι (Phrantzes, op. cit. 818).

турску на штету Хришћана.[1]) У исто време упути република Лаврентија Моро султану Мухамеду да му честита ступање на престо и да обнови с њиме уговор, склопљен с оцем му султаном Муратом II. Септембра 10. склопи Моро у Једренима мир са новим султаном.[2]) Док се тако млетачка република старала да одржи status quo у Леванти, јавља се краљ Алфонз напуљски са фантастичним плановима да истисне Турке из Европе, па да заседне на престо византијских царева. У ту сврху ступио беше он у преговоре са частољубивим деспотом Димитријем Палеологом. 9. фебруара 1451. склопљен беше уговор између њих посредовањем Димитријева посланика Атанасија Ласкариса. По том уговору имао је краљ Алфонз, у случају да се Турци истисну из Европе, засести на византијски престо, а Димитрије добити област пређашње латинске солунске краљевине. Не буде ли се могао Алфонз одржати на цариградском престолу, дужан је он деспота Димитрија за живота fare et creare imperatore e signore de lo dicto imperio. После смрти Димитријеве имао га је наследити његов зет, који би био синовац или унук Алфонзов. Но у сваком случају имала би византијска царевина признавати господство и старешинство арагонско-напуљског краља.[3])

Но све ово беху фантастични планови и ништа више. Краљ Алфонз беше и сувише забављен пословима у Италији, а сем тога не имађаше ни потребну флоту да се ово грандијозно предузеће изведе. Турци се били на Балканском Полуострву већ толико учврсти-

---

[1]) N. Jorga, III. 264.

[2]) Predelli, II. 382—4. N. Jorga, III. 269—270.

[3]) W. Norden, op. cit. 731. Грађу за ове занимљиве покушаје западњака, да у очи пада Цариграда рестауришу старо латинско царство на Истоку прикупио је Cerone у расправи La politica orientale di Alfonso di Aragona у Archivio storico per le provincie Neapolitane, 1902. а први је ту грађу употребио Норден на горе означеном месту.

ли, да не беше силе у Европи, која би сама на своју руку могла предузети да их потисне у Азију. За то беше потребна коалиција западних и балканских фактора, али до овога не могаше доћи, јер су појединци били поцепани и сувише посебним интересима.

Пошто се султан Мухамед нагодио са емиром Караманије, обратио беше пажњу Византији, која га је увредила, захтевајући од њега двоструку пензију за интерниранога у Цариграду турскога принца Орхана.[1]) Цар Константин у невољи обрати се за помоћ француском краљу Карлу VII., млетачкој републици и папи. Француска, заплетена у рат са Енглеском, не могаше пружити помоћи, а република млетачка изговараше се својим ратом у Ломбардији. Млетачки сенат обећаваше само да његова помоћ не ће изостати ако се одазову и други хришћански фактори.[2])

Почетком 1452. видело се јасно камо смера султан Мухамед II. Прикупивши мајсторе и снесавши грађу на европској страни Босфора, отпоче зидати град, који је пресецао Цариграду сваку везу са Севера. У Цариграду завлада паника. Забринути цар Константин упути посланство султану, да га моли да одустане од зидања града, но посланство би осорно одбијено.[3]) Ваљало је дакле примити борбу на живот и смрт. Цар Константин стаде журно оправљати цариградске зидине и довлачити храну у град.[4]) Поврх тога упути посланике на Запад, да потраже помоћи од папе и осталих западних сила.[5]) У исто време достави цар Константин браћи Томи и Димитрију каква опасност прети Цариграду, па их позва у помоћ.[6])

---

[1]) Ducas, op. cit. 1037.

[2]) C. Hopf, op. cit. 115. Romanin, IV. 245/6.

[3]) Phrantzes, op. cit. 823. Ducas, op. cit. 1045.

[4]) Ducas, op. cit. 1061.

[5]) Јуна месеца 1452. налазио се његов посланик у Дубровнику, па је одандс преко Сења отишао у Угарску (N. Jorga, II. 477. n. 2.)

[6]) Phrantzes, l. c.

Глас о султановим спремама запрепастио је заинтересоване факторе у Италији. Република Ђенова баци се особито у бригу за своју колонију у Пери и град Кафу на обали Црнога Мора. 16. марта издаде влада ђеновљанска прокламацију, позивајући грађане да се уписују као војници за обрану Кафе.[1]) Млетачка република такође учини неке мере у августу за одбрану својих интереса у Леванти.[2])

Римска курија беше такођер вољна помоћи, али је пре свега тражила, да се у Цариграду обнове закључци фиорентинскога сабора од 1439. Фиорентинска унија није никако могла пустити жиле у Цариграду. Противности између романскога и грчкога света беху и сувише велике, а да би се могле тако брзо изгладити. Поред тога она помоћ, коју римска курија обећаваше Византији приликом склапања уније, беше изостала, те је тако оној мањини присталица уније одузет био и тај политички аргуменат, услед чега су морали ћутати пред масом, која не хтеде напуштати веру својих праотаца. Под притиском већине мораде цар Константин 1450. сазвати синод у Цариград, који поништи закључак фиорентинског сабора и збаци присталицу уније патријарха Григорија.[3]) Када је пак султан Мухамед отпочео гвозденим ланцима стезати немоћну Византију, обраћају се византијски политички кругови поново римској курији, тражећи помоћи и обећавајући покорност римској столици. Што се тиче ширих слојева народних, они нису тако мислили. Мржња на Латине беше толико велика, да су Грци у очи саме пропасти волели радије пасти у турско ропство него изменити вером. Стога је становништво грчкога Цариграда последње године својега опстанка пружало страховиту слику душевнога расположаја. Нестало беше опћега поретка, а раздра-

---

1) N. Jorga, III. 272.

2) N. Jorga, II. 479. Romanin, IV. 246/7.

3) J. Dräseke, Zum Kirchenvereinigungsversuch im Jahre 1439. Byz. Zeitschrift, 1896. V. 580.

*

жени духови занимали се највише догматским питањима.[1]) И када је у децембру 1452. у цркви свете Софије у присуству папског изасланика кардинала Исидора служена служба и на њој споменуто име папе Николе V. и прогнанога патријарха Григорија, орили се по улицама Византије огорчени гласови узбуњене масе народа, која проклињаше присталице уније.[2])

Док је тако становништво Цариграда проводило дане у непрестаној трзавици и узбуђењу, гледао је султан Мухамед да што пре изврши велику задаћу. Да би спречио сваку помоћ Цариграду од стране деспота Томе и Димитрија, упути он у јесен 1452. Турахан бега у Пелопонез, који пљачкаше онде читаву зиму.[3])

Узалуд цар Константин преклињаше Запад за што бржу помоћ. Западна Европа увиђаше велику опасност у којој се Цариград налазио, али се оружана помоћ није могла тако брзо пружити. Када почетком 1453. стиже грчко посланство младом угарском краљу Ладиславу, изговараше се овај, да помоћи не може за сада дати, јер га веже уговор мира с Турцима. Једино се Ладислав обрати из Беча 16. јануара папи, молећи га да прискочи Цариграду у помоћ. Истог дана упутио је краљ Ладислав писмо цару Константину, бодрећи га да не клоне духом, јер ће помоћ са Запада стићи. Још јављаше Ладислав, да је грчким посланицима дао препоруку на остале владаре европске.[4])

---

[1]) Новембра месеца доставили су Ђенови два Пероћана који су тражили помоћи против Турака, како у Цариграду, non essere obedientia alchuna, e non tuta quella discretion e providentia chi se convereiva a tal segnor; apreso, chi è pezo, esser grande division e apparegi dentro li baroim soi et quello populo. (N. Jorga, III. 274.)

[2]) О тадашњем расположају у Цариграду опширно прича Ducas, op. cit. 1057—1064.

[3]) Phrantzes, op. cit. 833.

[4]) N. Jorga, II. 512/3.

Никакве помоћи не обећаваше ни цар Фридрих III. Бавећи се у Италији крајем 1451.[1]) и почетком 1452. где беше крунисан 19. марта 1452., морао је он јоште онде чути о намерама султана Мухамеда. Но када грчки посланици почетком 1453. стигоше на његов двор, учинио је цар Фридрих само толико, да је 22. јануара упутио писмо султану Мухамеду, позвавши га да разруши подигнути град на обали Босфора и да престане узнемиривати Византију.[2])

Једино је млетачка република, видевши да је опасност у истину врло велика, настојала свом снагом да отклони катастрофу.[3]) Као што је некад Запад ступао био у преговоре са Тимуром против Бајазета, тако је република млетачка током 1452. отправила Јована Моћенига емиру од Карамани је, Ибраим-бегу. Моћениго имао је склонити трговачки уговор са Ибраимом, али га је имао придобити и за акцију против Турака.[4]) Емир Караманије примио је одмах понуду Млетака, јављајући почетком 1453. Млечићима, како је у тој ствари писао папи и краљу Алфонзу, те је истицао, како је потребно што пре отпочети акцију.[5]) Република млетачка обратила се већ

---

1) О Фридрихову путовању у Италију и његову крунисању оставио је веома занимљиве белешке Енеја Силвије у делу Historia Friderici imperatoris, Kollar, Analecta p. 229 - 309.

2) requirimus te atque monemus ut et castellum prefatum quantocius deleas et ab omni impugnacione, et civitatis, et imperatoris hujusmodi omnino desistas, neque damnum aliquod eis inferas aut inferri permittas. (N. Jorga, II. 482. Сем Јорге штампао је ово писмо и Teleki, X. 346/7. што Јорга не спомиње.)

3) Своју одлуку, да се Цариграду што пре пружи помоћ, мотивише република у фебруару 1453. овим речима: Ob reverentiam Dei, bonum christianorum, honorem nostri dominii et pro commodo et utilitate mercatorum et civium nostrorum est providendum quod civitas Constantinopolis, que dici et reputari potest esse nostri dominii, non deveniat ad manus Infidelium (N. Jorga, III. 281.)

4) Трговачки уговор са султаном Ибраимом склопљен је 12. фебруара 1454. (Predelli, op. cit II. 385—7.

5) N. Jorga, III. 281.

била папи Николи V., опомињући га, да се постара за помоћ, а сем тога упутила је она и краљу Алфонзу позив, знајући да се и он много интересује за прилике у Леванти. Марта месеца позива република господаре галија, да отпочну са оружањем, а 7. маја дато је упутство адмиралу Јакову Лоредану, да одма отплови према Крфу и Негрепонту. У Модону ће му се придружити две галије са Крете. Из Негрепонта имао је адмирал отпловити према Тенедосу. Из Тенедоса ваљало је да адмирал плови према Цариграду, али тако, да пази да не тражи силом судара са Турцима, но једино у томе случају, ако би га напале турске галије. Стигавши у Цариград, нека испоручи цару, да му репубика шаље помоћи крај свега тога, што води рат у Ломбардији.

У исто време отправио је сенат султану Вартоломија Марцела, да наговори султана, нека одустане од опсаде Цариграда и нека се нагоди са византијским царем. Цару Константину саветоваше пак да пристане на турске услове, истичући, да се мирним путем може много што шта исправити и постићи.[1])

Поред Млетака отпочела беше живљу акцију и римска курија. Иако кардинал Исидор у Цариграду није постигао потпун успех, јер је морао попустити Грцима, који захтеваху да се акат о унији после одбране Цариграда подвргне поново ревизији,[2]) ипак курија није могла више чекати. 29. маја именован беше за легата папске флоте архиепископ дубровачки Јаков, те већ почетком јуна стиже у Млетке, где је требало о папском трошку да наоружа пет галија.[3]) Али помоћ са Запада стиже касно и овом приликом. 5. априла дошао је султан Мухамед под цариградске зидине, те 11. априла отпоче нападај са сува. Цариградска посада борила се јуначки, поправљајући

---

[1]) N. Jorga, III. 281—4.

[2]) Ducas, op. cit. 1060.

[3]) Theiner, Vetera monumenta slavorum meridionalium, I. 409 - 410. N. Jorga, III. 286.

оштећене зидине и ишчекујући помоћ са Запада. Турски нападај 18. априла беше јуначки сузбијен, али велика невоља настаде, када Турци на балванима превукоше са Босфора лађе кроз једну долину, те их пустише у унутрашњи део Златнога Рога, отпочињући нападати град и с мора. Од 7. маја учесташе нападаји и са сува и са мора. Зидови беху јако оштећени, а јуначка посада већ изнурена. У уторак 29. маја у два сата у зору, отпоче страховити нападај. Једна чета јаничара под Саганос пашом испе се на градске зидине, а други опет одред турске војске нађе отворену капију Ксилопорту, те продре унутра. Остале турске чете појурише за њима и нападоше грчку посаду с леђа. Настаде ужасан покољ. Цар Константин XI., борећи се јуначки, издахну под ударцима страшних јаничара. Тако дакле паде стара Византија, знаменита представница средњевековне културе и уметности. Оно што је замишљао енергични султан Бајазет, довршио је његов праунук, силовити Мухамед II.[1])

Глас о паду Цариграда запрепастио је Запад, а нарочито Италију, која је баш у највећој журби спремала помоћ. 30. јуна јављаше млетачки сенат краљу арагонском ову страшну вест, а тога истога дана писаше и папи. Неколико дана касније, у јулу, писао је

---

[1]) Освојење Византије описао је код нас Чеда Мијатовић у студији „Пад Цариграда године 1453." (Годишњица, III. 67—167). Интересантних података о паду Цариграда пружа проф. Јорга у другом и трећем тому свога важнога зборника. У најновије доба описао је ову велику катастрофу Енглез Пирс, обухвативши у својем опсежном делу историју Византије од почетка XIII. века, па све до пада Цариграда. Пирс додирује на више места питања о којима се и ми бавимо, али површно, не толико на основу извора, колико на основу литературе. Док је прва половина књиге више компилативна карактера, друга се већ више наслања на изворе (The destruction of the Greek Empire and the story of the capture of Constantinople by the Turks by Edwin Pears. London, 1903.)

млетачки дужд Фрања Фоскари и цару Фридриху о паду источне метрополе.[1]) Тужно звуче речи умнога и образованога кардинала Бесарнјона, са којима оплакиваше пад Византије, коју у писму назива „gimnasium optimarum arcium".[2]) Пад ромејске престонице даде повода песнику XV. века Михаилу Бехајму, да у грдном болу због велике катастрофе баци сву кривицу на хришћанске владаре, због чије неслоге потече читав поток невине хришћанске крви.[3])

Тешка брига и бојазан провејава савремене суморне кореспонденције и споменике. Опажало се јасно, да је са падом Цариграда запечаћена судбина читавога Балкана, те се страховало да се бујица османска не прелије преко Италије и осталих западних држава. Стога је дакле у тим страховитим моментима читава пажња западне Европе концентрисана била на то, како да се отклони велика опасност. Отуда се у то доба и јављају многи пројекти и планови против Турака, између којих се многи одликују нереалношћу и фантастичношћу. Сада беше доцкан помишљати на сузбијање Турака у Азију. Балкански хришћански фактори, налазећи се у процесу распадања, не могоше дати отпора наглој бујици османској, а западна Европа, забављена и сувише својим интересима на дому, пропушташе згодне моменте да рашчисти са новим азијским дошљаком. Као

[1]) N. Jorga, III. 287. J Chmel, Regesta Friderici III. Wien. 1840. II. 312.

[2]) N. Jorga, II. 518.

[3]) ir fursten in dem romschen reich, pabst chaiser chung mit namen, vnd die fursten vnd hern allsamen, des selben plutuergieszen mussent ir euch schamen! phoi! euch der schand, das ir in eurem stand vermugent so uil leut vnd land, vnd lassent so uil cristen gut so mordigcleichen tamen! ir seit schuldig an irem plut. Мало даље ст. 77—84: seit die cristlischen fursten selber nun an ander laid vnd schaden tun, vnd all nach solchen ringen, wie ainz den andern mug vertringen, so ist nicht wunder das vns got lasset misslingen, vnd abgestet vmb vnser ubel tet, wann cristen glaub auf stelczen geht (Karajan, op. cit. p. 64/5)

што данас европско источно питање не може да достигне фазу дефинитовнога решења због јакога укрштаја интереса балканских и осталих европских фактора, тако је и у XV. веку решење источнога питања спречавано било подвојеним интересима појединих меродавних фактора.

Велико источно питање, које добива одређену физиономију у XV. веку, интересовало је европске духове и кроз даље векове. И кашње су потиштени балкански народи покушавали, да се у споразуму са заинтересованим факторима на Западу ослободе надмоћи турске, али ови покушаји због унутрашње снаге Турака не уродише добрим плодом. Са слабошћу турске империје у XVII. веку отпочиње интензивнији рад балканских народа и западних фактора на слабљењу турске моћи. Мировања дакле никада не беше, само је решавање великога источнога питања избијало према политичким приликама час слабије а час опет јаче на површину. Деветнаести је век доба наглога распадања отоманске царевине а снажења балканских народа. Решавање великога питања отпочиње се у пуном јеку, по његову правилном току опреше се супротни интереси европских политичких фактора. Иако је решење источнога питања задржано за неко време у својем развоју, ипак се чини, да се политичке прилике тако стичу, да ће се о њему за кратко време отпочети решавати са свом збиљом.

ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ

Ситнији ред поред стране означује ред, и то: више цифре ред од горе, ниже цифре ред од доле.

Страна 5_2	место	својему треба својем
13_{15}	„	после т. посла
47_5	„	оставие т. оставио
52_{12}	„	много т. многа
55^3	„	Жигмуд т. Жигмунд
56^3	„	обистио т. обистинио
71^{13}	„	опасносност т. опасност
80^{15}	„	Луксембуговац т. Луксембурговац
87_{12}	„	Стојном т. Стоном
89^5	„	веран т. верни
91_9	„	Стојном т. Стоном
102_9	„	Нововом т. Новом
106_{10}	„	то т. те
106_{15}	„	корбачом т. корбачем
108^4	„	хришћанке т. хришћанске
108^{15}	„	поступата т. поступати
110^{14}	„	Стојном т. Стоном
111_2	„	ἔξιοθεν т. ἔξωθεν
120_{22}	„	донунити т. допунити
122_3	„	успах т. успех
124_4	„	потребно т. потребна
139^2	„	архиеписком т. архиепископом
157_3	„	100—10. т. 100—101.
165^{10}	„	даљему т. даљем
166^{16}	„	у Турци т. Турци
173^9	„	бугундски т. бургундски
175_{17}	„	пренеее т. пренесе
183_{16}	„	Угарској т. у Угарској
188^{18}	„	бурдунског т. бургундског

Страна	207^{12}	место	сигурнаје треба сигурније
	208_{1}	„	пору- т. изру-
	210_{1}	„	егеди да је Снски т. да је Сегедински
	216_{4}	„	*παίονες* т. Παίονες
	216_{16}	„	cipro т. Cipro
	218_{17}	„	експедидији т. експедицији
	221_{2}	„	er т. et
	231_{15}	„	татарску т. Татарску
	241^{6}	„	који су утрошени т. које су утрошене
	241^{17}	„	исплате т. исплати
	251_{7}	„	Lisline т. Listine
	255_{8}	„	2) т. 1)
	256_{20}	„	речине т. речице
	275_{2}	„	1) т. 2)
	286^{18}	„	ib т. N. Jorga, III.

2056 161

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.